MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
REVUE DE SCIENCE POLITIQUE

VOLUME • CİLT: 14 / ISSUE • SAYI: 2 SEPTEMBER • EYLÜL 2026
ONLINE ISSN: 2147-6926

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi
Marmara University Journal of Political Science
Université de Marmara Revue de Science Politique

Volume • Cilt: 14 / Issue • Sayı: 2 September • Eylül 2026
6 Aylık Hakemli Bilimsel Dergi • Biannual Peer-Reviewed Scientific Journal
Elektronik ISSN: 2147-6926

Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi • Owner: Prof. Dr. Mehmet Emin OKUR (Rektör • Rector)

Derginin Sahibi • Owner of the Journal: M.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Adına, On behalf of Marmara University Faculty of Political Science Prof. Dr. İdris SARISOY (Dekan • Dean)

Baş Editör • Editor-in-Chief: Prof. Dr. Emre ERŞEN

Alan Editörü • Managing Editor: Doç. Dr. Merve ÖZDEMIRKIRAN EMBEL, Dr. Öğr. Üyesi Ali Murat KURŞUN, Ar. Gör. Dr. Nilay ÖKTEN KEMALOĞLU

Editör Yardımcıları • Assistant Editors: Haşim ÖZPOLAT, Feride Saliha TAŞPINAR, Ahmet Berk BOZ

Editör Kurulu • Editorial Board
Ersel AYDINLI (Bilkent Üniversitesi)
James M. CONNELLY (University of Hull, İngiltere)
Andrew COOPER (University of Waterloo, Kanada)
Mitat ÇELİKPALA (Kadir Has Üniversitesi)
Yeşeren ELİÇİN (Galatasaray Üniversitesi)
Ahmet İÇDUYGU (Koç Üniversitesi)
Pınar İPEK (TOBB Üniversitesi)
Ayhan KAYA (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Oxana KHARITONOVA (MGIMO University, Rusya)
Mustafa KİBAROĞLU (MEF Üniversitesi)
Christoph KNILL (Ludwig-Maximillans University, Almanya)
Rajan KUMAR (Jawaharlal Nehru University, Hindistan)
Daniela NASCIMENTO (University of Coimbra, Portekiz)
Tarık OĞUZLU (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Ziya ÖNİŞ (Koç Üniversitesi)
Gregory SIMONS (Turiba University, Letonya)
Jirayudh SINTHUPHAN (Chulalongkorn University, Tayland)
Dimitrios TRIANTAPHYLLOU (Panteion University, Yunanistan)
İlter TURAN (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Ernest WOLF-GAZO (American University in Cairo, Mısır)
Ayşe ZARAKOL (University of Cambridge, İngiltere)

Dizgi
Burcu DİKER, Hakan TEMELOĞLU

Marmara Üniversitesi Yayınevi • Marmara University Press
Adres • Address: Marmara Üniversitesi Recep Tayyip Erdoğan Külliyesi Aydınevler Mah. 34854 Maltepe, İstanbul
Tel • Phone: +90 (216) 777 14 00 **Faks • Fax:** +90 (216) 777 14 01
E-posta • E-mail: yayinevi@marmara.edu.tr

İletişim Bilgileri • Contact
Adres • Address: Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Göztepe Kampüsü 34722 / Kadıköy, İstanbul
Tel • Phone: (0216) 777 42 00 **Faks • Fax:** (0216) 777 42 01
E-posta • E-mail: ipsus@marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından yılda iki kez yayınlanan uluslararası, açık erişimli, hakemli bir dergidir. Dergi siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler ve yerel yönetimler alanında Türkçe, İngilizce ve Fransızca dilinde yazılmış özgün araştırma ve derleme makaleleri kabul etmektedir. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Yayın Kurulu, yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve cümle değişikliklerini yapma hakkını saklı tutar. Siyasal Bilimler Dergisi **EBSCO**, **Ulrich's Directory** ve **TÜBİTAK ULAKBİM** Sosyal ve Beşerî Bilimler Veri Tabanı'nda taranmaktadır.

MARMARA UNIVERSITY JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE, having published by Marmara University Faculty of Political Science, since 2013, is an international, open-access, peer-reviewed journal published biannually. The journal publishes original research and review articles written in Turkish, English and French on the fields of political science, public administration, international relations and local governments. The views, opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed in these papers and articles are strictly those of the author(s). They do not necessarily reflect the views of the JPS or Editorial Board or the Publishers. The editors of JPS have the right to edit or to alter all contributions without changing content. Journal of Political Science is currently indexed by **EBSCO**, **Ulrich's Directory** and **Turkish Index of Social Sciences and Humanities** (TR Dizin ULAKBIM).

Takdim

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi'nin 14. cilt 2. sayısını okurlarımızla buluşturuyoruz. Bu sayıda siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, yerel yönetimler ve siyasal kuramın farklı alanlarına uzanan dokuz araştırma makalesi ile iki kitap incelemesi yer almaktadır.

Sayının ilk makalesinde Ensar Kıvrak, Türk ulusal kimliğinin inşasında doğal coğrafi unsurların rolünü ele almakta; Orta Asya ve Anadolu coğrafyasının tarihsel ve kültürel anlatılar yoluyla ulusal kimliğin sembolik unsurlarına dönüşümünü incelemektedir.

Cahit Aslan, C. Wright Mills'in "iktidar seçkinleri" kuramından hareketle Türkiye'deki güç yapılarının 1950'lerden günümüze geçirdiği dönüşümü değerlendirmektedir. Çalışma, geleneksel siyasal, ekonomik ve askerî seçkinlerin yanı sıra dijitalleşme ve küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni seçkin gruplarına odaklanmaktadır.

İsmail Ergün, Türkiye'nin yenilenebilir enerji politikalarını Avrupalılaşma yaklaşımı çerçevesinde incelemektedir. Makale, Avrupa Birliği ile uyum sürecini enerji arz güvenliği, Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye'nin aday ülke statüsü bağlamında değerlendirmektedir.

Özden Şentürk, makine öğrenmesinin iklim riski değerlendirmesinde kullanımını ve elde edilen çıktıların yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine aktarılabilirliğini ele almaktadır. Çalışma, 2015-2025 döneminde yayımlanan 112 araştırmanın sistematik incelemesine dayanarak yönetişim odaklı bir karar destek çerçevesi önermektedir.

Adem Yılmaz, yapay zekâ ve algoritmik sistemlerin bireysel özerklik üzerindeki etkilerini Georges Bataille'ın egemenlik kavramı üzerinden tartışmaktadır. Makale, algoritmik rasyonalitenin verimlilik ve optimizasyon anlayışı karşısında insani "fazla" ve "faydasızlığı" bir direnç alanı olarak ele almaktadır.

Jamil Hallak, Didem Danış ve Deniz Sert, Esad rejiminin düşüşünün ardından Türkiye'de yaşayan yüksek eğitimli Suriyeli mültecilerin geri dönüş, Türkiye'de kalış ve üçüncü bir ülkeye göç niyetlerini incelemektedir. Araştırma, anket ve görüşme verilerini bir araya getirerek bu tercihlerde güvenlik, hukuki statü, mesleki hareketlilik ve yaşam koşullarının rolünü ortaya koymaktadır.

Yusuf Avar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika kaynaklı göçe yönelik Türkiye ve Avrupa Birliği politikalarını karşılaştırmaktadır. Normatif güç yaklaşımı ve eleştirel söylem analizinden yararlanan çalışma, iki aktörün göç politikalarının normatif kimlikleriyle ne ölçüde örtüştüğünü tartışmaktadır.

Eda Kaya, TR42 Bölgesi'ndeki belediyelerin stratejik planlarını çevre, iklim, katılımcılık ve sürdürülebilirlik politikaları açısından karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Çalışma, 2020-2024 ve 2025-2029 dönemleri arasındaki değişimi ve çevre politikalarının yerel düzeyde giderek daha belirgin stratejik hedeflere dönüşmesini ortaya koymaktadır.

Martin Sishekanu, Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik alanındaki kurumsal kapasitesi ile uygulamadaki performansı arasındaki farkı açıklamaya yönelik üç sütunlu bir çerçeve

geliştirmektedir. Mali, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti örneklerinden hareketle üye devletlerin iç siyasal yapıları, kurumsal tasarım ve dış mali bağımlılık arasındaki ilişkiyi incelemektedir.

Sayının ilk kitap incelemesinde Yaşar Suveren, Susan Neiman'ın Left Is Not Woke adlı eserini değerlendirerek evrenselcilik, adalet ve ilerleme kavramları üzerinden çağdaş sol düşünce içindeki "woke" tartışmasını ele almaktadır.

Gizem Karaca ise Ali Emre Sucu'nun Post-Sovyet Orta Asya'da Türk-Rus İlişkileri: İş Birliği ve Rekabet adlı eserini inceleyerek Türkiye ile Rusya'nın Orta Asya'daki ilişkilerinin iş birliği ve rekabet eksenindeki çok katmanlı yapısını değerlendirmektedir.

Bu sayının hazırlanmasına katkı sunan yazarlarımıza, değerlendirmeleriyle yayın sürecine destek veren hakemlerimize ve yayın kurulumuza teşekkür ederiz. Çalışmaların okurlarımız için verimli ve yeni araştırmalara katkı sağlayan bir kaynak olmasını diliyoruz.

Saygılarımızla,

İçindekiler / Contents

RESEARCH ARTICLES / ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Ulusun Coğrafyası: Türk Ulusal Kimliğinde Doğal Coğrafi Unsurların Temsili
The Geography of the Nation: The Representation of Natural Geographical Elements in Turkish National Identity
Ensar KIVRAK 255

Türkiye'de İktidar Seçkinleri ve Değişen/Dönüşen Güç Yapıları: Mills'in 'İktidar Seçkinleri' Kuramı Üzerinden Bir Değerlendirme
Power Elites and Changing/Transforming Power Structures in Türkiye: An Assessment Based on Mills' Theory of the 'Power Elite'
Cahit ASLAN 281

Yenilenebilir Enerji Politikalarının Avrupalılaşması: Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri
Europeanization of Renewable Energy Policies: EU-Türkiye Relations
İsmail ERGÜN 309

Machine Learning-Enabled Climate Risk Scenarios for Local Government Decision Making
Yerel Yönetimlerde Karar Alma Süreçleri İçin Makine Öğrenmesi Destekli İklim Risk Senaryoları
Özden ŞENTÜRK 347

Algoritmik Dünyada Faydasızlığın Savunusu: Georges Bataille ve Yapay Zekâ Çağında Egemenlik
The Apology of Futility in the Algorithmic World: Georges Bataille and Sovereignty in the Age of Artificial Intelligence
Adem YILMAZ 361

Stability as Threshold: Return, Stay or Onward Migration among Highly Educated Syrian Refugees in Türkiye after the Fall of Assad
Bir Eşik Olarak İstikrar: Esad'ın Düşüşünün Ardından Türkiye'deki Yüksek Eğitimli Suriyeli Mülteciler Arasında Geri Dönüş, Kalış veya Başka Bir Ülkeye Göç
Jamil HALLAK, Didem DANIŞ, Deniz SERT 385

A Comparative Study of Migration Policies in Türkiye and the EU Regarding the Middle East and North Africa (MENA) Region
Türkiye ve AB'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) Bölgesine Yönelik Göç Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi
Yusuf AVAR 413

TR42 Bölgesi Belediyelerinde Stratejik Planların Çevre, İklim, Katılımcılık ve Sürdürülebilirlik Politikaları Açısından Karşılaştırmalı İncelemesi
A Comparative Analysis of Strategic Plans in the Municipalities of the TR42 Region in Terms of Environmental, Climate Participation and Sustainability Policies
Eda KAYA 436

Institutional Ambition, Structural Constraint: Explaining the Limits of the African Union's Security Regime
Kurumsal Hırs, Yapısal Kısıt: Afrika Birliği'nin Güvenlik Rejiminin Sınırlarının Açıklanması
Martin SISHEKANU 469

BOOK REVIEWS / KİTAP İNCELEMELERİ

Susan Neiman, *Left Is Not Woke*, Cambridge: Polity Books, 2023, 160 s.
Yaşar SUVEREN 487

Ali Emre Sucu, *Post-Sovyet Orta Asya'da Türk-Rus İlişkileri: İş Birliği ve Rekabet*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2024, 210 s.
Gizem KARACA 492

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 255-280 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1832259

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ulusun Coğrafyası: Türk Ulusal Kimliğinde Doğal Coğrafi Unsurların Temsili

The Geography of the Nation: The Representation of Natural Geographical Elements in Turkish National Identity

Ensar KIVRAK*

Öz

Bu çalışma, Türk ulusal kimliğinin inşasında doğal coğrafi unsurların nasıl temsil edildiğini ve bu unsurların tarihsel, kültürel ve söylemsel süreçler aracılığıyla nasıl ulusal sembollere dönüştürüldüğünü incelemektedir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; tarihsel metinler, edebî eserler ve kültürel unsurlar yorumlayıcı içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışma, önce Orta Asya'nın doğal coğrafi imgesinin Türk ulusal kimliğinde tarihsel köken tahayyülleriyle nasıl bütünleştiğini; ardından Anadolu'nun Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet dönemleri boyunca nasıl vatanlaştırıldığını analiz etmektedir. Ergenekon Destanı, Dede Korkut Hikâyeleri ve erken dönem edebî metinler aracılığıyla Orta Asya'nın mitik ve doğal unsurları yeniden yorumlanmış; Cumhuriyet'in kültür politikalarıyla birlikte Anadolu coğrafyası ve özellikle bozkır, modern ulusal kimliğin referanslarından biri hâline gelmiştir. Bunun yanı sıra edebiyat, sanat, sinema ve coğrafya eğitimi gibi kültürel üretim alanları, doğal çevrenin ulusal kimliğin sembolik ve ideolojik bir bileşeni hâline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çalışmanın bulguları, Türk ulusal kimliğinin doğrudan coğrafi koşullar tarafından belirlenmediğini; ancak doğal coğrafi unsurların tarihsel anlatılar ve kültürel sembollerle birleşerek ulusal kimliğin duygusal ve sembolik meşruiyetini güçlendiren tamamlayıcı bir işlev üstlendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik Kuramları, Ulus İnşası, Türk Ulusal Kimliği, Doğal Coğrafya, Kültürel Coğrafya

Abstract

This study examines how natural geographical elements are represented in the construction of Turkish national identity and how these elements are transformed into national symbols through historical, cultural, and discursive processes. The theoretical framework, developed on the basis of modernist,

* Dr. Öğretim Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ensar.kivrak@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2248-0127

How to cite this article/Atıf için: Kıvrak, E. (2026). Ulusun coğrafyası: Türk ulusal kimliğinde doğal coğrafi unsurların temsili. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 255-280. DOI: 10.14782/marmarasbd.1832259

Makale Gönderim Tarihi: 28.05.2025 **Yayına Kabul Tarihi:** 07.04.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

ethno-symbolist, and postmodern nationalism theories, reveals that geography is not only the physical ground of national identity but also a space of memory and representation woven with cultural meanings. A qualitative research approach was adopted in the study; historical texts, literary works, and cultural materials were analyzed using interpretive content analysis. In this context, the study first analyzes how the natural geographical image of Central Asia was integrated into Turkish national identity through narratives of historical origins, and then how Anatolia was nationalized during the National Struggle and early Republican periods. Through the Epic of Ergenekon, the Tales of Dede Korkut, and early literary texts, the mythical and natural elements of Central Asia were reinterpreted. With the cultural policies of the Republic, the geography of Anatolia—and especially the steppe—became one of the spatial reference points of modern national identity. Furthermore, cultural production fields such as literature, art, cinema, and geography education played a significant role in transforming the natural environment into a symbolic and ideological component of national identity. The findings of the study show that Turkish national identity is not directly determined by geographical conditions; however, natural geographical elements, when combined with historical narratives and cultural symbols, have played a complementary role in strengthening the emotional and symbolic legitimacy of national identity.
Keywords: Nationalism Theories, Nation-building, Turkish National Identity, Natural Geography, Cultural Geography

1. Giriş

Ulusal kimlik, bireylerin bir topluluk içinde aidiyet geliştirmesini sağlayan; tarih, kültür, dil, mekân ve yer gibi unsurları bünyesinde barındıran kolektif bir kimliktir. Bu kimliğin unsurlarını doğru analiz edebilmek ve çalışmanın kuramsal zeminini netleştirmek adına, en baştan mekân (space) ve yer (place) kavramları arasında bir ayrıma gitmek gerekmektedir. Mekân genellikle mutlak, matematiksel, ölçülebilir, statik ve nesnel bir uzam iken; yer bu uzamın bireysel ve toplumsal deneyimlerle, anlam, duygu ve aidiyetle örülmüş halidir. Literatürde kimi çalışmalar bu iki kavramı birbirinin yerine kullanıyor olsa da geleneksel dönemde bir bütün olarak algılanan bu iki olgunun modern dünyada birbirinden ayrıştığı ve mekânın yer mefhumundan koptuğu görülmektedir (Ar, 2021, ss.11-14). Bu çalışma, ulusal kimlik ve coğrafya arasındaki etkileşimi odağına aldığı için, doğal coğrafi unsurların salt birer mekân olmanın ötesine geçip nasıl anlam yüklü yerlere dönüşerek vatan imgesinin unsurları haline geldiğini incelemektedir. Bu nedenle, çalışmanın ilerleyen kısımlarında coğrafyanın ulusal kimlik inşasındaki rolünü vurgulamak amacıyla yer ve mekân arasındaki bu kavramsal ayrıma dikkat edilmeye çalışılmıştır.

Ulusal kimlik, belirli siyasal sınırlarla birlikte ortak değerler, ortak hafıza ve sembollerin bütünlüğüyle şekillenir. Bu bakımdan ulusların kimlik inşası sürecinde üzerinde yaşanılan ve hatta tarihsel bağ kurulan coğrafyanın önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Nitekim ulus-devlet ideolojisi hem coğrafi bağlamı sınırlamış hem de bu coğrafi satıh üzerinde homojenleştirici bir işlev üstlenmiştir (Durgun, 2018, ss.14-15). Bu doğrultuda dağlar, denizler, nehirler, ovalar gibi doğal unsurlar kültürel anlamlarla yüklü semboller hâline gelmiştir. Bu semboller zaman içinde mitolojik anlatılarda, tarihsel olaylarda ve sanat eserlerinde yeniden üretilerek ulus bilincinin kurucu ve sürdürücü bileşenlerine dönüşmüştür. Bu bakımdan ulusal kimliklerin oluşum sürecinde tarih, dil, din ve kültür kadar belirleyici olan bir diğer unsurun da coğrafya olduğu iddia

edilebilir. Bu bakımdan coğrafya eğitimi de örneğin modern Türkiye'nin inşasında olduğu gibi, doğal ve beşerî çevreye ilişkin bilgilerin aktarılmasının ötesinde, mekânın tarihsel deneyimlerle ve kültürel değerlerle kurduğu ilişkiyi görünür kılarak toprakların millileştirilmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir (Özkan, 2018, s.187).

Bu çalışmanın çıkış noktası, bir toplumun kendi yerel ve tarihsel birikimleri aracılığıyla mekânlara anlam yüklediği ve böylece coğrafya ile kimlik arasında karşılıklı etkileşime dayalı bir bağ oluşturduğu hipotezidir (Stoffelen & Vanneste, 2019, s.140). Pek çok modern ulus-devlet, ulusal kimlik yaratımında doğal mekânları sembolleştirme stratejisini kullanmıştır. Örneğin İsviçre'de Alp Dağları, doğal miras olmanın ötesinde millî birlik ve bağımsızlık gibi söylemlerin temsili için de kullanılmıştır. Alp Dağları, ülkenin coğrafi olarak izole olmasıyla özdeşleştirilmiş; bu izolasyon ulusal kimliğin inşasına katkı sunmuştur (Zimmer, 1998). Bu bakımdan İsviçre ulusal kimliği, dağlık coğrafya ile şekillenen dayanıklılık ve öz yeterlilik imgeleriyle beslenmiştir (Debarbieux & Rudaz, 2008). On dokuzuncu yüzyıldan itibaren milliyetçiliğin yükselişi sırasında dil ve kültür farklılıklarını bir arada bulunduran İsviçre'de ulusal birlik duygusu yaratmak üzere dağlar bu kimliğe natüralist bir temel sunmuştur (Leitenberg, 2022, s.200).

Japon ulusal kimliğinde de Fuji Dağı önemli bir simgedir. Şintoist inançlarda dağın kutsal kabul edilmesi, modern Japon kimliğinde doğayla bütünleşen ulusal ruh anlayışına temel oluşturur. Fuji Dağı, edebiyattan sanata, eğitimden millî bayramlara kadar çok sayıda alanda millî varlığın ebediliğini ve doğayla uyumu temsil eder (Earhart, 2011, ss.1-2). Bu haliyle de ulusal kimliğin bir bileşeni işlevi görür.

ABD örneğinde ise doğa, özellikle "Frontier" (sınır hattı) ideolojisi üzerinden millîleştirilmiştir. Batıya doğru genişleyen sınır çizgisi hem coğrafi keşif hem de ulusal kimlik inşası süreci olarak değerlendirilebilir. Nitekim Frederick Jackson Turner, batıya doğru hareketin Amerikan kimliğini ve kültürünü şekillendiren belirleyici bir faktör olduğunu ve sınır bölgelerinin sunduğu zorluklar ve fırsatların, özgün bir Amerikan karakterinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığını öne sürmektedir (Turner, 1920). ABD'nin *Monroe Doktrini* ve *Manifest Destiny* kapsamında Louisiana'yı satın alarak Mississippi Nehri'nden Rocky Dağları'na kadar toprak kazanması, ulusal coğrafi anlatıda önemli bir dönemece işaret etmektedir. Bu gibi coğrafi unsurlar, ulusal anlatının genişleme, özgürlük ve cesaret boyutlarını temsil etmiştir. Bu yaklaşım, standart ulus inşa süreçlerinde sık karşılaşılan vatanı savunma odaklı coğrafi söylemlerden farklı olarak Amerikan örneğinde doğayı fethetme teması üzerine kuruludur (National Gallery of Art, n.d.).

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere coğrafi unsurların kimlik üretiminde kullanımı yaygın bir durum olsa da her ulusun bu unsurlara yüklediği anlamlar ve sembolik değerler farklıdır. Örneğin Türkiye'de Anadolu coğrafyası, vatan toprağını savunma mücadeleleriyle şekillenmişken; Orta Asya, ulusal kimliğin tarihsel köken bakımından temellendirilmesini sağlayan bir coğrafi unsurdur. Öte yandan coğrafya, Amerikan örneğindeki gibi doğayla mücadelenin ve onu fethetmenin tersine, Japon örneğinde olduğu gibi doğayla bir uyumun temsili olabilir. Fuji Dağı temalı sanatsal tablolarda ya da İsviçre Alpleri'yle özdeşleşen *Heidi*'de bu uyumun izini sürmek

mümkündür. Tüm bu farklılıklar, coğrafyanın ulusal kimlikle bütünleşmiş kültürel bir değerler manzumesi haline geldiğine işaret eder.

Türkiye özelinde, Anadolu'nun dağları, nehirleri, ovaları ve bozkırları tarihsel kahramanlık anlatılarıyla, türkülerle, millî marşlarla ve destanlarla birleştirilmiş; böylece coğrafya uğrunda can verilen vatana dönüşmüştür. Bu anlamda insanın kendi iradesiyle üzerinde doğmayı seçmediği, ancak nesillerin orada yaşama ve mutlu olma koşullarını zaman içinde yarattığı coğrafya, tarihle birleşerek bir vatan haline gelmektedir (Arık, 1967, ss.12-13). Öte yandan, özellikle erken Cumhuriyet döneminden itibaren ulusal kimlik inşasında Orta Asya kökenlerine yapılan *aşırı* vurgu, modern cumhuriyetin köksüzlük probleminin aşılmasını sağlarken, bu coğrafyanın da ulusal kimliğin bir parçası olma özelliğini pekiştirmiştir (Mersin Alıcı, 1996, s.229). Nitekim resmi anlatıya göre Türkler, "medeniyetin beşiği" (Yazıcı & Yıldırım, 2018, s.440) olan anavatanları Orta Asya'dan Anadolu içlerine göç ederek burada yerleşmiştir (Durgun, 2018, s.170).

Tüm bunlardan hareketle, çalışmanın araştırma sorusu "Türkiye bağlamında doğal coğrafi unsurlar, ulusal kimliğin inşasında ve sürdürülmesinde nasıl bir rol üstlenmektedir?" şeklinde formüle edilebilir. Çalışmanın amacı, coğrafyanın fizikî bir unsur olmaktan öteye geçerek nasıl ulusal kimliğin kurucu bir bileşenine dönüştüğünü ortaya koymaktır. Bu bakımdan çalışma, Türkiye örneğinde coğrafyanın millileştirilmesine (Durgun, 2018; Özkan, 2018) ve bu süreçte coğrafya eğitiminin rolüne (Gür & Çalışkan, 2025; Kuş & Hilal, 2021; Sagdic, 2021; Yıldız Yılmaz & Meydan, 2020; Yazıcı & Yıldırım, 2018; Özkan, 2014; Nas, 2017) odaklanan çalışmalardan farklı olarak dağlar, nehirler, bozkır vb. coğrafi unsurların kendisinin ulusal kimlik içerisinde nasıl sembolize edildiğine odaklanması dolayısıyla literatürde özgün bir önemi haizdir.

Çalışmada öncelikle belli başlı milliyetçilik teorilerinin ulusal kimliğin inşasında coğrafi unsurların rolünü nasıl açıkladıklarına odaklanılacaktır. Bu kapsamda; ulusları modernleşme ve kitle iletişim araçlarının bir sonucu olarak gören modernist yaklaşım, ortak köken mitleri ve *yerliyurtlulaşma* süreci üzerinden coğrafyayı etnik kimliğin ayrılmaz bir parçası kılan etno-sembolcü kuram ve kimliğin sabit olmadığını, söylemler aracılığıyla sürekli yeniden inşa edildiğini savunan postmodern kuramlar ele alınacaktır. Ayrıca, coğrafi determinizmden kültürel coğrafyaya uzanan literatür değerlendirilerek; dağ, nehir veya bozkır gibi doğal unsurların nasıl ideolojik anlamlarla yüklü *hafıza mekânları*na dönüştüğü kuramsal bir zemine oturtulacaktır. Ardından Türk ulusal kimliğinin inşasında coğrafi faktörlerin oynadığı role odaklanılacaktır. Bu aşamada, Türk ulusal kimliğinin coğrafi tahayyülündeki iki ana eksen olan Orta Asya ve Anadolu imgeleri analiz edilecektir. Bir yanda Ergenekon Destanı ve Dede Korkut Hikâyeleri gibi kurucu metinler aracılığıyla Orta Asya'nın nasıl mitik bir köken coğrafyası olarak kurgulandığı; diğer yanda ise Anadolu'nun Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet döneminden itibaren nasıl vatanlaştırıldığı ve coğrafi bir unsur olarak bozkırın modern ulusal kimliğin mekânsal referansı haline getirildiği incelenecektir. Son olarak; edebiyat, görsel sanatlar, sinema ve özellikle Cumhuriyet dönemi coğrafya eğitim politikalarının, doğal coğrafi unsurları ulusal kimliğin sembolik ve ideolojik bir bileşeni haline getirmedeki işlevi değerlendirilecektir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup veriler yorumlayıcı içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Yorumlayıcı içerik analizi, metinlerdeki anlamları bağlamsal, ideolojik ve kültürel katmanlarıyla birlikte yorumlamayı amaçlar. Bu çalışmada söz konusu yaklaşım, doğal coğrafi imgelerin (dağ, nehir, bozkır, çöl vb.) metinlerdeki sunum biçimlerini ve bu imgelerin ulusal kimlik söylemiyle nasıl ilişkilendirildiğini tematik kodlar üzerinden çözümlemek için kullanılmıştır. Analiz kapsamına alınan metinler, üç temel seçim ölçütü çerçevesinde belirlenmiştir. Bunlar, (1) Orta Asya'nın doğal coğrafi unsurları ile tarihsel mirasının kesişiminde yer alan ve tarih öncesi niteliği sebebiyle ulus inşa sürecinde Türk ulusal kimliği ile Orta Asya mirası arasında bağ kurmak üzere araçsallaştırılan iki kurucu metin olan *Ergenekon Destanı* ve *Dede Korkut Hikayeleri*; (2) ulusal kimlik inşasının yoğunlaştığı Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet dönemlerine ait olup Orta Asya coğrafyasını ulusal kimlik bağlamında imgeleştiren eserlerin bir örneği olarak Müfide Ferit Tek'in (1892-1971) *Ay Demir* (1918) adlı eseri; (3) edebiyat, görsel sanatlar, sinema ve eğitim politikaları gibi farklı temsil alanlarını kapsayan ve toplumsal bilinirliği yüksek olduğu için kolektif hafızayı şekillendirme kapasitesi de yüksek olan çeşitli eserler ve resmî coğrafya öğretim programlarıdır.

2. Ulusal Kimlik İnşası ve Coğrafya: Yerliyurtlulaşmadan Coğrafyanın Sembolleşmesine

Ulusal kimlik inşası, bireylerin belirli bir ulusal topluluğa aidiyet hissetmesini sağlayan tarih, kültür, dil, semboller ve kolektif hafıza temelinde inşa edilen karmaşık bir süreçtir. Bu kimliğin oluşumuna odaklanan milliyetçilik kuramları içerisinde özellikle modernist, etno-sembolist ve postmodern yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır.

Modernist kuramcılar ulusların tarihsel bir zorunluluk değil, modernleşme sürecinin bir sonucu olduğunu savunurlar. Ernest Gellner'e göre uluslar sanayileşme, eğitim ve iletişim ağlarının gelişmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Ulusal kimlik bu bağlamda okul, ordu, bürokrasi gibi merkezi kurumlar tarafından inşa edilir (Gellner, 1992). Benedict Anderson ise ulusları hayali cemaatler olarak tanımlar. Anderson'a (2011) göre bireyler, hiç tanımadıkları milyonlarca insanla ortak bir kimlik hissini paylaşırlar. Bu *hayal gücü* ise büyük ölçüde gazete, kitap, harita gibi kitle iletişim araçlarıyla şekillenir. Bu modernist perspektif, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde analiz edilecek olan Cumhuriyet dönemi coğrafya eğitim politikalarının ve müfredat programlarının, doğayı nasıl ulusal bir sembolik dile tercüme ettiğini anlamak açısından temel bir çerçeve sunmaktadır.

Öte yandan etno-sembolcü kuramın önde gelen temsilcisi Anthony D. Smith, modernist kuramların ötesinde,[1] ulusların tarihsel ve etnik kökenli bağlar üzerine inşa edildiğine vurgu

1 Etno-Sembolcü yaklaşım, İlkçilerin geçmişle kurduğu güçlü bağ ile Modernistlerin modernleşmeye atfettiği belirleyici rol arasında bir orta yol önerir. Bu yaklaşım, modern milletlerin oluşumunda modern-öncesi etnik kökenlerin etkisini vurgularken, etnik sembol ve duyguların tarihsel gücünü de kabul eder. Fakat bununla birlikte ulusların on sekizinci yüzyıl sonrası farklılaşmasında modernleşme, sekülerleşme, bürokratikleşme ve sanayileşme gibi modernistlerin vurguladığı modern toplumsal süreçlerin kritik rolünü de reddetmez (Hutchinson, 2005, ss. 13–

yapar. Ona göre ulusal kimliğin temelleri, modern devlet öncesi döneme kadar uzanan etnik çekirdekte aranmalıdır. Bu çekirdek; ortak köken mitleri, kolektif tarih, kutsal yerler ve sembollerden oluşur (Smith, 1994, ss.41-43). Smith'in kuramı, coğrafyanın ulusal kimlikteki rolünü açıklamada özellikle önemlidir. Çünkü kimlik unsurlarının büyük bölümü belli coğrafi ya da mimari mekânlara bağlıdır. Milletlerin oluşumu, Smith'in *ethnie* kavramıyla açıkladığı bir etnik topluluk temeline ve buna eklenen toplumsal-siyasal süreçlere dayanır. Bu temel; belirli bir toplumsal isme sahip olma, belirli bir bölgede yaşama (ki bu coğrafi faktörlerle kurulan bağı akla getirir), ortak köken mitleri ve sembolik kültürlenmeyi içerir. Ancak bunlar tek başına ulus inşası için yeterli değildir. Bu noktada en önemli süreçlerden biri *yerliyurtlulaşma*dır. Yerliyurtlulaşma, bir etnik topluluğun çoğunluğunun belirli bir anavatanda yaşamasını ve buraya aidiyet geliştirmesini ifade eder. Zamanla savaş ve göç gibi kolektif deneyimler bu bölgeyle özdeşleşen tarihsel hatıralar yaratır ve topluluk, doğal biçimde o coğrafyanın parçası haline gelir (Smith, 2017, s.72). Bu bakımdan Smith'in yerliyurtlulaşma kavramı, bu çalışmanın kuramsal arka planının önemli bir bileşenidir. Fakat bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki Smith'in vurgusu esas olarak tarihsel hatıraların coğrafyayla özdeşleşmesidir ki bu bakımdan aslında bu çalışmanın kapsamına girmemektedir. Ancak öte yandan, Smith'in bir başka vurgusu da etnik topluluğun doğallaşarak o bölgenin bir parçası haline gelmesidir ve bu bakımından da bu çalışmanın kuramsal yönüne katkı sunmaktadır.

Postmodern teorisyenler ise kimliğin sabit ya da özsel bir yapı olmadığını savunur. Stuart Hall'e göre ulusal kimlik, söylemler aracılığıyla sürekli yeniden inşa edilir (Hall, 1996, ss.1-4). Bu bakış açısı, coğrafi unsurların da söylemsel olarak nasıl ulusal kimliğin bir bileşeni haline getirilerek vatanlaştırıldığının anlaşılmasına katkı sunar. Örneğin bir dağın sıradan doğa unsuru olmaktan çıkıp milli sembol hâline gelmesi, bu söylemsel üretimin bir parçasıdır. Stuart Hall, bu söylemsel üretime Karayiplerin Afrika kökenleriyle kurduğu ilişkiyi örnek verir. Hall, *Presence Africaine* kavramıyla Afrika'nın Karayip kimliğinde merkezi bir sembol haline geldiğini belirtir. Ancak bu, geri dönülebilecek sabit bir köken değil; köleliğin baskılarına rağmen diller, din, sanat ve müzik gibi kültürel unsurlarda varlığını sürdüren gizli bir mevcudiyettir. Kısacası Karayipler için Afrika anavatanı, artık bir sembolden ibarettir (Hall, 1990, ss.222-232). Benzer bir ilişki, Türk ulusal kimliği ile Orta Asya arasında da kurulabilir ki buna çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilecektir. Bu bağlamda Hall'un perspektifi, çalışmada Orta Asya'nın fiziksel bir uzaklığa rağmen edebiyat ve sanat aracılığıyla nasıl sembolik bir *hafıza mekânı* olarak canlı tutulduğunu ve Anadolu'nun Millî Mücadele söylemiyle nasıl yeniden kurgulandığını açıklamak için kayda değerdir.

Öte yandan milliyetçilik kuramlarından farklı olarak çalışma bağlamında değinilmesi gereken bir başka kuramsal yaklaşım da coğrafi determinizmdir. Coğrafi determinizm, insan topluluklarının davranış, kültür ve gelişim biçimlerinin içinde bulundukları doğal çevre tarafından belirlendiğini savunan bir yaklaşım olarak, on dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başlarında sosyal bilimlerde baskın bir paradigma hâline gelmiştir. Kuramsal olarak, Friedrich Ratzel (Flint

14). Bu bakımdan yaygın kanının aksine Etno-Sembolcü yaklaşımın, modernist teorinin reddi anlamına gelmeyip onun ötesine geçmek olarak tanımlanması daha doğrudur.

& Taylor, 2018, ss.1-2) ve Ellsworth Huntington (1915) gibi düşünürler, iklim, arazi yapısı, nehir sistemleri gibi doğal koşulların medeniyetlerin şekillenmesinde belirleyici olduğunu savunmuşlardır. Bu çerçevede örneğin dağlık bölgelerde yaşayan toplumların daha göçebe ve savaşçı, düz ovalarda yaşayanların ise daha yerleşik ve tarım odaklı olduğu iddia edilmiştir.

Her ne kadar coğrafi determinizm zamanla eleştirilere maruz kalmış ve günümüzde geçerliliğini yitirmiş olsa da coğrafyanın kültürel kodların oluşumundaki rolünü dikkate alan ilk yaklaşım olması bakımından önemlidir. Günümüzde ise coğrafi determinizm yerini daha çok coğrafi olasılıkçılık ve sembolik mekân kuramlarına bırakmıştır. Bu bağlamda coğrafya ve kültür arasındaki ilişki, daha bütünsel ve sembolik çerçevelerle ele alınmaktadır. Özellikle kültürel coğrafya alanında yapılan çalışmalar, doğal çevrenin simgesel ve söylemsel düzeyde de kimlik inşasına katkı sunduğunu göstermektedir (Rowntree & Conkey, 1980; Cosgrove, 1998). Nitekim coğrafya, ulusal kimliğin inşa sürecinde kutsallaştırılan, yüceltilen ve sembolleştirilen bir kimlik sahası olarak işlev görür (Kaplan & Herb, 2011, ss.349-350). Bu dönüşüm, mekânın doğal varlık olmaktan çıkarak ideolojik ve kültürel anlamlar taşıyan bir sembole dönüşmesini ifade eder. Pierre Nora'nın (1989) ifadesiyle, kolektif "hafıza mekânları" (Les Lieux de Mémoire) ulusun tarihsel anlatısının sabitlendiği yerlerdir. Örneğin yirminci yüzyılın ilk yarısında Galler milliyetçiliği, coğrafi olarak köklü bir ulusal kimlik duygusunun siyasi söylem ve eyleme dönmesinin bir örneğidir.

Bu gibi örnekler, Edward Said'in *öteki* kavramıyla birlikte de okunabilir. Said'e göre Doğu, Batı'nın kendi kimliğini tanımlayabilmesi için ihtiyaç duyduğu bir ötekidir. Böylece Batı, kendi varlığını bir öteki karşısında tanımlayarak kendi kimliğini inşa eder (Said, 2013, ss.11-12). Ulusal coğrafya, "bizim" toprağımız olarak kutsallaştırılan yerler olurken, dışsal mekânlar genellikle tehdit, farklılık ya da düşmanlıkla kodlanır. Türkiye örneğinde bu durum hem tarihsel olarak Osmanlı'nın dağılma sürecinde kaybedilen toprakların travmasıyla hem de Anadolu topraklarının son kale olarak idealize edilmesiyle açıklanabilir. Benzer bir ötekileştirme, Amerika'nın frontier ideolojisi üzerinden de okunabilir. Burada sınır hattı, Amerika'nın *biz*i ile *öteki*si arasındaki ayrımı temsil eder.

Tüm bu kuramsal çeşitliliğin bu çalışma için anlamı ise şöyle izah edilebilir: Ulusal kimliğin inşasında coğrafyanın rolünü açıklamak, tek bir yaklaşımın sunduğu perspektifle sınırlı kalamayacak kadar çok boyutlu bir meseledir. Modernist kuramlar, coğrafi unsurların daha çok ulusal kimliğin kurumlar ve modern iletişim ağları aracılığıyla kurgulanması bağlamında nasıl işlevselleştirildiğini açıklar. Etno-sembolist yaklaşım ise mekânın tarihsel ve mitolojik boyutlarını öne çıkararak, coğrafyanın etnik köken mitleri ve kolektif hafıza ile bütünleşmiş sembolik rolünü anlamaya imkân verir. Postmodern teoriler, kimliğin sabit bir yapı olmadığı, söylemler aracılığıyla sürekli yeniden üretildiği görüşünden hareketle, coğrafyanın da bu söylemsel üretim sürecinde dönüştürülerek vatanlaştırıldığını vurgular. Coğrafi determinizm ve onu takip eden kültürel coğrafya yaklaşımları ise, doğal çevrenin insan topluluklarının kültürel kodlarını şekillendirmedeki etkisini ve mekânın sembolleştirilmesini açıklayan ek katkılar sunar.

Bu noktada, çalışmada birlikte kullanılan Smith'in etno-sembolcü yaklaşımı ile Hall'un söylemsel kimlik kuramı arasındaki metodolojik gerilime de değinmek gerekmektedir. Smith'e göre (2017, s.72) coğrafya ile kimlik arasındaki bağ, tarihsel ve organik bir sürecin ürünüdür. Etnik topluluklar savaş, göç ve yerleşme deneyimleri aracılığıyla belirli bir coğrafyaya doğal biçimde kök salar. Bu çerçevede yerliyurtlulaşma, kimliğin coğrafyayla bütünleşmesini kaçınılmaz ve tarihsel açıdan meşru bir süreç olarak sunar. Hall'e göre (1990, ss.1-4) ise bu bağ doğal değildir; söylemler aracılığıyla kurulur, iktidar ilişkilerinden bağımsız olmayan bir üretim sürecinin ürünüdür ve sürekli yeniden biçimlenir. Türk ulusal kimliği örneğinde bu iki perspektif şu soruyu doğurur: Anadolu ile kurulan kimlik bağı, tarihsel deneyimin ve yerliyurtlulaşmanın kaçınılmaz bir sonucu mudur (Smith), yoksa Millî Mücadele söyleminin ve Cumhuriyet ideolojisinin bilinçli bir söylemsel kurgusu mudur (Hall)? Bu çalışma bu soruya tek bir yanıt vermek yerine, Orta Asya imgesi için Hall'un söylemsel kurgu vurgusunun; Anadolu'nun vatanlaştırılması için ise Smith'in tarihsel hafıza ve yerliyurtlulaşma kavramlarının daha açıklayıcı olduğunu öne sürmekte ve iki kuramı tamamlayıcı bir çerçevede kullanmaktadır.

Dolayısıyla bu çalışmada coğrafya; tarihsel deneyimlerin, sembolik anlatıların ve söylemsel inşaların kesiştiği bir alan olarak ele alınacaktır. Türkiye bağlamında coğrafyanın ulusal kimlikte üstlendiği rol hem Orta Asya'nın kökensel hafızadaki yeri hem de Anadolu'nun tarihsel mücadeleler ve kahramanlıklarla bütünleşmiş vatan imgesi üzerinden değerlendirilecektir. Böylelikle, ulusal kimliğin inşasında coğrafyanın işlevi hem kültürel-söylemsel hem de tarihsel-sembolik boyutlarıyla bütüncül bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır.

3. Tarihsel Kökenlerin Kaynağı Olarak Orta Asya'nın Doğal Coğrafi İmgesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci, siyasi bir dönüşümle birlikte bir ulusal kimliğin inşasının da başlangıcı olmuştur. Osmanlı'nın çok etnikli ve çokkültürlü yapısından farklı olarak homojen bir ulus-devlet yaratma ideali, Cumhuriyet'in ideolojik temelini oluşturmuştur. Bu yeni ulusal kimlik inşa edilirken başvurulan en önemli stratejilerden biri, Osmanlı geçmişini büyük ölçüde görmezden gelerek halkın tarihsel kökenlerine dair ortak bir anlatı oluşturmasıdır. Bu bağlamda Orta Asya imgesi, erken Cumhuriyet döneminde ulus inşasının merkezi unsurlarından biri hâline gelmiş ve Türk milletinin kökleri bu kadim coğrafyada aranmıştır. Bu arayış, aslında sonradan gelişen ya da tesadüfi bir durum değildir. Osmanlı'nın son dönemindeki Türkçülük ya da Pantürkizm akımı bu tarih anlatısının ilk tohumlarını atmıştır (Durgun, 2011, s.68). Erken Cumhuriyet dönemiyle birlikte de resmî ideoloji, yeni ulusal kimliği meşrulaştırmak amacıyla tarih yazımını araçsallaştırmıştır. Bu süreçte geliştirilen Türk Tarih Tezi, Türklerin Orta Asya'dan gelen medeni bir kavim olduğu savına dayanmaktaydı. Tarih, bilimsel disiplin olmanın ötesinde, bir inşa aracına dönüşmüş; Türklerin geçmişi, bu yeni ulusal kimliğe uygun şekilde yeniden kurgulanmıştır. Bu doğrultuda, Türklerin binlerce yıl önce Orta Asya'dan dünyaya yayılan ve uygarlık kuran bir halk olduğu iddia edilmiştir (Dede, 2017, ss.92-93). Bu iddia hem tarihsel hem de kültürel bir süreklilik duygusu yaratmak için kullanılmıştır.

Orta Asya'nın merkezî bir kurucu mit işlevi eğitim, medya ve sanat gibi alanlara da sirayet etmiştir. Okul kitaplarında, çocuk dergilerinde ve çeşitli yayın organlarında Orta Asya'dan gelen kahraman Türk figürleri yüceltilmiş; yeni kuşaklara bu köken bilgisi temel bir gerçeklik olarak sunulmuştur (Özen, 2024, ss.389-390). Bu bağlamda, ulusal bilinç inşası çocuk yaştan itibaren başlatılmıştır. Böylece dönemin eğitim politikaları, halkın tarihsel hafızasını şekillendirmeyi hedeflemiş ve bu yolla rejimin meşruiyetini pekiştirmeye çalışmıştır.

Söz konusu dönemde kullanılan sembolik araçlar da dikkat çekicidir. Posta pulları, müzeler, anıtlar, hatta banknot gibi günlük yaşamın içinde yer alan görsel materyallerde de Orta Asya kökenli semboller tercih edilmiştir (Coşkuner, 2022, ss.50-52). Bu semboller, kurduğu geçmiş anlatısıyla halk ile oluşturulmak istenen yeni kimlik arasında bağ kuran bir görsel dil üretmiştir. Böylece, ulusal kimlik anlatısı gündelik hayatın her alanında görünür kılınmıştır.

Orta Asya imgesi, aynı zamanda edebiyatta ve sanatta da yoğun biçimde işlenmiştir. Cumhuriyet ideolojisinin sanatla desteklenmesi, halkın duygusal ve estetik dünyasına hitap eden bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. Özsoy operası gibi dönemin sanat eserlerinde Orta Asya'dan gelen kahraman figürleri öne çıkarılmış, bu figürler aracılığıyla modernleşmenin ve milletleşmenin sembolleri oluşturulmuştur (Turan, 2018, s.7). Tarihî romanlarda ise savaşçı, medeni ve ilerici Türk tipleri, Orta Asya'dan gelen bir soyun devamı olarak kurgulanmıştır (Dede, 2017, ss.102). Bu anlatılar, geçmişi idealleştirirken geleceğe yönelik bir ulus tasavvurunu da inşa etmiştir. Ne var ki, bu söylem zaman içinde değişime uğramıştır. Özellikle 1937 yılında toplanan İkinci Türk Tarih Kurultayı'ndan itibaren Orta Asya vurgusu kademeli olarak geri plana itilmiş, yerine Anadolu medeniyetleri merkezli bir tarih anlatısı inşa edilmeye başlanmıştır (Coşkuner, 2022, ss.57-58). Fakat sonuçta erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde Orta Asya imgesi, ulusal kimliğin inşasında merkezi bir mit olarak işlev görmüş; tarih, eğitim, sanat ve medya aracılığıyla yeniden üretilerek geniş kitlelere benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu imge, Osmanlı geçmişinden ideolojik bir kopuşla birlikte modern ulus-devletin daha eski tarihsel kökenlere dayandırılarak meşruiyetini sağlamayı amaçlamıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi özellikle 1937'den itibaren kademeli olarak Orta Asya vurgusu zayıflamış olsa da Türk ulusal kimliğinin tarihsel imgelemi içinde güçlü bir referans kaynağı olarak varlığını sürdürmüştür.

Bu çalışmanın konusu bakımından Orta Asya, yukarıda bahsedilen tarihsel ve kültürel imgelerden farklı olarak doğal coğrafi unsurlarıyla ele alınacaktır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'de ulusal kimlik inşasının tarihsel köklerinin Orta Asya'ya dayandırılması sürecinin bir parçası olarak edebiyat, müzik ve diğer sanat formları Orta Asya'nın tarihiyle birlikte coğrafyasını da romantize ederek Türk milletinin ortak hafızasını yeniden kurma amacı gütmüştür (Erbek, 2020, s.89). Bu doğal coğrafi imgeler, bir kimlik mirası ve kolektif belleğin taşıyıcısı olarak işlev görmüştür. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki Orta Asya'ya ilişkin anlatılar veya imgeler, çoğunlukla Orta Asya Türk devletlerinin tarihi başarıları ya da kahraman figürleri ve onların kahramanlık hikâyeleri üzerinden şekillenmiştir. Bu sebeple Orta Asya'nın doğal coğrafi unsurlarına ilişkin anlatılar veya imgeler tarihsel olanlara göre çok daha sınırlıdır. Bunun sebebinin hem yeni kurulan Cumhuriyet'in hem de onun öncülü olan diğer Anadolu

Türk devletlerinin Orta Asya ile coğrafi uzaklığı ve buna bağlı olarak tarihsel kopukluğu olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu çalışmada da söz konusu bu durum göz önünde bulundurularak, Orta Asya'nın doğal coğrafi unsurlarının ulus inşasındaki kullanımlarının izi sürülecektir.

Bu noktada öncelikle, Orta Asya'nın doğal coğrafi unsurları ile tarihsel mirasının kesişiminde yer alan ve tarih öncesi niteliği sebebiyle ulus inşa sürecinde yaratılan bir imgeden ziyade Türk ulusal kimliği ile Orta Asya mirası arasında bağ kurmak üzere araçsallaştırılan iki kurucu metinden, *Ergenekon Destanı* ile *Dede Korkut Hikayeleri*'nden bahsetmek gerekmektedir.

Ergenekon Destanı, Türk milletinin kökenlerini, yeniden doğuşunu ve kurtuluşunu sembolize eden en önemli mitolojik anlatılardan biridir. Bu destanda betimlenen coğrafya, kültürel, tarihsel ve metaforik bir alanı temsil eder. Coğrafyanın bu şekilde çeşitli anlamlar taşıması, Ergenekon'u sıradan bir *mekân* olmaktan çıkararak kutsal ve mitik bir *yer* hâline getirir.

Ergenekon Destanı, Göktürklerin soyundan gelen Türklerin düşman saldırısından kaçarak sığındıkları dört bir yanı yüksek dağlarla çevrili bir vadiye yerleşmelerini konu alır. Bu yer, halkın yeniden güçlenip demir dağları eriterek özgürlüğe kavuştuğu yerdir. Destanda coğrafyanın kapalı, korunaklı ve ulaşılmaz olması bir tür *rahim imgesi*ne işaret eder; yeniden doğuş burada gerçekleşir. Bu bakımdan Ergenekon, adeta Tanrı tarafından korunmuş ve Türklüğü yeniden yoğurmak için hazırlanmış kutsal bir yerdir (Aytaç, 2022, ss.41, 46). Destanda geçen tasvirlerde dağlar, kaynak suları, hayvanlar ve mevsim döngüsü, mitolojik sembollerle yüklüdür. Özellikle demir dağın eritilmesi, Türk mitolojisinde dönüşüm ve yeniden doğuşun sembolüdür (Alfeel & Koçak, 2023, s.997). Ayrıca, Ergenekon'un coğrafi unsurları, Türk mitolojisindeki doğanın kutsallığı anlayışıyla örtüşmektedir. Nitekim Türkler, yaşadıkları çevrede doğal unsurların neredeyse hepsinin ruhu olduğuna veya bir gücü temsil ettiğine inanmışlardır (Yasak & Özdemir, 2021). Destanda geçen yerleşik olmayan, doğayla iç içe yaşam tarzı, Türklerin tarih boyunca sürdürdüğü göçebe hayatın kültürel bir yansımasıdır (Yasak & Özdemir, 2021, s.1746).

Dede Korkut Hikâyelerinde ise tasvir edilen coğrafya kültürel kimliğin, değerlerin ve yaşam biçiminin belirleyici bir aracı olarak işlev görmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde coğrafya, kahramanların karakter gelişimini, olayların akışını ve toplumun değer sistemini şekillendiren bir unsur olarak karşımıza çıkar. Mekânlar çoğunlukla dağlar, nehirler, yaylalar, ova ve bozkır gibi doğa unsurlarıdır (Şahin, 2017, s.1). Dede Korkut'ta mekân anlatımı, kahramanların duygusal ve psikolojik durumlarıyla örtüşen bir sembolizm taşır (Akün, 2006, s.125). Hikâyelerde geçen dağlar, yaylalar, sel suları, kara ormanlar ve uçsuz bucaksız bozkırlar gibi tasvirler kahramanlık eylemlerinin, göçlerin, mücadelelerin yaşandığı insana özgü nitelikleri haiz canlı varlıklar gibi işlenmiştir (Eyüboğlu, 2023, ss.95-96, 101-102). Bu bakımdan coğrafya, Dede Korkut Hikâyelerinin de gösterdiği gibi Türklerin tarihi süreçlerini, yaşam biçimlerini ve kültürel kimliklerini temelden etkilemiş ve böylece kimlik ve coğrafya bütünleşik bir görünüm arz etmiştir (Eyüboğlu, 2024, ss.31, 41).

Türk ulusal kimliği ile Orta Asya mirası arasında bağ kuran bu iki kurucu metinden başka, yaratılan bir imge olarak Orta Asya coğrafyasından da bahsetmek gerekmektedir. Bu noktada

ulusal kimlik inşasının yoğunlaştığı Millî Mücadele döneminin ve erken Cumhuriyet döneminin eserlerine bakılabilir. Bu bağlamda dönemin genel ruhunu yansıtan oldukça erken tarihli bir örnek olarak Müfide Ferit Tek'in (1892-1971), *Ay Demir* (1918) romanı kayda değerdir.

Ay Demir'in, Türk ulusunun geçmişine referansla bugünkü ulusal kimliğe anlam kazandırma çabasında olduğu söylenebilir. Tek'in bu eserinde, aslında dönemin siyasi atmosferine uygun olarak[2] Pantürkizm'in etkisi ağır basarken *Pervaneler* (1924) gibi daha geç dönem eserlerinde ise Tek, Misak-ı Milli içerisinde bir vatan imgesini işlemektedir (Demircioğlu, 1998, s.viii).

Ay Demir'de Orta Asya'nın coğrafi ve doğal güzellikleri ve özellikleri, Tek'in doğrudan gözlemlerinden ziyade hayali ve idealize edilmiş bir bakış açısıyla aktarılmıştır. Yazarın kendisi, romanı yazdığı dönemde henüz Türkistan'a gitmemiş; zira bu coğrafyayı ilk kez 1943 yılında, yani romandan çok sonra görmüştür. Hatta 1943'teki gözlemlerinde, kitapta bahsi geçen cami, medrese ve abidelerin komünist idaresi altında yıkıldığını, Türk kültürünün yok edildiğini ve Türklerin sefalet içinde yaşadığını belirtmiştir (Tek, 2022, ss.xv-xvi). Bu durum, romandaki tasvirlerin büyük ölçüde bir kurgu olduğunu göstermektedir.

Öte yandan bu kurgusal metin, Orta Asya'ya dair daha ağırlıklı olarak şehirlerin, yerleşim yerlerinin ve mimari eserlerin tasvirinin yanı sıra sınırlı da olsa doğal coğrafi unsurların tasvirini de sunar. Bunlardan en belirgin şekilde öne çıkan ikisi Kızılkum Çölü ve Ceyhun Nehri'dir. Kızılkum Çölü, "iri dalgalı, sarı bir deniz gibi" göz alabildiğine doğuya doğru uzanırken, akşamları "o esrarengiz, o fırtınalı hayatı"nın ardından korkunç bir sükûnete bürünür. Çölü batıdan tehdit eden düşmanı olarak tasvir edilen Ceyhun Nehri ise ilkbaharda "coşkunluğuyla gürleyerek kızıl ve sarı renkli sularını sahillere çarpa çarpa" akar. Nehrin kıyılarında biten zayıf otlar, bu otlarla beslenen koyun, at ve develerin varlığıyla birlikte göçebe yaşamının önemli bir parçasını oluşturur. Bu pastoral sahnede Türkmen boylarına ait yuvarlak beyaz keçe çadırlar ve çadırlardan yükselen beyaz dumanlar da doğal çevre ile göçebe hayatın iç içeliğini gözler önüne sererek kültürel unsurlarla doğal çevreyi özdeşleştirir (Tek, 2022, s.64).

Davul Köyü ve çevresi ise coğrafi özellikleriyle zıtlıkların bir arada bulunduğu bir yer olarak tasvir edilir. Köyün ağaçsız yolu güneş altında kavrulurken, dağlara doğru çıkıldığında çobanların uğrak yeri olan ormana ulaşılır. Bu arada çobanlar da Tek'in romanında yer yer tasvirini sunduğu figürlerdendir. Romanın kahramanı Demir'in konuşmalarını dinlemeye gelen kalabalığa "çobanlara has sessiz adımlarla" yaklaşması (Tek, 2022, s.66), çobanların doğayla iç içe, sakin ve mütevazı bir yapıda olduğunu ima eder. Orta Asya ve Anadolu arasındaki bağlantıyı da en güçlü biçimde kuran unsurlardan birinin de çoban kültürü olduğu (Güray, 2019, s.135) hatırlandığında, bu kültürün ulusal kimlik inşasında sürekliliği ve aidiyeti temsil eden bir sembol işlevi gördüğü söylenebilir. Çoban figürü, göçebe geleneklerden yerleşik yaşama geçiş süreçlerinde bile toplumsal

2 1908'den itibaren Osmanlı aydın sınıfları arasında etkili olmaya başlayan Türkçülük ya da Pantürkizm, özellikle Balkan Savaşları ve Arap İsyanlarının ardından 1914'ten itibaren İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarında benimsenen resmî ideoloji idi (Hanioğlu, 2012). Bu dönemde Osmanlı'nın kurtuluşu için Kafkasya ve Orta Asya Türkleriyle irtibatlar kurulmaya çalışılmıştır. Nitekim *Ay Demir*'in yayınlandığı yıl Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Kafkas İslam Ordusu'nu kurduğu da bu bağlamda hatırlanmaya değerdir.

hafızada canlılığını koruyarak hem kültürel mirasın aktarımını sağlamış hem de millî kimliğin doğa ve emekle kurulan kadim bağlarını görünür kılmıştır. Bu yönüyle çobanlık, bir meslek ya da yaşam tarzının ötesinde, ulus tahayyülünün tarihsel sürekliliğini pekiştiren simgesel bir yapı taşına dönüşmektedir.

Ay Demir'in de örneklediği üzere, sonuç olarak geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde Orta Asya'ya yönelen tarihsel ve kültürel ilgi, ulusal kimliğin meşrulaştırılması ve köklendirilmesi sürecinin stratejik bir parçası olarak şekillenmiştir. Bu süreçte Orta Asya tarihî bir referans alanı olmanın ötesinde doğal coğrafi boyutlarıyla da kolektif hafızanın yeniden inşasında işlevsel bir çerçeve oluşturmuştur. Öte yandan Ergenekon Destanı ve Dede Korkut Hikâyeleri gibi kurucu metinlerdeki yer tasvirleri, coğrafyanın kültürel kimliği taşıyıcı ve dönüştürücü bir unsur olarak ele alındığını göstermektedir. Dolayısıyla Orta Asya coğrafyası, tarihsel uzaklığa rağmen ulus inşa sürecinde hem ideolojik hem de estetik açıdan yeniden üretilen bir anlam dünyası hâline gelmiş; ulusal kimlik, bu coğrafyanın mecazi ve sembolik temsilleri üzerinden tarihsel süreklilik ve birlik fikriyle pekiştirilmiştir. Bu çerçevede Orta Asya'nın doğal coğrafi imgesi, erken Cumhuriyet'in kültürel kodlarının şekillenmesinde önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

4. Vatan Toprağı Anadolu'nun Doğal Coğrafi İmgesi

28 Ocak 1920'de Osmanlı Meclis-i Mebusanı tarafından kabul edilen Misak-ı Milli, diplomatik bir deklarasyon belgesi olmakla birlikte Anadolu coğrafyasının vatan olarak tanımlanmasında da önemli bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı toprak kayıpları ve işgaller, siyasi sınırların yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Misak-ı Milli, bu bağlamda Türk ulusal kimliğinin coğrafi temellerini belirlemiş; etnik, tarihî ve sosyolojik bağları gözeterek Türk çoğunluğunun yaşadığı toprakların elde kalan son kale olarak savunulmasını hedeflemiştir. Böylelikle Anadolu, yıkılmakta olan İmparatorluk hinterlandının bir parçası olmaktan çıkarak yeni kurulacak Türk ulus-devletinin ve ulusal bağımsızlığının coğrafyası haline gelmiştir. Bu belgenin bu çalışma açısından en önemli yönü, Anadolu halkı için de yeni bir siyasal bilinç yaratmasıdır. Ulusal sınırların ilanı, kolektif bir sahiplenme duygusu doğurmuş; Kurtuluş Savaşı'nın siyasi ve ideolojik çerçevesine temel teşkil etmiştir. Böylece Misak-ı Milli, ulusal kimliğin coğrafyası olan bir vatan inşa etmiştir.

Çalışmanın bu başlığı altında, Anadolu coğrafyasının vatanlaştırılması sürecinde bu coğrafyanın doğal unsurlarının ulusal kimliğin inşasına nasıl bir katkı sunduğunun izleri sürülecektir. Ardından, erken Cumhuriyet döneminden itibaren artık vatan haline gelmiş olan Anadolu'nun doğal coğrafi unsurlarının (özellikle bozkır kültürü üzerinden) ulusal kimlikle etkileşimine ve bu etkileşimlerin edebiyat, sanat ve sinema aracılığıyla kolektif hafızada günümüze değin nasıl karşılık bulduğuna dair örneklere yer verilecektir.

4.1. Son Kalenin Sath-ı Müdafaası: Millî Mücadele Döneminde Anadolu Coğrafyasının Ulusal Kimlikle Harmanlanması

Pek çoğu Millî Mücadele döneminde yazılmış şiirlerinden oluşan Mehmet Âkif Ersoy'un *Safahat*'inde doğal coğrafi unsurlar, milletin içinde bulunduğu durumu ve yaşadığı felaketlerin büyüklüğünü yansıtan metaforlar olarak kullanılır. Örneğin nehirler, çoğu zaman savaşın yol açtığı kanlı katliamların ve yıkımın tanıkları olarak karşımıza çıkar. Özellikle Balkanlardaki felaketler anlatılırken, Arda, Meriç ve Tunca gibi nehirler Müslüman Türklere karşı işlenen kanlı katliamların ve yıkımın tanıkları olarak tasvir edilir. Örneğin Arda Nehri'nin mazlumların kanıyla kıpkızıl aktığı belirtilir (Ersoy, 2007, s.270). Öte yandan bu noktada dikkate değer olan husus, Mehmet Akif'in ismen zikrettiği doğal coğrafi unsurların özellikle Balkanlar'daki kayıplarla ilişkilendirilmesidir. Balkanların vatan toprağı olmaktan çıkması ve bu coğrafyada yaşanan acılar, bilindiği üzere kendisi de Balkan kökenli (Arnavut) olan Mehmet Akif'in vicdanında derin bir yara açmıştır (Düzdağ, 2007, s.40). Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren ise Çanakkale; ardından Kurtuluş Savaşı'yla birlikte Sakarya, Dumlupınar, Antep ve Maraş gibi milli mücadele coğrafyaları, bu mücadeleler sayesinde Nora'nın (1989) ifadesiyle *hafıza mekânları*na dönüşmüştür. Örneğin Sakarya Nehri, Millî Mücadele'den yıllar sonra kaleme alınmış olmakla birlikte, Necip Fazıl Kısakürek'in *Sakarya Türküsü* (1949) şiiri sayesinde nadir görülen bir biçimde şiirsel-siyasal özneleşmenin simgesi olmuştur.

Bu bağlamda Türk ulusal kimliğinin inşasında tarihsel, siyasi ve kültürel unsurlarla birlikte doğal coğrafi unsurlar da önemli bir rol oynamıştır. Bu rolün ortaya çıkmasının önemli bir nedeni, Anadolu coğrafyasının elde kalan son kale olarak tahayyül edilmiş olmasıdır. Bu tahayyül, hem halkı mücadeleye davet eden söylemlerde hem de ulusal kimliğin inşasında son derece önemli bir konuma sahip olan edebi ve sanatsal eserlerde güçlü imgelerle desteklenmiştir.

Millî Mücadele sırasında yaşanan önemli geri çekilme ve savunma hareketlerinde coğrafi unsurlar doğal bir siper olarak kullanılmıştır. Örneğin Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonrasında Türk ordusu, Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilerek orduyu toplu halde tutmayı ve takviye güçler için zaman kazanmayı amaçlamıştır. Bu çekilmede, doğal bir set gibi yararlanılan Sakarya Nehri hattı, düşman ordusu ile aradaki mesafeyi korumak için oldukça büyük bir öneme sahip olmuştur. (Keskin, 2024, s.82). Bu çalışmanın yazarının da şahit olduğu sözlü tarih, bunu doğrulamaktadır. Yazarın bir yakınının, İstiklal gazisi olan dedesinden aktardığı anlatıma göre Polatlı yakınlarında Sakarya Nehri üzerinde bulunan ve Yunan Birinci Kolordusunun temel ikmal yolunun en önemli geçidi olan Kavuncu Köprüsü ve civarında yaşanan muharebeler sırasında Sakarya Nehri doğal bir siper işlevi görmüştür. Bu bakımdan bölgenin tarihsel hafızasında da Sakarya Nehri'nin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Sakarya Nehri'nin bu öneminin gayet bilincinde olduğu anlaşılan Necip Fazıl Kısakürek'in *Sakarya Türküsü*, yukarıda da değinildiği üzere, içerdiği coşku ve duygulanım dolayısıyla Sakarya Nehri'ni ulusal kimlikle harmanlamıştır. Günümüzde *Sakarya Türküsü*, Türk toplumunun kahir ekseriyeti tarafından bilinen ve hatta ezberlenen ortak ulusal ve kültürel bir miras haline gelmiştir.

4.2. Türk Ulusal Kimliğinin Ortak Coğrafi Temsili: Bozkır Kültürü

Banal milliyetçilik kuramının işaret ettiği üzere ulusal kimlik, olağanüstü anlarda ve gösterişli sembollerle birlikte, gündelik yaşamın arka planına sinmiş, çoğu zaman fark edilmeyen mekânsal ve kültürel göndermeler aracılığıyla da sürekli olarak yeniden üretilir (Billig, 2002). Bu çerçeveden bakıldığında, bazı doğal coğrafi unsurların ulusal kimlik etrafında kültürel aidiyet öğelerine dönüşmesi tesadüfi değildir. Ancak her ne kadar bazı doğal coğrafi unsurlar ulusal kimlik etrafında kültürel aidiyet unsurları haline gelmiş olsa da modern Türk ulusal kimliğinin oluşumunda, İsviçre'nin Alpleri ya da Japonya'nın Fuji Dağı gibi doğrudan tüm ulusal kimliği imleyen bir coğrafi unsur ilk bakışta söz konusu değildir. Buna mukabil, Sakarya Nehri, Van Gölü veya Ağrı Dağı gibi belli yörelerin yerel kimliğiyle özdeşleşmiş coğrafi unsurlar, zamanla ulusal kimliğe de mâl olmuştur. Öte yandan, Türk ulusal kimliği için İsviçre'nin Alpleri ya da Japonya'nın Fuji Dağı gibi bütün bir ulusal kimlik simgesi haline gelmiş bir unsur aranacak ise, bu ancak *bozkır* olabilir. Türk ulusal kimliğinin oluşumunda bozkır imgesi, bir yandan Orta Asya göçebe kültürünün tarihsel sürekliliğini yansıtırken (Tekin, 2019, s.84), diğer yandan modern ulus-devlet inşasında kültürel bir referans noktası işlevi görerek banal milliyetçiliğin, daha doğru bir ifadeyle milliyetçiliğin banallığının bir unsuru haline gelmiştir.

Nitekim erken Cumhuriyet döneminde bozkır, Anadolu coğrafyası ile özdeşleştirilerek ulusun doğal coğrafyası ve öz yurdu olarak yeniden keşfedilmiştir. Bu dönemde Türk kimliği, Anadolu ve bozkır imgesi etrafında hem Osmanlı geçmişinden hem de Batı'nın oryantalist Türk imajından ayrıştırılmak istenmiştir (Parla, 2007, ss.12-14). Bu anlamda Cumhuriyet'in başkenti olarak Ankara'nın seçimi bile sembolik bir önem taşımaktadır. Nitekim o dönemde Ankara, uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, sunabileceği çok az çekiciliği olan, küçük ve yoksul bir Orta Anadolu kasabasıdır (Kezer, 2010, s.42). Ankara'nın başkent yapılması, Anadolu bozkırının modern Türk ulusunun ideolojik merkezi olarak kurgulandığını gösterir. Bu dönüşüm, erken Cumhuriyet dönemi siyasi elitlerinin bozkırdan medeniyet yaratma idealiyle doğrudan ilişkili olarak görülebilir (Evered, 2008). Modernleşme projesi, bozkır halkının içinden yükselen bir ulus yaratmayı hedeflemiştir. Bu süreç, bozkırın Orta Asya'dan miras alınan tarihsel sembollerinin ulusal sembollere dönüştürülmesi olarak anlaşılabilir (Çakmak, 2018, s.65).

On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Batı literatüründe bozkır insanı, çoğu zaman medeniyetin dışındaki barbar figürüyle özdeşleştirilmiştir. Nitekim Avrupalı oryantalistler, Türkleri medeniyete katkısı olmayan bozkır insanları olarak nitelendirmiştir. Bu olumsuz imgeye karşı Cumhuriyet ideolojisi bozkırı geri kalmışlığın değil, özgürlüğün ve sadeliğin alanı olarak yeniden inşa etmeyi amaçlamıştır (Yılmaz & Kaya, 2014, ss.120-122). Böylece Anadolu coğrafyası, ulusal kimliğin fiziki temeli haline gelmiş; dönemin coğrafya ders kitaplarında Anadolu coğrafyası Türk yurdu olarak adlandırılmıştır (Özkan, 2014, s.466). Erken Cumhuriyet dönemi resim sanatında da Anadolu bozkırı, ulusal kimliğin manzarası olarak görülmüş; Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi dönemin sanatçıları Anadolu bozkırını ve insanını resme aktarırken (Karaaslan vd., 2017, s.950) yine dönemin edebi ve sanatsal eserlerinde Anadolu coğrafyası ve bozkır, sık karşılaşılan temalar olmuştur. Böylece Anadolu coğrafyası ve bozkır, ulusal kimliğin merkezi unsurlarından birisi

haline gelerek kültürel sermayenin her alanında karşılaşılan bir simgesel yapı taşına dönüşmüştür. Hem bozkırın bu genelleşen imgesinin hem de yerel coğrafi unsurların temsillerini geçmişten günümüze edebiyat, sanat, sinema ve popüler kültür gibi alanlarda da takip etmek mümkündür.

Bu süreklilik günümüzde özellikle televizyon dizilerinde yeniden üretilmektedir. Bozkır kültürü özelinde örneğin *Gönül Dağı* dizisi, bozkırın bu tarihsel-simgesel yükünü çağdaş bir anlatıya taşıyan en belirgin örneklerden biridir. Dizi; bozkırı saflığın, içtenliğin ve dayanışma kültürünün coğrafyası olarak yeniden kurgulamaktadır. Böylece bozkır, modern hayatın kaotik yapısına karşı toplumsal hafızada yer etmiş ve toplumsal kimlikle özdeşleştirilmiş olan sadelik, doğallık gibi değerleri simgeleyen bir alan haline gelmiştir. Dolayısıyla dizideki bozkır temsili, modern Türkiye'nin kültürel tahayyülünde bozkırın hâlen kurucu bir rol oynadığına işaret etmektedir. Seyirciye sunulan bozkır manzaraları, tıpkı erken Cumhuriyet döneminin resim ve edebiyatında olduğu gibi hem toprağa aidiyeti hem de Anadolu'nun Türk kimliğinin doğal zemini olduğu fikrini yeniden üreten bir niteliği haizdir.

Bununla birlikte, bozkırın Türk ulusal kimliğinin ortak coğrafi temsili olarak kurgulanmasının beraberinde bazı gerilimler getirdiği de göz ardı edilmemelidir. Bozkır imgesi ağırlıklı olarak Orta Anadolu'nun ekolojik ve kültürel coğrafyasına dayandığından, bu imgelemin dışında kalan diğer tüm coğrafyalar ulusal anlatının içinde eşit bir görünürlük kazanamamıştır. Nitekim Said'in (2013) öteki kavramı bağlamında değerlendirildiğinde, *bizim* toprağımız olarak kutsallaştırılan bir coğrafi imgenin, aynı zamanda diğer bölgeleri ve bu bölgelerdeki kültürel kimlikleri yan cephe ya da ikincil konuma itme riskini taşıdığı görülmektedir. Aynı doğrultuda, ulus-devlet ideolojisinin coğrafi satıh üzerinde homojenleştirici bir işlev üstlendiğini vurgulayan Durgun'un (2018, ss.14-15) tespiti de bu gerilimi doğrulamaktadır. Hangi coğrafi unsurun ulusal kimliğin *özü* olarak seçildiği, hangi coğrafyaların ve kimliklerin bu özün dışında kalan tali unsurlar olduğunu da belirler. Fakat bu husus, bu çalışmanın sınırlılıkları sebebiyle burada tartışmaya açılmayacaktır.

4.3. Edebiyat, Sanat ve Sinemada Doğal Coğrafyanın Kimlikle Etkileşimi

Kültürel coğrafya, insanın doğayı dönüştürme biçimlerinin kültürle iç içe geçtiği bir anlam üretim alanıdır (Deniz, 2025, s.113). Bu nedenle, bir toplumun edebiyatında, sanatında, sinemasında vb. görülen mekân temsilleri, aynı zamanda kimliğin estetik, ideolojik ve tarihsel veçhelerine de işaret eder. Ancak kimliğin *mekân* ile kurduğu ilişki, çoğunlukla şehir ve mimari ile somutlaşan tarihsel ve kültürel olarak inşa edilmiş bir *yer*e tekabül eder. Bu bakımdan doğal coğrafi yerler, bahse konu temsillerin ancak pek az bir kısmını oluşturur. Örneğin tarihi bir filmde ya da romanda bir şehir, kasaba, mahalle ya da önemli bir mimari eser ile ilgili tasvirlere sıkça rastlanabilmekle birlikte dağ, orman, nehir gibi doğal coğrafi unsurların toplumsal kimlik ve aidiyet bağlamında bir tasvirine rastlamak daha güçtür. Bu sebeple pastoral eserler ile ulusal kimlik ve aidiyet arasındaki ilişki genellikle daha zayıftır. Örneğin Yaşar Kemal'in *İnce Memed* eserindeki çakır dikeni betimlemesi (Kemal, 2021, ss.12-13) edebi açıdan mükemmel olarak tanımlanabilecek niteliği haiz olmasına

karşın ne çakır dikeninin ne de dikenin yetiştiği coğrafyanın kimlikle ve aidiyet duygusuyla bir bağının kurulduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Ancak yine de Türk edebiyatının bazı önemli isimleri, doğa ile kimlik arasındaki ilişkiyi yansıtan eserler vermiştir. Bu ilişkiyi yansıtan edebi akımlardan birisi de Mavi Anadoluculuk'tur. Bu anlamda Mavi Anadoluculuk akımı, coğrafya ile kimlik arasında kurduğu ilişki bakımından Türk edebiyatında önemli bir yer işgal etmektedir. Mavi Anadoluculuk akımı doğayı kimliğin kökeni olarak yüceltir. Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkçısı) ve Azra Erhat, Ege coğrafyasını Anadolu'nun uygarlıkla bağ kurduğu tarihsel bir yer olarak görür. Böylece Mavi Anadoluculuk, doğal çevreyi kültürel kimliğin kökeni olarak yeniden yorumlayan bir düşünsel yönelimi temsil eder (Yazan vd., 2024, ss.170-171, 174-176). Yine de Mavi Anadoluculuk akımının temsilcilerinin Ege'nin doğal coğrafyası ile kimlik arasında kurduğu bağın esasen Ege'nin antik uygarlıkların beşiği olarak görülmesi ile ilgili olduğu dikkate alınırsa, Mavi Anadoluculuk akımının dahi coğrafyayla kurduğu bağın esasen tarihsel ve kültürel olarak inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

Öte yandan Mavi Anadoluculuk akımında karşımıza çıkan edebiyatın doğayla kurduğu bağ, Cumhuriyet'in halkçı kültür politikalarıyla da uyumlu bir görünüm arz etmektedir. Yine bu minvalde Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde Anadolu coğrafyası, halkın yaşam biçimiyle özdeşleşir. Bozkır, üretkenliğin; toprak, kimliğin kökü olarak tasvir edilir. Onun şiirlerinde *toprak* sözcüğünün bütün çağrışımları bir yanıyla sürekli Anadolu'yu anlatmaktadır (Durmuş, 2006).

Görsel sanatlar da benzer bir biçimde doğayı kimlik anlatısının görsel diline dönüştürme kapasitesine sahiptir. Cumhuriyet döneminin sanatçılarında Anadolu manzarası, modernleşmenin yerli yüzünü temsil etmiştir. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Turgut Zaim ve Abidin Dino gibi sanatçılar, Anadolu insanını ve coğrafyasını ulusal kimliğin görsel bir simgesi haline getirmiştir. Bu sanatçılar, eserlerinde Batı modernizminin biçimsel etkilerini kullanırken, temalarına Anadolu coğrafyasını yerleştirerek bir tür yerli modernlik inşa etmişlerdir (Karaaslan vd., 2017, s.941).

Sinemada ise özellikle tarihi temalı filmlerde mekân, ulusal-tarihsel kimliği simgeleştiren ve görselleştiren bir araç olarak kullanılmaktadır (Akyol Altun, 2022, s.291; Aliyeva, 2019). Bu çerçevede örneğin 1964 yapımı *Çanakkale Aslanları* filminde Gelibolu Yarımadası'nın topoğrafyası, ulusal varoluşun sınandığı bir nevi kutsal topraklar olarak kadraja alınır (Sistem Film, 2016). *Selvi Boylum Al Yazmalım*'da (1977) ise sisli dağ siluetlerinin, orman içi yolların, dere ve göl kıyılarının, aşk anlatısını memleket manzarasıyla iç içe geçirerek seyircinin duygusal yönelimi ile coğrafya arasında bir köprü kurduğu söylenebilir. Ancak yine de bunun ulusal kimlik ve aidiyet ile ne derece ilişkilendirilebileceği tartışmaya açıktır.

5. Coğrafya Öğretiminin Rolü: Doğal Coğrafi Unsurların Ulusal Sembollere Tahvili

Erken Cumhuriyet döneminden itibaren eğitim, ulus-devletin ideolojik temellerini güçlendirmek üzere yeniden yapılandırılmıştır. 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte eğitimde merkeziyetçi bir müfredat anlayışı benimsenmiş; hemen her ders, ulusal kimliğin inşasında

işlevsel bir role sahip olacak biçimde düzenlenmiştir. Coğrafya dersleri, bu bağlamda doğa olaylarını, iklimleri veya haritaları öğretmenin yanı sıra vatan sevgisini ve toprağın kutsallığını öğrencilerin zihinlerine yerleştirmek için de kullanılmıştır (Gür ve Çalışkan, 2025, s.207). Böylece doğa, ulusal kimliğin sembolik diline çevrilmiş; dağlar, ovalar, nehirler ve göller ulusun coğrafi karakterini temsil eden unsurlar olarak sunulmuştur. Bu süreçte haritalar, coğrafya öğretiminin ve dolayısıyla coğrafya ile kimlik arasında bir bağ kurmanın en önemli araçlarından biri haline gelmiştir (Kuş & Hilal, 2021, ss.69-70).

Cumhuriyet'in ilk müfredatlarından olan 1926 İlkokul Coğrafya Programı, bu anlayışın açık bir örneğini sunar. Programda, öğrencilere öncelikle yakın çevresini tanıma, ardından yurdun güzelliklerini ve kaynaklarını öğrenme hedefi konulmuş, coğrafya öğretimiyle vatan sevgisi ve yurt bilgisi kazandırılması amaçlanmıştır. 1948 İlkokul Coğrafya Programı'nda ise *yurdumuzu sevelim ve koruyalım* teması doğrudan bir ünite başlığı olarak yer almıştır. Bu ünite kapsamında öğrencilere, Türkiye'nin doğal güzellikleri, madenleri ve zenginlikleri birer emanet olarak sunulmuş; böylece doğa, ahlaki bilincin ve yurttaşlık bilincinin bir parçası haline getirilmiştir. Bu programda öğrencilerden beklenen, bilgi edinmenin yanı sıra vatanın değerini bilmek ve onu ilerletmek için çalışmaktır da (Yılmaz & Meydan, 2020, ss.647-650).

1980 Askeri Darbesinin ardından coğrafya eğitimi, ideolojik bir yeniden yapılanma sürecinden geçmiştir. *Milli Coğrafya* derslerinin oluşturulmasıyla birlikte, coğrafya eğitimi açık biçimde ulusal kimliğe entegre bir içerik kazanmıştır. Ders kitaplarında doğal coğrafi unsurların yanı sıra Türklerin yaşadığı bölgeler, Türk dünyası ve Türkiye'nin stratejik konumu gibi temaların öğretimi, ulusal kimliği pekiştirici bir işlev görmüştür (Sagdic, 2021).

Günümüzde ise coğrafya öğretiminin işlevi dönüşmüş olsa da ulusal kimlik boyutunu yitirmemiştir. Küreselleşme, göç ve çevresel krizlerin gündeme taşıdığı küresel vatandaşlık bilinci, sürdürülebilirlik ve küresel iklim krizi gibi konular coğrafya öğretimine yeni bir boyut kazandırmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2018 Coğrafya Öğretim Programı, Türkiye'nin doğal ve kültürel değerlerini tanıtmayı sürdürürken, aynı zamanda öğrencilerde çevre bilinci, sürdürülebilirlik ve küresel sorumluluk gibi değerleri geliştirmeyi de hedeflemektedir (MEB, 2018). Ancak bu durum, ulusal kimlik boyutunun önemini ortadan kaldırmamaktadır. Aksine bu durum, günümüzde ulusal coğrafyanın daha kapsayıcı ve çoğulcu bir yurttaşlık anlayışı içinde yeniden yorumlandığına işaret etmektedir.

2024 tarihli güncel Coğrafya Öğretimi Programı'nda ise programın özel amaçları arasında, doğrudan öğrencilerin "vatan bilinci ve millî kimlik oluşturmada coğrafi bilgi, bakış ve becerilerin rolünü özümsemeleri" (MEB, 2024, s.4) ifadesi yer almakta; böylece coğrafya eğitiminin ulusal kimlik ve aidiyet oluşumuna katkısı açık bir hedef olarak tanımlanmaktadır. Programda yer alan doğal-kültürel miras değerlerine yönelik koruma bilincinin geliştirilmesi hedefi de yine aynı bağlamda değerlendirilebilir. Program; alan ve kavramsal becerilerin yanında değerleri de sistematik biçimde yapılandırmaktadır. *Coğrafyanın Doğası* ünitesinde yer alan değerler arasında çalışkanlık, saygı, sorumluluk ve özellikle vatanseverlik öne çıkmaktadır. Vatanseverlik,

farklı sınıf düzeylerinde tekrar eden değerler arasında yer alarak (MEB, 2024, s.13), coğrafya öğretiminde ulusal aidiyetin süreklilik içinde ele alındığına işaret etmektedir.

6. Sonuç

Bu çalışma, ulusal kimliğin oluşumunda doğal coğrafi unsurların tarihsel ve kültürel bileşenlere nazaran daha sınırlı olarak görülebilecek; fakat yine de göz ardı edilemeyecek ölçüde etkili bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Türk ulusal kimliğinin inşasında, tarihsel anlatılar, kolektif hafıza, kültürel semboller ve ideolojik söylemler birincil belirleyiciler olarak öne çıkmakla birlikte, bu unsurların çoğu zaman coğrafi bir zemine yaslandığı görülmektedir. Coğrafya, ulusal kimliği doğrudan belirleyen bir faktör olmaktan ziyade, tarihsel deneyimlerin ve kültürel anlatıların yerleştiği sembolik bir zemin işlevi görmüştür.

Orta Asya'nın kadim coğrafyası, Türk ulusal kimliğinde köken mitinin ve tarihsel süreklilik duygusunun taşıyıcısı olarak sembolleşmiştir. Ancak bu sembolleşme, doğrudan fiziksel coğrafyanın etkisiyle değil, mitolojik ve tarihsel anlatıların doğayı ideolojik olarak dönüştürmesiyle mümkün olmuştur. Ergenekon Destanı'ndaki dağ imgesi ya da Dede Korkut Hikâyelerindeki doğa betimlemeleri, coğrafyanın kutsallaştırılması ve kimlikle özdeşleştirilmesinin erken örnekleri olarak görülebilir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Orta Asya'ya yönelen ideolojik bakış, bu kutsal coğrafyayı yeniden üretmiş; böylece doğa, tarihsel bir kimlik kurgusunun estetik ve sembolik aracı hâline gelmiştir.

Buna karşın Anadolu coğrafyası, Türk ulusal kimliğinin modern inşa sürecinde doğrudan vatanlaştırılmış bir alan olarak öne çıkmıştır. Misak-ı Milli sınırlarıyla belirlenen Anadolu hem tarihsel kayıpların ardından elde kalan son kale olarak hem de bağımsızlık mücadelesinin yaşandığı topraklar olarak ulusal hafızada merkezi bir yer edinmiştir. Sakarya Nehri, Dumlupınar Ovası, Çanakkale Boğazı gibi doğal coğrafi unsurlar, tarihsel mücadelelerle birleşerek birer hafıza alanlarına dönüşmüştür. Bu süreçte doğa hem direnişin hem de yeniden doğuşun sembolü hâline gelmiş; ulusal kimliğin duygusal ve kültürel temsiline katkıda bulunmuştur.

Bozkır imgesi ise Orta Asya kökenli göçebe kültürü ile Anadolu'nun yerli vatan toprağı arasında tarihsel bir köprü işlevi görmüştür. Cumhuriyet döneminde modernleşme idealiyle birlikte bozkır hem yoksulluğun hem de özgürlüğün coğrafyası olarak yeniden anlamlandırılmıştır. Ankara'nın başkent seçilmesi de bozkırın ulusal kimliğin fiziki merkezi hâline gelişini simgelemektedir. Bu yönüyle doğal coğrafya, ideolojik bir dönüşüm geçirmiş; edebiyat, sanat, sinema gibi kültürel üretim alanlarında sürekli olarak yeniden temsil edilmiştir. Bu temsil biçimleri, coğrafyanın doğrudan belirleyici olmaktan ziyade, kimliğin sembolik kodlarıyla örülmüş bir söylem alanına dönüştüğünü göstermektedir.

Çalışma, bir bütün olarak kuramsal açıdan değerlendirildiğinde ise denilebilir ki modernist kuramların vurguladığı üzere coğrafya, özellikle Cumhuriyet dönemi eğitim müfredatları ve haritalar gibi resmî araçlar yoluyla sistemli bir şekilde sembolleştirilerek *hayali cemaatin*

mekânsal sınırlarını ve vatan bilincini pekiştirmiştir. Etno-sembolist yaklaşımın *yerliyurtlulaşma* kavramı bağlamında ise Ergenekon gibi Orta Asya köken mitleri ve Anadolu'nun elde kalan son kale olarak kutsallaştırılması, tarihsel hafıza ile mekân arasında bir bağ kurmuştur. Postmodern kuramlar ve kültürel coğrafya perspektifleri ise bozkır gibi doğal unsurların sabit fiziksel gerçeklikler olmaktan çıkıp; edebiyat, sanat ve güncel medya temsilleriyle sürekli yeniden üretilen anlam yüklü *hafıza mekânlarına* ve söylemsel sembollere dönüştüğünü doğrulamaktadır. Tüm bu kuramsal yaklaşımların işaret ettiği üzere coğrafya, Türk ulusal kimliği için tarihsel derinliği, duygusal aidiyeti ve toplumsal meşruiyeti pekiştiren sessiz ama kurucu bir tamamlayıcı unsurdur.

Sonuç olarak, Türk ulusal kimliği doğrudan coğrafi koşulların bir ürünü olmamakla birlikte coğrafya, bu kimliğin tarihsel meşruiyetini ve duygusal derinliğini pekiştiren bir zemin sunmaktadır. Doğal coğrafi unsurlar, ulusun kendisini tanımlama biçimlerine hem görsel hem de simgesel bir zemin kazandırmıştır. Dağlar, nehirler, ovalar ve bozkırlar tarihsel anlatılarla birleştiğinde ulusal kimliğin sürekliliğini ve vatan kavramının kutsiyetini güçlendiren semboller hâline gelmiştir. Bu nedenle, doğal coğrafyanın ulusal kimlik üzerindeki etkisi, belirleyici değil ama kurucu bir tamamlayıcılık olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda denilebilir ki coğrafya, ulusal kimliğin sessiz ama sürekli bileşenidir. Coğrafya, tarihsel anlatıların üzerine inşa edildiği, kültürel hafızanın içinde yeniden üretildiği ve her kuşakta değişen anlamlarıyla ulusal aidiyetin duygusal dokusuna sinmiş bir temeldir. Ulusal kimlik; tarih ve kültür kadar coğrafyanın da izlerini taşımaktadır. Çünkü bir ulusun kendini tanımladığı *yer*, aynı zamanda o ulusun geçmişini, mücadelelerini ve ideallerini içinde barındırır. Bu nedenle, doğal coğrafi unsurlar Türk ulusal kimliğinin vazgeçilmez tamamlayıcılarından biridir.

Son olarak, bu çalışmanın sınırlılıkları, gelecek çalışmalar için de bir çıkış noktası sunmaktadır. Çalışmada, öncelikle, modern Türk ulusal kimliğinin inşasında önemli bir yer tutmakla birlikte, Orta Asya ya da Osmanlı coğrafyası gibi günümüzde ulusal sınırlar dışında kalan coğrafi unsurlara detaylı yer verilmemiş; ancak modern ulusal kimliğin inşasındaki rolü ve konumu nispetinde araştırmaya dahil edilmiştir. Buna ek olarak, coğrafi unsurlarla yakından ilgili olmakla birlikte ulusal kimliğin inşasında önemli yer tutan şehirler (örneğin erken Cumhuriyet döneminde tasarlanmış bir başkent olarak Ankara) veya diğer yerleşim yerleri (örneğin Osmanlı'nın beşiği olarak Söğüt, ortak tarihsel kimliğin önemli bir temsili olarak İstanbul), mimari yapılar (örneğin ulusal egemenliğin sembolü olarak TBMM binası), tarihi savaş alanları (örneğin Malazgirt Meydan Muharebesi Tarihî Millî Parkı) gibi doğal coğrafi unsurlar dışında kalan ve aslında insan emeğinin birer ürünü olan kimlik öğeleri çalışmanın sınırlılıklarını ortaya koymaktadır. Çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığı ise coğrafyanın sembolleştirilmesi sürecinin yarattığı olası gerilim ve dışlayıcılık boyutlarının ele alınamamış olmasıdır. Türk-Müslüman çerçevesi dışında kalan etnik ve dinî kimliklerin ya da azınlıkların hâkim ulusal coğrafya anlatısıyla nasıl bir ilişki kurduğu ya da bu anlatı karşısında nasıl konumlandığı sorusu, bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmayı ileriye taşımak üzere gelecekte yapılacak çalışmaların; doğal coğrafi unsurlar ile kentler, anıtlar ve tarihî yerler arasındaki etkileşimi ele alırken, farklı etnik kimliklerin ve azınlık gruplarının bu mekânlarla kurduğu özgün ilişkileri ve sembolik aidiyet biçimlerini de kapsayan daha bütüncül bir yaklaşım geliştirmesi önem taşımaktadır. Bu

doğrultuda ileride gerçekleştirilecek çalışmaların, doğal ve kültürel coğrafya unsurlarını birlikte değerlendirmek suretiyle modern Türk ulusal kimliğinin inşa süreçlerine dair literatüre özgün katkılar sunması beklenmektedir.

Kaynakça

Akün, Ö. F. (2006) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kompozisyon ve Tasvir. *Türklük Bilimi Araştırmaları* 19, 121-191.

Akyol Altun, D. (2022) Use of Space in Yeşilçam Cinema in the Context of Symbolization of Traditional-Modern Dilemma. *GRID – Architecture Planning and Design Journal* 5(2), 276-300. https://doi.org/10.37246/grid.1061060

Alfeel, Z. S. & Koçak, A. (2023) Türk Takvim Miti Ekseninde Evrenselci Dikotominin İzleri: Ergenekon Destanı Örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 16(43), 981-999. https://doi.org/10.12981/mahder.1325912

Aliyeva, S. (2019) *Ülke Tanıtımında Kültürel Kimlik Göstergeleri ve Anlamlandırılması: Azerbaycan-Türkiye Tanıtım Filmleri Üzerine Bir Çözümleme* [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Anderson, B. R. O. (2011) *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.

Ar, M. (2021) Mekân, Yer ve Yersizlik Kavramları Üzerine Bir İnceleme. *Şehir ve Medeniyet Dergisi* 7(14), 8-24.

Arık, R. O. (1967) *Coğrafyadan Vatana*. İstanbul: Hareket Yayınları.

Aytaç, P. P. (2022) Kültürel Kimlik ve Ergenekon Destanı. *Düşünce Dünyasında Türkiz* 5(26), 37-72.

Billig, M. (2002) *Banal Milliyetçilik* (Çev. C. Şişkolar). İstanbul: Gaye Kitabevi Dağıtım.

Cosgrove, D. (1998) *Social Formation and Symbolic Landscape*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.

Coşkuner, E. A. (2022) Ulus Devlet İnşasında Kemalizm'in Simgesi Olarak Posta Pulları. *Mukaddime* 13(1), 37-68. https://doi.org/10.19059/mukaddime.1101351

Çakmak, S. (2018) Kimlik Oluşturma Sürecinde Türk ve Moğol Ulusal Sembollerinin Tarihsel İzdüşümü. *Folklor Akademi Dergisi* 1(1), 65-90.

Debarbieux, B. & Rudaz, G. (2008) Linking Mountain Identities throughout the World: The Experience of Swiss Communities. *Cultural Geographies* 15(4), 497-517. https://doi.org/10.1177/147.447.4008094619

Dede, K. (2017) Erken Cumhuriyet Döneminde Ulus İnşası ve Tarihî Romanlar: Savaşçı, Medeni ve Millî Kahraman. *Kebikeç* 44, 91-112.

Demircioğlu, C. (1998) *Müfide Ferit Tek ve Romanlarındaki Milliyetçilik* [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Deniz, T. (2025) İkinci Bir Doğa Yaratmanın İfadesi: Kültürel Coğrafya ve Kavramları. *Journal of Humanities and Tourism Research* 15(1), 111-125.

Durgun, S. (2018) *Memalik-i Şahane'den Vatan'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Durmuş, M. (2006) Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiirlerinde Anadolu. *Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu* Türk Ocakları Trabzon Şubesi, Trabzon, Mayıs 2006.

Earhart, H. B. (2011) Mount Fuji: Shield of War, Badge of Peace. *Asia-Pacific Journal: Japan Focus* 9(20), 1-15.

Erbek, İ. S. (2020) *Erken Cumhuriyet Dönemi Tiyatro Oyunlarında Siyasal Mitler* [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Ersoy, M. A. (2007) *Safahat*. İstanbul: MFATİH.

Evered, K. T. (2008) Symbolizing a Modern Anatolia: Ankara as Capital in Turkey's Early Republican Landscape. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 28(2), 326-341. https://doi.org/10.1215/1089201x-2008-009

Eyüboğlu, D. C. (2023) Dede Korkut'taki Kazılık Dağı. *Düşünce Dünyasında Türkiz* 14(65), 91-132. https://doi.org/10.59281/turkiz.1313065

Flint, C. & Taylor, P. (2018) *Political Geography: World-Economy, Nation-State and Locality*. New York: Routledge.

Gellner, E. (1992) *Uluslar ve Ulusçuluk*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Gür, H. & Çalışkan, G. (2025) Crafting a National Identity: The Role of Geography Textbooks in 1930s Turkey's Nation-Building Project. *Nations and Nationalism* 31(1), 205-222. https://doi.org/10.1111/nana.13044

Güray, C. (2019) Metin Turan'la "Çoban Müziği" Üzerine Bir Söyleşinin Notları. *folklor/edebiyat* 25(100), 135-142. https://www.folkloredebiyat.org/upload/100-ek.pdf (Erişim Tarihi:10.01.2026).

Hall, S. (1990) Cultural Identity and Diaspora. J. Rutherford (der.), *Identity: Community, Culture, Difference* (222-237). London: Lawrence & Wishart.

Hall, S. (1996) Introduction: Who Needs 'Identity'? S. Hall & P. du Gay (der.), *Questions of Cultural Identity* (1-17). SAGE Publications.

Hanioğlu, M. Ş. (2012) Türkçülük. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. https://islamansiklopedisi.org.tr/turkculuk (Erişim Tarihi: 10.01.2026).

Huntington, E. (1915) *Civilization and Climate*. Yale University Press. https://archive.org/details/in.gov.ignca.20604/mode/2up (Erişim Tarihi: 10.01.2026).

Hutchinson, J. (2005) *Nations as Zones of Conflict*. London: SAGE Publications.

Kaplan, D. H. & Herb, G. H. (2011) How Geography Shapes National Identities. *National Identities* 13(4), 349-360. https://doi.org/10.1080/14608.944.2011.629424

Karaaslan, E. vd. (2017) Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Resminde Ulusal Kimlik Anlayışı ve Bedri Rahmi Eyüboğlu. *İdil Sanat ve Dil Dergisi* 6(31), 941-951. https://doi.org/10.7816/idil-06-31-05

Kemal, Y. (2021) *İnce Memed 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Keskin, Ö. (2024) Millî Mücadele Tarihinin Öğretimine Katkıları Açısından Millî Mücadele Coğrafyası ve İlişkili Unsurların Millî Mücadeleye Etkisinin Değerlendirilmesi. *7. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu* Tokat, 17-19 Eylül 2021.

Kezer, Z. (2010) The Making of Early Republican Ankara. *Architectural Design* 80(1), 40-45. https://doi.org/10.1002/ad.1008

Kuş, Z. & Hilal, M. (2021) Geography and Identity: An Analysis of Geography Curricula in Turkey. *Romanian Review of Geographical Education* 10(2), 67-87. https://doi.org/10.23741/RRGE220214

Leitenberg, D. (2022) Romantic Visions of the Village: Tourism, Nationalism, Locality and the Politics of (Non-)Belonging in the Swiss Alps. *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia* 38(2), 195-212. https://doi.org/10.56247/qua.414

MEB (2018) *Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB (2024) *Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Mersin Alıcı, D. (1996) The Role of Culture, History and Language in Turkish National Identity Building: An Overemphasis on Central Asian Roots. *Central Asian Survey* 15(2), 217-231. https://doi.org/10.1080/026.349.39608400947

Nas, A. (2017) Branding and National Identity: The Analysis of "Turkey: Discover the Potential" Campaign. *Bilig*, no. 83, 201-224.

National Gallery of Art (n.d.) Manifest Destiny and the West. https://www.nga.gov/educational-resources/uncovering-america/manifest-destiny-and-west (Erişim Tarihi: 10.01.2026).

Nora, P. (1989) Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations* 26, 7-24. https://doi.org/10.2307/2928520

Özen, S. B. (2024) Ulusun Hafızasının İnşası: Erken Cumhuriyet Dönemi Süreli Çocuk Yayınlarında Yeni Bir Tarih Anlatısının Kurgulanması. A. Kaymak vd. (der.), *XIX. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (VI. Cilt)* (374-398). Ankara: Türk Tarih Kurumu. https://doi.org/10.37879/978.975.1756473.2023.16

Özkan, B. (2014) Making a National Vatan in Turkey: Geography Education in the Late Ottoman and Early Republican Periods. *Middle Eastern Studies* 50(3), 457-481. https://doi.org/10.1080/00263.206.2014.886569

Özkan, B. (2018) *Türkiye'de Milli Vatanın İnşası: Dâr'ul İslam'dan Türk Vatanına* (Çev. D. Elhüseyni). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Parla, J. (2007) From Allegory to Parable: Inscriptions of Anatolia in the Turkish Novel. *New Perspectives on Turkey* 36, 11-26. https://doi.org/10.1017/S089.663.460000457X

Rowntree, L. B. & Conkey, M. W. (1980) Symbolism and the Cultural Landscape. *Annals of the Association of American Geographers* 70(4), 459-474. https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1980.tb01327.x

Sagdic, M. (2021) The Teaching of Geography and Rebuilding National Identity in Secondary Schools after the 1980 Military Coup in Turkey. *Paedagogica Historica* 59(3), 428-445. https://doi.org/10.1080/00309.230.2021.1995882

Said, E. W. (2013) *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. İstanbul: Metis Yayınları.

Sistem Film (2016) *Çanakkale Aslanları (1964)—Ajda Pekkan & Tanju Gürsu* [Video kaydı]. https://www.youtube.com/watch?v=WDD2wxrNaSM (Erişim Tarihi: 10.01.2026).

Smith, A. D. (1994) *Millî Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, A. D. (2017) *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Stoffelen, A. & Vanneste, D. (2019) Commodification of Contested Borderscapes for Tourism Development: Viability, Community Representation, and Equity of Relic Iron Curtain and Sudetenland Heritage Tourism Landscapes. In A. Paasi vd. (der.), *Borderless Worlds for Whom? Ethics, Moralities and Mobilities* (139-153). New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/978.042.9427817

Şahin, V. (2017) Dede Korkut Hikâyelerinde Mekân Algısı ve Kurgusu. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5(8), 1-49.

Tekin, Ş. (2019) Türklerde Devlet-Kimlik İlişkisi: Devlet Kimliği. *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi* 1(2), 78-102.

Turan, N. S. (2018) Erken Cumhuriyet Döneminde 'Ulusal Kimliğin' Opera Sahnesinde İnşası: Özsoy. *Ahenk Müzikoloji Dergisi* 2, 1-30.

Turner, F. J. (1920) *The Frontier in American History*. New York: H. Holt and Company. http://archive.org/details/cu319.240.16878013 (Erişim Tarihi: 10.01.2026).

Yasak, Ü. & Özdemir, H. M. (2021) Türk Mitolojisinde Coğrafi İzler. *Turkish Studies – Language* 16(3), 1745-1764. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.52302

Yazan, S. vd. (2024) Coğrafi İmgelemler: Mavi Anadoluculuk'ta Kimlik, Kültür ve Mekân. *Ege Coğrafya Dergisi* 33(2), 169-195. https://doi.org/10.51800/ecd.1545901

Yazıcı, F. & Yıldırım, T. (2018) History Teaching as a Nation-Building Tool in the Early Republican Period in Turkey (1923–1938). *Paedagogica Historica* 54(4), 433-446. https://doi.org/10.1080/00309.230.2017.1423363

Yıldız Yılmaz, N. & Meydan, A. (2020) Geographical Education in Primary School Curriculum in Turkey between 1923–2018. *Review of International Geographical Education Online* 10(4), 639-663. https://doi.org/10.33403/rigeo.710465

Yılmaz, Y. & Kaya, M. (2014) Atatürk; Türk Kimliği ve Ötekileştirme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 1(1), 117-136.

Zimmer, O. (1998) In Search of Natural Identity: Alpine Landscape and the Reconstruction of the Swiss Nation. *Comparative Studies in Society and History* 40(4), 637-665.

The Geography of the Nation: The Representation of Natural Geographical Elements in Turkish National Identity

Ensar KIVRAK*

This study investigates the role of natural geographical elements in the construction of Turkish national identity, arguing that while geography exerts a comparatively limited influence compared to historical and cultural factors, it nonetheless constitutes an indispensable symbolic framework in which national consciousness is spatially and imaginatively rooted. The article departs from the central premise that geography is not a passive backdrop to human history but a dynamic field through which nations imagine, legitimize, and reproduce their collective identities. In the Turkish case, the geographical imagination has historically oscillated between two poles: the mythic landscape of Central Asia, which functions as an ancestral origin, and the Anatolian territory, which embodies the modern homeland. The analysis demonstrates that the interaction between these two geographical imaginaries—one mythical and distant, the other historical and lived—has played a formative, though often symbolic, role in shaping the narratives, emotions, and institutions of Turkish nationhood.

The theoretical framework of the study is grounded in a multidisciplinary synthesis of nationalism and geography theories. Modernist, ethno-symbolist, postmodern, and cultural geographical approaches are interwoven to highlight the layered nature of spatial identity. Drawing on the works of Gellner and Anderson, the study first situates the emergence of national identity within modern institutional structures—education, bureaucracy, and print capitalism—that define and disseminate the imagined community. However, in line with Anthony D. Smith's ethno-symbolism, it stresses that these institutions do not operate in a historical vacuum; rather, they transform pre-existing ethnocultural myths and sacred geographies into modern national symbols. The concept of "vernacularization" (territorialization of identity), central to Smith's theory, is particularly relevant to the Turkish context, as the nation-building process in the early Republic required both historical continuity and spatial rootedness. Complementing these perspectives, Stuart Hall's postmodern interpretation of identity as a discursive construct helps reveal how natural features—mountains, plains, and rivers—are narratively re-signified as

* PhD, Lecturer, Eskişehir Osmangazi University, Department of Political Science and Public Administration, ensar.kivrak@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2248-0127

markers of national belonging. Finally, cultural geography provides the interpretive lens through which these transformations are understood not as deterministic consequences of the physical environment, but as cultural and semiotic reconfigurations of space.

Within this theoretical frame, the article examines the dual geographical imaginary of Turkish national identity: the mythic geography of Central Asia and the historical geography of Anatolia. Central Asia, though geographically distant, was discursively "reclaimed" during the late Ottoman and early Republican periods as the ancestral homeland of the Turks. This reclamation was not an archaeological or empirical recovery but an ideological and symbolic reconstruction. The Turkish History Thesis of the 1930s, early national education policies, and the visual culture of stamps, banknotes, and monuments collectively transformed Central Asia into a narrative of origin and civilization. The geographical motifs of the Ergenekon Epic and the Book of Dede Korkut were reinterpreted to provide mythical topographies of endurance and rebirth. In these narratives, natural elements—mountains enclosing the sacred valley of Ergenekon and steppe winds shaping nomadic life—were imbued with sacred and moral meaning. They symbolized the resilience of a people defined not merely by descent but by their relationship with a vast and often hostile natural environment. However, as the article demonstrates, Central Asian geography functioned more as an imagined locus of origin than as a physically remembered place. Its natural features entered national consciousness primarily through literary myth, artistic representation, and ideological mediation rather than lived spatial experience.

By contrast, Anatolia represented a tangible and immediate geography that became the material and emotional foundation of modern Turkish nationhood. Following the territorial losses of the Ottoman Empire, the National Pact (Misak-ı Milli) of 1920 defined Anatolia as the "final fortress" of Turkish sovereignty, transforming it into the sacred geography of the new Republic. During the War of Independence, rivers, mountains, and plains—such as the Sakarya River, the Dumlupınar Plain, and the hills of Gallipoli—were inscribed into national memory as *lieux de mémoire*, where natural space and collective sacrifice fused into the symbolic essence of homeland. Literature and art of the period reinforced this fusion: in the poems of Mehmet Âkif Ersoy and later in Necip Fazıl Kısakürek's *Sakarya Türküsü*, nature itself became a patriotic subject, voicing the suffering and perseverance of the nation. These representations demonstrate that geography, though not the originator of identity, acquires historical depth through the emotional investment of national struggle.

The article further explores how the steppe (bozkır) became the most enduring geographical metaphor linking the mythic past of Central Asia to the lived geography of Anatolia. Unlike the Alps for Switzerland or Mount Fuji for Japan, Turkey lacks a single natural monument uniting the nation. Instead, the Anatolian steppe evolved into a collective symbol embodying both continuity and transformation. The steppe, once associated with primitiveness or backwardness in Orientalist discourses, was redefined by Republican ideology as the cradle of authenticity, simplicity, and resilience. The selection of Ankara—a modest Anatolian town—as the capital epitomized this symbolic revaluation of geography. Through political will, architecture, and

urban planning, the barren landscape of Central Anatolia was transformed into a visual and ideological center of modern nationhood. Art and literature of the early Republic reflected this aesthetic of the homeland: Bedri Rahmi Eyüboğlu's paintings, Turgut Zaim's Anatolian figures, and the Mavi Anadoluculuk (Blue Anatolianism) movement all sought to reconcile modernity with indigenous spatial identity. Later cultural productions, such as the contemporary television drama *Gönül Dağı*, continue to reproduce this imagery, depicting the steppe as the moral and emotional heart of the nation—an enduring site of authenticity amid modern chaos.

A significant portion of the study also discusses how geography education institutionalized these symbolic meanings. From the early curricula of 1926 and 1948 to the 1980 "National Geography" reforms and the contemporary 2024 program, geography teaching in Turkey has been consistently interwoven with notions of homeland, belonging, and national pride. Through textbooks, maps, and moral instruction, natural features were transformed into moral and civic values. This pedagogical construction of geography demonstrates how the state instrumentalized natural space to cultivate affective citizenship, blending ecological awareness with patriotic sentiment. Even in contemporary programs emphasizing sustainability and global citizenship, the continuity of the *vatan* concept persists, suggesting that the geography of national identity remains a living discourse rather than a historical relic.

Synthesizing these findings, the article concludes that natural geography, while less decisive than historical or cultural forces, provides an essential symbolic architecture for national identity. It grounds abstract ideals—freedom, unity, endurance—in tangible spatial imagery and connects individual affect with collective memory. The physical landscape becomes a mnemonic device through which belonging is naturalized and legitimized. In the Turkish context, geography's power lies not in its determinism but in its narrative malleability: its ability to be mythologized, sacralized, and reinterpreted according to ideological needs. Thus, while Turkish national identity has been primarily forged through historical narratives and cultural constructs, it continually draws strength and coherence from the landscapes that embody its collective imagination.

In conclusion, the study posits that geography should be viewed as the silent but persistent component of national identity—an ever-present substratum upon which history and culture are inscribed. For Turkey, the natural landscape—whether imagined as the distant mountains of Ergenekon or experienced as the plains of Anatolia—has mediated the emotional continuity between past and present, myth and history, origin and destiny. The influence of geography may be secondary, yet it is irreplaceable, for without a spatial consciousness of belonging, the very notion of nationhood loses its tangible form. The geography of the Turkish nation, therefore, is not simply a territory on the map but a symbolic field where memory, struggle, and imagination converge to sustain the idea of *vatan* as both a physical and metaphysical homeland.

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 281-308 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1849063

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Türkiye'de İktidar Seçkinleri ve Değişen/Dönüşen Güç Yapıları: Mills'in 'İktidar Seçkinleri' Kuramı Üzerinden Bir Değerlendirme

Power Elites and Changing/Transforming Power Structures in Türkiye: An Assessment Based on Mills' Theory of the 'Power Elite'

Cahit ASLAN*

Öz

Bu çalışma, C. Wright Mills'in "İktidar Seçkinleri" kuramını temel alarak Türkiye'deki iktidar yapılarının 1950'lerden günümüze geçirdiği evrimi incelemektedir. Mills'in güç üçgeni yaklaşımı-siyasal, ekonomik ve askerî seçkinler-günümüzde dijitalleşme, küreselleşme ve yeni medya gibi dinamiklerle yeniden şekillenmiştir. Çalışma, geleneksel seçkinlerin yanında teknoloji devleri, finans kapital sahipleri ve kültürel figürlerden oluşan yeni iktidar seçkinlerini analiz etmektedir. Türkiye özelinde ise seçkin yapısının tarihsel kökenleriyle birlikte ekonomik, siyasal ve kültürel bağlamda geçirdiği dönüşümler detaylı biçimde ele alınmaktadır. Seçkinler arası çatışma, iktidar ilişkilerinin sürekliliği ve dönüşümü bağlamında değerlendirilmiş; bu yapıların demokratik katılım üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Sonuç olarak, seçkinlik yapılarının biçimi değişmiş olsa da iktidar ilişkilerindeki belirleyici rolünü sürdürdüğü ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: İktidar Seçkinleri, Güç Yapıları, Seçkin (Elit) Teorisi, Türkiye'de Siyasal İktidar, Dijital ve Küresel Seçkinler.

Abstract

This study examines the evolution of power structures in Türkiye from the 1950s to the present, drawing on C. Wright Mills' theory of the power elites. Mills' concept of the power triangle-comprising political, economic, and military elites-has been reshaped by contemporary dynamics such as digitalization, globalization, and new media. The study analyzes the emergence of new power elites, including technology giants, financial capital owners, and cultural figures, alongside traditional elites. In the Turkish context, the transformation of elite structures is explored within historical, economic, political, and cultural frameworks. Power struggles among elites are evaluated in terms of continuity and transformation in power relations, with particular attention to their impact on democratic

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana, cahitaslan138@gmail.com. ORCID: 0000-0002-9793-4285

How to cite this article/Atıf için: Aslan, C. (2026). Türkiye'de iktidar seçkinleri ve değişen/dönüşen güç yapıları: Mills'in 'iktidar seçkinleri' kuramı üzerinden bir değerlendirme. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 281-308. DOI: 10.14782/marmarasbd.1849063

Makale Gönderim Tarihi: 25.12.2025 **Yayına Kabul Tarihi:** 20.04.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

participation. Ultimately, the findings suggest that although the form of elite structures has changed, their decisive role in governance and societal influence continues to persist.
Keywords: Power Elites, Power Structures, Elite Theory, Political Power in Türkiye, Digital and Global Elites.

1. Giriş

Seçkinlerin ve özellikle de Türk iktidar seçkinlerinin toplumsal özgeçmişlerinin incelenmesi ve sosyal anatomilerinin ortaya konması, yalnızca Türk toplumunun sosyopolitik yapısının daha iyi anlaşılması açısından değil, aynı zamanda ülkede yaşanan birçok toplumsal ve siyasi gelişmenin daha objektif bir şekilde değerlendirilebilmesi bakımından da büyük önem taşır (Arslan, 2004, s.12). Güç yapılarını anlama konusunda ise ilk başvurulacak kaynak Mills'in *İktidar Seçkinleri* adlı çalışmasıdır. Mills'in 1956 yılında yayımladığı bu eser, sosyoloji literatüründe klasikleşmiş ve geniş yankılar uyandırmış önemli bir çalışmadır. Bu çalışma, özellikle hem sosyoloji hem de siyaset bilimi açısından büyük etki yaratmış bir eser olarak modern toplumların yapısal analizine dair önemli bir perspektif sunmaktadır. Mills, bu çalışmasıyla sadece ABD'nin değil, modern endüstriyel toplumların da yapısal sorunlarını gözler önüne sermiştir. Eser, günümüz küresel güç ilişkilerini anlamak açısından hâlâ güncelliğini korumaktadır. Türkiye'nin durumunu anlamak açısından da oldukça önem arz etmektedir.

"Seçkinler, toplumdaki en zengin, en güçlü, en iyi eğitimli veya en iyi yetişmiş gruplardır. Baskın gruplar hegemoniktir ve en ayrıcalıklı olanlardır; kaynakları, işleri ve toplumdaki güç etkisini kontrol ederler" (Batok, 2025, s.1). "Stratejik toplumsal kurumların en üst konumlarını işgal eden bireyler olarak seçkinler, yalnızca gücü ve toplumsal kaynakları ellerinde bulundurmakla kalmaz, toplumsal-siyasal karar verme sürecini yönlendirme ve şekillendirme araçlarını da kontrollerinde tutarlar. Özellikle konumları, kontrol ettikleri kaynaklar ve sahip oldukları güç bakımından toplumsal hiyerarşinin en üst katmanlarını oluşturan iktidar seçkinleri, yalnızca uyulması gereken kuralları belirlemekle kalmaz, bireylerin oynayacağı rolleri de belirlerler" (Arslan, 2004, s.1). İşte, 1950'lerden günümüze Türkiye'deki bu güç yapıları da dönüşüm geçirmektedir.

Bu çalışmada Mills'in iktidar seçkinleri teorisi günümüze taşınarak, 1950'lerin iktidar yapılarından günümüzün küresel ve dijital seçkinlerine kadar uzanan bir karşılaştırma yapılmıştır. Paralel olarak konu Türkiye özeline taşınmış ve günümüz iktidar seçkinleri paradigması incelenmiştir. İktidarın kimlerin elinde, hangi araçlar üzerinden ve hangi meşruiyet biçimleriyle kullanıldığı sorusu, sosyolojinin temel problemlerinden biridir. Bu çalışmada cevabı aranan temel soru ise "Türkiye'de iktidar seçkinlerinin toplumsal kökenleri ve kariyer yolları 1950'lerden günümüze nasıl değişmiştir?" sorusudur. Elit yapısındaki süreklilik ve kırılmaları ortaya koyabilmek için "karşılaştırmalı tarihsel analiz" (Skocpol & Somers, 1980) yöntemine başvurulmuş; gerekli veriler için ise literatür taraması ve haber kaynaklarından yararlanılmıştır. Ampirik veri üretmekten ziyade, mevcut literatür ve kuramsal çerçeveler üzerinden analitik yeniden inşa yoluna başvurulmuştur.

2. Mills'in "İktidar Seçkinleri" Üzerine

Mills (1956), tezinde Amerikan toplumunda gerçek gücün demokratik yollarla halkın elinde olmadığını; aksine bu gücün dar bir seçkin grup tarafından kullanıldığını savunur. Mills (1956, s.18), iktidar seçkinlerini "kararları en azından ulusal sonuçları olan, örtüşen kliklerin karmaşık bir kümesi olarak paylaşan siyasi, ekonomik ve askerî çevreler" olarak tanımlamaktadır. Bu seçkinler, devleti ve toplumu etkileyen temel kararları alan sınırlı sayıdaki kişilerden oluşmaktadır. Yine Mills'e göre ABD'deki bu iktidar seçkinleri üç ana alanda yoğunlaşmıştır. Bunlardan birincisi, yüksek düzeyde hükümet yetkilileri ve karar alıcı pozisyonlarda bulunan siyasetçilerdir. Bunlara 'siyaset seçkinleri' denir. İkincisi, büyük şirketlerin CEO'ları, finans dünyasının patronları ve sanayi liderlerinden müteşekkil 'ekonomik seçkinler'dir. Bu kişiler, ekonomik politikaları belirleyebilecek güce sahiptir. Üçüncüsü ise yüksek rütbeli subaylar, Pentagon'un bürokratları ve askerî sanayi yapısında yer alan kişilerden oluşan 'askerî seçkinler'dir.

Bu üç grup, zaman içinde birbirine yaklaşmış, iç içe geçmiş ve ortak çıkarlar etrafında birleşerek toplumsal bir yapı hâlini almıştır. Seçkinler arasındaki ilişkiler, karşılıklı çıkar ilişkileri ile aynı okullarda eğitim alma, aynı sosyal çevrelerde bulunma ve aile ilişkileri gibi sosyal bağlarla pekiştirilmiştir. Böylece kendileri için müstakil bir sosyal sermaye oluşturmuşlardır. Mills (1958, s.32), bu yapıya 'güç üçgeni' (triangle of power) adını vermiştir. Mills'e (1956, s.11) göre "iş dünyası, ordu ve siyasi hiyerarşilerin ayrı liderliği vardır ve kendilerini 'üst sosyal sınıflar'ın iç çemberi olarak görmektedirler; başkaları da öyle hissetmektedir."

Ayrıca Mills, bu iktidar seçkinleri kavramlaştırmasına paralel olarak ABD demokrasisinin 'temsili demokrasi' görünümünde olduğunu, ancak gerçekte halkın değil, bu seçkinler grubunun yönettiğini ileri sürmektedir. "Sıradan vatandaşların devlet politikalarına etkisi oldukça sınırlıdır. Amerika, demokratik bir toplumsal yapıdan ziyade büyük ölçüde resmî bir siyasi demokrasidir ve resmî siyasi mekanizmalar bile zayıftır" (Mills, 1956, s.274). Özellikle modern toplumda bürokrasinin artışı, sıradan insanların karar alma süreçlerinden dışlanmasına yol açmıştır.[1] Modern kapitalist sistemde kurumların büyümesiyle birlikte güç, çok az sayıda kişinin elinde yoğunlaşmıştır. Ona göre bu durum, toplumsal eşitsizliği artırır ve 'demokratik çoğulculuk' ilkesine ters düşer. Althusser'e (2014) göre de halk, çoğu zaman medya, eğitim ve ideolojik aygıtlar yoluyla pasifleştirilmiştir. Yine Bottomore'a (1990) göre seçkinler kendi aralarında 'karar verici' pozisyonundayken, halk 'seyirci' konumundadır.

Genellikle karar vericiler, aynı okullardan mezun, benzer sosyal çevrelere sahip, ailevi veya ekonomik bağlarla birbirine bağlı insanlardır (Domhoff, 2007, ss.97-114). Sonuç olarak toplumda eşit dağılmayan gerçek güç nedeniyle, şeklen varlığını sürdüren demokrasi içinde seçkinlerin iktidarı yapısallaşmıştır. "Bu tür 'iktidar seçkinleri' her zaman yalnızca devlet-siyaset seçkinlerini

1 Oysa, Mills'in Amerikan iktidar mücadelesinde siyasal partilerin varlığını neredeyse tamamen ihmal ettiğini iddia eden Lipset'e (2008, s. 29) göre, Michels'e atfen demokratik olduğu söylenen kurumlar aslında küçük bir azınlığın denetimindedir.

değil, aynı zamanda iş-kurumsal kesimleri ve kiliseler,[2] sendikalar ve ordu gibi diğer büyük örgütlerin liderlerini de içermektedir" (Pakulski, 2012, s.54).

2.1. İktidar Seçkinlerine Dâhil Olmanın Yolları

Mills bu konuya doğrudan bir 'reçete' sunar gibi yaklaşmaz; ancak *İktidar Seçkinleri* adlı eserinde bu gruba nasıl dâhil olunduğuna ilişkin bazı ipuçları verir. Bunların başında 'sınıfsal köken', yani doğru ailede doğmak gelir. Seçkinlere katılımın en kolay yolu, zaten seçkin bir ailede doğmaktır. Bunlar genellikle bu sınıfın doğuştan üyeleridir. Yani iktidar seçkinleri, genellikle 'kendi içlerinden' insanları seçer. Ayrıca seçkin okullarında okumak da iktidar seçkinlerine dâhil olmanın bir yoludur. Örneğin Mills açısından "üst sınıf yetiştirme okulları (upper class grooming schools)" diyebileceğimiz, Bourdieu'nun (1996) ise "Devlet Soylu Seçkin Okulları (The State Nobility Elite Schools)" adını verdiği Harvard, Yale, Princeton gibi prestijli üniversiteler seçkin üretme merkezleri gibidir. Bu kurumlarda sadece bilgi değil, network (çevre) ve statü aktarımı da gerçekleşir. Bu okullardan mezun olanlar, yönetici sınıfın doğal adayları gibidir (Zimmerman, 2019; Domhoff, 2012). Üçüncü olarak askerî veya devlet kurumlarında yükselmek, bireye seçkinlerin kapısını aralar. Örneğin generallik gibi yüksek rütbeler, devlet içindeki önemli karar mekanizmalarına katılımı sağlayacaktır. Ayrıca "üst düzey roller ve mevkiler birbirinin yerine geçebilir. Örneğin, Türkiye'de de ordu, iş dünyası ve siyaset kurumları arasında bir personel değişimi olmuştur. Bu trafiğin yönü her zaman ordudan diğer kurumlara doğru olmuştur. Askerî elit üyeleri emekli olduğunda, çoğu büyük özel şirketlerin yönetim kurullarında veya stratejik bürokratik komitelerde yer almaktadır. Ayrıca, bazıları aktif siyasette yer almaktadır" (Gümüştekin & Arslan, 2005, s.149).

Bourdieu'nün (1986) tanımladığı üzere sosyal sermaye, yani doğru insanları tanımak da seçkinlerin arasına girmek için bireylere bazı fırsatlar sağlayabilir. Bu durumda 'kimin ne bildiğinden çok, kimi tanıdığı önemlidir' (Yarcı, 2011). Özellikle kulüpler, vakıflar ve seçkin sosyal çevreler, bu bağların kurulduğu yerlerdir. Bu yüzden 'içeriden biri olmak', çoğu zaman yetenekten daha belirleyici olur. Bütün bunların yanında ideolojik uyum veya bu seçkin çevreye uyum sağlamak da gerekir. Çünkü seçkin sınıfa girebilmek için yalnızca başarı değil, belirli değerlere ve davranış kalıplarına uyum da gerekir. Domhoff'a (2012) göre farklı düşünen veya sistemi eleştiren bireylerin iktidar seçkinleri arasında yeri olmayacaktır. Çünkü o kişi, en başından safını belirlemiştir. Fakat bu ifadeye popülist siyasetçileri dâhil etmemek gerekir. Onlar tabiri yerindeyse 'mış gibi' yaparlar; fakat bu durumlarını yalnızca kendileri bilir, halk değil. Hatta buradan eş zamanlı olarak iki tür siyasetin yapıldığını söyleyebiliriz. Bunlardan biri reel siyaset, diğeri ise halkın idare edilmesidir. Her iki siyaset yapma biçimi farklı saiklerle işler; fakat ikincisi birincisinin üstünü örter.

2 Türkiye açısından bu duruma tarikat benzeri dinî oluşumlar örnek olarak verilebilir.

Kısaca iktidar seçkinlerinin arasına giriş zordur, fakat imkânsız değildir. Bu sınıfa dışarıdan girenler olmuştur; ancak bu durum nadirdir. Genellikle sistemin içinden yükselmiş ve seçkinler tarafından onaylanmış bireyler, seçkinler arasına kabul edilir.

2.2. Bugünün İktidar Seçkinlerinin Ortaya Çıkışları ve Tekâmülü

Günümüzde bu iktidar seçkinlerinin görünümünde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Fakat 'iktidar seçkinliği' her zaman varlığını sürdürmektedir. O hâlde "21. yüzyılda bu seçkin sınıf nasıl değişti? Kimler eklendi, kimler hâlâ baskın?" sorularının yanıtlarını aramak gerekir.

Mills'den günümüze iktidar seçkinlerinin görünümündeki en önemli değişiklik, 'teknolojik seçkinler'in ortaya çıkmasıdır. Artık sadece politikacılar, bankerler veya generaller değil, teknoloji devlerinin kurucuları ve CEO'ları da modern iktidar seçkinleri arasında yer almaktadır. Özellikle Facebook, Amazon, Silicon Valley ve Google gibi teknoloji devleri yeni iktidar seçkinlerinin başında gelmektedir. Mark Zuckerberg, Elon Musk, Tim Cook ve Jeff Bezos gibi isimler hem ekonomik güce hem de politik etki alanına sahiptir. Bu yeni seçkinlerin yanına 'finans kapital seçkinleri'ni de koymak gerekir. Örneğin Vanguard, BlackRock ve JPMorgan gibi küresel ölçekte faaliyet gösteren yatırım şirketleri trilyonlarca dolarlık varlığı yönetmektedir (Infoyatırım, 2025; Yığılcanın Sesi, 2025; Özer, 2024). Devletlerin bile üzerinde ekonomik etkileri olan bu kurumlar, günümüzün en güçlü 'görünmez seçkinleri' arasında sayılır. Öyle ki aldıkları kararlar, ülkelerin kaderini etkileyebilecek ölçüde güçlüdür. Ayrıca ulusötesi bürokratları ve kurumları da dikkate almak gerekir. Örneğin Dünya Bankası, IMF, Dünya Ekonomik Forumu ve NATO gibi yapılarla ilişkili kişiler uluslararası seçkinler sınıfında yer almaktadır (Dulupçu & Demirel, 2005; Marshall, 2015). Bunlar çoğu zaman doğrudan seçilmemiş olsalar da devletleri yönlendirme gücüne sahiptir. Öyle ki "Dünya Bankası ve IMF ekonomik temelli kuruluşlar olmasına rağmen yürüttükleri faaliyetlerde üye ülkelerin sosyal politikalarını ve bireylerin insan haklarını etkilemektedir" (Usal, 2008, s.231).

Artık geleneksel medya dışında YouTube, X (eski Twitter) ve TikTok gibi mecralarda devasa kitlelere ulaşan içerik üreticileri ve platform sahipleri de bulunmaktadır. Atik Taşkıran'a (2019) göre bunları da 'yeni medya seçkinleri' olarak görebiliriz. Bilgin'e (2022) göre ise algı oluşturma gücü sayesinde 'kültürel iktidar seçkinleri' konumundadırlar. Mesele algı oluşturma olunca 'küresel seçkinler' ve 'kültür seçkinleri'ni de dikkate almak gerekecektir (Cohen, 2022; Estulin, 2009). Özellikle "küresel seçkinler", farklı kıtalarda bir araya gelen ve dünya siyasetini etkileyen çeşitli ülkelerden bireylerden oluşur (Batok, 2025, s.1). Öyle ki bazı sanatçılar, sporcular ve aktivistler sadece ünlü değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel figürler hâline gelmiş durumdadır. Bu kişiler, kamuoyu oluşturma gücü sayesinde toplumsal değerleri ve algıları yönetebilirler. Rihanna'nın BM elçisi olması (NTV, 2018) ve Leonardo DiCaprio'nun iklim politikalarındaki etkileri (CACAC, 2018) buna örnek gösterilebilir.

2.3. Yeni İktidar Seçkinlerine Dâhil Olmanın Yolları

En kısa yanıtla, teknoloji üzerinden güç kazanmak bu yeni seçkinlerin kapılarını aralayacaktır. Yenilikçi bir fikirle 'unicorn' kurmak (Bigpara, 2021), modern seçkinliğe açılan kapılardan biri olabilir. Örneğin bir uygulama veya yapay zekâ şirketinin sahibi olmak, bu kapıdan içeri girmek için yeterli olabilecektir. Benzer şekilde milyonlara seslenen bir dijital figür olmak, gündemi belirlemek ve markalarla iş birliği yapmak kültürel seçkinliğe zemin hazırlayabilmektedir. Keza 'Dünya Ekonomik Forumu' gibi organizasyonlarda yer almak, 'dünyayı yönetenlerin' çekim alanına girmek demektir. Bu da seçkinlerin kapılarını aralayacaktır. Basmacı'ya (2021) göre bir de sistem eleştirisi yaparken sistemi beslemeyi bilmek gerekir ki bu, yeni seçkinliğe dâhil olmanın ince yollarından biri olabilmektedir.

O hâlde Mills'den günümüze iktidar seçkinlerinin değişen görünümü karşılaştırmalı olarak şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 1. 1950'lerden Günümüze İktidar Seçkinleri[3]

Kriter	**1950'ler Seçkinleri (Mills)**	**Günümüz Seçkinleri**
Ana Güç Kaynağı	Devlet, ordu, büyük sanayi	Teknoloji, veri, küresel sermaye, medya
Temel Alanlar	Siyaset, ordu, sanayi	Teknoloji, finans, sosyal medya, uluslararası kurumlar
Tipik Figür	General, büyük şirket CEO'su, politikacı	Tech milyarderi, fon yöneticisi, sosyal medya devi
Kurumsal Güç	ABD hükümeti, Pentagon, General Motors, Standard Oil	Google, Meta, Apple, BlackRock, IMF, WEF
Toplumsal Arka Plan	Seçkin aileler, askerî okullar, Ivy League üniversiteleri	Girişimciler, self-made zenginler, "garajda başlayan" kurucular
Yükselme Yolu	Bürokrasi, siyasi parti, ordu	Start-up, sosyal medya, teknoloji, küresel network
Eğitim	Seçkin üniversiteler (Harvard, Yale vb.)	Aynı üniversiteler + Stanford, MIT + bazen üniversitesiz
Toplumsal Etki Biçimi	Yasa yapımı, savaş kararları, ekonomik planlama	Algoritmalar, içerik filtreleme, yatırım kararları, gündem yönetimi
Halka Uzaklık	Genellikle halktan kopuk, kapalı çevreler	Bazen "ulaşılabilir" gibi görünür ama büyük ölçüde kapalı
İktidarın Görünürlüğü	Daha resmi, devlet merkezli	Daha dağınık, görünmez ama etkili
Kritik Slogan	'Devlet yönetimi bir seçkin işidir.'	'Veriyi elinde tutan dünyayı yönetir.'

Mills'in (1958) dediği gibi, halk karar alma sürecinden uzaktır ve seçkinler toplumun kaderini belirlemektedir. Mills'in *İktidar Seçkinleri* tezi hâlâ geçerliliğini korumakta, ancak şekil değiştirmiş

3 Tablo, karşılaştırmalı-tarihsel sosyolojik analiz yöntemine dayanmaktadır. Çalışmada nicel veri üretimi yerine, kuramsal metinler, klasik ve çağdaş elit teorileri ile mevcut ikincil kaynaklar üzerinden analitik bir değerlendirme yapılmıştır. Analiz birimi bireyler değil; iktidar alanları, kurumsal yapılar ve seçkin ağlarıdır. Tabloda yer alan göstergeler, ideal-tipik bir model olarak ele alınmış olup iktidarın yapısal özellikleri tarihsel süreklilik ve kopuşlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

durumdadır. Seçkinler hâlâ eski biçimleriyle varlıklarını sürdürmekte, ancak 21. yüzyılda yeni teknolojik ve dijital aktörler de bu güce dâhil olmuştur. Bugünün seçkinleri sadece devlet binalarında değil; veri merkezlerinde, algoritmalarda, sosyal ağlarda ve küresel konferanslarda da yer almaktadır. Seçkin olmak artık sadece 'doğmakla' değil, görünürlük, teknoloji, sermaye ve çevre sayesinde mümkün olabilmektedir.

Özetle, Mills'in 1950'lerde ortaya koyduğu güç yapıları, yani iktidar seçkinleri, zaman içinde evrim geçirerek bugünkü şeklini almıştır. Günümüzün iktidar seçkinleri; ekonomik, dijital ve kültürel alanlarda etki sahibi olan, birbirine bağlı bir yapıyı oluşturmaktadır.

2.4. İktidar Seçkinleri Arası Güç Mücadelesi

Mills'e göre iktidar seçkinleri arasında zaman zaman çatışmalar da çıkabilmektedir. Bu çatışmalar genellikle çıkar çatışmalarına, güç alanlarının genişlemesine yönelik mücadelelere ve toplumsal meşruiyet arayışına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bazen ekonomik seçkinler siyasi iktidarı yönlendirir, bazen savaş dönemlerinde olduğu gibi askerî seçkinler ön plana çıkar, bazen de siyasi seçkinler diğer iki gücü dengelemeye çalışır. Bütün bu güçler arasındaki mücadelenin örnekleri Amerikan tarihinde mevcuttur (Rosen, 2024).

1950'lerde askerî-endüstriyel yapı çok güçlüydü. Siyasi karar alıcılar, Pentagon'un etkisiyle sürekli yeni silah projelerine onay veriyordu. Ancak bazı başkanlar, örneğin Eisenhower, 1961'deki veda konuşmasında bu güce karşı uyarıda bulundu: "Askerî-endüstriyel kompleks demokratik süreçleri tehdit etmektedir…" (National Archives, 1961). İşte bu, bir çatışma belirtisiydi. Keza kamuoyunda 'Watergate Skandalı' olarak bilinen 1972 tarihli olay, siyasi seçkinlerin medya ve ekonomik seçkinlerle çatışmasına bir örnektir (Domhoff, 1974, s.99). Bu olayda *Washington Post*, Nixon yönetiminin gazetecileri ve siyasi muhalifleri yasa dışı yollarla izlediğini ortaya çıkardı. Öyle ki Amerikan tarihinde siyasi seçkinlerle medya ve diğer kurumsal yapılar arasındaki çatışmayı gösteren bu olay, siyasi seçkinlerin hesap vermeye zorlandığı nadir anlardan biridir (Britannica, n.d.). Yine 2008 yılında ekonomik seçkinler ile siyasi seçkinler arasında yaşanan finansal kriz başka bir çatışma örneğidir. Büyük bankaların riskli yatırımları ve Wall Street'in kontrolsüz büyümesi, 2008 yılında bir krize yol açtı. Buna bir ad bile verildi: 'Too Big to Fail'[4] doktrini (Young, 2025). Bu durum, siyasi seçkinlerin ekonomik seçkinleri korumakla suçlanmasına yol açınca kamuoyunda büyük bir tepki meydana geldi. Böylece *Occupy Wall Street* vb. hareketler ortaya çıktı (This Day in History, 2021). Siyasi seçkinlerin geleneksel güç yapılarıyla çatıştığı 2016-2020 arasındaki Trump dönemi ise seçkinler arası çatışmanın en son örneklerinden biridir. Trump göreve gelir gelmez Senato, Dışişleri Bakanlığı ve eski istihbaratçılardan oluşan geleneksel siyasi seçkinlerle sert çatışmalara girdi (PBS News, 2021). Ayrıca CNN ve *The New York Times* gibi medya kuruluşlarını da karşısına aldı. Özellikle bu son süreç, iktidar seçkinleri içindeki bölünmeleri net bir şekilde ortaya koymaktadır (Gottfried vd., 2017). Elon Musk'ın Twitter'ı

4 Türkçeye "kaybedemeyecek kadar büyük/güçlü" şeklinde çevirmek mümkündür.

(şimdiki adıyla X'i) Ekim 2022'de 44 milyar dolara satın almasını da bu minvalde değerlendirmek gerekir (Conger & Hirsch, 2021).

Günümüz Amerika'sında Mills'in tarif ettiği yapı hâlâ büyük oranda geçerliliğini korumakla birlikte seçkinler daha karmaşık ve çok katmanlı hâle gelmiştir. Google, Amazon ve Meta gibi teknoloji seçkinleri yepyeni bir güç odağını oluşturmaktadır. Bunlar, petrol, bankacılık ve savunma alanından gelen eski seçkinlerle çatışmaktadır. Devlet ise bu yeni yapılarla denge kurmaya çalışmaktadır. Örneğin Elon Musk, bir teknoloji devi olarak zaman zaman hem ABD hükümetiyle (regülasyonlar) hem de geleneksel medya ve finans seçkinleriyle (örneğin SEC ile yaşadığı çatışmalar nedeniyle) karşı karşıya gelebilmektedir (Ingram, 2025).

3. Türkiye Bağlamında "İktidar Seçkinleri"

Mills'in teorisinin ışığında, Türkiye'nin tarihi, sosyal yapısı ve günümüzdeki iktidar dinamikleri dikkate alınarak Amerikan toplumuyla karşılaştırıldığında, seçkinlerin nasıl şekillendiğine ve bu seçkinlere nasıl dâhil olunduğuna dair önemli benzerlikler ve aynı zamanda farklılıklar bulmak mümkündür.[5] Gümüştekin ve Arslan'a göre de (2005, s.146) "'Türk iktidar elitlerine ilişkin bulgular Mills'in bulgularına oldukça benzerdir. Türkiye'de çeşitli kuruluşlarda üst düzey pozisyonlarda bulunan bir grup bireyden oluşan bir 'Türk İktidar Eliti'nin varlığından bahsedilebilir."

Mills'in *İktidar Seçkinleri* eserinde toplumların yöneticilerinin özellikle devlet, ordu ve büyük sanayi seçkinlerinden oluştuğunu ifade ettiğini söylemiştik. Türkiye'de de benzer bir yapı mevcuttur; tarihsel olarak askerî unsurlar, siyasetçiler ve büyük iş insanları topluma ilişkin önemli kararlar almışlardır. Zamanla Türkiye'nin iktidar yapılarında da değişimler meydana gelmiş ve günümüzün seçkinlerinin yapısı şekillenmiştir. Emre Kongar (2011), Türkiye'deki güç mücadelesinin 'Devletçi Seçkinciler' ve 'Gelenekçi Liberaller' olarak adlandırdığı iki iktidar seçkinleri grubu arasında olduğunu iddia etmektedir.

Aslında "Osmanlı modernleşme düşüncesinin Batı'dan farklı olarak kendi iç dinamikleri ile değil de siyasi otoritenin bir projesi olarak, üstten alta doğru şekillenen bir süreç olduğunu" (Kurtdaş, 2019, s.399) hatırlarsak elitlerin yerini de doğru tespit ederiz. Örneğin Kongar'a (2011) göre Osmanlı döneminde sınıfsal gelişme duraklatıldığı için toplumu dönüştürecek olan siyaset, toplumu geliştirmek isteyen sivil ve asker bürokratlar ile bunlara karşı mevcut çıkarlarını ve statükoyu korumak için geniş halk kitlelerinin feodal değerlerini istismar eden din/tarım toplumu yöneticileri arasında olmuştur. Buradan yola çıkarak Kongar, devlet gücüyle toplumu geliştirmek isteyen sivil ve asker bürokratları 'Devletçi-Seçkinciler' olarak adlandırmaktadır. Onlara tepki olarak ortaya çıkan ve hem toplumu dönüştürmek isteyen devlet gücüne karşı çıktıkları, 'liberal' nitelik taşımalarının yanı sıra feodal değerleri istismar ettikleri ve 'din/gelenek' değerlerini kullandıkları için bu grup Kongar tarafından 'Gelenekçi Liberaller' olarak adlandırılmıştır

5 Örneğin Arslan (2001, s. 5), "güç dağılımındaki bu dengesizlik ve eşitsizliğin yalnızca Türkiye'ye özgü bir durum olmadığını" özellikle vurgular. Köseoğlu ise (2015, s. 360) 'türel seçkinler' ile 'statü seçkinleri' ayrımını yaparak farklılıklara işaret etmektedir.

(Kongar, 2017). Berber'e (2012, s.9) göre "Avrupa Birliği süreci çerçevesinde yaşanan tartışmalar da politik bölünmenin geleneksel 'devletçi seçkinci' ve 'gelenekçi liberal' çerçevenin dışında oluşmaya başladığını göstermişti ve eski şablonlar var olan durumu anlamak için yetersizdi." Şimdi ana hatlarıyla bu sürece bakalım.

3.1. Geçmişten Günümüze Temel İktidar Seçkinleri Olarak Devlet, Ordu ve Sanayi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren asker-sivil bürokrasi ve sanayi seçkinlerinin büyük bir etkiye sahip olduğu malumdur. Fakat erken Cumhuriyet dönemi ve özellikle 1980'ler sonrasında ekonominin liberalleşmesiyle birlikte Kemalist seçkinler ile onların karşısında konumlanan muhafazakârlar arasındaki geniş yelpazede yer alan Türkiye'deki seçkinler önemli değişimlere uğramıştır.

"Konumsal yaklaşımdan hareketle siyasi elitler, siyaset kurumu içinde en üst ya da en üste yakın konumları işgal eden bireyler olarak tanımlanabilir" (Arslan, 2001, s.7). "Türkiye'de iktidarın büyük bir kısmı genel olarak Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve meclis üyeleri gibi siyasi seçkinler tarafından şekillendirilmekle" (Arslan, 2000, s.504) beraber iş dünyasından siyasete geçenlerin yaptığı gibi partiler arası geçişkenlik de Türkiye'deki seçkin yapısını derinden etkilemiştir. İşte bu kesime 'Siyasi Seçkinler' diyebiliriz. Bu durumu izah etmek için Arpacı (2020, s.199), "genel itibarıyla Türkiye'nin siyasi seçkinlerine ilişkin analizlerde, bürokrasi ve ordu ile onların karşısına 1950'den itibaren konumlanan bir seçkin sınıfın varlığını esas alan ikili bir ayrım yapılabileceğini" iddia etmektedir. Keza Köseoğlu'nun (2015) seçkin tanımlaması da bu tür ayrımlara dayanmaktadır.

Hale'e (2014) göre Türkiye'de özellikle 1970'ler ve 1980'ler boyunca askerî darbe süreçlerinde ve ordu-siyaset ilişkilerinde etkin olan bir başka seçkin grup daha vardır. Örneğin Özdağ'a (2006) göre generaller ve yüksek rütbeli subaylar hem ülke içindeki politika üzerinde hem de toplumun sosyal yapısında büyük bir etkiye sahiptir. Öyle ki "yaşanan değişim ve gelişime paralel olarak, askerlerin ekonomik ve toplumsal alanlardaki işlevleri, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de onların askerî görevlerinin ayrılmaz bir parçası hâline dönüşmüştür" (Arslan, 2010, s.164). Bunlar da 'Askerî Seçkinler'i temsil eder. "Askerî seçkinler hususunda öne çıkan en önemli özellik, seçkin dolaşımı sürecindeki davranışlarıdır. Siyasal sistemde militarist seçkinlerin kurucu unsur olduğu durumlarda, iktidar seçkinlerinin en muhafazakârı da militaristler olmaktadır. Askerlik mesleğinin onlara yüklemiş olduğu koruyuculuk misyonunu gene teşmil ederek, yerleşik seçkinlere karşı girişilen karşıt seçkin hareketlerini potansiyel tehdit olarak görerek birtakım yöntemlerle bu karşıt seçkin hareketlerini bertaraf etme yönünde güçlü bir refleks ortaya koymaktadırlar" (Köseoğlu, 2015, s.356).

Bir diğer seçkin grubu ise 'Ekonomik Seçkinler'dir. Özellikle Türkiye'deki sanayiciler, büyük holdingler ve aile şirketlerinin temsilcileri ekonomiyi yönlendiren önemli aktörler olmuştur. Koç ve Sabancı gibi büyük iş insanları, devletin karar alma süreçlerinde belirleyici rol oynamıştır. Aslında "tıpkı Mills'in iktidar üçgeninde olduğu gibi, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte kendisini

yeniden var eden seçkinler; bürokrasi, İstanbul sermayesi ve ordu olmak üzere üç sacayağı üzerine oturmuştur. En belirgin ortak nitelikleri, devrimler sonrası elde ettikleri kazanımları kaybetmemek olan ve bu ortak çıkar etrafında kenetlenen bu üçlünün, aynı zamanda varlıklarının devamı da kendilerini var etmek için var ettikleri ideolojik zemine bağlı olmuştur" (Arpacı, 2020, s.187). Bu durum da oyuna sonradan dâhil olacak yeni tür iktidar seçkinleri arasında yaşanacak güç mücadelesine zemin hazırlamıştır.

3.2. Günümüzde Türkiye'deki İktidar Seçkinleri

Günümüzde, tıpkı genel toplum yapısı gibi, Türkiye'deki iktidar yapısı da küreselleşme, dijitalleşme ve ekonomik dönüşüm süreçleriyle yeniden şekillenmektedir. Teknoloji, medya ve özellikle küresel sermaye, Türkiye'deki seçkinlerin yapısını etkileyen önemli faktörler hâline gelmiştir (Köseoğlu, 2015). Gerek ekonomik gerekse kültürel faktörler, Türkiye'nin seçkin yapısının yeniden şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Her iki faktör de Türkiye'nin seçkin yapısını yalnızca şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda bu yapının sürdürülmesine ve güç ilişkilerinin tekâmülüne de etki eder. Bunları sırasıyla şu şekilde gösterebiliriz:

Türkiye'deki yazılım şirketleri, fintech girişimleri ve yenilikçi teknoloji firmaları giderek daha fazla küresel etki alanına sahip olmaktadır. Örnek olarak Trendyol ve Yemeksepeti gibi girişimlerin büyümesi, bu alanda yeni bir girişimci seçkin sınıfının doğmasına neden olmaktadır. Bu kesime genel olarak 'Teknolojik Seçkinler' diyebiliriz. Ayrıca Türkiye'nin büyük finans grupları, yerel bankaları ve küresel finansal oyuncuları Türkiye ekonomisini şekillendiren önemli unsurlardır. Ziraat Bankası, İş Bankası, Garanti Bankası ve Akbank gibi büyük bankalar ile küresel yatırımcılar, karar alma süreçlerinde güçlü bir yer tutmaktadır. Bunlar da 'Finans Seçkinleri'ni oluşturmaktadır.

Bir de 'Medya Seçkinleri'nden bahsetmek gerekir. Özellikle Türkiye'de medya sahipleri ve gazeteciler, toplumun düşünsel yapısını şekillendiren güçlü figürlerdir.[6] Akgül Arslan'a (2022) göre Doğan Grubu, Demirören Grubu, Kalyon Grubu ve Ciner Grubu gibi medya kuruluşları

6 Türkiye'de 2017 yılı (bkz. Kiminmali, 2017) itibariyle belli başlı güçlü ulusal medya kuruluşları şunlardır: 3N Medya Grubu (Necat Gülseven): TV100, BizimEv TV; Acun Medya (Acun Ilıcalı): TV8 ve TV8,5; Albayrak Medya Grubu: TVNET; beIN Media Group: beIN SPORTS (Türkiye); Can Grubu (Kemal Can): Show TV, Show Türk, Showmax, Habertürk TV, Bloomberg HT, HT Spor; Demirören Medya Grubu: Kanal D, Euro D, CNN Türk, Dream TV, Dream Türk, tv2, D-Smart Dijital Platformu; Discovery Communications (John S. Hendricks): TLC, DMAX HD, Discovery Channel HD, Discovery Showcase HD, Animal Planet HD, Discovery Science HD, Investigation Discovery HD, Discovery Turbo Xtra HD, Food Network HD, Eurosport 1 HD, Eurosport 2 HD; Doğuş Yayın Grubu (Ferit Şahenk): NTV, Euro Star, Star TV, CNBC-e, e2; Es Medya (Hasan Yeşildağ): Kanal 24, 360 TV, tv4; Hayat Görsel Yayıncılık A.Ş. (Zekeriya Karaman, Mustafa Çelik, İsmail Karahan, Ahmet Hüküm): Kanal 7, Ülke TV, Kanal 7 Avrupa; İhlas Yayın Grubu (Ahmet Mücahit Ören): TGRT Haber, TGRT Belgesel, TGRT EU; Meltem Medya Grubu: Mesaj TV, Meltem TV, Kadırga TV, Köy TV, Sıhhat TV, AV TV; Saran Medya: S Sport; Sönmez Medya Grubu: AS TV; Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (Devlet): TRT 1, TRT Haber, TRT Spor, TRT Çocuk, TRT Belgesel, TRT Müzik, TRT Avaz, TRT Türk, TRT Kurdî, TRT World, TRT EBA TV; The Walt Disney Company: NOW TV, BabyTV, Disney Junior, FX, Nat Geo Wild, National Geographic; Turkuvaz Medya Grubu (Cemal Kalyoncu): atv HD, a2, A Haber HD, MinikaGO, Minika ÇOCUK, A Spor HD, atv Avrupa; Yeditepe İletişim Hizmetleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Yalçın Büyükdağlı): Ulusal Kanal Ayrıca medya kuruluşlarının siyasal iktidarlar ve küresel şirketlerle kurduğu güç ilişkileri ile ekonomik ve siyasal çıkar ilişkilerinin tartışılması bakımından bkz Özkan, 2011.

hem kültürel hem de siyasal gücü ellerinde bulundurma çabası içindedir (Kiminmalı, 2024). "Bu elit grupların hiçbiri ulusal güç sisteminde aynı derecede güce, servete ve prestije sahip değildir: bazıları ulusal karar alma sürecinde daha etkiliyken, diğerlerinin etkisi çok azdır. Fakat bunlar ulusal güçte en büyük paya sahiptir: siyasi elitler, askerî elitler, iş dünyası elitleri ve medya elitleri. Bu kişiler, Türkiye'nin güç elitini veya 'görünmez hükümetini' oluşturur" (Gümüştekin & Arslan, 2005, s.149).

3.2.1. Ekonomik Faktörlerin Rolü: Güç ve Sermaye İlişkileri

Türkiye'nin seçkin yapısını büyük ölçüde ekonomik faktörler etkiler. Berişe (2008) göre ekonomik yapı ve sermaye hareketleri, seçkin grupların güç kazanması ve bu gücü sürdürebilmesi için kritik bir faktördür. Duman'a (2015) göre ekonomik faktörlerin etkisi yalnızca bireysel servetle sınırlı değildir; aynı zamanda devletle olan ilişkiler, finansal ağlar ve küresel sermaye ile kurulan bağlar da bu yapıyı derinden etkiler. Özellikle 1980'lerin liberalleşme politikaları, özelleştirme süreçleri ve sermaye hareketliliği, yerel sermayenin küresel finansal sistemle entegrasyonunu sağlamıştır. Böylece yerli sermaye grupları büyümüş ve küresel sermayeyle bağlantılar kurarak Türkiye'deki ekonomik seçkinler güç kazanmıştır.

Küreselleşme, yerel iş insanlarının küresel pazarlarda daha fazla yer almasını sağlayarak Türkiye'nin büyük holdinglerinin uluslararası alanda etkili olmasına olanak tanımıştır. Koç Holding ve Sabancı Holding, sadece yerel piyasalarda değil, aynı zamanda Ortadoğu, Doğu Avrupa ve Afrika gibi bölgelerdeki yatırımlarla da küresel bir oyuncu hâline gelmiştir. Özellikle uluslararası şirketlerle yapılan ortaklıklar ve dış yatırımlar aracılığıyla Türkiye'nin ekonomik seçkinleri dünya ekonomisinde etkili olmaktadır. Böylece yerli şirketler hem sosyal hem de siyasal alanlarda güçlü bir konum edinmişlerdir (Duman, 2015; Yılmaz, 2015). Şimdi sırasıyla bunlara bakalım:

3.2.1.1. Sermaye Birikimi ve Holding Yapıları

Türkiye'deki büyük holdingler ve aile şirketleri, ekonominin en güçlü aktörleri arasında yer alır. Hatta "1960'larda holdingleşme süreciyle başlayan ve o dönemden bugüne gelen sanayi gruplarının oluşturduğu bir burjuvaziden söz edilmektedir" (Gören, 2015, s.3). Koç Holding, Sabancı Holding, Doğuş Grubu ve Çalık Grubu gibi büyük şirketler, Türkiye'nin seçkin sınıflarını şekillendiren en önemli yapılar arasında sayılabilir. Sönmez'e (2000) göre büyük holdingler, iç piyasa ve dış ticaret bağlantılarını kurarak ekonomik seçkinlerin küresel alanda da güç kazanmalarını sağlamaktadır.

3.2.1.2. Devletle İlişkiler ve Kamu İhaleleri

Türkiye'de devletin ekonomi üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Kamunun özelleştirmeler, kamu ihaleleri ve devlet destekli projeler gibi alanlarda yaptığı yatırımlar, ekonomik seçkinlerin bu projelerde yer almasını sağlamıştır. Özellikle "AK Parti döneminde rant dağıtım mekanizmalarını genişleten mevzuat ve hükümet kararları arasında 2012'deki 2B Orman Kanunu, büyük altyapı projelerinin ÇED'den muaf tutulmasına izin veren 2013 tarihli yasa ve Başbakanlığa madencilik ruhsatları verme yetkisinin tek başına verilmesi" (Lord, 2018, s.263) ile aile şirketleri ve holdingler, genellikle devletle yakın ilişkiler geliştirerek bu projelere katılma fırsatı bulmuşlardır (Öztürk, 2024). Bu ve benzeri durumlar, Türkiye'deki ekonomik seçkinlerin güçlerini pekiştiren önemli bir faktördür.

Özellikle 2002 ve sonrası, Türkiye'de devlet-sermaye ilişkilerinin, kamu ihaleleri sisteminin ve ekonomik iktidarın yeniden şekillendiği bir dönem olarak öne çıkmıştır (Uygur, 2020). Bu dönemde "kamusal denetimin zayıflatılarak ihale süreçlerinin ilgili Kanun'un kuruluş felsefesini oluşturan açıklık ve kaliteli rekabet anlayışından uzaklaşarak" (TEPAV, 2009, s.21), özellikle kamu ihalelerinde istisnai usullerin artması, iktidara yakın sermaye gruplarının yükselişi ile TOKİ, TMSF ve Varlık Fonu gibi kurumsal araçlarla kaynak aktarımı söz konusu olmuştur. İşte benzer süreçlerin yaygınlığına ve yoğunluğuna bağlı olarak bu durum, sermayenin el değiştirmesi olarak da değerlendirilmelidir.

3.2.1.3. Küreselleşme ve Dış Yatırımlar

Küreselleşme, Türk sermayesinin uluslararası düzeyde yatırım yapabilmesi ve küresel ticaret ağları kurabilmesi için fırsatlar sunmuştur. Ayrıca yabancı sermaye ve küresel finansal yapılar, Türkiye'deki büyük iş gruplarının büyümesini hızlandırmış ve onların dünya çapında tanınmalarını sağlamıştır (Aytemiz, 2016). Öyle ki Bakır'a (2013) göre 2012 yılı itibarıyla Türklerin yurt dışındaki doğrudan yatırımlarının, Türkiye'ye doğrudan yatırıma gelen yabancı sermayenin yarısına yaklaştığı söylenebilir. 2022 yılına gelindiğinde ise Türkiye'de yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin yurt dışında gerçekleştirdikleri 2.033 yatırımın sermaye pozisyonu 50,8 milyar dolar olarak tespit edilmiştir (Palabıyık, 2023). Fakat bu durum, "dışa yatırım, küresel kapitalizmin bir gerçeği olmakla birlikte, Türkiye'de cılız, sistemsiz ve çok farklı saiklerle yapıldığı; son yıllarda dışa yatırım kararlarında, ülkedeki kayırmacı, hukuksuz rejim icraatları da etkili olmaya başladığı; AK Parti rejiminin toplumu kutuplaştırıcı icraatı firmalar dünyasına da yansıdığı; kamu ihalelerinde korunan, kayırılan kesimlerle iktidarın ilişkileri iyice ortaya çıkınca ve birçok firma rejim tarafından biata zorlanınca, firmalar için muhtelif coğrafyalar da yatırım yeri seçmede alternatifler arasına girdiği" (Sönmez, 2018, s.2) şeklinde de yorumlanmaktadır.

3.2.1.4. İş Dünyasında Sosyal Ağlar

Türkiye'deki iş dünyası seçkinleri, genellikle belirli sosyal ağlar üzerinden birbirleriyle etkileşimde bulunur. İstanbul'daki seçkin semtler, lüks kulüpler, iş toplantıları ve özel etkinlikler gibi sosyal ortamlar, iş dünyası seçkinlerinin sosyal ağlarını güçlendirmelerine olanak tanır. Bu bağlamda aile şirketleri ve holdingler, yalnızca iş dünyasında değil, aynı zamanda sosyal yaşamda da güçlü bir etki yaratmışlardır (Buğra, 1998; Buğra & Savaşkan, 2015). "Yeni Türkiye" anlatısı (Özışık, 2021) ile iktidarını sürdüren AK Parti dönemiyle birlikte öne çıkan dinî cemaat kökenli sermaye ağlarının yükselişi ve dayanışma biçimleri de söz konusudur (Mumyakmaz, 2014; Beriş, 2008). Sanıldığının aksine "TÜSİAD-MÜSİAD temelli günümüzde yaşanan egemen sınıf içindeki çatışma ne salt politik ne de kültürel-ideolojik temellerde açıklanabilir. Bu olgunun arka planında maddi çıkarların kavgası, Türkiye'de sermaye birikiminden aslan payını kim alacağının kavgası vardır" (Tanyılmaz, 2014, s.93).

3.2.2. Kültürel Faktörlerin Rolü: Sosyal İlişkiler ve Toplumsal Algılar

Türkiye'deki seçkinlerin sosyal yapıları yalnızca ekonomi ve siyasetle sınırlı değildir; Özşeker'e (2013) göre aynı zamanda kültürel etkileşimler ve sosyal ağlar, bu yapıları pekiştirerek bir kültürel habitus meydana getirir. Kültürel faktörler, Türkiye'deki seçkin yapısının yeniden şekillenmesinde ekonomik faktörlerle paralel bir rol oynamaktadır. Öyle ki "sanat yoluyla kültürel sermaye biriktirerek toplumsal meşruiyet devşirilir" (Umut-Sen, 2025). Sosyal çevre, kulüpler, sosyal etkinlikler ve davetler, seçkin sınıfın birbiriyle iletişim kurmasına ve güç ilişkilerini sürdürmesine olanak tanır. Türk sanat camiası, edebiyat dünyası, sinema sektörü ve müzik gibi kültürel alanlarda seçkinlerin toplumsal algıları şekillendirmesine etki etmektedir. Bu durum, "sahip olanların diğerlerinden üstün görüldüğü, sembolik ve kültürel değerleri kapsayan ve eğitim yoluyla edinilebilen kültürel sermayeye" (Köseoğlu, 2015, s.356) de çok yakındır. Bu yüzden "egemen sınıfların çıkarlarının yanında, tarihsel bloğun kurulması, idame ettirilmesi, savunulması işlevleriyle, bilinçsel-kültürel yeniden üretimde bulunduklarını görmek gerekir" (Özşeker, 2013, s.39). Gramsci bu konuda özellikle hegemonya kavramını önerir. "Ona göre hegemonya kavramı, bir sınıf ya da grubun diğer sınıflar üzerinde, bu unsurların aktif rızası ile kazandığı liderlik durumunu kategorize eden sınıflar arası bir ilişki biçimidir" (Buttigieg, 2014, s.77).

3.2.2.1. Eğitim ve Kültürel Sermaye

Eğitim sistemi, seçkin yapılarının oluşumunda kritik bir rol oynar. Bourdieu tarafından geliştirilen kültürel sermaye nosyonu, Swartz'a (2013) göre hem bireylerin eğitim kurumlarındaki başarısını etkileyen etmenlerin hem de toplumsal tabakalaşma düzeninin kültürel faktörler aracılığıyla nasıl devam ettirildiğini anlatır. Türkiye'deki seçkin yapısının şekillenmesinde de eğitim temel bir faktördür. Boğaziçi Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi ve Galatasaray Lisesi gibi prestijli eğitim kurumları, seçkin sınıfın üyelerinin yetiştiği ve sosyal mobiliteye ulaşmalarının

sağlandığı okullardır. Cansız, Özbaylanlı ve Çolakoğlu'na (2018) göre yurt dışında eğitim almak da seçkin yapıya katılımı kolaylaştıran bir faktördür. Özellikle Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde eğitim almak, seçkin grupların uluslararası arenada güç kazanmasına yardımcı olurken diğer yandan kültürel sermaye edinmenin ve uluslararası bir sosyal ağ kurmanın yolunu açmaktadır (Özlüoğlu, 2025; Beşiroğlu, 2017).

3.2.2.2. Medyanın Gücü ve Toplumsal Algı

Türkiye'deki seçkin yapısının şekillenmesinde medya da etkili bir araçtır. Özellikle iktidar seçkinlerinin sosyal yapısını ve halkla ilişkilerini şekillendiren temel bir faktördür (Arslan, 2007, s.74). Utma (2018) ve Türk'e (2022) göre medya aracılığıyla oluşturulan toplumsal algılar, seçkin sınıfların gücünü ve siyasi iktidarların toplumdaki meşruiyetini pekiştirir. İşte gazeteler, TV kanalları, sosyal medya ve dijital platformlar, Türkiye'deki seçkinlerin toplumun algısını şekillendirmelerine olanak sağlamaktadır. Doğan Grubu, Demiröreen Grubu ve Yıldız Holding gibi medya devleri, siyasi iktidarlarla ilişkiler kurarak gündem oluşturma ve politik söylem üzerinde etkilidirler. Medyanın yeni medya platformlarıyla birleşerek ortaya çıkardığı sosyal medya fenomenleri ve YouTuber'lar, genç nüfusu etkileme noktasında önemli bir role sahiptir. Bu noktada "medya kuruluşlarının gerçeği büsbütün yansıtmadığını, tam aksine gerçekliği yeniden şekillendirdiğini" (Utma, 2018, s.2912) söylemek gerekir. Bu durum, medyanın yalnızca bilgi aktaran nötr bir araç olmadığını; aynı zamanda ideolojik çerçeveler üreten, hangi konuların konuşulacağını ve nasıl konuşulacağını belirleyen bir güç alanı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda medya, yalnızca siyasal iktidarın değil, ekonomik ve kültürel seçkinlerin de hegemonya kurma süreçlerinde merkezi bir rol oynamaktadır.

3.2.2.3. Kültürel Etkinlikler ve Sosyal Ağlar

Sütçü'ye (2024) göre kültürel etkinliklerin toplum üzerinde derin bir etkiye sahip olduğu, toplumsal değişimi teşvik ettiği, toplumsal bağları güçlendirdiği ve kültürel anlayışı geliştirmek için eşsiz fırsatlar sunduğu bilinen bir gerçektir. Kültürel etkinlikler, bireylerin ağ kurmasını, güven oluşturmasını ve etkili bir şekilde iş birliği yapmasını sağlayarak sosyal sermayeyi geliştirme fırsatları yaratır. Bu sermaye, kalıcı bağlar kurarak ve üyeler arasında iş birliğini teşvik ederek toplulukları ve topluluk ruhunu güçlendirir (Swoogo, n.d.). Bu yüzden Türkiye'nin seçkin sınıfı, genellikle sanat galerileri, kültürel organizasyonlar, özel davetler ve lüks sosyal etkinlikler aracılığıyla bir araya gelir. Bu etkinlikler, seçkin sınıfın hem kendi içinde hem de dışarıdan gelenlerle güçlü sosyal bağlar kurmasına olanak tanır (Bimagazin, 2025). Redhead ve Power'a (2022) göre bu sosyal etkileşimler, yalnızca toplumsal statü açısından değil, aynı zamanda siyasi ve ekonomik etkiler açısından da önemlidir.

3.2.2.4. Sosyal Hiyerarşi ve Kültürel Normlar

Toplumsal sınıflar arasındaki kültürel farklar da seçkin yapısının şekillenmesinde etkilidir. Yankılar'a göre (2010) köken, sosyo-ekonomik geçmiş, aile bağlantıları ve toplumsal değerler, seçkin yapılarının derinleşmesine yol açar. Etnik ve dinî kimlikler, geleneksel yaşam tarzları ve modernleşme süreçleri gibi faktörler, Türkiye'deki seçkin yapısının içsel bölünmelerine yol açmış ve kültürel hiyerarşilerin yeniden şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

Kısaca "tüm elit grupların iktidar eliti içinde özel rolleri ve işlevleri vardır: Askerî elitler fiziksel güç ve şiddet yönetimi sağlar, iş dünyası elitleri ekonomik güç ve para, siyasi elitler ise siyasi güç ve demokratik manipülasyon araçları sağlar. Medyanın rolü ise kamuoyunda bir imaj yaratmaktır" (Arslan, 1999, s.271). Sermaye birikimi, küreselleşme ve devletle olan ilişkiler, Türkiye'nin ekonomik seçkinlerini oluştururken; eğitim, medya ve kültürel etkinlikler ise bu seçkinlerin toplumsal algısını, gücünü ve meşruiyetini pekiştiren araçlar olmuştur. Seçkin yapılar, sadece ekonomi ve kültürle değil, aynı zamanda sosyal yapının daha derin katmanlarıyla etkileşim içindedir. Askerî bürokrasinin tarihsel olarak siyasal alan üzerindeki etkisini gösteren 1960, 1971, 1980 ve 1997 müdahaleleri tipik örneklerdir. Bu müdahaleler, askerî elitlerin yalnızca güvenlik alanında değil, rejimin sınırlarını belirleme noktasında da etkili olabildiğini göstermektedir. TÜSİAD ve MÜSİAD gibi iş insanları örgütleri, yalnızca ekonomik değil, siyasal karar süreçleri üzerinde de dolaylı etki yaratabilen yapılar olarak öne çıkar. Büyük altyapı projeleri, kamu-özel iş birliği modelleri ve özelleştirme süreçleri, ekonomik elitlerle siyasal iktidar arasındaki ilişkinin somut örnekleri arasında sayılabilir. Ana akım medya kuruluşlarının sahiplik yapıları ile siyasal ve ekonomik elitler arasındaki ilişkiler, haberlerin sunuluş biçimini etkileyebilir. Örneğin belirli ekonomik aktörlerin "yatırımcı", "hayırsever" ya da "millî girişimci" olarak temsil edilmesi, onların toplumsal meşruiyetini güçlendiren sembolik bir sermaye üretir.

3.3. Türkiye'de İktidar Seçkinlerine Dâhil Olma Yolları

Türkiye'deki iktidar seçkinlerine dâhil olmak, genel olarak aile kökeni, eğitim, iş dünyası ve medya bağlantıları gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Başka bir ifadeyle, seçkin sınıfa dâhil olabilmek için güçlü aile bağlarına sahip olmak ve sanayi çevresinde yer almak önemlidir (Arslan, 2003a; 2003b). Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen sanayi hamlesi (Doğan, 2013) sonrasında büyüyen büyük aileler, bu seçkinlere doğrudan dâhil olmada önemli rol oynamıştır.[7] Bu konuda Koç, Sabancı ve Eczacıbaşı en tipik örneklerdir (Vikipedi, n.d.). Duran'a (2021) göre Türkiye'de siyasi seçkinler ve bürokratik ağlar, birçok kişinin üst düzey yöneticiliğe veya politika arenasına girmesinin yolunu açmaktadır. Yani seçkinler kulübüne dâhil olmada siyasi ve bürokratik ağlar gereklidir. Günümüzde sosyal medya fenomenleri ve YouTuber'lar, küresel etkilerini Türkiye'de de hissettirmeye başlamıştır (Speaker Agency, 2025). Bu yüzden seçkin olma kapasitesine sahiptirler (Costanza, 2016). Boğaziçi Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi gibi

7 Türkiye'de sanayileşme, özellikle 1929 Dünya Ekonomik Buhranının oluşturduğu ortamda büyük bir atılım yapmıştır (Dalgıç, 2015, s. 96).

Türkiye'deki prestijli üniversiteler ile yurt dışındaki prestijli okullardan mezun olmak, seçkin sınıfa dâhil olmanın en yaygın yolları arasındadır (Nesin, 2011).

İşte hem Buğra'ya (2003) hem de Keyder'e (2003) göre Türkiye'nin büyük holdingleri ile medya devleri arasında, aile şirketleri ile devlet ve eğitim kurumları arasında açık ve dolayımlı bir ilişki vardır ve bu faktörler Türkiye'deki seçkin yapılarını şekillendirmektedir.

3.4. Türkiye'de İktidar Seçkinleri Arası Mücadele

Aslında iktidar seçkinleri arasındaki çatışma, modern toplumların ve tarihsel süreçlerin önemli bir dinamiğidir. Hatta Mills, *İktidar Seçkinleri* eserinde, seçkinler arasındaki güç mücadelesinin bazen dışa vurulmadığını; ancak genellikle içsel çelişkiler ve farklı çıkarlar nedeniyle gerilimli olabileceğini savunmaktadır. İktidar seçkinleri arasındaki çatışmalar genellikle siyasi, ekonomik ve kültürel çıkarlar doğrultusunda şekillenir ve bazen doğrudan açık çatışmalara, bazen de gizli manipülasyonlara dönüşebilir.

İktidar seçkinleri arasındaki çatışmanın temel nedenlerinin başında çıkar çatışmaları gelir. İktidar seçkinleri genellikle aynı toplumda benzer bir güç temeline dayanmakla birlikte, her birinin çıkarları farklıdır (Tekarslan vd., 2000, s.291). Ekonomik seçkinler, siyasi seçkinler ve askerî seçkinler arasında doğrudan çıkar çatışmaları olabilir. Siyasi ve ekonomik güç mücadelesi, diğer bir çatışma alanıdır. Medya ve kültürel güçler üzerinden de çatışma söz konusudur. Medya sahipleri, bazen politik seçkinlerle çatışabilir. Akgül Arslan'a (2022) ve Bozkurt'a (2022) göre medyanın bağımsızlığı veya hükümetin medyayı etkileme çabaları da sosyal çatışmalara yol açabilir. Medya, aynı zamanda kültürel seçkinler ve toplumun algısını şekillendiren kişilerle de çatışabilir. Arslan'a (2008) göre bu tür çatışmalar, genellikle toplumsal algıyı kontrol etme ve güç kazanma amacıyla yapılır.

Kahriman'a (2009) göre aslında Türkiye'deki seçkinler arasındaki çatışma Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanır. Bu çatışmalar ilk zamanlar genellikle merkezi iktidar ile yerel seçkinler arasındaki çatışmalardı. Özellikle 19. yüzyılda toprak reformları ve merkezi yönetimin güçlenmesi gibi adımlar, yerel seçkinlerin çıkarlarıyla çelişmiştir. Bu çatışmalar, Osmanlı'nın modernleşme süreci ve Batılılaşma çabalarıyla birleşerek toplumun seçkin yapısını dönüştüren önemli dinamiklerden biri olmuştur. "Bu süreçte çok sayıda yeni sosyal tip ortaya çıkmış ve toplumda ikiye ve üçe bölünmeler belirmiştir. Tanzimat'la birlikte Osmanlı İmparatorluğu, Batı medeniyet dairesine girmek konusunda kesin bir karara varmış ve bürokrasiye personel yetiştirmek amacıyla kurulan yeni yüksekokullardan mezun olan insanlar sonraki dönemin seçkinlerini oluşturmuştur. Bu bürokrat-aydın tip, Osmanlı-Türk modernleşme sürecinde 1980'li yıllara kadar hegemonyasını sürdürmüştür" (Berber, 2012, s.2).

Kongar'a (2017) göre Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa sürecinde Atatürk ve onun etrafındaki cumhuriyetçi seçkinler, Osmanlı döneminin saltanat yanlıları ve İslamcı kesimlerle ciddi bir güç mücadelesi içine girmiştir. Atatürk'ün laikleşme ve modernleşme

adımları, özellikle dini ön plana çıkaran kesimler ve toplumun geleneksel güç odaklarıyla çatışmalara yol açmıştır. Bu çatışmalar, sadece siyasi değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel düzeyde de derin etkiler bırakmıştır.

'28 Şubat Kararları' da göz önünde bulundurulursa 1980'ler yeni dönemlerin başlangıcı sayılabilir. "1980 sonrasında ortaya çıkan dönüşümler 'yeni' ve 'farklı' seçkinlerin, hem kültürel hem siyasi alanda hegemonyalarını kurmalarının alt yapısını oluşturmuştur" (Berber, 2012, s. 2). Haydaroğlu ve Tatlısu'ya (2016) göre 1980'lerin ortalarında, Özal hükümetinin liberalleşme politikaları ile ekonomik seçkinlerin çıkarları birbirine yakınlaşmaya başlamıştır. Ancak Özal'ın reformlarına karşı bürokratik seçkinler ve geleneksel siyasi güçler, kendilerini tehdit altında hissetmiş ve peyderpey ekonomik seçkinlere karşı müdahalelerde bulunmuşlardır. 1980 sonrası özelleştirmeler ve yabancı yatırımlar konusunda devletle iş yapan büyük holdinglerle hükümet arasında çatışmalar yaşanmıştır.

"28 Şubat" (1997) süreci bile bu kapsamda değerlendirilmelidir. "28 Şubat, dominant seçkin sınıfın varlığını devam ettirmeye yönelik girişimlerinden en önemlisidir. Zira öncüllerinden farklı olarak 28 Şubat ile ilk defa bir darbe, ülkede bütüncül bir kırımdan ziyade tek bir düşünce ve yaşam biçimini hedef almıştır. Yerleşik seçkinlerin, kendilerine meydan okuyan yeni bir sınıfla karşılaştıklarında verdikleri tepki, merkez-çevre ilişkisi bağlamındadır ve ilişkinin merkezinde cumhuriyet devrimlerine karşı gelişen dinsel muhalefettir" (Arpacı, 2020, s.187). 1980'li yıllara kadar hegemonyasını sürdüren bu seçkinler, "1980 sonrasında bürokrasi dışındaki güç odaklarının yükselişi ve yeni orta sınıfın kültürel alanda yarattığı dönüşüm ile hem ideolojik hegemonyasını yitirmeye başlamış hem de dayandığı kurumların toplumsal etkisi azalmaya yüz tutmuştur" (Berber, 2012, s.12). Buna karşılık "1990 yılından başlayarak, Türkiye'nin çevre bölgelerinde, özellikle Konya, Kayseri, Yozgat ve Gaziantep gibi şehirlerinde 'Anadolu Kaplanları' ya da 'Yeşil Sermaye' olarak nitelendirilen yeni bir dinî burjuvazi ya da girişimci kesimi yükselmeye başladı" (Demirpolat & Yıldız, 2014, s.87).

Yankaya'ya (2014) göre Türkiye'de yeni bir burjuva sınıfının ortaya çıkışında dinin toplumsal gücünü arkalayan bir sınıfsallık söz konusudur. Burada MÜSİAD'ın etkisi belirleyici olmuştur. AK Parti'nin 2002'de tek başına hükümet kurmasıyla da siyasal İslam'ın iktidar olma konusunda hedefine ulaşıldığı söylenebilir. Artık 2000'li yıllar ve günümüz, önceki çatışmaların tersinden okunması şeklindedir. Çaylak vd. (2017), AK Parti iktidarıyla birlikte 2000'li yıllarda ekonomik seçkinler ve siyasi seçkinler arasındaki güç dengelerinin değiştiğini iddia etmektedir. Yeni sermaye grupları ortaya çıkmış ve bunlar daha fazla siyasi güce sahip olmaya başlamıştır. Ancak bu durum, toplumda diğer seçkin kesimlerle zaman zaman çatışmalara yol açmıştır. Zaten "AK Parti hükümetlerinin ilk döneminde temel amaç, askerî vesayeti ve siyasi-idari statükoyu devirmekti" (Özışık, 2021, ss.236-237). Kırmızıoğlu'na (2010) göre medya ve sosyal medya üzerindeki güç mücadeleleri, AK Parti hükümetiyle özel sermaye sahipleri arasında derinleşen gizli çatışmaları da gözler önüne sermektedir.

Daha ziyade AK Parti dönemi olarak bilinen bu dönemde, AK Parti ile medya seçkinleri arasındaki çatışmalar öne çıkmaktadır. Kırmızıoğlu'na (2010) göre Türkiye'de medya seçkinlerinin devletle ilişkilerinde bir çatışma yaşanmıştır. Bu durum, özellikle yabancı medya organlarının Türkiye üzerinde daha fazla etki göstermeye başlamasıyla daha görünür hâle gelmiştir. Demir'e (2022) göre büyük medya gruplarının iktidarla yakın ilişkiler içinde olması, bağımsız gazetecilik ve siyasi özerklik isteyen kesimlerle çatışmalara yol açmıştır. Örneğin Hürriyet, Doğan Grubu ve CNN Türk gibi medya organları, hükümetle karşı karşıya geldiklerinde yaptırımlarla karşılaşmışlardır (Özay, 2009).

Anlaşılacağı üzere bu çatışmalar, çoğunlukla ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel çıkarlar doğrultusunda şekillenmektedir. Yani Türkiye'deki iktidar seçkinleri, sadece devlet veya ordu gücüne dayalı değil, aynı zamanda medya gücü, ekonomik bağlar ve kültürel etkileşimlerle de bağlantılıdır. Köktürk'e (2021) göre gelecekte, özellikle küreselleşme ve dijitalleşme gibi faktörlerle iktidar seçkinleri arasındaki çatışmaların daha görünür ve karmaşık hâle gelmesi beklenmektedir.

Tablo 2. ABD ile Türkiye Karşılaştırması

Kriter	**ABD**	**Türkiye**
Siyasi Seçkinler	Başkanlık sistemi, Kongre, lobiler	Bürokrasi, AK Parti, CHP, eski askerî seçkinler
Ekonomik Seçkinler	Wall Street, Big Tech, Petrol devleri	Koç, Sabancı, MÜSİAD, TÜSİAD
Askerî Seçkinler	Pentagon, Savunma Bakanlığı	TSK (eskiye göre daha geri planda)
Çatışma Türleri	Devlet-şirket, medya-siyaset, iç savaş gibi	Laik-muhafazakâr, sermaye-devlet ilişkisi
Medya & Kültürel Güç	Fox News, CNN, sosyal medya devleri	İktidara yakın medya (Köktürk, 2025), sosyal medya denetimi

Tablo 2, hem ülkelerdeki seçkinleri hem de bu seçkinler arasındaki çatışma biçimlerini göstermektedir. Her iki ülkede farklı alanlarda seçkin grupları ve bu grupların kendi aralarında güç mücadeleleri görülmektedir. Türkiye'de daha çok ideolojik ve siyasal çatışmalar öne çıkarken, ABD'de kurumsal ve ekonomik çıkar çatışmaları daha baskındır. Tablo 2, bize ABD ve Türkiye örneklerinin iktidar seçkinleri açısından ne tam bir benzerlik ne de mutlak bir karşıtlık sunduğunu göstermektedir. İktidar, her iki ülkede de dar seçkin ağları içinde üretilmekte; ancak bu ağların örgütlenme biçimleri, çatışma dinamikleri ve toplumsal etkileri farklılaşmaktadır. ABD'de elit yapısı daha kurumsallaşmış ve ağ temelli, Türkiye'de ise daha merkezi, devletle iç içe ve siyasal iktidara duyarlı bir görünüm sergilemektedir. Her iki ülkede de medya, ekonomi ve siyaset arasındaki bağlar güçlüdür; ancak Türkiye'de bu bağlar daha görünür ve doğrudan, ABD'de ise daha kurumsal ve dolaylı biçimde işlemektedir (Fatali, 2020).

4. Sonuç

Bir toplumun siyasetini anlamak için onun elitlerine bakmak gerektiği anlaşılmıştır. Herkes aynı tarihte yaşar, fakat yalnızca seçkinler tarihe yön verir. Bu çalışmada da seçkinlerin değişimi/dönüşümü hem küresel ölçekte hem de Türkiye özelinde Mills'in "İktidar Seçkinleri" kuramı

çerçevesinde tarihsel ve yapısal bir bağlamda incelenmiştir. Görülmüştür ki Mills'in 1950'lerde ortaya koyduğu siyasal, askerî ve ekonomik seçkinlerden oluşan 'güç üçgeni', günümüzde daha da çeşitlenmiş, dijitalleşmiş ve görünürlüğü azalmış bir yapıya bürünmüştür. Artık seçkinler yalnızca devlet, ordu ve sanayi çevresinde kümelenmemekte; teknoloji devleri, küresel finans kurumları, medya ve sosyal ağlar üzerinden şekillenen yeni seçkin tipleri de bu yapıya dâhil olmaktadır. İktidar yapılarının ise klasik temsili demokrasilerde dahi giderek daha az hesap verebilir hâle geldiği ve halkın karar alma süreçlerinden daha da dışlandığı anlaşılmaktadır.

Özellikle 21. yüzyılın seçkinleri, yalnızca maddi sermaye birikimiyle değil, aynı zamanda veri, algoritmalar, küresel network'ler, algı yönetimi araçları ve dijital görünürlük gibi postmodern güç kaynakları üzerinden iktidarlarını pekiştirmektedirler. Örneğin Mark Zuckerberg, Elon Musk, Jeff Bezos gibi figürlerin yalnızca ekonomi değil, aynı zamanda siyasal süreçler ve toplumsal değerler üzerinde yönlendirici etkiler yarattıkları, seçkinliğin kapsamını genişlettikleri görülmüştür.

Türkiye bağlamında ise seçkin yapılarının dönüşümü çok katmanlı bir seyir izlemiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ve günümüze, asker-sivil bürokrasiden yeni nesil finans ve medya seçkinlerine, TÜSİAD-MÜSİAD ekseninden sosyal medya figürlerine uzanan bu tekâmül, bir taraftan ülkenin iktidar alanlarındaki değişkenliğini diğer taraftan seçkinler arası çatışmanın sürekliliğini göstermektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki 'Devletçi-Seçkinciler' ile 'Gelenekçi-Liberaller' arasındaki mücadele, zamanla ideolojik farklılıkların ötesinde ekonomik çıkar çatışmaları ve kültürel hegemonya mücadeleleri olarak yeniden yapılandırılmıştır. Özellikle liberal politikaların uygulandığı 1980 sonrası ve 2000 sonrası AK Parti dönemi, bu çatışmaların daha karmaşık, daha görünmez ama daha etkili hâle geldiği bir dönemdir.

Bu bağlamda günümüz Türkiye'sinde iktidar seçkinlerine dâhil olmanın yolları da değişmiş/dönüşmüştür. Seçkin üniversitelerde eğitim almak, büyük holdinglerle veya siyasal elitlerle güçlü ağlar geliştirmek, küresel sermayeye entegre projeler üretmek, sosyal medya üzerinden kültürel etki yaratmak, seçkinliğe açılan yeni kapılardır. Artık yalnızca aile kökeni veya siyasal bağlantılar değil; görünürlük, teknolojik sermaye ve algı mühendisliği de seçkinliğin kurucu bileşenleri arasındadır.

Öte yandan iktidar seçkinleri arasındaki çatışma, sadece güç dengelerini değil, toplumsal yapıyı da etkilemektedir. Hem Türkiye'de hem de ABD gibi gelişmiş demokrasilerde kendini gösteren bu çatışmalar, demokratik sistemlerin formel yapısının arkasındaki informel ilişkiler ağının gücünü ortaya koymaktadır. Türkiye'de bürokratik seçkinler ile sermaye grupları, medya seçkinleri ile siyasi seçkinler, eski ordu mensupları ile yeni muhafazakâr seçkinler arasında yaşanan gerilimler, iktidarın tek bir merkezde toplanmadığını, aksine çok katmanlı, çok aktörlü bir müzakere ve çatışma alanı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Mills'in iktidar seçkinleri kuramı, biçim değiştirerek geçerliliğini korumaktadır. Seçkinlerin yapısı dönüşse de halkın karar alma süreçlerinden dışlanması, demokratik temsilin giderek sembolik hâle gelmesi ve gücün görünmez aktörlerde yoğunlaşması, çağdaş toplumların temel sorunları arasında kalmaya devam etmektedir. Türkiye de bu küresel eğilimlerin dışında

değildir. Seçkin yapısındaki değişim, yalnızca iktidarın değil, meşruiyetin, değerlerin ve gündelik yaşamın da yeniden şekillendiği bir çağda, iktidarın doğasını anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır.

Kaynakça

Akgül Arslan, E. (2022) Siyasal Hayattan Örneklerle Türkiye'de Yeni Medyanın Gücü. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi* 3(3), 272-281.

Althusser, L. (2014) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Arpacı, İ. (2020) Seçkinci Siyaset Bağlamında Bir 28 Şubat Analizi. *Liberal Düşünce Dergisi* 25(97), 187-203.

Arslan, A. (1999) *Who Rules Turkey: The Turkish Power Elite and the Roles, Functions and Social Backgrounds of Turkish Elites* [yayınlanmamış doktora tezi]. Guildford: University of Surrey.

Arslan, A. (2000) Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Siyasi Liderleri: Atatürk'ten Demirel'e Üst Siyasi Elitler. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8(2), 499-514.

Arslan, A. (2001) Cumhuriyet Dönemi (1920–1995) Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profili. *Sosyal Bilimler Dergisi (Osmangazi Üniversitesi)* 2, 5-16.

Arslan, A. (2003a) Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6, 115-135.

Arslan, A. (2003b) Elit Teorisi Işığında Günümüz Türk Toplumunun Genel Bir Değerlendirmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 6(2), 5-30.

Arslan, A. (2004) Türk İktidar Seçkinleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 3, 1-14.

Arslan, A. (2007) 1995'ten Günümüze Türk Siyasal Elitlerinin Sosyolojik Analizi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 4(1), 1-17.

Arslan, A. (2008) Turkish Media Elites. *International Journal of Human Sciences* 5(2), 135-164.

Arslan, D. A. (2010) Türkiye'nin Siyasi ve Toplumsal Modernleşme Sürecinde Ordu ve Askerî Elitler. *Atatürk Dergisi* 3(4), 163-181.

Atik Taşkıran, İ. (2019) *Bourdieu ve Yeni Medya Seçkinleri: Sosyal Medyada Nüfuzlu (Influencer) Hesaplarının Çözümlenmesi* [yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Aytemiz, S. (2016) Küreselleşme Koşullarında Dünya Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Yatırımlara Genel Bir Bakış. *Toplum ve Demokrasi Dergisi* 3(6), 189-202.

Bakır, N. (2013) Türk Sermayesi Yatırımda Dışa Açıldı! *Bor Gümrük*. https://www.borgumruk.com.tr/tr/haberler/turk-sermayesi-yatirimda-disa-acildi (Erişim Tarihi: 07.05.2025).

Basmacı, P. (2021) Sistem Eleştirisi ve Hegemonik Söylem Üretimi Arasındaki Dizi: "La Casa De Papel". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 9(2), 1155-1184.

Batok, N. (2025) The Global Elite, Economy & Politics. https://www.meer.com/en/85275-the-global-elite-power-and-influence. January 15. (Erişim Tarihi: 02.05.2025).

Berber, G. (2012) Türkiye'de Sosyal Tiplerin Evrimi ve 1980 Sonrasında Seçkinlerin Kültürel Dönüşümü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi* 2(2), 2-12.

Beriş, H. E. (2008) Türkiye'de 1980 Sonrası Devlet Sermaye İlişkileri ve "Parçalı Burjuvazi"nin Oluşumu. *Ekonomik Yaklaşım* 19(69), 33-45.

Beşiroğlu, B. (2017) Yurtdışında Eğitim Almış 10 Ünlü Türk. EDUMAG, 31 Temmuz. https://edumag.net/galeri/yurtdisinda-egitim-almis-10-unlu-turk/ (Erişim Tarihi: 16.05.2025).

Bigpara (2021) Unicorn Ne Demek? Girişimcilik Dünyasında Unicorn Tabirinin Anlamı. 26 Mart. https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/unicorn-ne-demek-girisimcilik-dunyasinda-unicorn-tabirinin-anlami-41772766 (Erişim Tarihi: 02.05.2025).

Bilgin, O., der. (2022) *Kültürel İktidar*. İstanbul: Diplomasi Vakfı Yayınları.

Bimagazin (2025) İş ve Sanat Hayatı Sergide Bir Araya Geldi. 11 Nisan. https://bimagazin.com/is-ve-sanat-hayati-sergide-bir-araya-geldi (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

Bottomore, T. (1990) *Seçkinler ve Toplum* (Çev. E. Mutlu). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Bourdieu, P. (1986) The Forms of Capital. J. G. Richardson (der.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (241-258). New York: Greenwood Press.

Bourdieu, P. (1996) *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power* (Transl. L. C. Clough). Cambridge: Polity Press.

Bozkurt, C. (2022) Türkiye'de Medyanın Öncesi Medya-Siyaset İlişkisi. *Düşünce Dünyasında Türkiz* 2(8), 137-144.

Britannica (n.d.) Watergate Scandal. https://www.britannica.com/event/Watergate-Scandal (Erişim Tarihi: 11.04.2025).

Buğra, A. (1998) Class, Culture, and State: An Analysis of Interest Representation by Two Turkish Business Associations. *International Journal of Middle East Studies* 30(4), 521-539.

Buğra, A. (2003) *Devlet ve İşadamları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Buğra, A. & Savaşkan, O. (2015) *Türkiye'de Yeni Kapitalizm: Siyaset, Din ve İş Dünyası* (Çev. B. Doğan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Buttigieg, J. A., der. (2014) *Antonio Gramsci: Hapishane Defterleri, Cilt 4* (Çev. B. Baysal). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

CACAC (2018) Leonardo Di Caprio. https://www.ccacoalition.org/content/leonardo-dicaprio (Erişim Tarihi: 13.05.2025).

Cansız, M. vd. (2018) Türkiye'de Kültürel Sermayenin Öğrenim Başarısı Üzerine Etkisi. *Journal of Economy, Culture and Society* 58, 127-152.

Conger, K. & Hirsch, L. (2021) Elon Musk Completes $44 Billion Deal to Own Twitter. *The New York Times*, October 27. https://www.nytimes.com/2022/10/27/technology/elon-musk-twitter-deal-complete.html (Erişim Tarihi: 16.05.2025).

Costanza, G. (2016) Belki Tanımıyorsunuz Ama Yüzbinlerce Takipçileri Var: Türkiye'nin En Ünlü Youtuber'ları. Onedio, 18 Ekim. https://onedio.com/haber/belki-tanimiyorsunuz-ama-yuzbinlerce-takipcileri-var-turkiye-nin-en-unlu-youtuber-lari-735132 (Erişim Tarihi: 09.05.2025).

Çaylak, A. vd. (2017) AK Parti Döneminde Türkiye'de Siyaset ve Muhafazakâr Siyasetin Serencamı: 2002'den Günümüze. A. Çaylak & S. A. Avcu (der.) *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Siyasal Hayatı* (709-766). Ankara: Savaş Yayınları.

Dalgıç, A. (2015) Türkiye'de Sanayileşme Süreci ve Sanayileşmenin Geleceği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 603, 95-101.

Demir, H. (2022). Medya ve Siyaset: İktidar ve Ruhbanlar. *Düşünce Dünyasında Türkiz* 2(8), 89-96.

Demirpolat, A. & Yıldız, S. (2014) Modern Ticari Yaşamda MÜSİAD Üyesi Girişimcilerin İş Ahlakı: Denizli Örneği. *Humanitas* 4, 87-108.

Doğan, M. (2013) Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi* 28, 211-231.

Domhoff, G. W. (1974) Watergate: Conflict and Antagonisms within the Power Elite. Theory and Society 1, 99-102.

Domhoff, G. W. (2007) C. Wright Mills, Power Structure Research, and the Failures of Mainstream Political Science. *New Political Science*, no. 29, 97-114.

Domhoff, G. W. (2012) The Class-Domination Theory of Power. *Who Rules America*. https://whorulesamerica.ucsc.edu/power/class_domination.html (Erişim Tarihi: 12.05.2025).

Dulupçu, M. A. & Demirel, O. (2005) Küreselleşme ve Uluslararasılaşma. https://www.phil.muni.cz/ped/ECOLAB/tur/modules/docs/internationalization-and-globalization-theory.doc (Erişim Tarihi: 02.05.2025).

Duman, M. (2015) Küreselleşme, Sermaye ve Devlet İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 3(5), 8-29.

Duran, B. (2021) Siyaset ve Ailenin Ağır Yükü. *Sabah*, 23 Şubat. https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2021/02/23/siyaset-ve-ailenin-agir-yuku (Erişim Tarihi: 09.05.2025).

Estulin, D. (2009) *The True Story of the Bilderberg Group*. Oregon: Trine Day Press.

Fatali, A. (2020) *Sosyal Medya ve Demokrasi: Türkiye–ABD Karşılaştırılması* [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Gottfried, J. vd. (2017) Trump-Clinton Voters Divided in Their Main Source for Election News. Pew Research, January 18. https://www.pewresearch.org/journalism/2017/01/18/trump-clinton-voters-divided-in-their-main-source-for-election-news/ (Erişim Tarihi: 11.04.2025)

Gören, G. (2015) *Türkiye'de Sermaye Birikim Süreci: 2002–2014 Dönemi Örneği* [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Gümüştekin, G. E. & Arslan, D. A. (2005) The Turkish Power Elite. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(14), 141-152.

Hale, W. (2014) *Türkiye'de Ordu ve Siyaset* (Çev. A. Fethi). İstanbul: Alfa Yayınları.

Haydaroğlu, C. & Tatlısu, S. (2016) Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet ve Ekonomik Liberalizm: Devlet ve Piyasa İlişkisinin Politik Ekonomisi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1(1), 27-41.

Infoyatırım (2025) ABD'de Dev Bankalar Bilançolarını Açıkladı. 15 Ocak. https://infoyatirim.com/blog/kuresel-bilancolar/abdde-dev-bankalar-bilancolarini-acikladi (Erişim Tarihi: 02.05.2025).

Ingram, D. (2025) Elon Musk's Regulatory Troubles Have Begun to Melt Away in Trump's Second Term. *NBC News*, May 16. https://www.nbcnews.com/tech/elon-musk/elon-musks-regulatory-issues-begun-melt-away-trumps-second-term-rcna202848 (Erişim Tarihi: 16.05.2025).

Kahriman, A. (2009) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Seçkinler Yapısı ve Seçkinci Dönüşüm* [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Keyder, Ç. (2003) *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kırmızıoğlu, Z. (2010) *Siyasal İktidar ve Medya: AKP ve Doğan Medya Grubu Üzerine Bir Çözümleme* [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kiminmalı (2024) Türkiye'deki Medya Grupları Devleri Sahipleri Listesi. 19 Mart. https://kiminmali.com/19-03-2017-turkiyedeki-medya-gruplari-devleri-sahipleri-listesi.html (Erişim Tarihi: 10.04.2025).

Kongar, E. (2011) *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (2017) Devletçi Seçkinciler ve Gelenekçi Liberaller-9. *Cumhuriyet*, 2 Kasım. https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/emre-kongar/devletci-seckinciler-ve-gelenekci-liberaller-9-857662 (Erişim Tarihi: 14.04.2025).

Köktürk, M. (2021) *Dijital Çağ Üzerine Düşünceler*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.

Köktürk, A. (2025) Yandaş, AKP Yanlısı veya Havuz Medyası Olarak Anılan Medya Organlarının Listesi. https://www.aynahaber.org/yandas-akp-yanlisi-ve-muhalif-gazete-ve-televizyonlar/517/ (Erişim Tarihi: 14.05.2025).

Köseoğlu, Y. (2015) Gelişmekte Olan Demokrasiler İçin Alternatif Bir Seçkin Tasnifi: Türel Seçkinler ve Statü Seçkinleri. *Akademik Bakış Dergisi* 48, 349-367.

Kurtdaş, Ç. (2019) Osmanlı Modernleşme Sürecinde Aydınlar ve Bürokrasinin Rolü. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 29(1), 399-411.

Lipset, S. M. (2008) Robert Michels, Demokrasi ve Oligarşinin Tunç Kanunu. *Çalışma ve Toplum* 4(19), 11-38.

Lord, C. (2018) *Religious Politics in Turkey From the Birth of the Republic to the AKP*. Cambridge: Cambridge University Press.

Marshall, A. (2015) World Economic Forum: A History and Analysis. *TNI*, January 20. https://www.tni.org/en/article/world-economic-forum-a-history-and-analysis (Erişim Tarihi: 02.05.2025).

Mills, C. W. (1956) *The Power Elite*. Oxford: Oxford University Press.

Mills, C. W. (1958) The Structure of Power in American Society. *The British Journal of Sociology* 9(1), 29-41.

Mumyakmaz, A. (2014) Elitlerin Yeni Yüzü, İslami Burjuvazi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11(27), 367-382.

National Archives (1961) President Dwight D. Eisenhower's Farewell Address. https://www.archives.gov/milestone-documents/president-dwight-d-eisenhowers-farewell-address (Erişim Tarihi: 11.04.2025).

Nesin, A. (2011) Evet Üniversiteler Fildişi Kuleler Olmalı. *Mesele Kitap Dergisi* 50, 29-37.

NTV (2018) Rihanna'ya Hükümetten Görev: Sıra Dışı ve Tam Yetkili Elçi. 22 Eylül. https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/rihannaya-hukumetten-gorev-sira-disi-ve-tam-yetkili-elci,MieINnOwjkOeO4DnnQUNZA (Erişim Tarihi: 13.05.2025).

Özay, H. (2009) Doğan'a Ceza Neden Kesildi? *Patronlar Dünyası*, 9 Eylül. https://www.patronlardunyasi.com/dogana-ceza-neden-kesildi (Erişim Tarihi: 14.05.2025).

Özdağ, Ü. (2006) *Ordu-Siyaset İlişkisi*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Özer, E. (2024) Dünyayı Dört Şirket mi Yönetiyor? *T24*, 4 Mart. https://t24.com.tr/yazarlar/eray-ozer/dunyayi-dort-sirket-mi-yonetiyor,43816 (Erişim Tarihi: 02.05.2025).

Özışık, F. U. (2021) The "New Turkey" Narrative and the Hegemonic Struggle of Justice and Development Party and Erdogan: A Gramscian Perspective (2002–2019). *Liberal Düşünce Dergisi* 26(102), 215-240. https://doi.org/10.36484/liberal.894173

Özkan, A. (2011). Küreselleşme Sürecinde Medya ve Siyaset: "Medya Gücü" mü, "Gücün Medyası" mı? *TASAM*,. https://tasam.org/Files/Icerik/File/cinin_tek_ulke_iki_sistem_politikasi_tayvan_hong_kong_ve_macau_afbc7354-273d-4dad-af16-4edbd5510c47.pdf (Erişim Tarihi: 13.05.2025).

Özlüoğlu, L. (2025) Yurtdışında Eğitim Alan Ünlülerin Başarı Hikayeleri. *IDP Hot Courses*, 24 Şubat. https://www.hotcourses-turkey.com/study-abroad-info/destination-guides/yurtdisinda-egitim-alan-unluler/ (Erişim Tarihi: 16.05.2025).

Özşeker, E. (2013) Seçkinlerin Ayırt Etme Stratejileri: Türkiye'de Burjuva Kültürünün Varlığı–Yokluğu Tartışmasının Sosyolojik İşlevi. *Kırklareli Üniversitesi İİBF Dergisi* 2(1), 24-41.

Öztürk, Ş. (2024) 2023'te Tanıdık Şirketlere 1 Trilyon 498 Milyar TL'lik 209 Bin İhale Verildi: İktidar Yandaşa Çalıştı. *Cumhuriyet*, 2 Ocak. https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/diyanete-pes-dedirten-soru-2158227 (Erişim Tarihi: 13.05.2025).

Pakulski, J. (2012) The Weberian Foundations of Modern Elite Theory and Democratic Elitism. *Historical Social Research* 37(1), 38-54.

Palabıyık, D. Ç. (2023) Türkiye'de Yatırımcıların 128 Ülkede 2 Bin 33 Yatırımı Bulunuyor. Anadolu Ajansı, 23 Haziran. https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-yatirimcilarin-128-ulkede-2-bin-33-yatirimi-bulunuyor/2929309 (Erişim Tarihi: 07.05.2025).

PBS News (2021) Senate Panel Finds Russia Interfered in the 2016 U.S. Election. August 18. https://www.pbs.org/newshour/politics/senate-panel-finds-russia-interfered-in-the-2016-us-election (Erişim Tarihi: 11.04.2025).

Redhead, D. & Power, E. A. (2022) Social Hierarchies and Social Networks in Humans. Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences 377(1845), 20200440. https://doi.org/10.1098/rstb.2020.0440.

Rosen, R. (2024) Conflict within the Power Elites: Intra-Elite Politics and ESG. Corporate Law Jotwell. May 16. https://corp.jotwell.com/conflict-within-the-power-elites-intra-elite-politics-and-esg/ (Erişim Tarihi: 11.04.2025).

Skocpol, T. & Somers, M. (1980) The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry. *Comparative Studies in Society and History* 22(2), 174-197.

Sönmez, M. (2018) Sanayinin Sorunları ve Analizleri (XXXVI): Türkiye'nin Dış Yatırımları ve Sanayi. *TMMB Bülten* 236, Şubat 2018.

Sönmez, M. (2000) *Türkiye'de Holdingler: Kırk Haremiler*. Ankara: Arkadaş Yayınları.

Speaker Agency (2025) Speaker Agency İnceliyor: Türkiye'nin En Etkili 6 Influencer'ı! *Speaker Agency*, 25 Mart. https://www.speakeragency.com.tr/blog/speaker-agency-inceliyor-turkiye-nin-en-etkili-6-influencer-i (Erişim Tarihi: 13.05.2025).

Sütçü, A. (2024) Kültürel Etkinliklerin Toplumlar İçin Önemi. *İmece Gazetesi*. 9 Temmuz. https://www.imecegazetesi.com/kulturel-etkinliklerin-toplumlar-icin-onemi (Erişim Tarihi: 09.05.2025).

Swartz, D. L. (2013) *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi* (Çev. E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Swoogo (n.d.) Social Impacts of Events. https://swoogo.events/blog/social-impacts-of-events/ (Erişim Tarihi: 16.11.2025).

Tanyılmaz, K. (2014) Türkiye Büyük Burjuvazisinde Derin Çatlak. D. Yankaya (der.), *Yeni İslami Burjuvazi Türk Modeli*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekarslan, E. vd. (2000) *Davranışın Sosyal Psikolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

TEPAV (2009) Kamu İhale Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler Ne Anlama Geliyor? Şubat 2009. https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/127.131.2630r2791.Kamu_Ihale_Kanunu___nda_Yapilan_Degisiklikler_Ne_Anlama_Geliyor.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2025).

This Day in History (2021) Occupy Wall Street Begins. September 17. https://www.history.com/this-day-in-history/september-17/occupy-wall-street-begins-zuccotti-park (Erişim Tarihi: 11.04.2025).

Türk, M. S. (2022) Medyanın Gerçeklik İnşası ve Gerçeklik Algısı. *Düşünce Dünyasında Türkiz* 5(28), 9-32.

Umut-Sen (2025) Holdingci Güçleri Gizleme Aracı Olarak Kültür Sanat. 22 Haziran https://umutsen.org/index.php/2025/06/holdingci-gucleri-gizleme-araci-olarak-kultur-sanat/ (Erişim Tarihi: 10.10.2025).

Usal, Z. (2008) Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları ve İnsan Hakları. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 39, 231-246.

Utma, S. (2018) Dijital Çağda Medyanın Psikolojik Gücü: Algı Yönetimi Perspektifinden Kuramsal Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22, 2903-2913.

Uygur, K. (2020) En Çok İhale Alan 5 Şirketten Birinin Hikâyesi. *Oda TV*, 20 Aralık. https://www.odatv.com/guncel/en-cok-ihale-alan-5-sirketten-birinin-hikayesi-198405 (Erişim Tarihi: 13.05.2025).

Vikipedi (n.d.). https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27nin_en_zengin_100_ailesi_listesi (Erişim Tarihi: 12.05.2025).

Yankaya, D. (2014) *Yeni İslami Burjuvazi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yankılar, C. (2010) Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nun Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi* 22, 121-138.

Yarcı, S. (2011) Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi* 6(1), 125-135.

Yığılcanın Sesi (2025) Dünyayı Yöneten Dört Şirket Hangi Ailelere Ait. 5 Mart. https://www.yigilcaninsesi.net/haber/20927405/dunyayi-yoneten-dort-sirket-hangi-ailelere-ait (Erişim Tarihi: 02.05.2025).

Yılmaz, S. (2015) *Küresel Sermayenin Dünü ve Bugünü*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Young, J. (2025) What Is 'Too Big to Fail?' Definition, History & Key Financial Reforms. *Investopedia*. https://www.investopedia.com/terms/t/too-big-to-fail.asp (Erişim Tarihi: 11.04.2025).

Zimmerman, S. (2019) Elite Colleges and Upward Mobility to Top Jobs and Top Incomes. *American Economic Review* 109(1), 1-47.

Power Elites and Changing/Transforming Power Structures in Türkiye: An Assessment Based on Mills' Theory of 'Power Elite'

Cahit ASLAN*

This study examines the transformation of power elites in Türkiye from the 1950s to the present within the theoretical framework of C. Wright Mills' *The Power Elite* thesis. The primary aim is to examine how elite structures have evolved in terms of their social origins, recruitment patterns, and mechanisms of power consolidation, while situating these changes within broader global transformations. The central research question guiding this study is: how have the social backgrounds and career trajectories of power elites in Türkiye changed from the mid-twentieth century to the present? To address this question, the study employs a comparative-historical approach (Skocpol & Somers, 1980) and is based on a comprehensive review of existing literature and secondary sources.

Mills (1956) argues that modern societies are characterized by the concentration of power in the hands of a relatively small group of elites occupying key positions in political, economic, and military institutions. He conceptualizes this structure as a "triangle of power," in which these three elite groups interact and collectively shape major decisions affecting society. According to Mills (1956), democratic systems often function more as formal structures than as substantive mechanisms of participation, since ordinary citizens have limited influence over decision-making processes. This perspective is supported by Bottomore (1990), who emphasizes the distinction between decision-making elites and passive masses, and Althusser (2014), who highlights the role of ideological apparatuses in sustaining elite dominance. Similarly, Domhoff (2007) underlines the importance of shared social backgrounds, institutional affiliations, and networks in maintaining elite cohesion.

While Mills' framework remains analytically powerful, this study demonstrates that the composition and functioning of power elites have undergone significant transformations in the context of globalization and digitalization. One of the most important developments is the rise of technological elites. Leaders of major technology corporations have become central actors in contemporary power structures by controlling not only economic resources but also data flows,

* Prof. Dr., Çukurova University, Faculty of Education, Adana, cahitaslan138@gmail.com. ORCID: 0000-0002-9793-4285

communication infrastructures, and digital platforms that shape public opinion. As a result, power is increasingly exercised through informational and algorithmic mechanisms rather than solely through traditional institutional channels.

In addition, financial elites—particularly large transnational investment firms—have gained unprecedented influence over global economic processes. These institutions manage vast amounts of capital and play a critical role in shaping national economic policies and global financial stability (Özer, 2024). Transnational institutional elites, associated with organizations such as the International Monetary Fund and the World Bank, also contribute to the restructuring of global power relations by influencing policy frameworks at the national level (Usal, 2008). These developments indicate a shift from nationally bounded elite structures toward more networked and transnational forms of power.

The growing importance of cultural and media elites further illustrates the transformation of contemporary power relations. With the expansion of digital platforms, new forms of influence have emerged based on the ability to shape public perception and control symbolic production. As Atik Taşkıran (2019) suggests, digital content creators and platform owners can be understood as "new media elites," while Bilgin (2022) highlights their role in agenda-setting and perception management. In this context, power operates not only through institutional authority but also through cultural and discursive practices. This aligns with Gramsci's concept of hegemony, which emphasizes the role of cultural leadership in sustaining dominance (Buttigieg, 2014).

In the Turkish context, the evolution of power elites reflects both continuity and transformation. Historically, Türkiye's power structure has been shaped by a tripartite configuration consisting of military, bureaucratic, and economic elites, closely resembling Mills' model (Gümüştekin & Arslan, 2005). The military has played a particularly influential role, especially during periods of political intervention, while economic elites—represented by large holding companies—have significantly shaped policy processes through their control of capital.

However, the liberalization policies of the 1980s marked a turning point in the transformation of elite structures. These reforms facilitated the integration of Turkish capital into global markets and led to the emergence of new economic actors (Duman, 2015). The restructuring of state–business relations, particularly through privatization and public procurement mechanisms, further strengthened the position of economic elites (Uygur, 2020). At the same time, globalization enabled Turkish firms to expand internationally, thereby increasing their influence within transnational networks (Aytemiz, 2016).

Cultural and social factors also play a crucial role in the reproduction and legitimation of elite power. Drawing on Bourdieu's (1986) concept of capital, this study highlights the importance of cultural capital, education, and social networks in maintaining elite status. Prestigious educational institutions function as key sites of elite formation, facilitating access to influential networks and resources. As Swartz (2013) argues, education systems contribute to the reproduction of social inequality by privileging certain forms of cultural capital.

Media institutions represent another critical dimension of elite power. As Arslan (2007) emphasizes, media plays an active role in shaping public perception and reinforcing elite legitimacy. Utma (2018) further argues that media does not merely reflect reality but reconstructs it, thereby contributing to the maintenance of hegemonic structures. In Türkiye, the close relationship between media ownership and political and economic elites underscores the role of media as a tool of power consolidation.

The study also finds that power elites are not homogeneous but are characterized by internal tensions and conflicts. In Türkiye, these conflicts have historically taken the form of ideological divisions, particularly between secular and conservative elites, as well as competition between established and emerging economic actors (Kongar, 2011). These dynamics indicate that power is distributed across multiple and intersecting arenas rather than concentrated in a single center.

Moreover, the pathways to elite status have diversified over time. While traditional routes such as family background, bureaucratic careers, and military advancement remain relevant, new pathways—particularly in technology, finance, and media—have become increasingly significant. Entrepreneurial success, digital visibility, and participation in global networks now constitute important mechanisms for entering elite circles. This transformation reflects a broader shift in the sources of power from material and institutional resources toward informational and symbolic forms of capital.

In conclusion, this study demonstrates that Mills' theory of the power elite continues to provide a valuable framework for understanding contemporary power structures, despite significant transformations in their composition and operation. In the twenty-first century, elite power is increasingly defined by control over data, digital infrastructures, global capital, and cultural production. These developments have important implications for democratic governance, as they contribute to the growing opacity of decision-making processes and the marginalization of public participation. The Turkish case illustrates how global transformations intersect with local historical dynamics, resulting in a complex and evolving elite structure. Ultimately, the persistence of concentrated power, albeit in transformed forms, underscores the continued relevance of elite analysis for understanding modern societies.

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 309-346 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1851542

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Yenilenebilir Enerji Politikalarının Avrupalılaşması: Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri

Europeanization of Renewable Energy Policies: EU-Türkiye Relations

İsmail ERGÜN*

Öz

Bu makale, toplumsal hayatın sürdürülebilirliği için gerekli olan yenilenebilir enerjinin politikalarını Avrupalılaşma teorisi üzerinden tartışmaktadır. Küresel ölçekte artan enerji talebi, yaşanan petrol krizleri ve doğal gaz tedarikindeki sorunlar, enerji üretiminde yenilenebilir kaynakların önemini artırmıştır. Çalışma, bu dönüşümü sadece teknik bir değişim olarak değil; AB normlarının, kurallarının ve kolektif kimliğinin ulusal düzeydeki etkileşimini açıklayan "Avrupalılaşma" teorisi ekseninde analiz etmektedir. Avrupa Birliği, sürdürülebilir bir gelecek için temiz ve yenilenebilir enerjiyi temel alan yasal bir altyapı oluşturmaya ve bunu Birlik düzeyinde uygulanabilir hale getirmeye çalışmaktadır. Bu noktada Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupalılaşmanın enerji perspektifi için yeni ve uygulanması zorunlu bir politika süreci olarak konumlanmaktadır. Avrupalılaşma, AB üyesi devletler için iki yönlü bir politika aracı olarak değerlendirilse de AB üyesi olmayan devletler ile ilişkilerde de etkin olabilen bir yöntem olarak görünmektedir. Avrupa Birliği düzleminde uygulanan politikaların aday ülkeler tarafından ulusal mevzuatlara adapte edilmesi, Avrupalılaşmanın sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır. Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan savaşın bölgesel enerji politikalarına olan etkisi ve Türkiye'ye olası etkileri de bu düzlemde değerlendirilecektir. Çalışma, Türkiye'nin yenilenebilir enerji alanı başta olmak üzere enerji politikalarının AB ile uyumlu hale gelmesine yönelik düzenlemeleri ele almayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin aday ülke statüsünü almasından günümüze değin yaşadığı dönüşüm, yenilenebilir enerjinin odağında ele alınmaktadır. Enerji arz güvenliğini tehdit eden bölgesel krizler, Türkiye'nin yenilenebilir enerji politikalarının Avrupalılaşmasını sağlayıcı yeni fırsatlara yol açabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupalılaşma, Türkiye, Avrupa Birliği, Yenilenebilir Enerji, Avrupa Yeşil Mutabakatı

Abstract

This article discusses the policy of renewable energy which is necessary for the sustainability of social life via Europeanization theory. Increasing energy demand on a global scale, oil crises and problems

* Dr., Elektrik Üretim A.Ş. Genel Müdürlüğü, ismail.ergun@euas.gov.tr, ORCID: 0000-0001-5248-974X

How to cite this article/Atıf için: Ergün, İ. (2026). Yenilenebilir enerji politikalarının Avrupalılaşması: Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 309-346. DOI: 10.14782/marmarasbd.1851542

Makale Gönderim Tarihi: 29.12.2025 **Yayına Kabul Tarihi:** 18.05.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

in natural gas supply have increased the importance of renewable resources in energy production. The study analyzes the transformation not merely as a technical change, but within the framework of the Europeanization theory, which explains the interaction of EU norms, rules, and collective identity at the national level. The EU aims to create a legal infrastructure based on clean and renewable energy for a sustainable future and to make it applicable at the Union level. At this point, the European Green Deal is positioned as a new and mandatory policy process for the energy perspective of Europeanization. Although Europeanization is considered a bilateral policy tool for EU member states, it seems to be a method that can be effective in relations with non-EU states. Adapting the policies implemented at the level of the EU to the national legislation of the candidate countries will contribute to the sustainability of Europeanization. The effect of the war between Russia and Ukraine on regional energy policies and its possible effects on Türkiye will also be evaluated in this context. This study aims to examine the regulations aimed at aligning Türkiye's energy policies, particularly in the field of renewable energy, with those of the EU. Accordingly, the transformation Türkiye has undergone since obtaining candidate country status is analyzed, focusing on renewable energy. Regional crises threatening energy supply security may create new opportunities for the Europeanization of Türkiye's renewable energy policies.
Keywords: Europeanization, Türkiye, European Union, Renewable Energy, European Green Deal

Giriş

Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerji politikası, 1970'li yıllardan itibaren, ulusal düzeyde ele alınan bir tarihe sahiptir. 1990'lı yıllara kadar enerji kavramı, elektrifikasyon üzerinden tanımlanan bir politika alanı olarak değerlendirilebilir. Bu politika, ilk olarak iklim değişikliği ve çevre politikalarını şekillendirecek boyutta olmayan bir düzeyde ele alınmaktaydı. Ancak, küresel boyutlu petrol krizleri, ülkelerin fosil yakıtların yerine ikame edilebilecek enerji yöntemlerini araştırmalarına neden oldu. Bu açıdan bakıldığında yenilenebilir enerji, enerji arz güvenliğine yönelik bir çözüm için düşünülmekteydi (Nilsson, 2011, s.113). 1980'li ve 1990'lı yıllar, sürdürülebilirlik fikrinin belirginleşmeye başladığı, toplumsal farkındalığın arttığı ve yeşil politikaların ele alındığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. İklim konusuna olan ilginin artması ile beraber, AB'nin yönlendirmeleri sonucunda, destekleme yöntemleri yaygın politika araçları halini almaya başlamıştır.

AB'nin, üye ve aday ülkelerin iç politikalarına olan etkisi olarak tanımlanabilen Avrupalılaşma kavramı, Birlik politikalarının, üye devletler ve aday ülkeler tarafından aynı düzlemde uygulanmasını sağlayıcı bir yönetim tarzını ifade etmektedir. Yönetişim kavramının Avrupa düzeyinde ortaya çıkışı ve gelişimi olarak da ele alınabilen bu kavram, siyasal sorunların çözümüyle ilgili yasal, sosyal veya siyasal kurumların, bağlayıcı Avrupa kurallarının ve politika bağlantılarının oluşturulması ile aktörler arasındaki etkileşim olarak da ele alınmaktadır (Cowles, 2001, s.3).

Ladrech, AB'nin siyasal dinamiklerinin, ulusal düzeydeki politika oluşturma süreçlerinin mantığı ve ölçüsünün bir parçası olmasıyla beraber Avrupalılaşmanın ortaya çıktığını belirterek; söz konusu dinamiklerin üye ülkelerin iç politikalarını oluşturması ve bu politikaların uygulanmasındaki mantığın bir parçası haline geldiği bir süreç olarak ifade etmektedir (Ladrech, 1994, s.70). Ulusal politikalardaki yönetimsel mantığın yeniden oryantasyonu Avrupalılaşmanın temel özelliğidir.

Ancak Ladrech ulusal politikaların Avrupa ölçeğinde homojenleştirilmesi veya uyumlaştırılmaya çalışılmasının gerçekçi bir beklenti olmadığını ifade eder. Ladrech'in tanımlaması, bu alandaki çalışmalar için başlangıç noktası olarak kabul edilebilir.

Çalışmanın amacı, AB üyesi ülkelerin enerji alanındaki yasal ve siyasal süreçler sonunda ulaşmayı hedefledikleri yakınsamanın ortaya konulması ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durum üzerinden tanımlanmasıdır. Çalışmada ayrıca, yenilenebilir ve yeşil enerji alanında izlenen değişim ile sıfır karbon ekonomisini temel alan bu dönüşüme yönelik ne tür adımlar atıldığı irdelenecektir.

Avrupalılaşma, sadece AB üyelerinin iç yapısını dönüştüren bir süreç değil; Birlik dışı şoklar (Rusya-Ukrayna Savaşı) ve küresel krizler karşısında, Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) aracılığıyla aday ve komşu ülkelerin enerji egemenliğini yeniden tanımlayan normatif bir genişleme mekanizmasıdır. Bu süreçte Yeşil Mutabakat, teknik bir uyum paketinden ziyade, enerji politikalarının AB standartlarına göre "yeniden inşa edildiği" temel bir teorik kaldıraç işlevi görmektedir.

Avrupalılaşma, üye devletlerin politika uyumlaştırmasını sağlayan; üye devletlerin de Birlik politikalarına uyumunu amaç edinen bir niteliğe sahiptir. Enerji politikaları açısından bakıldığında, Avrupalılaşma hem gönüllülük hem de zorunluluk öğelerinin bir arada bulunduğu bir süreci ifade etmektedir. Bir taraftan, üyelik sürecinde ilerleme veya yeşil dönüşümün prestijinden yararlanmak, ülkelerin gönüllü olarak hareket etmesine yol açmaktadır. Diğer taraftan Rusya-Ukrayna Savaşı gibi majör krizler, ülkelerin fosil yakıtlar karşısında ulusal güvenliklerini korumaya yönelik tedbirler almalarını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada devreye giren AYM gibi ulusüstü düzenlemeler, bir tercihten çok daha fazlası haline gelmektedir.

Çalışma, Türkiye ve Birlik arasındaki asimetrik yapının enerji politikalarının transferi yoluyla geçirdiği dönüşümü açıklamaktadır. Birliğin enerji politikaları, normatif transfer yoluyla iç hukuka derç edilerek, yalnızca bir arz güvenliği arayışını sağlamamaktadır. Aynı zamanda küresel çevre normlarına da uyum sağlayarak, uluslararası alandaki meşruiyetini pekiştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye-AB ilişkilerinin enerji boyutunu, aday ülke statüsünün alındığı 1999 yılından, günümüze değin devam eden süreç içerisinde ele almaktadır.

Türkiye-AB arasındaki enerji ilişkileri jeopolitik bir çerçeveden de ele alınabilmektedir (Arman & Gürsoy, 2022; Taştan, 2022). Bazı çalışmaların odak noktası, Rusya-Ukrayna krizinin enerji politikaları üzerine etkilerini içermektedir (Kuzemko vd., 2022; Steffen & Patt, 2022). İki ülke arasındaki savaş halinin Türkiye'nin enerji politikalarını çeşitlendirmeye ve arz güvenliğini geliştirmeye yönelik çabalarını arttırdığına yönelik çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Taştan, 2022; Ciot & Butiscă, 2025).

AB ile enerji politikalarındaki yakınsamanın olumlu noktalarının irdelendiği; ancak sanayi gelişimini tamamlamamış bir Türkiye'nin uluslararası anlaşmalar açısından zorluklar yaşayabileceğinin ifade edilmesi de bir diğer noktadır (Yorkan, 2009). Bu bağlamda Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki diyaloğun yenilenebilir enerji perspektifinden geliştirilmesinin

önemi de vurgulanmaktadır (Fırat vd., 2021). Enerji politikalarına yönelik uluslararası destek ve yatırımın; uluslararası finansman, teknoloji transferi ve uzman değişimi yoluyla yenilenebilir enerji projelerine yönelik sürdürülmesi ve bu sürecin güçlü bir siyasi irade ve iş birliği yoluyla geliştirilmesi önem arz etmektedir (Akusta & Cergizbozan, 2024). Enerji sektörünün yerelleştirilmesi ve dijitalleştirilmesi ile Avrupa toplumlarının enerji politikalarının ekonomik ve sosyal açılardan etkiler yaratması da olası bulunmaktadır (Alaton vd., 2020).

Çalışmalarda vurgulanan bir diğer nokta ise, doğalgaz ithalatına bağımlı olan Türkiye'nin enerji sepetini çeşitlendirmek için hem yenilenebilir enerji kaynaklarını hem de elektrik üretiminde kömürün payını artırmasının önemli olduğudur (Erat vd., 2021). Bunu gerçekleştirebilmek için enerji dönüşümünün önündeki yapısal engellerin ele alınarak; ekonomik, teknolojik ve sosyal faktörler arasındaki etkileşimin kapsamlı bir şekilde düzenlenmesi önem taşımaktadır (Akiner, 2025). Bu bağlamda Türkiye'nin, bağımsız bölgesel bir güç olma hedefi ile ve gelecekteki olası bir AB üyeliği arasında denge kurmasının zorunluluğu ön plana çıkmaktadır.

2. Bir Çerçeve Olarak Avrupalılaşma

Risse, Caporaso ve Cowles Avrupalılaşmayı, Avrupa düzeyinde bir yönetişim kavramı oluşturulması ve bu kavramın gelişimi olarak tanımlamaktadır (Risse vd., 2001, s.3). Tanımda yer alan "oluşturma ve gelişim" ifadesi, Avrupa kurumlarının gelişiminin desteklenmesi ve bağlayıcı Avrupa kuralları açısından bir kabul edişi işaret ettiğinden, Avrupalılaşma kavramının Risse için iki yönlü bir Avrupalılaşma fikrini vurguladığı anlaşılabilmektedir. Radaelli ve Bulmer de tek yönlü olmayan bir Avrupalılaşmayı tanımlamaktadır. Ulusal aktörler, Birlik düzeyindeki politikalara etki edebilmektedir. Avrupalılaşma, öncelikle politika oluşturma süreçleri yoluyla tanımlanan, sonrasında ise ulusal (yerel ve ulusaltı) söylem (duruş), siyasal yapı ve kamu politikaları ile ele alınan formel ve informel kuralların, prosedürlerin, paradigmaların, biçimlerin, iş yapma tarzlarının ve ortak inanç ve normların meydana geldiği, yayıldığı ve kurumsallaştığı süreçleri içermektedir (Radaelli & Bulmer, 2004, s.3).

Dyson ve Goetz tarafından yapılan "İki Nesil Avrupalılaşma" tanımlamasında yer alan birinci nesil Avrupalılaşma kavramı, 1970'li yıllara dayanan bir perspektiften ele alınmakta; bu perspektif, "yukarıdan aşağıya" doğru, AB kurumlarının baskısı ile ulusal politikaların şekillendiğini ifade etmektedir (Dyson & Goetz, 2003, s.14).

AB ve ulusal aktörler arasında ciddi uyumsuzlukların görüldüğü hallerde bile bu durumun ulusal ölçekte bir uyumlaştırmaya yol açacağı düşünülmektedir. Üye devletlerin veya güçlü yerel aktörlerin siyasi hedefleri, doğal olarak AB düzeyindeki devlet temsilcileri arasındaki pazarlık sürecine yansıyacaktır (Claes, 2002, s.317). Bu bağlamda entegrasyon süreci, ulus devletlerin kendi çıkarlarını önceledikleri ve ulusal çıkarlarını kabul ettirmek için AB kurumlarını ve diğer devletlerin davranışlarını sınırlamaya çalıştıkları bir kurumsal pazarlık süreci olarak görülebilir.

Çalışmada, Avrupa Birliği'nin enerji politikalarının şekillenmesinde hayata geçirilen yasal düzenlemeler, siyasal kriz dönemlerinde yaşanan dalgalanmalar ve Paris İklim Anlaşması'nın ardından dünyanın ilk iklim nötr kıtası olma hedefiyle hayata geçirilen AYM temelinde atılan adımlar değerlendirilecektir. Ardından Türkiye'nin enerji ve iklim alanında hayata geçirdiği düzenlemelere yer verilecek; son olarak, Türkiye'nin enerji politikalarının Avrupalılaşması, Claes'in de çalışmasında yer verdiği dört temel faktör üzerinden ampirik bir analiz çerçevesinde ele alınacaktır (Claes, 2002, ss.318-319). Tablo 1'de ifade edilen etkilenme, politika benzerlikleri, pazarlık fırsatları ve yasal işlemler olarak tanımlanan bu dört faktör bağlamında Türkiye'nin attığı adımlar ve jeostratejik konumu değerlendirilecektir.

Tablo 1. Faktörlerin Genel Analizi

Faktör	**Temel dinamik**	**Analitik Odak**
Etkilenme	Katılım ve Meşruiyet	Ulusüstü kararlara müdahil olma kapasitesi
Politika Benzerlikleri	Yakınsama	Kurumsal uyum maliyetinin yönetimi
Pazarlık Fırsatları	Rasyonalizm/Fayda	Ödül-ceza dengesi ve stratejik reform
Yasal İşlemler	Mevzuat Çatışması	Etkisiz aktörlük ve uygulama direnci

Etkilenme, AB mevzuatının ulusal ve yerel ölçekteki etkinliği ile ilintilidir. Düzenlemelerin ulusüstü bir yapı tarafından hayata geçirilmesi kadar, üye ve aday statüdeki devletler tarafından kabulü, Avrupalılaşmanın düzeyini belirlemektedir. Etkilenme düzeyinin yüksek olması, ülkelerin ulusüstü karar alma süreçlerine daha fazla müdahil olmasının yolunu açar. Düzenlemelerin sadece merkez noktadan (Brüksel) dayatılması değil, ulusal ve yerel aktörler tarafından içselleştirilmesi esastır. Etkilenme düzeyi, devletin egemenlik devrine olan rızasıyla doğrudan ilişkilidir. Eğer bir ülke AB mevzuatından yüksek düzeyde etkileniyorsa, bu durum o ülkenin "kural alıcı" konumundan çıkıp "kural koyucu" olma motivasyonunu artırır. Etkilenme bir bağımlılık olarak değil; olası üyelik halinde karar alma mekanizmalarına etki etmeyi sağlayacak bir katılım bileti olarak görülebilir. Etkilenme düzeyi yüksek olan aktörler, ulusüstü yapıda daha proaktif bir rol üstlenerek kendi ulusal çıkarlarını Avrupa genelindeki politikalara yansıtma imkânı bulurlar.

Etkilenmenin temel dinamiği olan katılımın artması, yalnızca teknik boyutlu bir uyum sürecini değil; aynı zamanda hedeflenen politikanın sahiplenilmesi ve içselleştirilmesini de beraberinde getirmektedir. Bu durum, Avrupalılaşma sürecinin meşruiyetini güçlendirir. Güçlü bir meşru zemin, reformlarının sürdürülebilirliğine katkı sağlar. Reformların devamlılığının sağlanması ise ulusüstü karar süreçlerine taraf olma yetkinliğine yol açabilir. AB'nin enerji hedefleri ve tedarik yöntemleri ile uyumlaşmasını tamamlayan bir Türkiye, Birlik'in enerji politikası alanındaki geleceğine etki edebilecektir.

Politika benzerlikleri, yakınsamanın derecesini arttıran bir faktör olarak ele alınabilir. Uygulama ve süreçlerdeki benzerlik, belirlenen hedeflere ulaşmayı kolaylaştırabilmektedir. Benzerlik düzeyindeki düşüklük, politika faaliyetlerinin daha yakın bir iş birliği içerisinde sürdürülmesini zorunlu kılmaktadır. Politika benzerlikleri, ulusal ölçekli iş hayatı ile hükümet arasındaki ilişkilerin yapısının, ortak politika konularında Avrupa düzeyinde bulunan yapıyla ne kadar yakından ilişkili olduğunu incelemek için "goodness of fit" kavramından yararlanmaktadır (Cowles, 2001, s.3). Kurumsal uyumun yüksek oluşu AB ile ilişkilerdeki baskı ve adaptasyon zorluklarını azaltacak, uyumun az olması ise AB tarafından daha fazla baskı hissedilmesine neden olacaktır. Mevcut ulusal politikalar ile AB politikaları arasındaki mesafe ne kadar azsa, "uyum maliyeti" o kadar düşük olacaktır. Yakınsama, teknik bir adaptasyondan ziyade, siyasi bir uzlaşı arayışına dönüşmektedir.

Politika benzerlikleri açısından temel dinamik olarak ele alabileceğimiz yakınsama, ulusal politikaların ve kurumsal kapasitenin AB normlarıyla uyumlu hale gelmesini ifade etmektedir. Bu süreç, yalnızca normatif bir uyum değil, aynı zamanda ülkelerin fayda-maliyet hesaplamalarına dayalı bir tercih olarak ele alınabilir. Ülkeler, AB ile uyumun kurumsal ve ekonomik maliyetlerini dikkate alarak, söz konusu maliyetlerin karşılığında elde edecekleri kazanımları hesaplamaktadır. Bu bağlamda yakınsama, rasyonel kurumsalcı perspektifle ele alındığında, stratejik bir uyum süreci olarak öne çıkmaktadır.

Pazarlık fırsatları, Schimmelfennig ve Sedelmeier'in (2004, ss.662-663) belirttiği gibi içsel teşvik modeli üzerinden ele alınabilir. Basitleştirmiş bir rasyonalist model olarak ifade edilen fikirde, fayda maksimizasyonunu hedefleyen aktörlerin, fayda-maliyet değerlendirmesine dayalı pazarlık ilişkisi örneklenmektedir. Üye olmayan devletlerin pazarlık gücü zayıflamakta; daha yoğun bir lobi faaliyeti göstererek, daha geleneksel metotlarla müzakere sürdürmek durumunda kalmaktadır. Aktörler "uygunluk mantığı" (logic of appropriateness) ile değil, "sonuçsallık mantığı" (logic of consequentiality) ile hareket etmektedirler. Yani bir reformu "doğru olduğu için" değil; kazancı, maliyetinden fazla olacağı için yapmayı tercih ederler. Pazarlık fırsatları, fayda-maliyet dengesinin kurulduğu stratejik bir alandır. Devletler, maksimize edilmiş bir fayda elde etmek amacıyla pazarlık masasına oturur; bu da Avrupalılaşmanın ideolojik bir tercihten ziyade, stratejik bir çıkar hesabı olduğunu kanıtlar. Eğer AB'nin sunduğu "ödülün" değeri, hayata geçirilmesi gereken reformun siyasi maliyetinden (iktidarı kaybetme riski, egemenlik devri vb.) yüksekse, aktörler "pazarlık fırsatını" değerlendirir ve Avrupalılaşma düzeyi artar. Bu noktada pazarlık gücündeki koşulluluk önem kazanmaktadır. Birlik tarafından iletilen taleplerin netliği pazarlığın daha somut ilerlemesini sağlar. Aynı zamanda pazarlık süreci, ulusüstü olmasının yanı sıra devlet içindeki aktörler arasında da hayata geçirilebilir. AB tarafından iletilen reformlar, ulusal veya yerel ölçekteki aktörlerin siyasal hedefleri ile uyumluysa, bu koşulluluk pazarlık fırsatı haline gelebilir.

Pazarlık fırsatlarının temel dinamiği, rasyonalist bir yaklaşım çerçevesinde ifade edilebilir. Devletler, AB ile ilişkilerini fayda-maliyet ilişkisi içerisinde tanımlamaktadırlar. Ulusal ölçekteki oyuncular, AB reformlarını, normatif bir uyum ölçeğinde değil; stratejik bağlamda çıkarlarının

maksimizasyonu için kabul ederler. Var olan pazarlık fırsatları, reformların başlatılmasında belirleyici olmaktadır. Reform sürecine giren devletler, ödül-ceza dengesini gözeterek hareket etmekte; ödülün ulaşılabilir ve uygulanabilir olduğu reformlar konusunda daha istekli bir süreç yönetirlerken; bu dengenin reformu uygulayacak devlet lehine azaldığı hallerde, sürecin başarısına yönelik motivasyon azalmaktadır.

Avrupalılaşma, yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı değildir. Politika oluşturma süreçleri, yönetişim uygulamaları ve karar alma süreçlerindeki oyuncuların davranışlarını da içermektedir. Claes'in pazarlık fırsatları yaklaşımı üzerinden değerlendirildiğinde, Avrupalılaşma bir kapasite artırıcı mekanizma olarak değerlendirilebilir. Bir ülkenin Avrupalılaşma düzeyi ne kadar artarsa, AB ile daha simetrik bir ilişki geliştirme ve dolayısıyla pazarlık gücünü artırma potansiyeli gelişmektedir. Bu bağlamda pazarlık fırsatları, yakınsamanın merkezi; Avrupalılaşma ise bu merkezin yer aldığı alan olarak düşünülebilir. Devletler, başta ekonomik olmak üzere çıkarlarını en üst düzeye çıkarabilmek için ulusal politikalarını Avrupa merkezli bir yapıya entegre etmeyi hedeflerler. Bu entegrasyon sürecini oluşturan politika benzerliği (yakınsama), temelde başarılı yürütülen bir pazarlık sürecinin sonucudur.

Dördüncü faktör olan yasal işlemler, mevcut mevzuatla ilgili sorunlar olduğu ve var olan politikalarla çeliştiği; ancak uygulayıcı devletin nihai mevzuatı etkilemediği durumları ifade etmektedir (Claes, 2002, s.319). Börzel ve Risse'ye (2003, s.1) göre Avrupalılaşma bir uyumsuzluğu ifade etmektedir. AB düzeyi politika ve kurumlar ile ulusal düzeydeki süreçler, politikalar ve kurumlar arasındaki uyumsuzluklar söz konusudur. Uyumun ya da uyumsuzluğun derecesi, yasal işlemlere de yön verecektir. Burada bir yasal uyumsuzluk söz konusudur. Devlet, mevzuatı kendi ulusal çıkarlarına göre şekillendirememiş (etkileyememiş), ancak önüne konulan metni kendi hukukuyla çatıştığı halde kabul etmek durumunda kalmıştır. Uygulayıcı devletin karar mekanizmasında etkisiz kalması, yerel düzeyde bürokratik direnci ve yasal uyuşmazlıkları tetikleyerek sürecin tıkanmasına yol açabilir.

Yasal fırsatlar, mevzuatlar arası çatışma hali üzerinden tanımlanabilmektedir. Çatışma halinin temeli olan uyumsuzluk, bürokrasideki kapasite farklılıkları, kurumsal uyum sorunları ya da müzakereye konu politika alanlarına yönelik farklı aktörlerin uyguladığı baskıdan kaynaklanabilir. Odak noktasında yer alan etkisiz aktörlük ve uygulama direnci, Avrupalılaşma sürecinin en kritik sorun alanlarından biridir. Reform kapasitesinin yetersizliği veya reform sürecine yönelik yaşanan isteksizlik, uyum sürecindeki temel sorunlar olarak ele alınabilir.

Avrupalılaşmanın teorik zemini ile kesişebilen bir kavram olan yakınsama, politika çıktıları ve sonuçları arasındaki benzerlik olarak değerlendirilmektedir (Holzinger & Knill, 2005, s.776). Bennet de benzer şekilde yakınsamayı, toplumların giderek birbirine benzemesi; yapı, süreç ve uygulamalarındaki benzerlikler geliştirme eğilimi olarak ifade etmektedir (Bennet, 1991, s.215). Claes'in dört faktörlü yaklaşımı yakınsama ile kavramsallaştırılabilmektedir. Etkilenme ve politika benzerlikleri, yakınsamanın başlangıç aşaması olarak değerlendirilebilir. AB'nin normatif gücü üzerinden oluşan baskı, mevcut ulusal politikaların durumu ile müzakerelerin

seyri, yakınsamanın düzeyini ve hızını belirlemektedir. Pazarlık fırsatları açısından yakınsama, pazarlığı sürdüren aktörlerin başarısı ile ilgilidir. Birlik içerisindeki yakınsamanın düzeyi daha yüksek olabilecek iken üye olmayan bir devletle yürütülen pazarlığın asimetrik doğası yakınsamanın daha geri planda kalmasına neden olabilir (Claes, 2002, s.305).

3. Avrupa Birliği Enerji Politikasının Tarihsel Gelişimi

Avrupa Birliği'nin enerji alanında attığı ilk adımlar, Birlik'in küresel ölçekte yaşadığı kriz dönemleri ile ilişkilendirilebilir. 1973 ve 1974 yıllarında yaşanan petrol krizleri, enerji alanında iş birliğine olan ihtiyacı belirgin hale getirmiştir. 17 Eylül 1974 tarihinde yayınlanan Avrupa Topluluğu Konsey Kararı ile Topluluk için yeni bir enerji politikası stratejisi belirlenmiştir (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 1974). "Topluluk 1985 Yılı Enerji Politikası Hedefleri" ile Topluluk düzeyinde ortak bir enerji politikası oluşturma ve uygulama konusunda mümkün olan en hızlı şekilde çalışma amacına dönük bir taahhütte bulunulmuş, ithal enerjinin miktarının azaltılarak 1985 yılına kadar %40 oranına indirilmesini öngörmüştür (Avrupa Komisyonu, 1974). Konsey kararı, üye devletler arasında yakın bir iş birliğini sağlamanın ötesinde, enerji arzı (yer altı, hidrokarbon ve nükleer enerjinin gelişimi) ve talebine ilişkin bir rehber olarak ele alınmaktadır. Kararda, ekonomik ve sosyal hedeflere zarar vermeyen, akılcı ve ekonomik bir şekilde enerji kullanımının önemi de vurgulanmaktadır.

Avrupa Topluluğu, 09.06.1980 tarihli Konsey kararı ile 1990 yılı enerji politikası hedeflerini belirleyerek; Topluluğun ithal enerjiye bağımlılık oranının %50'ye indirilmesi, toplam enerji tüketimi büyüme oranı ile gayri safi yurt içi hasıla büyüme oranı arasındaki rasyonun %0,8 oranında tutulması, petrol ithalatının 1978 yılı için belirlenen miktarı (472 milyon ton) aşmayacak şekilde sınırlandırılması kararlaştırılmıştır (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 1980). Nihai enerji tüketimi içerisinde petrolün payının %40'ı aşmaması hedeflenirken; katı yakıt ve nükleer güç kaynaklı elektrik üretiminin birincil enerji içerisindeki payının %70-75 arasında olması gerektiği belirlenmiştir. Bu noktaya kadar belirlenmiş olan hedeflerin, Topluluğun yaşadığı ekonomik krizlere yönelik olarak belirlendiği anlaşılmakla beraber; yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi konusu, Topluluğun yeşil dönüşüm bağlamında belirlediği bir politika hedefi olarak ifade edilmektedir. 22.01.1985 tarihli Avrupa Topluluğu Konseyi kararı ile üye devletlerde uygulanacak enerji tasarruf yöntemleri detaylandırılmış (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 1985); yapı, ulaşım ve endüstri sektörü başta olmak üzere enerjinin verimli kullanılmasında izlenecek süreçler tanımlanmıştır.

1990'lı yıllarda Birlik, enerjide dışa bağımlılığını azaltmak ve çevreye duyarlı politikalar üretmek amacıyla daha somut adımları hayata geçirmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, ülkeler arasındaki ilişkilerin güçlenmesi ve enerji arz güvenliğinin ön plana çıkması, enerji diplomasisinde gelişimi zorunlu kılmıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin sağladığı enerji arzının güvenliğinin sağlanması ile Avrupa kıtasının Ortadoğu veya daha uzak coğrafyalara olan bağımlılığının azaltılabileceği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Gerek arz gerekse

talep cephesinin ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen bu yeni diplomasi iklimi, 1991 yılında Enerji Şartı Deklarasyonu ile somutlaşmıştır (Avrupa Komisyonu, 1991). Deklarasyon ile doğu ve batı arasında enerji yatırımlarında, enerji ticaretinde ve enerji hukukunda bir zemin oluşturması öngörülmüştür. Deklarasyon, güvenli enerji arzı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya yönelik ortak çıkarlara dayalı uluslararası enerji iş birliğinin temelini oluşturması gereken ilkeleri işaret etmektedir.

13.12.1995'te Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan "Avrupa Birliği İçin Bir Enerji Politikası" başlıklı Beyaz Kitap'ta, enerji piyasasının entegrasyonu, rekabetin sağlanması ve çevrenin korunmasına atıfta bulunularak, enerji arz güvenliği ve sosyal içericiliğin önemi vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 1995).

2000 yılında yayınlanan "Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply" (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 2000) isimli Yeşil Rapor ile artan enerji ithalatı sonucu oluşan enerjide dışa bağımlılığa dikkat çekilerek, enerji arz güvenliğinin, enerji talebinin doğru yönetilmesi ile aşılabileceği vurgulanmıştır. Elektrik üretimi ile iletim sistemlerinin birbirinden ayrılması ve bağımsız bir düzenleyici kurumun hayata geçirilmesinin önemi raporda özellikle vurgulanan konuların başında gelmektedir. Raporda, enerjide dışa bağımlılığın doğru yönetilebilmesi için çevreyi daha az kirleten kaynaklara yönelik politikaların geliştirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve hatta nükleer enerjinin sera gazı emisyonlarının azaltılması açısından bir seçenek olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hem enerji arz güvenliği hem de temiz enerji kaynakları kullanımı arasındaki ilişkinin vurgulandığı Rapor, 21. yüzyılda uygulanacak enerji politikalarına yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Küresel ölçekli iklim ve çevre sorunlarına yönelik politikalar içeren ve 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü ile kalkınmanın, ekolojik koşulları da dikkate alarak gerçekleşmesi gerektiği vurgulanmıştır. Protokol kapsamında, birinci taahhüt dönemi olarak ifade edilen 2008-2012 yılları arasında sera gazı salınımlarını 1990 yılındaki seviyenin %5 altına düşürülmesi hedeflenmiş; 2013-2020 yılları arasını kapsayan ikinci taahhüt döneminde ise EK-B listesinde yer alan ülkelerin emisyon oranlarını, 2020 yılına gelindiğinde, 1990 yılındaki seviyeye göre %18 azaltması kararlaştırılmıştır (Birleşmiş Milletler, 1998). Ancak Protokol istenilen amaca ulaşamamış; yeni bir anlaşmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Kyoto Protokolü'nün işlevsiz kalması, AB açısından yeni politika hedeflerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. 2010 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan Energy 2020 isimli rapor ile 2020 yılına kadar enerjide %20 daha verimli bir yapının oluşturulması, enerji piyasasındaki hareketliliğin geliştirilmesi ve bireyler ile iş insanlarının güvenli ve makul fiyatlı enerjiye erişimi için gereken politikaların hayata geçirilmesinin önemine değinilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2010). Rapor, AB'nin, güvenli, rekabet edebilir ve düşük karbonlu enerji sistemlerine erişebilmek için gereken çabayı göstermesi gerektiğini işaret etmesi bakımından önemlidir. Rapor, Birlik'in enerji alanındaki kırılganlığı nedeniyle ortak, tedarikçi veya transit ülkelere yönelik genel bir yaklaşımın henüz tesis edilmemiş olmasının yaratacağı olumsuz sonuçlara yönelik bir erken

uyarı niteliği taşımaktadır. Zira dört yıl sonra, Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı işgali ile başlayan doğal gaz krizi, Rapor'un ileriye yönelik doğru bir bakış açısı ile kaleme alındığının kanıtı durumundadır.

Kyoto Protokolü sonrasında oluşan boşluk, yalnızca AB ölçeğinde olmayan genişlikte bir uzlaşının varlığını gerekli kılmaktaydı. 2009 yılında düzenlenen Kopenhag zirvesi, bu uzlaşıya yönelik atılan ilk önemli adım olarak ele alınabilir. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (UNFCCC) 15. Taraflar Konferansı olarak da ifade edilen Kopenhag İklim Zirvesi'nde küresel sıcaklık artışını 2ºC ile sınırlama ve ülkelerin 31 Ocak 2010 tarihine kadar belirli azaltma taahhütlerini sunmaları için bir süreç planlamalarını öngörmüştür. Ayrıca, ülkelerin eylemlerinin raporlanması ve doğrulanması için genel şartlar; gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yardım etmek için 2010-2012 yılları arasında 30 milyar dolar ayırma taahhüdü ve 2020 yılına kadar yılda 100 milyar dolar tutarında kamu ve özel finansmanı harekete geçirme hedefi belirlenmiştir. Anlaşma ayrıca yeni bir Yeşil İklim Fonu kurulmasını da öngörmüştür. Güney Afrika başta olmak üzere, birçok Afrika ülkesi ve Avrupa Birliği, Kopenhag sürecini desteklemiş; ancak, Hindistan ve Çin gibi endüstriyel açıdan sıçrama içerisindeki iki büyük devlet ise Kopenhag sürecini kabul edilemez olarak değerlendirmiştir (Jayaraman, 2015, s.48). Kyoto Protokolü'nü imzalamayan ülkelerin de yer aldığı bir temsilde, iklim değişikliği ile mücadelede ortak bir çerçeve oluşturma konusunda uzlaşmaya varması kolay görünmemekteydi. Gelişmekte olan ülkeler, Kyoto Protokolü'nün devamını, "ortak ama farklılaştırılmış" sorumluluk ilkesi gereği varlıklı ülkelerin harekete geçmesini talep etmekteyken, başka ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin bu sürece karşı olması, farklı farklı ve bütüncül bir çerçeve oluşturmanın ipuçlarını vermekteydi.

2010 yılındaki Cancun Zirvesi, Kopenhag Anlaşması'nın ana unsurlarını, ülkelerin emisyonlarını azaltma taahhütleri de dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) rejimine dahil etti. Ancak taahhütler ile 2020'ye kadar olan dönem planlandı. Zirve'de iki derecelik hedef doğrultusunda kaydedilen ilerlemenin gözden geçirilmesi ve 2015 yılına kadar, mevcut en iyi bilimsel bilgiler ışığında, 1,5°C hedefi de dahil olmak üzere, bu hedefin gelecekte güçlendirilmesi gerekip gerekmediğinin ele alınması (Birleşmiş Milletler, 2010) gibi konulara da odaklanılmıştır.

Paris Anlaşması'na giden müzakereleri başlatan Durban Geliştirilmiş Eylem Platformu, görüş farklılıklarına sahip müzakere tarafları arasında uzlaşma zemini aramıştır. Avrupa Birliği, İsviçre, Norveç ve Yeni Zelanda gibi Kyoto hedefleri olan devletler ikinci bir Kyoto taahhüt dönemi üzerinde anlaşmış ve bunu ertesi yıl Doha'da resmen kabul etmişlerdir. Bunun karşılığında Çin, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika, 2020'den itibaren geçerli olacak yeni bir düzenleme müzakere etme yetkisini kabul etmiştir (Bodansky, 2016, s.293). Durban Platformu öncülüğünde hayata geçirilen Geçici Çalışma Grubu'nun sonraki dört yıl içinde on beş kez toplantı yaparak süreci ilerletmesi, yeni bir anlaşmanın hibrit yapısını ilk kez ortaya koyan ve devletleri Paris Konferansı'ndan çok önce ulusal olarak belirlenmiş katkılarını (INDC'ler) sunmaya çağıran 2013 Varşova Kararı (Birleşmiş Milletler, 2013) ile ulusal katkı beyanlarını detaylandıran Lima Eylem

Çağrısı (Birleşmiş Milletler, 2014), Paris İklim Anlaşması'nın temelini oluşturan kilometre taşları olarak değerlendirilebilir.

Paris Anlaşması, ulusal düzeydeki önlemlerin uluslararası düzeyde gözden geçirilmesini sağlayarak, eylemler ile ulusal önlemler arasındaki farkın uluslararası politika alanının müzakere konusu haline gelmesini sağlamaktadır. Paris Anlaşması, aşağıdan yukarıya politika oluşturma süreci ile yukarıdan aşağıya olarak tanımlanan iki ana sistemin hibrit versiyonu olarak ele alınmaktadır (Falkner, 2016, s.1120). Uluslararası stratejik etkileşim ile ulusal politikayı içeren "iki seviyeli oyun" olarak ifade edilebilecek bu süreç (Keohane & Oppenheimer, 2016, s.148), iklim değişikliği ile mücadelenin önünü açan; ama nihai bir başarıyı garanti etmeyen bir düzlemde ilerlemektedir. Bununla beraber iyi yönlü etkileşimin doğru sürdürüldüğü, kapsayıcı ve sorumluluk içeren bir perspektifle küresel ölçekte başarı sağlaması ise olasıdır. Dünyanın genelini içeren bu reçete için, ilk hareket eden ve somut adımlar atan bölge ise AB olmuştur. Birlik, iklim ve enerji konusunda kendisini sürekli güncelleyen ev ödevleri ile bölgesel bir örnek olarak dünyanın diğer bölgeleri için de bir motivasyon kaynağı olmaktadır.

Gerek sera gazı emisyon oranlarındaki artışın yol açtığı çevresel tahribat, gerekse küresel ekonominin önemli bir oyuncusu olan AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini hayata geçirip geçiremeyeceğine yönelik kaygılar, Birlik'in kapsamlı bir politika değişikliğini uygulamasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda 11 Aralık 2019'da Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen tarafından ilan edilen Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM), 2050 yılında Avrupa Birliği'nin ilk iklim nötr kıta olmasını hedefleyen kapsamlı bir büyüme stratejisidir. Mutabakat, sera gazı emisyonlarını azaltmak, yenilenebilir enerjiyi artırmak ve biyoçeşitliliği korumak için çok çeşitli girişimleri kapsamaktadır (Avrupa Komisyonu, 2019). Bu strateji, adil, sürdürülebilir, kaynak-verimli ve rekabetçi bir ekonomi modelini içermektedir. Ekolojik, sosyolojik ve ekonomik hayata yönelik politika önerileri ve hedeflerini içeren AYM, değişen konjonktüre bağlı olarak kendini güncellemektedir. Döngüsel bir ekonomik model olarak ifade edilen AYM, çevresel hedeflere yönelik çok yönlü politika önerileri içeren ve bu öneriler içerisinde enerjinin başat bir faktör niteliği taşıdığı bir düzlemde ilerlemektedir. Yenilenebilir enerji; tarımdan ulaştırmaya kadar birçok alanda, yayılma (spill-over) etkisi yaratabilecek bir niteliğe sahiptir.

14 Temmuz 2021 yılında açıklanan "55'e Uyum" (Fit for 55) paketi ile 2030 yılına kadar emisyon oranlarının en az %55 azaltılmasının; bunu gerçekleştirirken de toplumsal açıdan adil bir dönüşümün hedeflendiği ilan edilmiştir (Avrupa Birliği Konseyi, 2021). Rusya Federasyonu ve Ukrayna Cumhuriyeti arasında 24 Şubat 2022'de başlayan savaş hali, enerji politikalarının daha çevreci ve toplumsal amaçlara hizmet etmesinin yanında terminolojide başka bir kavramın öne çıkmasına yol açmıştır. "Enerji arz güvenliği" olarak ifade edilen kavram, enerji kaynaklarının kullanımında ulusal ve bölgesel güvenlik risklerinin arka plana bırakılmaması gerektiğini ifade etmektedir.

Enerji arz güvenliği, enerji sistemlerinin farklı enerji kaynaklarını (yerli ve ithal) farklı enerji talepleriyle (temel ve temel olmayan) çeşitli zaman dilimlerinde (her an ve belirli bir süre boyunca)

eşleştirme konusundaki temel ihtiyacı olarak ifade edilebilir (Sulzer vd., 2025, s.2). Sürdürülebilir enerji kavramının ekonomik açıdan temel odağı ise enerji güvenliğidir (Streimikiene, 2023, s.125). Enerji arz güvenliği, ekonomik temelli bir güç unsuru olarak küresel ve bölgesel politikalarda belirleyici rol oynamaktadır.

Tablo 2. Avrupa Birliği'nin Toplam Enerji Arzı

Yıl	**Miktar (TEP)**	**Değişim (%)**
2014	1.395.553,248	-
2015	1.414.411,352	1,35
2016	1.424.869,682	0,74
2017	1.453.265,431	1,99
2018	1.441.332,988	-0,82
2019	1.416.846,839	-1,7
2020	1.322.061,691	-6,69
2021	1.399.846,685	5,88
2022	1.319.897,152	-5,71
2023	1.261.602,619	-4,42

Kaynak: (Eurostat, 2025a) *(TEP*: Ton Eşdeğer Petrol)

Tablo.2'de yer alan veriler incelendiğinde, 2019-2020 dönemindeki düşüş, Covid-19 Pandemisi nedeniyle yaşanan kapanmanın, sanayi üretiminde ve buna bağlı enerji girdi talebindeki azalma ile ilişkilendirilebilir. 2021 sonrasında enerji arzında yaşanan daralma ise, Birlik'in doğalgaz tedarikçisi konumunda yer alan Rusya ile yaşanan diplomatik ve siyasal konjonktür ile bağlantılıdır. Birlik'in Rusya ile yaşadığı sorunlar, enerji arzının daha çevreci ve sürdürülebilir politikaların öncelenmesi ile ikamesini zorunlu kılmıştır. Nitekim, Mayıs 2022'de yayınlanan REPowerEU programı ile Birlik'in gaz, kömür ve petrol kullanımı açısından Rusya'ya olan bağımlılığını azaltması hedeflenmiştir. Alınan önlemlerle Rusya'dan temin edilen petrol miktarı 2021 yılında yaklaşık 150 milyar metreküp iken, 2024 yılında 52 milyar metreküpe indirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2025a).

Alınan önlemlere rağmen Birlik açısından en önemli sorunun enerjide dışa bağımlılık üzerine odaklı olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Avrupa Birliği'nde Enerjide Dışa Bağımlılık Oranı (%)

	2019	**2023**
AB-27	60,47	58,27
Avusturya	71,60	61,05
Belçika	77,67	76,10
Bulgaristan	38,46	39,72
Çekya	40,81	41,68
Danimarka	38,88	38,87
Almanya	67,06	66,38

Estonya	4,72	3,47
İrlanda	68,66	77,90
Yunanistan	74,10	75,60
İspanya	75,03	68,42
Fransa	47,48	44,87
Hırvatistan	56,22	55,72
İtalya	77,48	74,81
Güney Kıbrıs Cumhuriyeti	92,79	92,21
Letonya	43,91	32,73
Litvanya	75,20	68,04
Lüksemburg	95,01	90,62
Macaristan	69,71	62,06
Malta	97,27	97,55
Hollanda	64,30	70,45
Polonya	45,24	48,02
Portekiz	73,88	66,87
Romanya	30,28	27,86
Slovenya	51,97	49,27
Slovakya	69,79	57,73
Finlandiya	42,89	29,57
İsveç	30,06	26,39

Kaynak: (Eurostat, 2025b)

Tablo 3'te ele alınan enerjide dışa bağımlılık oranları, Avrupalılaşma kavramının enerji arz güvenliğinden bağımsız ele alınmaması gerektiğinin ipuçlarını içermektedir. 2023 yılı itibariyle Birlik'in %58,27 olan enerjide dışa bağımlılık oranı, 2019 yılına kıyasla yaklaşık %3,64 oranında bir azalma göstermiştir. Süreç içerisinde yaşanan Rusya-Ukrayna krizi ve AYM hedefleri doğrultusunda atılan adımlar, bu azalmanın temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Ancak, 27 üye ülkenin 14'ünün Birlik ortalamasının üzerinde bir dışa bağımlılığa sahip olması; çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe ulaşmayı hedefleyen AB'nin, aynı zamanda enerji arz güvenliğini de dikkate almasının gerekliliğine işaret etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, enerji arz politikalarının güvenli ve akılcı bir yöntemle yürütülebilmesine bağlıdır.

4. Enerji Politikalarının Avrupalılaşması

Birlik'in enerji politikasının Avrupalılaşması, AB'nin üye devletler arasında enerji politikalarını uyumlaştırdığı ve koordine ettiği bir süreci ifade eder. Bu süreç, ortak bir enerji çerçevesinin geliştirilmesini, ortak hedeflerin oluşturulmasını ve AB düzeyinde girişimlerin uygulanmasını içermektedir.

Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın (ABİA, Treaty on Functioning of the European Union) 194. maddesi, enerji politikalarına yönelik temel hedefleri içermektedir (Avrupa Birliği

Resmî Gazetesi, 2009a). Anlaşma, işleyen bir enerji piyasası oluşturmayı, Birlik'in enerji arz güvenliğini sağlamayı, enerjinin yeni ve yenilenebilir formlarını geliştirerek enerji verimliliğini ve enerji tasarrufunu arttırmayı ve enerji ağlarının birbirine bağlanmasını hedeflemektedir. ABİA, AB ile üye devletlerin politikaları arasındaki mevcut çelişkili konuları azaltmayı ve çevre/iklim koruma ve iç pazar gibi üye ülkeler arasındaki ilişkili alanların uyumunu arttırmayı amaçlamaktadır (Sandoval & Morata, 2012, s.3). Bu bağlamda Antlaşma'nın ileriye yönelik bir Avrupa Enerji Birliği fikrinin de temelini oluşturacak politikaları işaret ettiği ifade edilebilir. Entegre, güvenilir, temiz ve yenilenebilir bir ortak enerji politikası fikri, enerji politikalarının Avrupalılaşmasının da gelişimini sağlayacaktır.

Enerji politikalarının Avrupalılaşması, üç temel faktör üzerinden ele alınabilir. İlk faktör, enerji alanındaki dönüşümün gerek Birlik düzeyindeki kurum ve kuruluşlarca, gerekse üye ülke kamuoyları tarafından talep ediliyor olmasıdır. Enerjide yapısal bir dönüşümü gerçekleştirecek politikaların Birlik ölçeğinde oluşturularak, tüm Birlik üyesi ülkelerce hayata geçirilmesinin talep ediliyor olması hem yukarıdan aşağıya hem de aşağıdan yukarıya yönelik çift yönlü bir Avrupalılaşma sürecini işaret etmektedir. Bu durum, değişimin Birlik üyesi ülkelerin toplumlarında da ihtiyaç olarak algılandığını göstermektedir. Enerji politikaları ile doğrudan ilişkili bir politika alanı olan iklim konusunda, 2020'de yapılan bir Eurobarometer anketinde, Avrupalıların %93'ünün iklim değişikliğinin ciddi bir sorun olduğuna inandığını ve %79'unun ise bu konunun çok ciddi bir sorun olduğunu düşündüğünü ortaya koymuştur. Ankete katılanların %96'sı, en az bir eylem yaparak, iklim değişikliği ile mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcıların %73'ü, küresel iklimin yol açacağı hasarın, yeşil dönüşüm için ihtiyaç duyulan yatırımların maliyetinden daha az olacağını ifade etmektedir (Avrupa Birliği, 2021). Anket sonucu, politika yapıcıların varlığı kadar, toplumsal destek ve motivasyonun da önemine işaret etmektedir.

AB enerji politikasının Avrupalılaşmasını tetikleyen ikinci faktör, fosil kaynaklara olan bağımlılığın azaltılarak enerji arz güvenliğinin sağlanmasına olan ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç, 2022 yılı Şubat ayında başlayan Rusya ve Ukrayna arasında devam eden savaş halinin hızlandırdığı bir süreç olarak da ifade edilebilir. 2021 yılında, doğal gaz ihtiyacının %83'ünü Rusya'dan karşılayan Avrupa Birliği, 2022 yılı Kasım ayı verilerine göre bu oranı %12'ye kadar indirmiştir (Avrupa Komisyonu, 2022). Yenilenebilir enerji kullanımına yönelik teşvikler ve yasal düzenlemeler, doğal gaz tedarikinin farklı ülkeler üzerinden spot alımlar yoluyla çeşitlendirilmesi ve hidrojen kullanımına yönelik teknolojilerin geliştirilmesi, ortak ve uygulanabilir bir enerji politikasının Birlik ölçeğinde gerçekleştirilebilir olmasına olanak sağlamaktadır.

Enerji politikalarının Avrupalılaşmasına yönelik üçüncü faktör ise AB içinde tek bir enerji piyasası yaratma arzusundan kaynaklanmaktadır. AB, enerjinin ulusal sınırlar boyunca serbest akışına izin vermek ve rekabeti teşvik etmek için İç Enerji Piyasası'nı kurmuştur (Avrupa Parlamentosu, 2022).

Üye ülkeler arasındaki enerji politikalarının uyumlaştırılmasında yapısal düzenlemeler Avrupalılaşmanın dönüm noktasını oluşturmaktadır. AB, ortak amaç ve hedefleri teşvik eden direktifler ve yönetmelikler aracılığıyla üye devletler üzerinde enerji politikalarının yakınlaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Yenilenebilir Enerji Direktifi, üye devletlerin enerji profillerinde yenilenebilir enerjinin payı için bağlayıcı hedefler belirlemektedir (Avrupa Birliği, 2018). Direktif AB vatandaşlarının yenilenebilir enerjinin geliştirilmesinde aktif bir rol oynamasını ve biyoenerjinin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Politika uyumlaştırma yoluyla AB, üye devletler arasındaki enerji iletişiminin tutarlı ve koordineli bir yaklaşımla sürmesini amaçlamaktadır.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik olarak belirlenen teşvikler de enerji politikalarının Avrupalılaşmasını kolaylaştırıcı bir özellik taşımaktadır. 27 üye ülkeye 2021 yılında 213 milyar EUR düzeyinde teşvik sağlanmışken; bu rakam, 2022 yılında 397 milyar EUR, 2023 yılında da 354 milyar EUR düzeyine ulaşmıştır (Avrupa Komisyonu, 2025b). 2023 yılındaki teşvikin 111 milyar EUR tutarındaki kısmının fosil kaynaklara yönelik olması, Avrupalılaşmanın, salt yenilenebilir ve çevreye duyarlı politikalar üzerinden ele alınamayacağını işaret etmektedir. Rusya-Ukrayna savaşının bölgeye olan etkileri, Avrupalılaşma kavramının, arz güvenliği temelinde öncelendiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda teşvik uygulamaları ve finansal düzenlemeler, üye ülkelerin yakın iş birliği içerisinde çalışabilmesine olanak sağlamaktadır.

AB enerji politikasının tüketicilerin ve enerji topluluklarının enerji piyasalarında aktif oyuncular olacağı, enerji üreteceği, tüketeceği, satacağı ve depolayacağı bir alan olarak tasarlandığı fikri (Mengolini & Masera, 2021, ss.145-146), enerji politikalarının Avrupalılaşmasının, temelde, sosyal politikalar ile uyumlu olarak gerçekleştirilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Enerjide adaletsizlik ve enerji yoksunluğu kavramları ile ilintili olan enerjide dönüşüm süreci, özellikle konutların yenilenmesi ve daha çevreci bir nitelik kazanılmasında finansal desteklemelerin önemini vurgulamaktadır (Nordensvärd vd., 2025, s.11). Enerjide kaynak verimliliğinin sağlanması, mevcut kaynakların sosyal adaleti gözeterek dağıtılmasını gerekli kılmaktadır.

Enerji politikalarının Birlik ölçeğinde etkin bir hale gelmesi, üç ana nokta üzerinden değerlendirilebilir. İlk olarak hem Birlik hem de küresel düzeyde enerji tüketiminin artıyor olmasıdır. Avrupa Birliği'nde 2024 yılı sonu itibariyle 2.732 TWh olan enerji talebinin 2030 yılında yaklaşık %30 oranında artış göstererek 3.551 TWh düzeyine ulaşması öngörülmektedir (Eurelectric, 2024). Talebin hızlı bir artış göstermesi, kaynak çeşitliliğini ve Birlik ölçeğindeki politikalarının uyumlaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. İkinci nokta, Birlik topraklarında yeterli rezervi olmayan, temelde fosil kaynakları içeren enerji kalemleri açısından dışa bağımlılığın yarattığı tereddütlerdir. Birlik üyesi her ülkenin enerjide dışa bağımlılığının farklı düzeylerde olması, Avrupalılaşma şemsiyesi altında daha kapsayıcı bir yöntemi zorunlu kılmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları yoluyla enerji arz sepetinin çeşitlendirilmesi, Birlik'in Kıta Avrupası dışından ihtiyaç duyduğu enerjinin azalmasına ve bu enerji ihtiyacının Birlik şemsiyesi altında ikame edilmesine yol açmaktadır. Üçüncü nokta ise, çevresel ve sosyal politikaların sürdürülebilir olmasına duyulan ihtiyaçtır. Enerjide dönüşümün adil koşullarda sağlanması ve

Birlik'in 2050 net sıfır emisyon hedeflerinin karşılanabilmesi için Avrupalılaşma, üye ülkeler açısından yalnızca zorlayıcı bir yöntem değil; aynı zamanda uyumlaştırıcı bir yol haritasının hayata geçirilmesine olanak tanıyabilir. Dünyanın ilk iklim nötr kıtası olma hedefi ve bu hedefe yönelik yasal düzenlemeler, enerji politikalarının Avrupalılaşmasını kolaylaştırıcı bir zemine olanak sağlamaktadır. Bu noktada Birlik'e aday ülkelerinin bazılarının rapor sonuçları ele alınabilir.

Türkiye gibi aday ülke statüsünde yer alan Karadağ'ın 2025 ülke raporunda, Ulusal Enerji Düzenleme Kurumu'nun (REGAGEN) kurumsal bağımsızlığı, personel yönetmeliklerinin diğer bağımsız kuruluşlar için geçerli olanlarla uyumlu hale getirilerek güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Açık deniz hidrokarbon arama ve üretiminde güvenlik önlemlerine ilişkin Kanun'un Mayıs 2025'te kabul edildiği ve AB müktesebatına uygun olacak şekilde tasarlandığı ifade edilmektedir. Komisyon, ulusal enerji ve iklim planının benimsenmesi ve enerji verimliliği mevzuatının çalıştırılması yoluyla, yeşil dönüşüm için kurumsal ve düzenleyici ortamı iyileştirmenin ve enerji direncini arttırmanın önemini vurgulamaktadır (Avrupa Komisyonu, 2025c).

Arnavutluk'un ulusal enerji piyasası, Birlik'in Elektrik Entegrasyon Paketi ile henüz uyumlaştırma sağlayamamıştır. Elektrik fiyatlarının tamamen serbest piyasada belirlenmemesinin eleştirildiği 2025 ülke raporunda, yönetişim alanında, Arnavutluk'un güncellenmiş Ulusal Enerji Politikası'nın (NECP) tamamlanmasını hızlandırması gerektiği ele alınmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2025d).

Birlik'in yeni aday ülkesi olan Ukrayna'nın enerji profili açısından enerji yönetişiminin öncelikli ev ödevi olduğu ele alınmaktadır. Enerji piyasasındaki denetim kurullarının tamamlanması ve Energoatom gibi büyük devlet enerji şirketlerinin tüzüklerinin gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ukrayna Planı doğrultusunda, enerji piyasasını düzenleyici yapının bağımsızlığını daha da güçlendirmek ve adil ve şeffaf karar alma konusunda bir geçmiş oluşturmak için yasal düzenlemelerin kabul edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2025e).

5. Türkiye'nin Enerji Politikası

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren özellikle madencilik sektörü üzerine önemli yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu yıllarda, elektrik üretiminin yalnızca birkaç şehirde ve çok düşük kişi başına elektrik tüketim düzeylerinde yer alması, enerji alanında altyapı faaliyetlerinin arttırılmasını zorunlu kılmıştır (Yurtoğlu, 2018, s.230). 1921 yılında gazyağı jeneratörleri ile sokak aydınlatmasına kavuşan Ankara'da, 1925 yılında ilk elektrik santralinin kurulması ile sınırlı da olsa hanelere elektrik ulaştırılmıştır (Karayaman, 2014, s.52).

Sanayi devrimi ile beraber salt ekonomik fayda üzerine kurulu bir büyüme modelinin, çevresel ve sosyal etmenlerin yer almadığı haliyle kalkınmayı sağlayamaması üzerine, 1992 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) ile uluslararası

zeminde kabul gören bir argüman halini almıştır. Rio Konferansı, devletler arasında yeni iş birliği düzeyleri oluşturarak adil ve eşitlikçi bir küresel ortaklık kurma idealiyle yola çıkmıştır. Türkiye, Konferans'a Başbakan düzeyinde katılım sağlayarak, temelde çevre ile ilintili politikaları resmi bir devlet politikası olarak benimsediğini uluslararası alanda kabul ve ifade etmiştir. Konferans, çevresel konuların marjinal ve dar çerçeveli eleştirel politik çevreler yerine daha geniş ölçekte, toplumsal bir derinlikte tartışılmasına olanak sağlamıştır (Alada vd., 1993). 2000'li yıllara doğru çevre ve onunla bağlantılı bir alan olarak enerjinin, Türkiye için ulusal ölçekte birincil bir politika düzlemine eriştiği anlaşılmaktadır.

Çevresel konuların enerji ile bağlantısı, Türkiye'nin iklim politikalarının enerjiden bağımsız ele alınmamasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren enerji gerek ekonominin gerekse bağlantılı politika alanlarının temel değişkeni durumunda olmuştur. 1974 ve 1975 yıllarında küresel petrol fiyatlarındaki aşırı yükseliş ve artan talep hem ekonomiyi hem de politik rejimi takip eden yıllarda istikrarsızlığa yöneltecek sonuçlara neden olmuştur (Hale, 2022, s.452).

Tablo 4. Türkiye'nin Enerji İthalatının Toplam Enerji Tüketimine Oranı (%)

Yıl	**%**
1990	54,01
1991	48,23
1992	50,82
1993	55,73
1994	56,18
1995	59,68
1996	60,94
1997	60,65
1998	60,65
1999	61,45
2000	66,41
2001	65,38
2002	68,81
2003	71,80
2004	72,00
2005	73,60
2006	74,20
2007	75,60
2008	73,67
2009	71,60
2010	71,81
2011	72,35
2012	76,50
2013	76,71
2014	78,73

2015	80,44
2016	77,29
2017	79,17
2018	75,83
2019	72,20
2020	71,33
2021	72,12
2022	72,70
2023	71,70

Kaynak: (Dünya Bankası, 2025)

Tablo 4'te yer alan veriler, Türkiye'nin ekonomik gelişimine bağlı olarak dış kaynaklı enerji talebinde de artışın gerçekleştiği yönündedir. 1990 yılından 2023 yılına kadar ithalatın seyri artış göstermiş; kriz dönemlerinde ise olağan ortalamasının üzerinde artışlar gözlemlenmiştir. 33 yıl içinde, enerji ithalatında yaşanan %17,69 düzeyindeki artış dikkate alındığında, Türkiye için temel problemin, yerli enerji kaynaklarının enerji arz sepetindeki ağırlığının arttırılamaması olduğu anlaşılmaktadır. Hem elektrik üretimi hem de sanayi gibi temel sektörlere yönelik ihtiyaçların karşılanmasında kullanılan enerjide %70 düzeyinde dışa bağımlılığın varlığı, Avrupalılaşmanın ulusal bir enerji politikası ile yürütülmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Türkiye açısından enerji politikalarının Avrupalılaşması, 2019 yılında açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı ve sonrasındaki yasal çerçeve süreci ile paralel ilerlemektedir. 2021/15 sayılı Cumhurbaşkanlığı genelgesi ile açıklanan Yeşil Mutabakat Eylem Planı, Türkiye'nin enerji ve iklim politikaları bağlamında Avrupalılaşmasına yönelik temel yapı taşlarından birisi durumundadır (T.C. Resmî Gazete, 2021). Genelge ile bir Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu'nun hayata geçirilmesi ve ilgili bakanlıklar arasında koordinasyonun sağlanmasına yönelik "Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu"nun (YMÇG) oluşturulmasına karar verilmiştir. Ancak Genelge ile vurgulanan temel fikir, iklim değişikliği ile mücadelenin küresel ölçekte ve ekonomik ve sosyal açıdan kapsayıcı bir model ile gerçekleştirilmesi gerekliliğidir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanan Türkiye Sektörel Düşük Karbonlu Yol Haritaları programına göre, düşük karbonlu üretim yöntemlerine geçişin finansal maliyeti ve destekleyici teknolojilere olan ihtiyaçlara yönelik bir projeksiyon oluşturulmuştur. Rapora göre çelik, alüminyum, gübre ve çimento sektörlerinde düşük karbonlu üretim sistemine geçişin toplamda 71 milyar dolar düzeyinde bir yatırım maliyetine ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2024).

Avrupa Birliği tarafından açıklanan mutabakat hedefleri kapsamında Türkiye'nin önündeki en önemli viraj Sınırda Karbon Düzenlemesi Mekanizması (SKDM)'dır. 2026 yılında uygulamaya geçen mekanizma kapsamında Türk firmalarının SKDM sertifikalarını satın alabilecekleri ulusal makamlara kayıt yaptırması, ithal ettikleri ürünlerde bulunan emisyonları beyan ederek, her sene bu emisyonların karşılığı oranında sertifika teslim etmesi gerekmektedir. Ayrıca, ithalatçı

firmaların, ithal ettikleri malın üretimi sırasında karbon fiyatının ödendiğini ispat etmeleri halinde ilgili tutarı mahsup edebilmeleri de söz konusudur (Avrupa Komisyonu, 2021).

Türkiye'nin AB ile tesis ettiği üyelik perspektifi, ticari ilişkilerin de geleceğini etkilemektedir. Türkiye Avrupa Birliği'nin beşinci büyük ticaret partneri durumundadır. AB'nin Türkiye'ye ithalatı 2024 yılında 112 milyar Euro, Türkiye'nin ihracatı ise 98,4 milyar Euro düzeyindedir (Avrupa Komisyonu, 2025f). Ticari faaliyetlerden elde edilen mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan enerji kaynakları, AYM ve ikincil mevzuatı ile uyumlu olma zorunluluğundadır. Enerji politikalarının Avrupalılaşması, yalnızca enerji politikaları yoluyla değil; aynı zamanda enerji ile bağlantılı ortak politikalar üzerinden de gerçekleşmektedir. Bu nedenle Türkiye, SKDM kapsamındaki sınırlamalara uyum konusunda, AB'nin küresel ölçekteki birçok ticari ortağına göre daha rasyonel hareket etmek zorundadır. Enerji politikalarının Avrupalılaşması bağlamında ele alınan SKDM, Birlik ile yakınsamanın farklı politika enstrümanları yoluyla yürütülmesini zorunlu kılmaktadır.

2021 yılında Türkiye'nin Paris İklim Antlaşması'nı onaylaması, temelde, enerji, çevre ve sosyal politikaların hem ulusal ölçekte uyumunu hem de AB ile olan ilişkiler perspektifinde politikaların yakınsamasına yönelik atılmış temel bir adımdır. 2053 yılını net sıfır emisyon hedefine ulaşma yılı olarak ilan eden Türkiye, 2022 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından yayınlanan Ulusal Enerji Planı ile emisyon azaltımına yönelik temel hedeflerini açıklamıştır (ETKB, 2022). Plan kapsamında, 2053 yılına kadar karbon yakalama teknolojisine sahip yeni bir kömür veya doğal gaz santrali yatırımının planlanmaması; ancak teknolojide yaşanan gelişim ile beraber, kömürün, emisyon hedefleri ile uyumlu olarak kullanılabileceği ifade edilmektedir. Net sıfır emisyon hedefleri doğrultusunda, doğalgazın hidrojen veya sentetik metan ile kullanımının desteklenmesinin de altı çizilmektedir. Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Ulusal Enerji Planı, temelde, Türkiye'nin enerji dönüşümünün Paris İklim Antlaşması hedefleri ile uyumlu olarak ilerlemesini vurgularken; enerji arz güvenliği bağlamında yaşaması muhtemel risklere ilişkin olarak fosil kaynakların göz ardı edilmemesi gerekliliğini de hatırlatmaktadır. Fosil kaynaklar, ulusal enerji güvenliği temelinde net sıfır emisyon hedefi kadar kritiktir.

Enerji politikalarında Avrupalılaşma, anahtar bir kavram olarak yenilenebilir enerji politikalarının uyumlaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. 2023 yılında kabul edilen Yenilenebilir Enerji Direktifi ile 2030 yılında, Birlik'in nihai enerji tüketiminin en az %42,5'inin yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması öngörülmektedir (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 2023). Bu bağlamda Türkiye, Yenilenebilir Enerji 2035 hedefleri ile hem 2053 net sıfır emisyon taahhüdünü gerçekleştirmeyi, hem de 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile ortaklık hukuku içerisinde yer aldığı AB'nin enerji politikaları ile uyumlu hareket etmeyi hedeflemektedir. 2035 yılında rüzgâr ve güneş enerjisinde kurulu gücün 30.000 MW'den 120.000 MW düzeyine ulaşma hedefi (ETKB, 2024), Türkiye'nin hem ulusal enerji arz güvenliğini güvence altına almasının hem de bölgesel ölçekte etkin bir aktör haline gelmesinin yolunu açabilecektir.

2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, Türkiye'nin enerji politikaları yanında ulusal ve bölgesel politikaları üzerine de yansımalarda bulunmuştur. Bu yansımaları üç ana nokta üzerinden değerlendirmek mümkündür.

Birinci yansıma, enerji arz güvenliği ile ilgilidir. Rusya'dan 2021 yılında 26,3 milyar metreküp doğalgaz ithalatı gerçekleştirilmişken, bu rakam 2024 yılı sonu itibariyle 21,5 milyar metreküpe gerilemiştir. Bununla beraber, doğalgaz ithalatımızın %41,32'si hala Rusya'dan gerçekleştirilmektedir (BOTAŞ, 2024). Yaşanan savaş hali sonrasında artan küresel enerji fiyatları, Türkiye'nin enerji ithalatı üzerinden cari açığını arttıran bir etkiye yol açmıştır. Savaşın ekonomik anlamdaki mali sonuçlarının yanında enerji arz güvenliği yönünün ön plana çıktığı bu atmosferde Türkiye, enerji tedarikinde kaynak ülke sayısını çeşitlendirmeyi (Azerbaycan, Katar, Cezayir vb.) ve LNG (sıvılaştırılmış doğal gaz) depolama kapasitesini artırmayı rasyonel bir güvenlik önceliği haline getirmiştir.

İkinci nokta, Türkiye'nin jeostratejik konumuna ilişkin süreçler üzerinedir. Avrupa ülkelerinin savaş nedeniyle, Rusya'dan temin ettikleri gaz ithalatını azaltmaları ve zaman içerisinde tamamen sona erdirmeleri, alternatif enerji tedarikçilerine yönlenmelerini zorunlu kılmıştır. Bu durum, Türkiye'nin enerji alanındaki transit ülke rolünü ve bölgesel enerji merkezi haline gelme potansiyelini güçlendirmiştir. Türkiye'nin TANAP yoluyla Azerbaycan gazını Avrupa'ya ulaştırması, savaş hali nedeniyle gaz tedarikinde sorun yaşayan kıtanın ihtiyaçlarını karşılaması konusunda stratejik bir öneme sahiptir.

Üçüncü olarak, savaş nedeniyle Türkiye'nin enerjideki dönüşüm süreçlerinin hızlanmasıdır. AB'nin yenilenebilir enerji yatırımlarının hızlı bir şekilde artması, Türkiye üzerinde de dolaylı bir baskı unsuru oluşturmuştur. Türkiye'nin AB ile var olan ticari ortaklığı, düşük karbonlu üretim anlayışını uygulanabilir bir seçenek olmaktan çıkararak, bir zorunluluk haline getirmiştir. Dolayısıyla, enerji politikaları üzerinden sanayi, tarım ve ticaret politikalarının da daha entegre hale gelmesi öngörülebilir.

Enerji politikalarının iklim ve çevre değişikliği ile ilintili olması, Türkiye'nin içinde bulunduğu uyumlaştırma sürecini çok disiplinli bir perspektif üzerinden sürdürmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, teorik altyapının hem enerji hem de iklim ve çevre konularını önceleyerek ele alınması gerekmektedir.

5.1. Etkilenme Düzeyi

Türkiye'nin 1999 yılında aday ülke statüsü alması ve 2005 yılında müzakerelere başlanması ile her politika alanında olduğu gibi enerji politikasında da tarama süreçlerine geçilmiştir. Ancak 2005 sonrasında daha yakın bir iş birliği ve uyum süreci ile şekillenen enerjideki dönüşüm, müzakere süreçlerinden önce hayata geçirilmeye başlanılan kurumsal yeniden yapılanma ile ivmelenmiştir. Bu durum, Türkiye'nin enerji alanında yalnızca dışsal bir etkilenme sürecine değil, aynı zamanda benzer politika araçları ve kurumsal yapılar geliştirme yönünde bir

yakınsamaya yöneldiğini göstermektedir. 20.12.1999 tarihli ve 4493 sayılı Kanun (TBMM, 1999), idare ile sermaye şirketi veya yabancı şirket arasında yapılacak sözleşmelerin özel hukuk hükümlerine tabi olmasını ve elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticaretinin ayrıştırılmasını sağlamıştır. Böylelikle elektrik piyasasının AB ile uyumlu bir yapılanmaya geçirilmesinin ilk adımları atılmıştır. Bu düzenleme, Avrupa Birliği'nin 1996 tarihli 96/92/EC sayılı direktifinde öngörülen ayrıştırma modeline doğrudan karşılık gelmektedir (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 1997). Türkiye'de 2000'li yılların başında iletim faaliyetlerinin ayrı bir kamu kuruluşu altında toplanması ve dağıtım bölgelerinin bölünerek özelleştirmeye açılması, bu direktif ile araç ve uygulama düzeyinde yüksek benzerlik göstermektedir. Örneğin Türkiye'de 2008-2013 yılları arasında 21 dağıtım bölgesinin tamamının özelleştirilmesi, Birlik'in 1990'larda başlayan dağıtım serbestleşmesi süreci ile doğrudan paralellik arz etmektedir (Ertilav & Aktel, 2015, s.98). 2001 yılında çıkarılan 4628 sayılı ilk Elektrik Piyasası Kanunu sayesinde elektrik piyasasında gerçekleştirilen majör değişimler ile AB elektrik piyasasına yakın bir uyumun yakalanması hedeflenmiştir. Birleşik Krallık'ta faaliyet gösteren Ofgem veya Almanya'da faaliyet gösteren Bundesnetzagentur gibi kurumların faaliyet yapısı ile benzerlik taşıyan bir piyasa modelinin benimsendiği anlamına gelmektedir. Kanun, 2013 yılında 6446 sayılı Kanun ile revize edilmiş; kamunun tekelinde bulunan elektrik piyasasında serbestleşme, devletin kontrolündeki kısımları içinse düzenleyici kurumlar oluşturularak, regülasyonların AB ile uyumlu ilerlemesi planlanmıştır (Resmî Gazete, 2013).

1970 yılında kurulan Türk Elektrik Kurumu (TEK), 1993 tarih, 513 sayılı kanun hükmünde kararname ile ikiye ayrılmıştır. Üretim ve iletim hizmetleri için Türkiye Elektrik Üretim İletim A.Ş. (TEAŞ), dağıtım hizmetleri içinse Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) kurulmuştur. Söz konusu bölünme, piyasanın özelleştirilmesi ve tekelin kademeli olarak azaltılması açısından atılan bir adım olarak değerlendirilebilir.

Avrupa Birliği açısından, 1993 yılında başlatılan piyasa serbestliğine ilişkin adımlar daha somut bir hale gelmiştir. 1988 yılında hayata geçirilen Avrupa Tek Senedi ile üretim faktörlerinin serbest dolaşımı hedeflenmiş; enerji politikası da bu dönüşümün bir parçası olmuştur. Enerjinin üretimi, iletimi ve dağıtım faaliyetlerinin ayrılması ile Avrupalı üreticiler arasında rekabetçi bir enerji piyasasının oluşturulması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği'nin 96/92/EC sayılı direktifi, elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımının serbestleştirilmesi alanındaki ilk önemli düzenleme durumundadır (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 1997). Türkiye'nin 05.02.2021 tarih, 2001/2026 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Elektrik Üretim İletim A.Ş.'yi (TEAŞ), Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ), Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ) ve Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş. (TETAŞ) olmak üzere üç ayrı kamu iktisadi teşekkülüne ayırması, etkilenme düzeyinin yüksek olduğunu ifade eden önemli bir göstergedir (Resmî Gazete, 2001). Almanya'nın 1998 yılında üretim, iletim, dağıtım ve perakendecilik hizmetlerini ayrıştırmaya başlaması da (Pant & Belz, 2025), Türkiye'nin etkilenme düzeyinin Birlik ile paralellik gösterdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Avrupa enerji politikalarından etkilenme süreci, aday ülke unvanını almasından da eskiye dayanan bir tarihsel derinliğe sahiptir.

İklim değişikliği ve çevre politikalarındaki etkilenme düzeyi, iki taraf arasındaki asimetrik ilişkinin doğasına göre şekillenmektedir. Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olan AB'nin iklim normlarının Türkiye için opsiyonel bir uyum değil, ekonomik olarak hayatta kalmaya yönelik bir zorunluluğu işaret etmektedir. Türkiye'nin kendi Emisyon Ticaret Sistemi'ni (ETS) kurmaya yönelmesi ve İklim Kanunu'nu yasalaştırması, Birlik'in SKDM politikası ile kurulması gerekli olan benzerliğin bir sonucudur. Bu noktada dikkat edilmesi gereken konu, Türkiye'nin etkilenme düzeyinin pasif bir uyumlaştırma ekseninde ele alınmamasıdır. Etkilenme düzeyi, Türkiye'nin, enerji ve bağlı sektörlerde yeşil dönüşümün merkez üssü olma hedefini harekete geçiren bir etkiye yol açmaktadır.

5.2. Politika Benzerlikleri

Türkiye'nin, müzakere sürecinin başlamasının ardından enerji mevzuatında hayata geçirdiği adımlar, AB'nin yeşil ve yenilenebilir dönüşüm konusundaki politika süreçleri ile benzerlikler taşımaktadır. AB'nin 2009 yılında çıkardığı Yenilenebilir Enerji Direktifi, AB'nin 2020 yılına kadar nihai enerji kullanımının %20'sinin yenilenebilir kaynaklardan sağlanmasını, enerji verimliliğinin %20 oranında arttırılmasını ve sera gazı oranının %20 oranında azaltılması hedeflemiştir (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 2009b). 2018 yılında revize edilen direktif ile yenilenebilir enerji kullanım hedefi %32'ye yükseltilmiştir. Türkiye, 29.12.2020 tarih, 6094 sayılı "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile yenilenebilir enerji üretimine yönelik bir destekleme mekanizmasını hayata geçirmiştir. Güneş enerjisinde ve biyokütlede 13,3; rüzgârda ve hidroelektrikte 7,3; jeotermalde ise 10,5 dolar=cent/kWh düzeyinde desteklemeler sağlanmıştır. Bu uygulama, Avrupa Birliği'nde yaygın olarak kullanılan feed-in tariff (alım garantisi) sistemine doğrudan karşılık gelmektedir. Türkiye'nin uyguladığı destek mekanizması yalnızca amaç bakımından değil, politika aracı ve işleyiş mantığı bakımından da AB ile yüksek düzeyde benzerlik göstermektedir. Birlik tarafından 2019 yılında, ülkeden ülkeye değişmekle beraber, MW başına 50 EUR ile 500 EUR arasında destekleme sağladığı düşünüldüğünde (Busch vd., 2023, s.7), Türkiye'nin yenilenebilir enerji bağlamında Birlik'in politika yöntemi ile benzerlik taşıyan adımlar attığı ifade edilebilir. Bu durum politika uygulama araçlarının yakınsaması olarak değerlendirilebilir. Yenilenebilir enerjinin gelişimi ve enerji arz sepetindeki ölçeğinin artmasına yönelik desteklemeler, AB ile uyumu derinleştiren ve adaptasyon sorunlarını azaltan bir yakınlıkta ilerlemektedir. 2053 net sıfır emisyon hedefinin bir gereği olarak daha çevreci üretim yöntemlerinin esas alınıyor olması, uyumun derecesini arttırmaktadır.

Politika benzerliği yalnızca destek mekanizmaları ile sınırlı ele alınmamalıdır. Türkiye'de yenilenebilir enerjideki kurulu gücün son yıllarda hızlı bir artış göstermesi de bu yakınsamanın çıktılar bağlamında somut bir ifadesini oluşturmaktadır. Türkiye'de 2010 yılında güneş alanında kurulu gücün mevcut olmadığı ve rüzgâra dayalı kurulu gücün yaklaşık 1.320 MW düzeyinde yer aldığı bir seviyeden (TEİAŞ, 2020), 2025 yılsonu itibariyle 25.109 MW güneş ve 14.774 MW rüzgâr temelli güce ulaşılmıştır (ETKB, 2025). Bu gelişme, Avrupa Birliği'nde 2000'li

yıllar sonrasında gözlemlenen yenilenebilir enerji kapasite artış trendi ile sonuç düzeyinde benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla burada yalnızca politika tasarımı değil, politika çıktıları açısından da bir yakınsama söz konusudur.

Türkiye'nin çevre ve iklim değişikliği konularında AB ile sürdürdüğü politika süreci şekli bir benzerlikten içeriksel bir uyuma doğru ilerlemektedir. ETS alanına yönelik bir İklim Kanunu'nun hayata geçirilmesi ve ulusal ETS'ye yönelik çalışmaların hızlı bir şekilde sürdürülmesi; Türkiye'nin AB ile normatif benzerliğini arttırmaktadır. Ancak, iki taraf arasındaki en önemli sorun, kapasite farklılığıdır.

5.3. Pazarlık Fırsatları

Türkiye'nin pazarlık fırsatları, temelde, enerji arz güvenliği konusu ile ilişkilendirilebilir. Yenilenebilir enerji konusunda mevzuat ve politikaların uyumu ve benzerliği, Avrupalılaşma açısından oldukça önemli olmakla beraber, özellikle Rusya-Ukrayna savaşı sonrası, Birlik'in fosil yakıt ihtiyacında Türkiye, önemli bir pazarlık gücüne erişmiştir. Enerji alanındaki faaliyetler, bir pazarlık gücünün ötesinde, Birlik ile enerji iş birliklerinin artmasına katkı sağlayacak bir yakınsama fırsatı olarak değerlendirilebilir.

1984 yılında Sovyetler Birliği ile imzalanan doğalgaz anlaşması (Batı Hattı) ile 1987 yılından itibaren iç ihtiyaçlarını karşılamaya başlayan ve zamanla talep düzeyini kademeli olarak arttıran Türkiye, 1997 yılında imzalanıp 2003 yılında işletmeye alınan Mavi Akım Anlaşması sonucunda, Rusya Federasyonu ile olan enerji iş birliğini daha belirgin bir politika alanı haline getirmiştir. Her iki anlaşma, temelde, iç tüketime odaklı bir içeriğe sahip olmakla beraber, transit hatlar yoluyla enerji diplomasisinde Türkiye'nin önemli bir oyuncu haline gelmesinin temelini oluşturmuştur.

Azerbaycan'ın başkenti Bakü'deki terminalden başlayarak Gürcistan üzerinden Türkiye'ye uzanan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Hazar rezervlerinin Akdeniz üzerinden uluslararası piyasalara erişimini sağlamış (Altuğ & Demirtaş, 2021, s.254); Türkiye'nin, bir enerji merkezi olarak lojistik etkinliğini belirgin hale getirmiştir.

Hazar Denizi'nde yer alan doğalgazın Avrupa'ya ulaştırılması amacını taşıyan majör bir proje niteliğinde olan Güney Gaz Koridoru, 4 alt projeden oluşmaktadır (TANAP, 2025). Şah Denizi'ndeki doğalgaz sahasının işletilerek (Shah Deniz Stage-SD1) geliştirilmesi (Shah Deniz Stage – SD2), Güney Kafkas Boru Hattı (South Caucasus Pipeline-SCP) ve ilerleme projesi (SCPX), Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ile Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP), Türkiye'nin uluslararası alanda enerji iş birliklerinin artmasını sağlamıştır. Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nde yer alan Şah Deniz Faz-II gaz sahası başta olmak üzere, diğer sahalarından üretilen doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya iletimi için hayata geçirilen Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP), Avrupalılaşma bağlamında, Türkiye'nin AB karşısında, enerjide pazarlık gücünü arttıran, daha bütüncül bir politikaya dönüşme potansiyeli taşımaktadır.

2022 yılında başlayan ve halen devam eden Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Rusya üzerinden doğalgaz ve kömür ithalatını azaltan Birlik, 20 Ekim 2025 tarihinde aldığı bir kararla Rusya'dan gaz alımının 1 Ocak 2026'dan itibaren yasaklanacağını teyit etmiştir (Avrupa Birliği Konseyi, 2025a). Bu tablo, Birlik'in gaz tedarikinde bir transit geçiş ve depolama alanı olarak, Türkiye'nin, Birlik'in enerji politikaları ile asimetrik bir zeminden doğrusal bir pazarlık sürecine geçişin ilk adımlarını hayata geçirebilir.

2022 yılından beri süregelen Rusya-Ukrayna Savaşı'nın enerji politikaları açısından Türkiye'ye etkileri, yalnızca yenilenebilir değil; aynı zamanda bütüncül bir enerji perspektifi ile ele alınmak durumundadır. 2020 yılında hayata geçirilen TürkAkım projesi, Rus gazının Avrupa'ya akışı için hayati bir öneme sahiptir. Kremlin açısında enerji politikaları eksenindeki Türk-Rus ilişkilerinin, bölgede yaşanan krizlerden bağımsız olarak ele alındığı stratejik bir tercih olduğu görülmektedir (Suyundikov & Gökbel, 2023, s.216). Batı dünyası ile yaşadığı sorunlar ve olası ekonomik belirsizlik, Türkiye'nin enerji politikaları açısından Rusya ile karşılıklı bağımlılığının düzeyine arttırma potansiyeline sahiptir. Tarafların birbirini etkilemesi, bir başka konuda vereceği ödünlerle ilgili olsa da (Keohane & Nye, 2012, s.87), asimetrik güç ilişkisi bağlamında Türkiye ve Rusya arasındaki enerji diplomasisi; ekonomik ve teknolojik açıdan Türkiye'nin daha fazla fayda sağlayacağı bir düzleme yönelebilir.

2016 yılında hayata geçirilen AB-Türkiye Yüksek Düzeyli Enerji Diyaloğu'nun, 2019 yılında, Doğu Akdeniz'deki hidro-karbon araştırma faaliyetleri nedeniyle askıya alınması, enerji politikalarının Avrupalılaşmasına yönelik en temel sorun halini almıştır. Komisyon ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nin önerisi üzerine Yüksek Düzeyli Enerji Diyaloğu'nun yeniden açılmasının tavsiye edilmesi, yalnızca iki taraf arasındaki teknik ve politik süreçlerin doğru ilerletilmesi ile değil; aynı zamanda Rusya-Ukrayna krizi sonrası ortaya çıkan enerji arz güvenliği sorununa yönelik çözüm ihtiyacı ile de ilişkilendirilebilir. Nisan 2024 tarihindeki AB Konsey toplantısında, Daimî Temsilciler Komitesi'ne (Coreper), tavsiyeler üzerindeki çalışmaları aşamalı, orantılı ve geriye dönük bir şekilde ilerletme görevinin verilmiş olması, Rusya-Ukrayna savaşı eksenindeki sonuçların pozitif bir dışsallığa çevrilmesi çabaları olarak değerlendirilebilir. Nisan 2024'ten bu yana yüksek düzeyli ticaret, göç, ekonomi ve iklim odaklı toplantılar gerçekleştirilmiş; ancak enerji üzerine yüksek düzeyli bir diyalog henüz hayata geçirilmemiştir (AB Başkanlığı, 2025). Etkileşim içerisinde ilerleyen bir süreç olan Avrupalılaşma, minör anlaşmazlıklar dahilinde ama rasyonel düzlemde yürütülmesi gereken politik faaliyetler ile ifade edilebilir. Bu bağlamda, enerji politikalarının Avrupalılaşması, enerji dışı faktörler ile gölgelendirilmeden sürdürülmelidir.

Tablo 5. Avrupa Birliği'nin Doğalgaz İthalatı (Milyar Metreküp)

	2021	2024	Değişim
ABD	18.9	45.1	+ (%139)
Norveç	79.5	91.1	+ (%15)
Cezayir	44.1	39.2	– (%5,73)
Rusya	150.2	51.7	– (%66)
Diğer	41.6	45.8	+ (4,16)

Kaynak: (Avrupa Birliği Konseyi, 2025b)

Pazarlık fırsatları, Türkiye için yalnızca teknik bir uyum süreci olmadığı; taraflar arasında yürütülen stratejik bir "al-ver" zeminine yol açabileceği anlamına gelmektedir. Türkiye, AB'nin Yeşil Mutabakat Yatırım Planı ve Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA III) kapsamında daha fazla fon talep etmektedir. Türkiye'nin iklim hedeflerini yükseltmesi, bu fonların serbest bırakılması için bir pazarlık kozu olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'nin sahip olduğu nadir kaynaklar ve bulunduğu stratejik konum, pazarlık gücünü arttıran unsurlar arasında değerlendirilebilir. Türkiye'nin yenilenebilir enerji kapasitesi ve hidrojen enerjisi potansiyeli, AB'nin Rus enerjisine bağımlılığını azaltma stratejisi (REPowerEU) ile aynı düzlemde yer almaktadır. Türkiye, AB'nin enerji güvenliğine katkı sağlama karşılığında, çevre standartlarına geçişte daha uzun takvimler elde etmesi veya Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi alanlarda pazarlık fırsatları sağlayabilir.

Türkiye ile AB ilişkilerinin yenilenebilir enerji açısından geleceği, her iki tarafın birbirlerine olan ihtiyaçları ve bu ilişkinin alternatif maliyeti üzerinden açıklanabilir. Türkiye'nin yüksek güneş ve rüzgâr enerji potansiyeli, yenilenebilir enerji ekipmanları üretimi, tedariği ve enerjinin dönüşümüne yönelik teknolojinin AB nezdinde, Türkiye'nin dikkate alınacak bir pazarlık gücüne sahip olduğunu işaret etmektedir. Türkiye'nin Avrupa Elektrik İletim Sistemi İşletmecileri Ağı (ENTSO-E) gözlemci üyesi durumunda olması, Türkiye'nin elektrik şebekesinin Avrupa elektrik pazarı ile entegre hale gelmesine olanak sağlamaktadır. Hem yenilenebilir enerji hem de enerji arz güvenliği bağlamında Türkiye, asimetrikten bir düzeyden daha dengeli bir politika düzlemine kavuşmaktadır.

AB'nin Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM), Türkiye açısından riskler içeren bir pazarlık fırsatıdır. Türkiye'nin, yenilenebilir enerji alanındaki yatırımlarını arttırarak SKDM kaynaklı maliyet artışlarından kaçınması ve böylece Birlik'in iç pazarındaki rekabet gücünü arttırması oldukça önelidir. Türkiye, böylelikle, SKDM'nin getireceği maliyetlerden kaçınmayı ve AB iç pazarındaki rekabet gücünü korumayı amaçlamaktadır.

5.4. Yasal İşlemler

Türkiye'nin doğalgaz piyasasının yapısı ve işleyişi, yasal süreçler bağlamında, AB'nin Türkiye'ye yönelik temel eleştiri alanı olarak ele alınabilir. Avrupa Komisyonu tarafından 2024 yılında

yayımlanan Türkiye Raporu'nda, Türkiye'nin doğalgaz üzerinden Rusya'ya olan bağımlılığı vurgulanmakta, "Açık Deniz Petrol ve Doğal Gaz Faaliyetlerinin Güvenliğine İlişkin Direktif" ile hidrokarbon alanında mevzuatların uyumlaştırılmamasına yönelik birtakım eleştirileri içermektedir (Avrupa Komisyonu, 2024). Söz konusu 2013/30/EU sayılı Direktif, temelde, deniz aşırı petrol ve doğalgaz faaliyetlerinin yürütülmesi, çevrenin korunması ve üye ülkeler arası koordinasyonun önemine odaklı görülmekle beraber (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 2013) Türkiye'nin, Birlik üyesi durumundaki Kıbrıs Rum Kesimi ile yaşadığı diplomatik çözümsüzlük, Doğu Akdeniz'de yürütülen hidrokarbon faaliyetleri üzerinden bir uyumsuzluk olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu uyumsuzluğun sebebi, teknik ve yasal bir yetersizlikten ziyade, Avrupalılaşmanın, enerji politikaları üzerinden siyasal bir açmaz ile sınanmasıdır.

Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi'nin (BOTAŞ) bir kamu kuruluşu olarak doğalgaz hizmetlerini tek elden yürütmesi de yasal açıdan bir diğer eleştiri konusudur. 715/2009 sayılı Gaz Regülasyonu ile 2009/73/EC sayılı Gaz Direktifini içeren ve 2021 yılında revize edilen 3. Enerji Paketi, verimlilik, etkililik, ilgililik, tutarlılık ve AB katma değeri gibi beş ana nokta üzerinden gaz piyasalarının gelişimini gözlemlemektedir (Avrupa Parlamentosu, 2021). 3. Enerji Paketi ile Birlik, doğalgaz altyapılarının ve piyasalarının entegrasyonunu amaçlamaktadır. Bu bağlamda, 3. Enerji Paketi, Avrupalılaşma açısından Türkiye için uyumlaştırma faaliyetlerinin öncelikli alanları arasında yer almaktadır. Enerji politikalarının yakınlaşması, hidrokarbon ve doğalgaz faaliyetleri üzerinden asimetrik bir pazarlık süreci içerdiğinden, ilerlemenin Türkiye açısından sürdürülmesi, piyasalar arasında entegrasyonu sağlamaya yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesine bağlıdır. Mevzuatlar arasında yakınlaşma sağlandıkça, ilişkilerdeki orantısızlık, müzakere edilebilir bir noktaya doğru ilerleyebilecek; böylelikle, uyumlaşmanın düzeyinde belirgin bir iyileşme gözlemlenebilecektir.

Türkiye'nin iklim değişikliği ve çevre konularındaki yasal düzenlemeleri, AB ile kısmen uyumlu bir düzeyde ilerlemektedir. Çevresel Etki Değerlendirme Sözleşmesi olarak kabul edilen Espoo Sözleşmesi ile çevresel konulara erişimi düzenleyen Aarhus Sözleşmesi'ne taraf olunmaması, Dış Ortam Hava Kalitesi ve Ulusal Emisyon Tavanları hakkındaki güncellenmiş AB direktifleriyle uyumlu ulusal mevzuatın hayata geçirilmemesi, Türkiye açısından uyumlaştırmanın düzeyinin artmasını engelleyen unsurlar olarak sıralanabilir. Dışsal yasal işlemlerin iç hukuk normlarını disipline etmesi olarak görülebilecek yasal işlemler, uluslararası yasal prosedürlerin ulusal hukuk üzerindeki dönüştürücü gücü ile gerçekleşebilecektir. Bu noktada Türkiye, kendi hukuk normlarını, AB ölçeğindeki normlar ile uyumlaştırmanın yollarını geliştirilmelidir.

Yenilenebilir enerji politikaları açısından Türkiye, 2035 yılında rüzgâr ve güneş kurulu gücünü 120 GW düzeyine çıkarmayı hedeflemektedir. 2024 yılsonu itibariyle kurulu gücünün %59,49'u yenilenebilir kaynaklardan oluşmaktayken, Birlik için 2030 yılı hedefinin %42,5 olduğu görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2023). Bununla birlikte, Türkiye'nin 2021 yılında Paris İklim Anlaşması'nı onaylaması, yenilenebilir enerjinin, dış politika hedefleri açısından yasal bir zorunluluk haline getirmiştir. Türkiye'nin yasal işlemler faktörü açısından dış politika düzlemi, yeşil dönüşüm lehine gelişmekte ve bu bağlamda hayata geçirilen politikalar ile normatif temelli

bir yakınsama sağlanmaktadır. İkili diyalog açısından yasal süreçlerdeki yavaşlamanın ise teknik konulardaki uyumsuzluktan değil; siyasal tercihlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç

Avrupalılaşma, kavramsal bir çerçeve olarak, Birlik üyesi devletler ve aday ülkelerin farklı politika alanlarında birbirlerine doğru–yakınsamalarını öngörmektedir. Bu durum, neo-işlevselci bir perspektiften bakıldığında, ileriye yönelik siyasal bir entegrasyonun hayata geçirilmesine makul bir zemin hazırlamaktadır. Ancak, enerji politikası gibi, ulusal güvenlik ihtiyaçları ile doğrudan bağlantılı alanlarda yakınsamanın hayata geçirilmesinin, tüm ülkeler için standart bir yol izleyerek gerçekleşmesini beklemek akılcılıktan uzak görünmektedir. Zira, Birlik içerisinde üye ülkelerin sahip oldukları enerji kaynaklarının ve fosil kaynaklı enerji rezervlerinin birbirlerinden farklı ölçek ve verimlilikte olması nedeniyle, ortak bir reçete üzerinden politika üretmeleri oldukça zordur. Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi, net sıfır emisyon hedefine ulaşma konusunda 2050 yılının hedeflenmesi, üye ve aday ülkelerin bu temel hedefe ulaşma konusunda kendilerine özgü ulusal stratejiler geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Enerjide dışa bağımlılığı %97,55 olan Malta ile %3,47 olan Estonya'nın aynı yöntemle 2050 hedeflerine ulaşması rasyonel görünmemektedir.

2005 yılında AB ile müzakere sürecine başlayan Türkiye'nin enerji politikaları açısından izleyeceği yolun da benzer özellikler göstereceği yadsınamaz. Enerji profili açısından Türkiye'nin en önemli sorunu, yeşil ve yenilenebilir dönüşümden ziyade enerjide dışa bağımlılıktır.

Enerji politikalarında Avrupalılaşmanın Türkiye açısından birinci basamağının, enerji sepetinde yer alan kaynakların yerlilik oranını arttırmak olduğu ifade edilebilir. 2024 yıl sonu itibariyle, Türkiye'nin toplam enerji arzının %70,6 oranında enerji ithalatına dayalı olması (Uluslararası Enerji Ajansı, 2025), yalnızca elektrik üretiminde değil; aynı zamanda bir bütün olarak enerji perspektifi açısından oldukça kritik bir öneme sahiptir.

İkinci bir adım, sahip olunan fosil kaynakların emisyon oranlarını azaltıcı teknolojilere yatırım yapılmasına duyulan ihtiyaçtır. Özellikle karbon yakalama teknolojilerine yönelik projelerin desteklenmesi, 2024-2030 İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı'nda belirlenen hedeflerin hayata geçirilmesi (İklim Değişikliği Başkanlığı, 2025) Yeşil Mutabakat hedeflerine ulaşabilme bağlamında önem arz etmektedir.

Üçüncü olarak, Birlik üyesi veya aday ülkelerden, enerji profili birbirine yakın olanlar arasında ortak çalışma grupları oluşturularak, Avrupalılaşmanın, alt bölgelerin entegrasyonu yoluyla hayata geçirilmesi öngörülebilir. Yalnızca ortak bir enterkonnekte sistem yaratarak şebeke uyumlaştırmasının değil; aynı zamanda ortak teknoloji geliştirmeye yönelik projelerin teşvik edilmesi, üretim yöntemleri dışında tüketim alışkanlıklarına da yol verecek çalışmaların desteklenmesi faydalı olacaktır. Yapılan çalışmalar üzerinden elde edilecek iyi uygulama örnekleri diğer ülkeler ile paylaşılarak, Birlik ölçeğinde hızlı bir uyum süreci elde edilebilir.

Enerji politikalarının Avrupalılaşması, Türkiye açısından, Birlik politikalarına yakınlaşma ve uyum sağlama perspektifinden de ele alınabilir. 1990'lı yılların sonlarından itibaren enerji piyasasının serbestleştirilmesi temelinde atılan adımlar; üretim, iletim ve dağıtım faaliyetlerinin birbirinden ayrılarak üretim ve dağıtım alanının serbest piyasaya açılması, Birlik'in serbest piyasa öngörüsü ile paralellik göstermektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretiminde özel sektör eliyle yürütülmesine yönelik uygulanan teşvikler, özellikle piyasanın gelişimi ve ayakta kalması için oldukça etkili olmuş; Birlik üyesi ülkelerin de benzer teşvik mekanizmalarını hayata geçirdikleri gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin yeşil dönüşüm konusunda Birlik ile uyumlu bir düzlemde politika ürettiği anlaşılmaktadır.

2001 yılında hayata geçirilen Doğalgaz Piyasası Kanunu, doğal gazın üretimi, iletimi, dağıtımı, toptan satışı, ithali, ihracı, ticareti, sıvılaştırılması ve depolanması konularında özel sektöre yönelik bir serbestleşme tanımış; fakat 2024 yılsonu itibariyle, toplam doğal gaz arzının %89,18'i BOTAŞ, %6,67'si ithalat lisansına sahip şirketlerce ve %4,15'i ise üretim gerçekleştiren toptan satış şirketlerince karşılanmıştır (BOTAŞ, 2024). Dolayısıyla, BOTAŞ, mevzuat açısında piyasa serbestliği tanımakla beraber, uygulamada, tekel sayılabilecek bir oranla, piyasanın en büyük oyuncusu durumundadır. Doğalgaz piyasası açısından Avrupalılaşma, piyasanın, AB'nin 3. Enerji Paketi ile uyumlu olarak serbestleşmesinin hayata geçirilmesi ile sağlanabilir.

Türkiye'nin yeşil dönüşüm sürecinin Avrupalılaşma eksenindeki karşılığı, Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması ile somut bir hal almaktadır. Yasal düzenlemeler bağlamında 2026 yılı itibariyle Türkiye'nin hem AB ile olan ticaretinin seyri, hem de bu ilişkinin daha temiz ve yenilenebilir kaynaklar üzerinden devam edebilmesi, politikalar arasındaki uyum sürecinin artmasını zorunlu kılmaktadır. Yaşanan siyasi krizlerden bağımsız olarak, hukuki süreçlerdeki yakınsamanın artması gerekmektedir. Avrupa Parlamentosu içerisinde yer alan Yeşiller/Avrupa Özgür İttifakı, Türkiye ile yürütülen müzakere süreçlerinde, demokrasinin temel alınmasının yanı sıra, AYM gibi yeşil girişimlerin önemine vurgu yapmaktadır. Siyasal entegrasyona giden süreç, kuvvetlendirilmiş yeşil ortaklık temelinde ilerlemelidir.

Türkiye'nin enerji ithalatını azaltma hedefi ile AB'nin Rus kaynaklı enerji formlarına yönelik alternatif bulma çabaları (REPowerEU) iki alan arasında bir ekonomik kesişme noktası yaratabilir. Türkiye'nin sahip olduğu rüzgâr ve güneş potansiyeli, Avrupa açısından hem güvenli hem de fosil kaynaklara nazaran daha düşük maliyetli bir tedarik zinciri anlamına gelmektedir. Bu noktada Avrupalılaşmanın gelişimi, Türkiye açısından yeşil fonların kullanımı ile gerçekleştirilebilir.

Enerji politikalarının Avrupalılaşması gerek teknik ve hukuki gerekse siyasal ve ekonomik açılardan hem geliştirilebilecek hem de duraksayabilecek bir atmosfere sahiptir. Ancak, Avrupa toplumları ile Türk toplumunun benzer çevre ve enerji okuryazarlığı perspektifini yürütebilmesi, yaşanabilecek sorunların güvene dayalı yollar üzerinden ele alınmasına fırsat verebilir.

Enerji politikalarının, enerji arz güvenliği, enerji verimliliği ve enerji dönüşümü bağlamında değerlendirilen her alt başlığı, temelde ve prensipte, aday ülke konumundaki Türkiye açısında müzakere ve pazarlık süreci içerisinde ele alınabilir. Ancak, Türk dış politikası için önemli

bir başlık olan Kıbrıs sorunu bağlamında, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin veya benzer fikre sahip ülkelerin, enerji gibi teknik bir alana yönelik süreci, siyasal bir açmaza sürüklemesi, Avrupalılaşmanın ruhuna aykırı bir görüntü çizmektedir. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon arama faaliyetleri konusunda takınılan tavrın Rusya-Ukrayna krizi sonrası oluşan enerji arz güvenliği riski karşısında izlenen politika ile zıtlık taşıması, Avrupalılaşma bağlamındaki temel sorunun, politikalardaki yakınsamanın nesnellikten uzak ele alınamaması olarak ifade edilebilir.

Kaynakça

Akiner, E. M. (2025) Structural Obstacles to Energy Transition in Türkiye and Holistic Solution Proposals: A Political, Economic and Social Dimensional Analysis. Energies 18, 1-21.

Akusta, A. & Cergibozan, R. (2024) Assessment and Prioritization of Renewable Energy Alternatives to Achieve Sustainable Development Goals in Türkiye: Based on Fuzzy AHP Approach. International Journal of Energy Studies 9(4), 809-847.

Alada, A. vd. (1993) Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 3-4-5, 93-108.

Alaton, C. vd. (2020) *Energy Communities: From European Law to Numerical Modeling. 2020 17th International Conference on the European Energy Market (EEM)*. Stockholm: September 2020.

Altuğ, F. N. & Demirtaş, I. (2021) Sınır Ötesi Ham Petrol Boru Hattı Yatırımları ve Teorik İncelemesi: BTC ve Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hatları Örneği. Journal of Emerging Economies and Policy 6(2), 247-261.

Arman, M. N. & Gürsoy, B. (2022) Challenges in the Regional Energy Complex of Russia, Ukraine, Turkey, and the European Union. International Journal of Humanities and Social Development Research 6(1), 7-21.

Avrupa Birliği (2018) Renewable Energy Directive. https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-directive_en (Erişim Tarihi: 03.09.2025).

Avrupa Birliği (2021) Eurobarometer. https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2273 (Erişim Tarihi: 28.08.2025).

Avrupa Birliği Başkanlığı (2025) Türkiye-AB Yüksek Düzeyli Diyalog Toplantıları. https://www.ab.gov.tr/51725.html (Erişim Tarihi: 20.10.2025).

Avrupa Birliği Konseyi (2021) Fit for 55. https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fit-for-55/ (Erişim Tarihi: 09.09.2025).

Avrupa Birliği Konseyi (2025a) Proposal For A Regulation of The European Parliament And Of The Council on Phasing Out Russian Natural Gas Imports, Improving Monitoring of Potential Energy Dependencies And Amending Regulation. https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14250-2025-INIT/en/pdf (Erişim Tarihi: 30.10.2025).

Avrupa Birliği Konseyi (2025b) Where Does the EU's Gas Come From? https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/ (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (1974) Concerning a New Energy Policy Strategy for the Community. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31975Y0709(01)&from=EN (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (1980) Concerning Community Energy Policy Objectives for 1990 and Convergence of the Policies of the Member States. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/47d6935a-6dba-4173-b72b-8d4dc434b6fc/language-en (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (1985) On the Improvement of Energy-Saving Programmes in the Member States. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31985Y0122(01)&from=EN (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (1997) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996L0092 (Erişim Tarihi: 20.10.2025).

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (2000) Green Paper – Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52000DC0769 (Erişim Tarihi: 23.08.2025).

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (2009a) Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Anlaşma. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (2009b) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0028 (Erişim Tarihi: 20.10.2025).

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (2013) https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:178:0066:0106:en:PDF#:~:text=The%20objective%20of%20this%20Directive,establishing%20minimum%20conditions%20for%20safe (Erişim Tarihi: 20.10.2025).

Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (2023) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302413 (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Avrupa Komisyonu (1974) Community Energy Policy Objectives For 1985. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51974DC1960 (Erişim Tarihi: 02.09.2025).

Avrupa Komisyonu (1991) European Energy Charter. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51991DC0036&rid=1 (Erişim Tarihi: 30.08.2025).

Avrupa Komisyonu (1995) White Paper: An Energy Policy for the European Union. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bc335af2-4ed1-4690-8a0d-797613dbd5f0/language-en (Erişim Tarihi: 03.09.2025).

Avrupa Komisyonu (2010) Energy 2020: A Strategy for Competitive, Sustainable and Secure Energy. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:En:PDF (Erişim Tarihi: 29.08.2025).

Avrupa Komisyonu (2019) A European Green Deal. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (Erişim Tarihi: 28.08.2025).

Avrupa Komisyonu (2021) Carbon Border Adjustment Mechanism. https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en#why-cbam (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Avrupa Komisyonu (2022) REPowerEU-4 Years On. https://energy.ec.europa.eu/strategy/repowereu-phase-out-russian-energy-imports/repowereu-4-years_en (Erişim Tarihi: 11.11.2025).

Avrupa Komisyonu (2023) Renewable Energy Targets. https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-targets_en (Erişim Tarihi: 05.04.2026).

Avrupa Komisyonu (2024) Türkiye Report. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/8010c4db-6ef8-4c85-aa06-814408921c89_en?filename=Türkiye%20Report%202024.pdf (Erişim Tarihi: 03.09.2025).

Avrupa Komisyonu (2025a) REPowerEU-3 Years On. https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/actions-and-measures-energy-prices/repowereu-3-years_en (Erişim Tarihi: 30.08.2025).

Avrupa Komisyonu (2025b) 2024 Report on Energy Subsidies in the EU. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025DC0017 (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

Avrupa Komisyonu (2025c) Montenegro Report 2025. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/9ae69ea7-81d6-4d6a-a204-bd32a379d51d_en?filename=montenegro-report-2025.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2026).

Avrupa Komisyonu (2025d) Albania Report 2025. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/fe9138b7-90fe-4277-a12c-3a03f6d1957f_en?filename=albania-report-2025.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2026).

Avrupa Komisyonu (2025e) Ukraine Report 2025. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115.494.8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2026).

Avrupa Komisyonu (2025f) Trade and Economic Security. https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/turkiye_en#:~:text=Trade%20picture&text=Türkiye%20maintained%20its%20position%20as,amounted%20to%20€98.4%20billion (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Avrupa Parlamentosu (2021) Revision of the Third Energy Package for Gas: Decarbonising the Gas Market. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/699464/EPRS_BRI(2021)699464_EN.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2025).

Avrupa Parlamentosu (2022) Internal Energy Market. https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/45/internal-energy-market (Erişim Tarihi: 28.08.2025).

Bennet, C. J. (1991) What Is Policy Convergence and What Causes It? British Journal of Political Science 21(2), 215-233.

Birleşmiş Milletler (1998) Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf (Erişim Tarihi: 02.09.2025).

Birleşmiş Milletler (2010) Cancun Zirvesi. https://unfccc.int/process/conferences/the-big-picture/milestones/the-cancun-agreements (Erişim Tarihi: 31.03.2026).

Birleşmiş Milletler (2013) Report of the Conference of the Parties on its nineteenth session, held in Warsaw from 11 to 23 November 2013. https://unfccc.int/resource/docs/2013/cop19/eng/10a01.pdf#page=3 (Erişim Tarihi: 30.03.2026).

Birleşmiş Milletler (2014) Decision 1/CP.20, Lima Call for Climate Action. https://unfccc.int/resource/docs/2014/cop20/eng/10a01.pdf (Erişim Tarihi: 30.03.2026).

Bodansky, D. (2016) The Paris Climate Change Agreement: A New Hope? American Journal of International Law 110(2), 288-319.

BOTAŞ (2024) Doğalgaz Piyasası 2024 Yılı Sektör Raporu. https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-94/dogal-gazyillik-sektor-raporu (Erişim Tarihi: 30.10.2025).

Börzel, T. A. & Risse, T. (2003) Conceptualizing the Domestic Impact of Europe. In K. Featherstone & C. M. Radaelli (eds.), The Politics of Europeanization (1-23). Oxford. https://doi.org/10.1093/019.925.2092.003.0003

Busch, S. vd. (2023) The Development European Commission Discussion Paper. https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-06/dp187_en_energy%20markets.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2025).

Ciot, M. G. & Butişcă, L. M. (2025) Challenges to Energy Policy in the Context of the Russian–Ukrainian Conflict: An Overview of the Case of Romania, Bulgaria and Turkey. Journal of Contemporary European Studies 33(3), 975-998.

Claes, D. H. (2002) The Process of Europeanization: Norway and the Internal Energy Market. Journal of Public Policy 22(3), 299-323.

Cowles, M. G. (2001) The Transatlantic Business Dialogue and Domestic Business-Government Relations. In M. G. Cowles, J. Caporaso & T. Risse (eds.), Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change (159-179). Cornell University Press.

Dünya Bankası (2025) Türkiye'nin Enerji İthalat Oranı. https://data.worldbank.org/indicator/EG.IMP.CONS.ZS?locations=TR (Erişim Tarihi: 30.08.2025).

Dyson, K. & Goetz, K. H. (2003) Living with Europe: Power, Constraint, and Contestation. In K. Dyson & H. Goetz (eds.), Europe and the Politics of Constraints (3-35). Oxford: Oxford University Press.

Erat, S. vd. (2021) Turkey's Energy Transition From Fossil-Based to Renewable up to 2030: Milestones, Challenges and Opportunities. Clean Technologies and Environmental Policy 23, 401-412.

Ertilav, M. & Aktel, M. (2015) TEDAŞ (Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi) Özelleştirmesi. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi 7(2), 95-108.

Eurelectric (2024) Electricity Demand. https://electricity-data.eurelectric.org/electricity-demand.html (Erişim Tarihi: 30.08.2025).

Eurostat (2025a) Avrupa Birliği'nin Toplam Enerji Arzı. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_07_50__custom_17893523/default/table (Erişim Tarihi: 30.08.2025).

Eurostat (2025b) Enerjide Dışa Bağımlılık. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_07_50__custom_17893523/default/table (Erişim Tarihi: 30.08.2025).

Falkner, R. (2016) The Paris Agreement and the New Logic of International Climate Politics. International Affairs 92(5), 1107-1125.

Fırat, D. vd. (2021) Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Yargı Organları Kararları. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 18(2), 743-763.

Hale, W. (2022) Turkey's Energy Dilemmas: Changes and Challenges. Middle Eastern Studies 58(3), 452-466.

Holzinger, K. & Knill, C. (2005) Causes and Conditions of Cross-National Policy Convergence. Journal of European Public Policy 12(5), 775-796.

İklim Değişikliği Başkanlığı (2025) https://iklim.gov.tr/karbon-yakalama-kullanma-ve-depolama-teknolojileri-yol-haritasi-calisma-grubu-ilk-toplantisini-gerceklestirdi-haber-4428 (Erişim Tarihi: 03.09.2025).

Jayaraman, T. (2015) The Paris Agreement on Climate Change: Background, Analysis, and Implications. Review of Agrarian Studies 5(2), 42-59.

Karayaman, M. (2014) Ankara Elektrik Türk Anonim Şirketi Tarihçesi (1929–1939). Osmanlı Bilimi Araştırmaları 16(1), 50-72.

Keohane, R. O. & Oppenheimer, M. (2016) Paris: Beyond the Climate Dead End through Pledge and Review? Politics and Governance 4(3), 142-151.

Keohane, R. O. & Nye, J. S. (2012) Power and Interdependence. London & New York: Longman.

Kuzemko, C. vd. (2022) Russia's War on Ukraine, European Energy Policy Responses & Implications for Sustainable Transformations. Energy Research & Social Science 93, 1-8.

Ladrech, R. (1994) Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. Journal of Common Market Studies 32(1), 69-87.

Mengolini, A. & Masera, M. (2021) EU Energy Policy: A Socio-Energy Perspective for an Inclusive Energy Transition. In M. P. C. Weijnen, Z. Lukszo & S. Farahani (eds.), Shaping an Inclusive Energy Transition (141-161). Springer.

Nilsson, M. (2011) EU Renewable Electricity Policy: Mixed Emotions Toward Harmonization. In V. L. Birchfield & J. S. Duffield (eds.), Toward a Common European Union Energy Policy: Problems, Progress, and Prospects (113-130). New York: Palgrave Macmillan US.

Nordensvärd, J. vd. (2025) Reviewing the EU Policy Nexus of Energy Efficiency and Social Policy. Renewable and Sustainable Energy Reviews 224, 1-15.

Pant, P. & Belz, F. M. (2025) Energy Market Liberalization and the Emergence of New Energy Ventures in Germany. Energy Policy 208, 1-21.

Radaelli, C. M. & Bulmer, C. J. (2004) The Europeanisation of National Policy. Queen's University Belfast, 42.

Risse, T. vd. (2001) Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change. Cornell University Press.

Sandoval, I. S. & Morata, F. (2012) Introduction: The Re-evolution of Energy Policy in Europe. In I. S. Sandoval & F. Morata (eds.), European Energy Policy (1-22). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Satır, R. A. (2023) 100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Yeni Ekonomik Yol Güzergâhı: Yeşil Mutabakat Süreci ve Döngüsel Ekonomi Üzerine Bir Değerlendirme. SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı, 211-224.

Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. (2004) Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe. Journal of European Public Policy 11(4), 669-687.

Steffen, B. & Patt, A. (2022) A Historical Turning Point? Early Evidence on How the Russia-Ukraine War Changes Public Support for Clean Energy Policies. Energy Research & Social Science 91, 1-10.

Streimikiene, D. (2023) Energy Supply Security in Baltic States. Montenegrin Journal of Economics 19(3), 125-135.

Sulzer, M. vd. (2025) The Energy Supply Security Pyramid: A Quantitative Framework for Planning and Policy Making. iScience 28. https://www.cell.com/action/showPdf?pii=S2589-0042%2825%2900668-6 (Erişim Tarihi: 30.08.2025).

Suyundikov, S. & Gökbel, A. (2023) The Role of Energy in Türkiye-Russia Relations: A View from the Perspective of Mutual Dependence. Insight Turkey 25(4), 197-221.

TANAP (2025) Güney Gaz Koridoru. www.tanap.com/guney-gaz-koridoru (Erişim Tarihi: 10.10.2025).

Taştan, K. (2022) Decarbonising EU-Turkey Energy Cooperation: Challenges and Prospects. (SWP Comment No. 23/2022). Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP). https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2022C23_DecarbonisingEU-TurkeyEnergy.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2025).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2022) Ulusal Enerji Planı. https://enerji.gov.tr//Media/Dizin/EIGM/tr/Raporlar/TUEP/Türkiye_Ulusal_Enerji_Planı.pdf (Erişim Tarihi: 05.09.2025).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2024) Yenilenebilir Enerjide 2035 Yol Haritası. https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21380 (Erişim Tarihi: 02.09.2025).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2025) Elektrik Üretim ve Tüketim Bilgisi. https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=31716 (Erişim Tarihi: 28.03.2026).

T.C. Resmi Gazete (2001) Türkiye Elektrik Üretim, İletim Anonim Şirketi'nin; Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi, Elektrik Üretim Anonim Şirketi ve Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt Anonim

Şirketi unvanlı üç ayrı iktisadi devlet teşekkülü şeklinde teşkilatlandırılmasına ilişkin karar. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/03/20010302.htm#3 (Erişim Tarihi: 20.10.2025).

T.C. Resmi Gazete (2013) Elektrik Piyasası Kanunu. https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130330-14.htm (Erişim Tarihi: 10.10.2025).

T.C. Resmi Gazete (2021) Yeşil Mutabakat Genelgesi. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210716-8.pdf (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2025) Türkiye Sektörel Düşük Karbonlu Yol Haritaları. https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/birimler/sektorel-dusuk-karbonlu-yol-haritalari-sunum.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

TEİAŞ (2020) Elektrik Üretim İletim 2020 Yılı İstatistikleri. https://www.teias.gov.tr/turkiye-elektrik-uretim-iletim-istatistikleri (Erişim Tarihi: 28.03.2026).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (1999) Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc084/kanuntbmmc084/kanuntbmmc08404493.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2025).

Uluslararası Enerji Ajansı (2025) Türkiye'nin Enerji Profili. https://www.iea.org/countries/turkiye/energy-mix (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

Yorkan, A. (2009) Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri. Bilge Strateji 1(1), 24-39.

Yurtoğlu, N. (2018) Cumhuriyet Türkiye'sinde Elektrik Enerjisi Üretimi ve Enerji Politikaları (1923–1960). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 34(2), 227-280.

Europeanization of Renewable Energy Policies: EU-Türkiye Relations

İsmail ERGÜN*

Renewable energy has become one of the main policy areas in international politics due to increasing energy demand, climate change, environmental concerns and energy supply problems. Oil crises, disruptions in natural gas supply and recent geopolitical developments have encouraged many countries to diversify their energy resources and increase the use of renewable energy. In this process, the European Union (EU) has gradually developed a comprehensive legal and institutional framework aiming to promote renewable energy, improve energy efficiency and reduce greenhouse gas emissions. This transformation should not be understood only as a technical or economic change. It should also be analyzed within the framework of Europeanization, which explains how EU rules, norms and policies influence the domestic policies of member and candidate countries.

This study discusses renewable energy policies through the theory of Europeanization. It argues that the transformation of energy policies has become one of the important dimensions of EU–Türkiye relations. Although Europeanization is generally examined in relation to EU member states, it also provides an appropriate analytical framework for understanding policy change in candidate countries. In this respect, the study examines how Türkiye has adapted its renewable energy policies to EU legislation and policy objectives since obtaining candidate country status. In addition, the study evaluates the effects of the European Green Deal and the Russia–Ukraine War on EU energy policies and discusses their implications for Türkiye.

The study is based on qualitative research. It examines EU treaties, directives, Council decisions, Commission reports, official policy documents, national legislation, statistical data, and the related academic literature. Rather than focusing only on legal harmonization, the article evaluates the broader political and institutional transformation created by the Europeanization process. The historical development of EU energy policy is examined together with Türkiye's renewable energy policies in order to identify the level of policy convergence between the two sides.

* Dr., Elektrik Üretim A.Ş. Genel Müdürlüğü, ismail.ergun@euas.gov.tr, ORCID: 0000-0001-5248-974X

Europeanization refers to the process through which EU rules, institutions and policy preferences influence national political systems and public policies. The concept explains how domestic institutions are transformed through interaction with the European Union. While some scholars describe Europeanization as a top-down process in which EU institutions influence member states, others argue that it is a two-way process where national governments also contribute to shaping EU policies. Therefore, Europeanization should not be understood simply as the transfer of legislation. It also includes changes in governance, administrative structures, policy priorities and institutional practices.

The article emphasizes that renewable energy has become one of the most visible policy areas in which Europeanization can be observed. Climate change, sustainable development and energy security have encouraged the EU to create common policy objectives and common legal standards. Candidate countries are expected to adapt their domestic legislation to these standards as part of the accession process. Consequently, renewable energy policies have become an important instrument for strengthening policy convergence between the EU and candidate countries.

The historical development of EU energy policy demonstrates that energy cooperation has evolved gradually. During the 1970s, the oil crisis increased concerns about energy security and encouraged European countries to cooperate more closely. At that time, the main objective was to reduce dependence on imported energy resources and ensure a stable energy supply. Environmental concerns were not yet the primary priority. However, beginning in the 1990s, climate change became an increasingly important issue in international politics. International agreements such as the Kyoto Protocol and later the Paris Climate Agreement encouraged the EU to strengthen its renewable energy policies and reduce greenhouse gas emissions.

A major step in this transformation was the announcement of the European Green Deal in 2019. The Green Deal introduced a comprehensive policy framework aiming to make the European Union the first climate-neutral continent by 2050. Renewable energy, energy efficiency, circular economy, sustainable transportation and industrial transformation became essential components of this strategy. Therefore, energy policy became closely connected with economic development, trade, environmental protection and industrial competitiveness.

The study argues that the European Green Deal has also changed the meaning of Europeanization. Today, Europeanization is not limited to the adaptation of legislation during the accession process. It also affects countries that have strong economic and commercial relations with the European Union. Since EU environmental standards increasingly influence international trade, countries such as Türkiye are expected to align their policies with European regulations even when accession negotiations progress slowly.

Another important factor examined in the article is the Russia–Ukraine War. The war has significantly affected European energy policy by demonstrating the risks created by dependence on imported fossil fuels. The reduction of Russian natural gas supplies encouraged the EU to diversify its energy resources and accelerate investments in renewable energy. As a result,

renewable energy has become important not only for environmental sustainability but also for energy security. The REPowerEU program and other recent policy initiatives clearly demonstrate this new approach.

The study argues that the Russia–Ukraine War has strengthened the Europeanization of energy policies because energy security and climate policies are now closely connected. The transition towards renewable energy is no longer explained only by environmental concerns. It is also considered necessary for protecting national economies, ensuring energy supply security and reducing external dependency. Therefore, geopolitical developments have accelerated policy convergence within the European Union.

Türkiye occupies a special position within this process. As an EU candidate country and an important energy transit country, Türkiye has gradually adapted many aspects of its energy legislation to the EU acquis. At the same time, Türkiye continues to face significant challenges due to its high dependence on imported energy resources. This dependence increases the importance of renewable energy investments and domestic energy production.

The article shows that Türkiye's energy policies have changed considerably since obtaining candidate country status. Europeanization has influenced both institutional reforms and policy priorities. In particular, the European Green Deal has encouraged Türkiye to accelerate its green transformation process. The Green Deal Action Plan, the ratification of the Paris Climate Agreement and the National Energy Plan are important examples of this adaptation process. These developments demonstrate that renewable energy policies have become more closely integrated with climate policy, industrial policy and economic development strategies.

The Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) is another important factor influencing Türkiye's energy policies. Since the European Union is Türkiye's largest trading partner, compliance with EU environmental standards has become increasingly important for maintaining competitiveness in European markets. Turkish producers are expected to reduce carbon emissions and adopt cleaner production methods in order to avoid additional costs in foreign trade. Therefore, Europeanization increasingly operates through economic and commercial relations in addition to the traditional accession framework.

To analyze Türkiye's adaptation process, the study uses the analytical framework of Claes based on four factors: influence, policy similarities, bargaining opportunities, and legal procedures. These four dimensions provide a comprehensive perspective for evaluating the Europeanization of energy policies. The first dimension, influence, examines the extent to which EU policies affect domestic reforms. The study finds that EU energy and climate policies have had a considerable influence on Türkiye's renewable energy legislation and institutional framework. Although Türkiye does not participate directly in EU decision-making mechanisms, EU policies continue to shape domestic policy discussions. The second dimension focuses on policy similarities. The article argues that policy convergence between Türkiye and the European Union has increased in renewable energy, energy efficiency and climate governance. However, differences still exist

regarding implementation capacity and institutional effectiveness. The third dimension concerns bargaining opportunities. Since Türkiye is not an EU member, it has limited influence over the formulation of EU energy policies. Nevertheless, the accession process, economic relations and common energy interests create opportunities for dialogue and cooperation. The article suggests that energy remains one of the policy areas where cooperation between Türkiye and the EU can continue despite political disagreements in other areas. The final dimension concerns legal procedures. Türkiye has adopted many legal reforms in line with EU requirements. However, legal harmonization alone is not sufficient. Successful Europeanization also depends on effective implementation, institutional capacity and policy continuity. Therefore, the study emphasizes that administrative reforms and long-term political commitment remain essential for achieving sustainable policy convergence.

Overall, the findings indicate that the Europeanization of renewable energy policies has become one of the strongest dimensions of EU–Türkiye relations. Renewable energy is no longer viewed only as an environmental issue but also as an important component of economic development, energy security and international competitiveness. Recent geopolitical developments have further strengthened this tendency.

In conclusion, the article argues that renewable energy policies illustrate how Europeanization continues to influence candidate countries even under changing political conditions. The European Green Deal has expanded the scope of Europeanization beyond the traditional accession framework and has increased the importance of renewable energy in domestic policymaking. Türkiye has made important progress in aligning its renewable energy policies with those of the European Union through legislative reforms, strategic policy documents and climate commitments. However, further progress requires stronger institutional capacity, effective implementation and the continuation of policy reforms. As climate change, energy security and sustainable development remain among the main priorities of international politics, cooperation between Türkiye and the EU in the field of renewable energy is expected to continue and become increasingly important in the coming years.

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 347-360 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1854214

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Machine Learning-Enabled Climate Risk Scenarios for Local Government Decision Making

Yerel Yönetimlerde Karar Alma Süreçleri İçin Makine Öğrenmesi Destekli İklim Risk Senaryoları

Özden ŞENTÜRK*

Abstract

Climate risk assessment outputs are becoming more technically sophisticated, yet they are not consistently translated into local government decisions on land use, infrastructure, and disaster risk management. This study reviews 112 publications between 2015 and 2025 to examine how machine learning is used across climate hazard, exposure, impact, and vulnerability assessment, and to evaluate whether these applications support municipal planning and policy action. The review codes the literature according to risk component, machine learning technique, treatment of uncertainty and interpretability, and the explicit linkage to local decision contexts. The synthesis shows that the main limitation is not predictive capacity alone—but weak alignment with planning horizons, institutional routines, and accountability requirements. Based on these findings, the article proposes a governance-oriented analytical framework that repositions machine learning outputs as inputs to scenario comparison, prioritization, and adaptive planning rather than as stand-alone forecasts. The study contributes a structured agenda for spatial planning, local governments, and disaster risk management by emphasizing interpretability, uncertainty communication, and institutional embedding.

Keywords: Machine Learning, Climate Risk Assessment, Spatial Planning, Local Governments, Disaster Risk Management

Öz

Bu çalışma, makine öğrenmesinin iklim riski değerlendirmesinde hangi biçimlerde kullanıldığını ve bu çıktıların yerel yönetimlerin mekânsal planlama, altyapı yönetimi ve afet risk yönetimi süreçlerine ne ölçüde aktarılabildiğini incelemektedir. 2015-2025 döneminde yayımlanan 112 çalışmanın sistematik taraması, literatürü dört ölçüt açısından kodlamıştır: risk bileşeni, kullanılan makine öğrenmesi tekniği, belirsizlik ve yorumlanabilirlik yaklaşımı ile yerel karar alma süreçlerine açık bağ kurma düzeyi. Bulgular, temel sorunun yalnızca teknik doğruluk olmadığını; çıktıların planlama ufukları,

* Dr., ozden_senturk@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6801-6530.

How to cite this article/Atıf için: Şentürk, Ö. (2026). Machine learning-enabled climate risk scenarios for local government decision making. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 347-360. DOI: 10.14782/marmarasbd.1854214

Makale Gönderim Tarihi: 02.01.2026 **Yayına Kabul Tarihi:** 26.04.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

kurumsal işleyiş, ölçek ve hesap verebilirlik gereklilikleriyle uyumunun sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu doğrultuda çalışma, makine öğrenmesini tekil tahmin üreten bir araç olarak değil; senaryo karşılaştırması, önceliklendirme ve uyarlanabilir planlamayı destekleyen yönetişim odaklı bir karar destek bileşeni olarak konumlandırmaktadır. Çalışma, iklim riski değerlendirmesinin yerel yönetimler, mekânsal planlama ve afet risk yönetimi literatürüyle daha güçlü biçimde ilişkilendirilmesine katkı sunmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Makine Öğrenmesi, İklim Risk Değerlendirmesi, Mekânsal Planlama, Yerel Yönetimler, Afet Risk Yönetimi

1. Introduction

Climate change is reshaping the risk environment of local governments by intensifying floods, heatwaves, droughts, coastal hazards, and cascading disruptions that directly affect land-use decisions, infrastructure systems, and emergency management. According to the World Meteorological Organization (WMO), 2024 was the warmest year in the 175-year observational record, with the global mean near-surface temperature reaching 1.55 ± 0.13°C above the 1850-1900 average; in Türkiye, the Meteorology General Directorate (MGM) reported 1,257 meteorological disasters in 2024. These indicators underscore that climate risk is no longer a distant environmental issue, but a current planning and governance problem for municipalities (IPCC, 2022; MGM, 2025; WMO, 2025).

At the same time, the analytical basis of local climate risk assessment has expanded rapidly. Recent studies show that machine learning (ML) can improve flood susceptibility mapping, support urban geospatial analysis, enable explainable drought-impact prediction, and strengthen GIS-based disaster resilience workflows when appropriately designed and validated (Diehr et al., 2025; Shaamala et al., 2025; Zennaro et al., 2021; Zhang et al., 2023). These developments are important because local governments increasingly need tools that can process heterogeneous environmental and socio-spatial data at actionable scales.

Yet predictive performance does not automatically produce governance value. Municipal institutions require outputs that can be explained to planners, elected officials, and the public; compared across alternative planning horizons; and integrated into budgeting, zoning, infrastructure prioritization, and disaster risk reduction routines. Recent urban climate governance research therefore points to a persistent gap between analytical sophistication and institutional usability (Mehryar et al., 2022; Pancewicz et al., 2023; Reckien et al., 2023).

Three interrelated gaps follow from this mismatch. First, many ML studies remain problem-specific and accuracy-oriented, with limited attention to how outputs are translated into local policy action or spatial planning instruments (Forster et al., 2025; Zennaro et al., 2021). Second, scenario-oriented uses of ML remain underdeveloped even though local governments plan under deep uncertainty and across short-, medium-, and long-term horizons (Haasnoot et al., 2024; Völz & Hinkel, 2023). Third, interpretability and uncertainty communication are still unevenly handled, which weakens legitimacy in high-stakes public decisions (Rudin et al., 2022; Zhang et al., 2023).

Accordingly, this article does not claim to develop a new predictive model. Instead, it offers a structured review and governance-oriented synthesis of the literature in order to clarify how ML-based climate risk assessment can better support spatial planning, local government decision making, and disaster risk management. In doing so, the study speaks directly to disciplines such as urban and regional planning, public administration, disaster and emergency management, GIS, environmental management, and data-driven policy analysis.

2. Systematic Literature Review Design

The study employs a policy-facing systematic literature review combined with conceptual synthesis. The objective of the review stage is to identify how machine learning has been used across the climate risk chain and to determine whether these applications are framed in ways that are usable for local decision making. The synthesis stage then interprets the reviewed evidence through a governance lens by focusing on interpretability, uncertainty, scale, and institutional fit.

The review protocol was designed to ensure transparency, replicability, and relevance to decision making. Rather than treating all climate-related ML studies as equally relevant, the screening logic prioritized publications that connected analytical methods to local, municipal, or urban governance concerns. This approach is consistent with the recent review practice in climate adaptation scholarship that emphasizes transparent evidence mapping and explicit criteria for relevance and usability (Berrang-Ford et al., 2021).

The review process consisted of four sequential stages:

- Identification,
- Screening,
- Eligibility Assessment,
- Synthesis.

During identification, the search was kept intentionally broad so that publications from climate science, remote sensing, urban studies, disaster risk management, and governance research could be captured together. At this stage, sensitivity was prioritized over narrow precision because the field is fragmented across disciplines and publication venues.

During screening and eligibility assessment, the focus shifted from breadth to decision relevance. Titles, abstracts, and then full texts were examined to determine whether the studies addressed at least one climate-risk component, employed a recognizable ML method, and contained a plausible connection to local planning, vulnerability assessment, adaptation, or disaster risk management. The synthesis stage subsequently organized the retained studies across comparable analytical dimensions.

2.1. Data Sources and Academic Databases

To ensure interdisciplinary coverage, the literature search drew on five major academic databases:

- Web of Science Core Collection,
- Scopus,
- ScienceDirect,
- SpringerLink,

Google Scholar (used selectively for highly cited and cross-disciplinary records).

This combination was considered appropriate because the topic sits at the intersection of climate science, machine learning, urban studies, and public policy. The search therefore aimed to capture both technically oriented studies and work that explicitly addressed planning, governance, or implementation questions (Berrang-Ford et al., 2021; Zennaro et al., 2021).

Search terms were grouped into three intersecting domains: climate risk, machine learning, and local governance and planning. The first group included terms such as climate risk assessment, hazard, vulnerability, adaptation, and disaster risk. The second covered machine learning, artificial intelligence, deep learning, random forest, gradient boosting, and explainable AI. The third included local government, municipal decision making, spatial planning, urban governance, land-use planning, and policy support.

These domains were combined through Boolean operators. A typical search string followed the structure: ("climate risk" OR "climate adaptation" OR "disaster risk") AND ("machine learning" OR "artificial intelligence" OR "explainable AI") AND ("local government" OR "urban governance" OR "spatial planning" OR "land-use planning").

Inclusion criteria were defined to maintain methodological quality and policy relevance:

- Peer-reviewed journal articles and authoritative institutional reports,
- Publications released between 2015 and 2025,
- English-language studies,
- Explicit use of ML for hazard, exposure, impact, or vulnerability assessment,
- Clear relevance to local, municipal, metropolitan, or urban decision contexts.

Exclusion criteria were applied symmetrically. Studies were excluded when they focused solely on global or national modeling without a clear pathway to local application, when they treated ML as a purely technical exercise without a risk-governance context, or when the methods, data provenance, or decision relevance could not be sufficiently assessed from the full text.

After screening, 112 publications were retained for in-depth analysis. Each study was coded along four analytical dimensions:

- Risk component addressed (hazard, exposure, impact, vulnerability),
- ML technique employed,
- Treatment of interpretability and uncertainty,
- Explicit connection to planning, policy, or implementation.

This coding structure enabled comparison across a heterogeneous literature and made it possible to distinguish between technically sophisticated studies and those that also demonstrated governance usability.

2.2. Limitations

The review has two main limitations. First, as a literature-based synthesis, it depends on the availability and reporting quality of published studies and may therefore underrepresent municipal practices that are not documented in academic outlets. Second, the evidence base remains uneven across regions, with a stronger concentration in data-rich and institutionally better-resourced contexts. For that reason, the framework proposed here should be read as an analytical aid for local decision making rather than as a claim of universal institutional readiness.

3. Machine Learning Techniques and Policy Relevance

3.1. Rationale for Technique Selection

Machine learning techniques differ not only in predictive capacity, but also in how well they support explanation, scrutiny, and implementation in public decision settings. For local governments, the relevant question is not simply which model scores best in isolation, but which model produces evidence that can be interpreted, compared across scenarios, and defended within legal and political processes (Rudin et al., 2022).

Local governments operate under conditions of:

- Legal Accountability,
- Political Scrutiny,
- Resource Constraints,
- Deep uncertainty regarding future climate trajectories.

Under these conditions, ML models must support reasoned judgment rather than stand-alone prediction. This is why techniques that are transparent, uncertainty-aware, and adaptable to multiple planning horizons tend to be more useful for municipal governance than models that maximize accuracy at the cost of explainability.

3.2. Machine Learning Techniques and Use Cases

Machine learning techniques therefore need to be matched to specific use cases such as hazard screening, vulnerability mapping, early warning, zoning support, infrastructure prioritization, or scenario comparison. The governance relevance of a method depends on its data requirements, interpretability, transferability, and ease of integration with GIS – and planning-based workflows.

Table 1 summarizes widely used techniques and interprets their value from a local governance perspective rather than from a purely benchmark-oriented perspective. This framing is important because public-sector adoption depends on whether model outputs can be translated into planning categories, risk communication, and implementable options.

Table 1. Machine Learning Techniques and Their Policy Relevance in Local Climate Risk Assessment

ML Technique	Typical Climate Risk Use	Strengths	Limitations	Policy Relevance
Random Forest	Flood & heat risk mapping	Robust, handles non-linearity	Limited causal insight	High – suitable for scenario comparison
Gradient Boosting (XGBoost)	Impact & damage estimation	High accuracy	Risk of overfitting	Medium–High
Support Vector Machines	Hazard classification	Effective in small datasets	Low interpretability	Medium
Artificial Neural Networks	Extreme event prediction	Captures complex patterns	Black-box behavior	Low without XAI
LSTM / RNN	Time-series climate forecasting	Temporal dependency modeling	Data-intensive	Medium
Explainable AI (SHAP, LIME)	Model interpretation	Transparency & trust	Added complexity	Very High
Bayesian ML	Uncertainty-aware risk modeling	Explicit uncertainty	Computational cost	Very High

Source: Adapted from Diehr et al. (2025), Rudin et al. (2022), Shaamala et al. (2025), Zennaro et al. (2021), and Zhang et al. (2023).

From this perspective, tree-based models remain especially useful when municipalities need a practical balance between predictive strength and interpretability, while explainable AI layers become critical when more complex architectures are used. Recent studies also show that GIS-integrated and XAI-supported workflows can make ML outputs more usable for local screening, prioritization, and disaster preparedness (Diehr et al., 2025; Zhang et al., 2023).

However, the transferability of models trained on historical data remains a central challenge under non-stationary climate conditions. This is precisely why ML should be embedded within scenario-oriented and uncertainty-aware decision processes rather than treated as a source of definitive forecasts (Haasnoot et al., 2024; Völz & Hinkel, 2023).

4. Policy-Oriented Recommendations

The literature reviewed in this study indicates that policy relevance improves when recommendations are organized by decision domain, planning horizon, geographic context, implementation scale, and institutional awareness rather than presented as a short generic list. This section therefore restructures the synthesis around those dimensions.

Such a grouping is better aligned with how local governments actually work. Different departments, different time horizons, and different territorial scales require different forms of evidence even when they rely on the same underlying risk data.

4.1. Policy-Domain Differentiation

At the policy-domain level, ML-enabled climate risk information serves different functions across spatial planning, infrastructure management, environmental monitoring, and disaster risk management. In spatial planning, the main value lies in screening exposure, comparing land-use alternatives, and identifying areas where future development may increase vulnerability. In disaster risk management, the emphasis shifts toward early warning, hotspot detection, and operational prioritization. Infrastructure departments, by contrast, require scenario envelopes that support maintenance, retrofitting, and long-term investment sequencing (Diehr et al., 2025; Forster et al., 2025; Pancewicz et al., 2023).

This distinction matters because a single model output may be useful for one policy domain, and inadequate for another. A hazard hotspot map may guide emergency preparedness, for example, but it is insufficient on its own for zoning revision unless uncertainty, exposure, and social sensitivity are also considered. Policy design should therefore begin with the intended municipal function rather than with the availability of a preferred algorithm.

4.2. Year-Based Horizons and Planning Cycles

A second grouping concerns planning horizon. Local governments rarely decide only for the immediate term. Annual budgeting, medium-term strategic plans, and long-lived infrastructure investments operate on different temporal logics and therefore require differentiated ML outputs. Short-term horizons benefit from near-real-time risk monitoring and early warning, medium-term horizons require scenario comparison for program and budget prioritization,

and long-term horizons require pathways-based approaches that remain robust under changing climate conditions (Haasnoot et al., 2024; Völz & Hinkel, 2023).

Accordingly, policy recommendations should not be framed as if a single forecast could satisfy all decision needs. For municipal planning, the more relevant question is how ML outputs can be updated across planning cycles and combined with threshold-based triggers for adaptation decisions.

This year-based perspective also helps prevent maladaptation. Decisions on transport corridors, drainage systems, coastal protection, or critical facilities require evidence that remains usable under multiple future conditions rather than under one assumed trajectory.

4.3. Geography-Based and Scale-Sensitive Application

Geography and scale further differentiate implementation needs. Coastal municipalities, river-basin settlements, metropolitan heat islands, and smaller inland municipalities do not face the same risk profiles or data conditions. Likewise, neighborhood-level intervention design, district-level prioritization, and city-wide strategy development demand different spatial resolutions and different levels of model generalization (IPCC, 2022; Pancewicz et al., 2023; Ustaoglu et al., 2024).

For this reason, local governments should avoid transferring models across territories without re-examining data quality, institutional capacity, and contextual drivers. Scale-sensitive application is especially important when ML outputs are used to justify parcel-level restrictions, infrastructure siting, or differential allocation of public resources.

4.4. Awareness, Institutional Capacity, and Implementation Matrix

A final grouping concerns institutional awareness and operational capacity. The literature suggests that the same analytical tool produces different governance outcomes, depending on whether municipalities possess internal technical staff, cross-departmental coordination routines, and a basic understanding of model uncertainty. In low-capacity settings, simpler and more transparent tools may have greater practical value than more complex models that depend on outsourced interpretation (Balaban & Akman, 2022; Mehryar et al., 2022; Tuğaç, 2023).

Table 2. Governance-oriented grouping of recommendations for ML-enabled climate risk scenarios in local governments

Analytical grouping	Recommended practice	Governance rationale	Supporting literature
Policy domain	Match ML outputs to municipal functions such as spatial planning, infrastructure management, and disaster risk management	Increases policy fit by linking analytics to concrete departmental decisions	Diehr et al. (2025); Forster et al. (2025); Pancewicz et al. (2023)
Planning horizon	Use different ML products for annual operations, medium-term programming, and long-term adaptation pathways	Prevents one-off forecasts from being misused across incompatible planning cycles	Haasnoot et al. (2024); Völz & Hinkel (2023)
Geographic context	Recalibrate models for coastal, river-basin, metropolitan, and data-scarce local contexts	Reduces transferability errors and improves contextual validity	IPCC (2022); Ustaoglu et al. (2024)
Scale alignment	Combine neighborhood, district, and city-wide analyses instead of relying on a single spatial resolution	Supports operational decisions while retaining strategic oversight	Diehr et al. (2025); Shaamala et al. (2025)
Awareness and capacity	Prefer transparent workflows, cross-unit coordination, and internal analytical learning in lower-capacity municipalities	Improves explainability, ownership, and continuity of implementation	Balaban & Akman (2022); Mehryar et al. (2022); Tuğaç (2023)

Table 2 translates these distinctions into an implementation matrix. The point is not to prescribe a single model choice, but to align analytical design with municipal function, planning horizon, territorial scale, and institutional readiness.

When such alignment is absent, ML risks becoming an isolated technical exercise. When it is present, ML can support more defensible prioritization, more explicit uncertainty management, and more coherent connections between climate evidence and local action.

5. Discussion

5.1. Repositioning Machine Learning within Local Climate Risk Governance

The review reinforces a central conclusion: the most persistent weakness in ML-enabled climate risk assessment is not a lack of computational sophistication, but a lack of alignment between analytical outputs and the institutional settings in which local decisions are made. This finding is consistent with recent urban adaptation research showing that better evidence does not automatically lead to better implementation if it is disconnected from planning processes, organizational capacity, and accountability structures (Mehryar et al., 2022; Reckien et al., 2023).

In local government practice, decisions on zoning, infrastructure maintenance, emergency preparedness, and capital investment are rarely made on technical grounds alone. They are filtered through legal mandates, political priorities, budgeting cycles, and interdepartmental coordination. ML-based climate risk assessment therefore becomes useful only when it can enter these institutional routines in a form that planners and administrators can evaluate and defend.

This point is particularly important for planning disciplines. A model that slightly improves predictive performance but cannot explain why one neighborhood, parcel, or infrastructure corridor is classified as high risk may create implementation problems rather than solve them. In public-sector contexts, legitimacy depends on whether the evidence can be translated into justifiable and reviewable planning decisions.

For that reason, this article treats ML as part of governance infrastructure rather than as a stand-alone technical instrument. Its practical value lies in supporting comparison, prioritization, and adaptive learning across alternative futures, not in replacing judgment.

5.2. Interpretability, Uncertainty, and the Limits of Technocratic Risk Assessment

The tension between model complexity and policy usability has concrete operational consequences. In zoning or land-use revision, opaque models make it difficult to justify why development constraints should apply to one area rather than another. In infrastructure budgeting, black-box outputs can obscure which risk drivers actually matter for prioritizing drainage, cooling, or retrofit investments. In emergency management, overly complex models may be difficult to validate or communicate under time pressure (Diehr et al., 2025; Rudin et al., 2022).

These tensions are not merely technical, they shape whether ML-supported assessments can survive administrative review, political scrutiny, and stakeholder contestation. Explainability therefore functions as a governance requirement that supports defensibility, communication, and institutional trust rather than as an optional post-hoc enhancement (Rudin et al., 2022; Zhang et al., 2023).

Uncertainty compounds this challenge. When model outputs are presented as point estimates without ranges, assumptions, or scenario context, municipalities may overcommit to decisions that appear precise but are not robust under changing climate conditions. In practice, this may lead to underdesigned infrastructure, mistimed investments, or misplaced confidence in static hazard boundaries.

A more appropriate approach is to treat uncertainty as information for decision design. Scenario envelopes, ranges, and comparable model outputs can help local governments evaluate options that remain acceptable across multiple plausible futures rather than optimize for a single projected one (Haasnoot et al., 2024; Völz & Hinkel, 2023).

5.3. Transferability and the Challenge of Future-Oriented Decision Making

A related methodological issue concerns transferability. ML models are trained on historical relationships, but climate governance increasingly requires decisions about futures in which those relationships may shift. This creates risks when models are transferred across time periods, places, or institutional contexts without revalidation.

Transferability problems are particularly visible when studies developed in data-rich metropolitan regions are expected to guide smaller or institutionally different municipalities. Differences in data availability, governance arrangements, exposure patterns, and socio-economic vulnerability can substantially alter model performance and interpretation (IPCC, 2022; Ustaoglu et al., 2024).

The reviewed literature suggests that this problem is better managed through scenario-based use than through unconditional prediction claims. ML outputs become more robust when they are interpreted as conditional evidence within adaptation pathways, stress tests, and iterative planning cycles.

Seen in this way, ML is most valuable when it supports anticipatory governance: not by announcing one future, but by helping municipalities compare what different assumptions imply for land use, service provision, and investment choices.

5.4. Implications for Urban Governance, Disciplinary Integration, and the Turkish Context

The findings also have implications for disciplinary integration. Climate-risk governance at the local level is not the domain of a single profession. Urban and regional planning, public administration, disaster and emergency management, GIS and geoinformatics, civil and environmental engineering, meteorology, and data science all contribute to distinct forms of expertise. ML-enabled risk assessment becomes institutionally meaningful only when these disciplinary inputs are translated into shared planning and governance routines.

In the Turkish context, recent scholarship has expanded knowledge on local climate adaptation policies, urban infrastructure resilience, and city-level vulnerability assessment. Studies on metropolitan municipalities, infrastructure policy, and intercity climate vulnerability show growing attention to local adaptation capacity, but explicit analyses of how municipalities in Türkiye incorporate ML-based climate risk outputs into routine planning and service decisions remain limited (Balaban & Akman, 2022; Tuğaç, 2023; Ustaoglu et al., 2024).

This gap is important. It suggests that the Turkish literature has advanced more quickly in diagnosing vulnerability, institutional awareness, and adaptation needs than in examining the concrete administrative uptake of ML-supported risk analytics. That finding does not diminish the relevance of international examples, but it does indicate that future Turkish research should move from general climate adaptation discourse toward operational studies of municipal data use, model interpretation, and implementation barriers.

5.5. Policy and Practical Implications for Planning and Disaster Risk Management

For planning and disaster risk management practice, the reviewed literature suggests several targeted uses of ML. Spatial planning units can employ ML for exposure screening, land-suitability review, and comparison of alternative development scenarios. Disaster management and emergency services can use it for early warning support, hotspot identification, and impact triage. Infrastructure and utilities units can apply ML outputs to prioritize maintenance, retrofit sequencing, and service continuity planning. Public health and social policy units may also benefit when heat, vulnerability, and service-access layers are integrated into local risk assessments.

However, these applications are most defensible when municipalities establish minimum standards for model documentation, uncertainty reporting, data provenance, and cross-departmental review. Such standards reduce the risk that technically sophisticated outputs are treated as unquestionable facts.

Future empirical work should therefore examine how ML-based climate risk evidence is introduced into concrete planning documents, municipal committees, procurement processes, and investment decisions. Comparative studies across municipalities would be especially valuable for identifying the institutional conditions under which similar analytical tools produce very different policy outcomes.

Overall, the review indicates that meaningful uptake will depend less on algorithmic novelty than on organizational learning, interdisciplinary coordination, and the ability to convert model outputs into administratively usable knowledge.

6. Conclusion

This study reviewed how machine learning is being used in climate risk assessment through the lens of local government decision making and found that the central challenge is not the absence of analytical capacity, but the incomplete translation of that capacity into planning and governance practice.

The review shows that ML techniques are now applied across hazard, exposure, impact, and vulnerability assessment with growing technical sophistication. Yet their practical value for municipalities remains uneven because outputs are often insufficiently aligned with institutional routines, planning horizons, territorial scale, and accountability requirements.

On that basis, the article advances a governance-oriented synthesis rather than a claim of empirical model innovation. Its main contribution is to organize the literature around four recurring requirements for local uptake: policy-domain fit, time-horizon sensitivity, scale awareness, and institutional capacity.

This perspective also clarifies why interpretability and uncertainty communication should be treated as core design requirements in public-sector applications. ML outputs are most useful when they support comparison, prioritization, and adaptive learning under uncertainty rather than presenting a single deterministic answer.

For spatial planning, local government practice, and disaster risk management, the findings indicate that ML can make a meaningful contribution when it is embedded within existing decision structures and paired with transparent documentation, cross-departmental interpretation, and scenario-based use.

At the same time, the review highlights an important research gap, especially in the Turkish context: there is still limited empirical evidence on how municipal institutions operationalize ML-supported climate risk analysis in routine planning, budgeting, and implementation processes.

In conclusion, the study does not propose a fully validated new local governance model; instead, it offers a structured analytical framework and a focused research agenda for connecting ML-enabled climate risk assessment with institutionally usable local action.

References

Balaban, A. Y. & Akman, K. (2022) Climate Change Adaptation Policies of Metropolitan Municipalities in Turkey. *Vizyoner Dergisi* 13(36), 1132-1149. https://doi.org/10.21076/vizyoner.1103978

Berrang-Ford, L. et al. (2021) A Systematic Global Stocktake of Evidence on Human Adaptation to Climate Change. *Nature Climate Change* 11(11), 989-1000.

Diehr, J., Ogunyiola, A., & Dada, O. (2025) Artificial Intelligence and Machine Learning-Powered GIS for Proactive Disaster Resilience in a Changing Climate. *Annals of GIS* 31(2), 287-300. https://doi.org/10.1080/19475.683.2025.2473596

Forster, J. et al. (2025) A Machine Learning Approach to Adapt Local Land Use Planning to Climate Change. *Urban Planning* 10, 8562. https://doi.org/10.17645/up.8562

Haasnoot, M. et al. (2024) Lessons from a Decade of Adaptive Pathways Studies for Climate Adaptation. *Global Environmental Change* 88, 102907. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2024.102907

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2022) *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mehryar, S., Surminski, S., & Hudson, P. (2022) Institutional Barriers to Climate Risk Management in Cities. *Climate Policy* 22(6), 812-828.

Meteorology General Directorate (2025) 2024 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi. https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2024%20MetAfet%20Degerlendirme%20Raporu_V1.pdf (Accessed: 18.12.2025).

Pancewicz, A., Anczykowska, W., & Żak, N. (2023) Climate Change Adaptation Activities Planning and Implementation in Large Cities: Results of Research Carried Out in Poland and Selected European Cities. *Climatic Change* 176, 116. https://doi.org/10.1007/s10584.023.03581-6

Reckien, D. et al. (2023) Quality of Urban Climate Adaptation Plans over Time. *npj Urban Sustainability* 3, 13. https://doi.org/10.1038/s42949.023.00085-1

Rudin, C. et al. (2022) Interpretable Machine Learning: Fundamental Principles and 10 Grand Challenges. *Statistics Surveys* 16, 1-85. https://doi.org/10.1214/21-SS133

Shaamala, A. et al. (2025) Machine Learning Applications for Urban Geospatial Analysis: A Review of Urban and Environmental Studies. *Cities* 165, 106139. https://doi.org/10.1016/j.cities.2025.106139

Tuğaç, Ç. (2023) Evaluation of Urban Infrastructure Policies in Turkey for Climate Resilience and Adaptation. *Sustainable and Resilient Infrastructure* 8(sup1), 190-202. https://doi.org/10.1080/23789.689.2022.2138162

Ustaoglu, E., Bovkır, R., & Sisman, S. (2024) Assessment of the Climate Change Vulnerability of the Cities in Turkey. *Environmental Science & Sustainable Development* 9(3), 1099. https://doi.org/10.21625/essd.v9i3.1099

Völz, V. & Hinkel, J. (2023) Sea Level Rise Learning Scenarios for Adaptive Decision-Making Based on IPCC AR6. *Earth's Future* 11, e2023EF003662. https://doi.org/10.1029/2023EF003662

World Meteorological Organization (2025) State of the Global Climate 2024. https://wmo.int/publication-series/state-of-global-climate/state-of-global-climate-2024 (Accessed: 18.12.2025).

Zennaro, F. et al. (2021) Exploring Machine Learning Potential for Climate Change Risk Assessment. *Earth-Science Reviews* 220, 103752. https://doi.org/10.1016/j.earscirev.2021.103752

Zhang, B. et al. (2023) Explainable Machine Learning for the Prediction and Assessment of Complex Drought Impacts. *Science of the Total Environment* 898, 165509. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.165509

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 361-384 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1868286

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Algoritmik Dünyada Faydasızlığın Savunusu: Georges Bataille ve Yapay Zekâ Çağında Egemenlik

The Apology of Futility in the Algorithmic World: Georges Bataille and Sovereignty in the Age of Artificial Intelligence

Adem YILMAZ*

Öz

Bu çalışma, yapay zekâ ve algoritmik sistemlerin toplumsal ve bireysel düzeydeki etkilerini ele alma uğraşındadır. Yapay zekâyı ele alan çalışmalar çoğunlukla faydacı, verimlilik odaklı ve teknik bağlamlarda ilerlemekte, işaret edilen etik riskler ise insanı bu bağlamlarla uyumlu kılma eğilimindedir. Üretkenlik, hız ve fayda eksenindeki söylem algoritmik düzeneklerin olumluluğunu onaylarken etik yaklaşımımızı da tesis etmektedir. Bu çalışma ise optimizasyon söylemi içinde çerçevelenen algoritmik uyumluluğu Bataille'ın egemenlik kavramı ekseninde eleştirel bir analize tabi tutmaktadır. Algoritmik sistemler, kendi etik ve davranışsal mekanizmalarını gündelik deneyimi dönüştürecek bir ekosistemi gündeme getirirken öne çıkardığı asimetri sayesinde bireysel otonomiyi, insanın egemen anlarını aşındırmaktadır. Bu doğrultuda makale, öncelikle yapay zekâyı konumlandırma çabasına girişirken onun bir ekosistem olarak dönüştürücü ve belirleyici bir fail olarak açığa çıkışına dikkat çekmektedir. Her iki adımda da algoritmik etik ile egemenlik kavramı arasındaki gerilime dikkat çekilirken insani fazlanın, faydasızlığın muhafazası olarak direnç noktası olduğunu öne sürmektedir. Algoritmik sistemler insani fazlayı dışladığı için değil, onu önemsizleştirdiği için konu edilmelidir. İnsan, egemen anların faili olarak kalmak istiyorsa optimizasyonun ontoloji düzeyine çıkarılmasına direnmelidir. Çalışma bütün boyutlarıyla siyasal kuramın ve eleştirel iletişim çalışmalarının algoritmik rasyonaliteye uyum yönünde etik-politik bir düzenleme yerine insanın egemen anlarını korumak ve açığa çıkarmak yönünde tutum almasını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Algoritmik Rasyonalite, Georges Bataille, Siyasal Kuram, Optimizasyon

* Dr. Öğr. Üyesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Iğdır Üniversitesi, Iğdır, E-mail: adem.yilmaz@igdir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5847-6835

How to cite this article/Atıf için: Yılmaz, A. (2026). Algoritmik dünyada faydasızlığın savunusu: Georges Bataille ve yapay zekâ çağında egemenlik. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 361-384. DOI: 10.14782/marmarasbd.1868286

Makale Gönderim Tarihi: 20.01.2026 **Yayına Kabul Tarihi:** 20.04.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Abstract

This study aims to examine the societal and individual effects of artificial intelligence and algorithmic systems. Research on artificial intelligence predominantly advances within utilitarian, productivity, and technical frameworks, whereas the identified ethical risks often align humans with these frameworks. Discourse focused on efficiency and advantage endorses the merits of algorithmic systems while concurrently defining our ethical stance. This work critically examines algorithmic compliance within the context of optimization, utilizing a critical analysis grounded in Bataille's notion of sovereignty. Algorithmic systems, although they provide an environment poised to revolutionize daily experiences with their inherent ethical and behavioral frameworks, undermine individual autonomy and instances of human sovereignty due to the imbalance they expose. The article initially seeks to contextualize artificial intelligence, highlighting its emergence as a transformational and pivotal force within an ecosystem. In both phases, the discussion highlights the conflict between algorithmic ethics and the notion of sovereignty, positing that human excess serves as a form of resistance through the maintenance of uselessness. Algorithmic systems warrant discussion not because of their exclusion of human excess, but because they diminish its significance. To maintain their status as agents of sovereign moments, people must oppose the elevation of optimization to an ontological status. The paper contends that political theory and critical communication studies must embrace a perspective focused on safeguarding and illuminating the prevailing aspects of humanity, rather than conforming to algorithmic rationality as a form of ethical-political governance.

Keywords: Artificial Intelligence, Algorithmic Rationality, Georges Bataille, Political Theory, Optimization

"Bilmemek, nihai sonucu hiç değiştirmez. Onu göz ardı edebiliriz, unutabiliriz: Yaşadığımız topraklar, ne olursa olsun, çoğalmış yıkım alanından başka bir şey değildir".

Georges Bataille (2010, ss.50-51)

"(…), kaldı ki inkâr etmek bugün, Rönesans'takinden daha az önem taşımaktadır".

Max Horkheimer (2005, s.397)

1. Giriş

Algoritmik bir ağ, gündelik deneyimi dönüştürücü şekilde sarıp sarmalıyor. Bu ağ içinde davranışlarımız ve programlarımız optimize ediliyor, iş akışlarımız verimli kılınıyor, içerikleri tüketmemizi belirlerken ilişkilerimizi karakterize edip düzenliyor; başka bir deyişle, nasıl ilişki kuracağımıza yön veriyor. Verimlilik, hız, üretkenlik ve fayda eksenli bir söylem algoritmik ağın olumluluğunu tasdik ediyor, etik yaklaşımımızı düzenliyor. Her ânımız, zevk ve beğenilerimiz, algoritmik ekonominin optimizasyonuna eklemlenirken deneyim, olumlu bir zorunluluğa boyun eğişe dönüşüyor. Bu söylem, olumluluğun gereği olarak, algoritmik ağı meşru ve elzem bir düzenek olarak teyit ediyor; verimlilik taleplerine uygunluğu olması gereken bir düzey şeklinde inşa ediyor. Elinizdeki bu makale, optimizasyon olarak işaretlenen algoritmik kolonizasyon riskini, Georges Bataille'ın egemenlik kavramı ekseninde çözümlüyor. Bu açıdan çalışma bir yapay zekâ analizi olmaktan önce bir egemenlik kavrayışıdır.

Bataille'ın faydasızlık kavramı öznenin üretim ve hesaplanabilirlik mantığından bağımsız olarak var olmasını sağlayan kritik bir uğrağı ifade eder. Günther Anders'in araç–aygıt ayrımı, teknolojik nesnelerin artık salt insan amaçları doğrultusunda yönlendirilemeyen, kendi mantığıyla işleyen aygıtlar hâline gelmesini gösterir; böylece insan, algoritmik sistemler karşısında sınırlı otonomisiyle yüzleşir. Araç–aygıt ayrımı, başka bir deyişle, teknolojik düzeneklerin amaçlar doğrultusunda kullanılan bir araç olmaktan çıkıp kendi işleyiş mantıklarını dayatan yapılara dönüşmesini ifade eder. Bu dönüşüm, insanın sınırlı otonomisini giderek gün yüzüne çıkarmakta ve onu yüzleşilmesi gereken bir olgu hâline getirmektedir. Bu yüzleşme ekseninde algoritmik düzenler insanın bilişsel kapasitesini yetersizlik bağlamında problem hâline getirir, verimlilik ve optimizasyon beklentisi doğrultusunda ise etik ve kapasite sorunlarını görünür kılar ve karar alma süreçlerimizi yeniden şekillendirir. Algoritmik sistemler, kendi eşitsizliklerini ve rekabet mekanizmalarını üreten bir ekosistem hâline gelirken, bireysel anlatılar veri düzlemine tercüme edilir; öznenin veri kılınamayan boyutları göz ardı edilir ve bireysel otonomi aşınır. Bu çalışma öncelikle faydasızlığın ve aygıtların sınırlarını görünür kılarak, egemenliğin ve öznenin yeniden tanımlanması sürecini, söz konusu ekosisteme teslim olmama anlamında, analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Bu bağlamda öncelikle yapay zekâyı konumlandırma uğraşına kalkışıyoruz. Akabinde algoritmik sistemin bir ekosistem olarak belirleyici ve dönüştürücü bir aktör olarak açığa çıkışına dikkat çekiyor, oluşan algoritmik asimetrinin, yani kullanıcı ile sistem arasındaki denetim ve bilgi eşitsizliğinin yayılımına dikkat çekiyoruz. Her iki uğrakta da algoritmik rasyonalitenin bir uzantısı olup olmamanın Bataille'ın egemenlik kavramıyla geriliminin de altını çiziyoruz. Nitekim temel sorun, Bataille'ın egemenlik kavramıyla doğrudan ilişkili olacak şekilde, insanın algoritmik rasyonalitenin bir uzantısına dönüşüp dönüşmediği ya da salt uzantı olmanın sınırlarını aşan bir varlık olarak kalıp kalmadığı ekseninde açığa çıkmaktadır. Bu doğrultuda algoritmik dünyanın Bataille'ın egemenliğinin koşullarını, fayda beklentisinden muaf ve hesaplanamaz insani boyutları nasıl tahrip ettiğini, hatta önemsizleştirdiğini göstermeye çalışıyoruz. Bireysel ve toplumsal deneyimin algoritmik rasyonalite ekseninde örgütlenişi, faydacılık ekseninde bir ahlâkı kurumsallaştırırken faydasız olanı önemsiz kılma eğilimindedir. Bu eksende insani fazlanın algoritmik yeterlilikle olan gerilimini Bataille'ın egemenlik kavramının içeriğiyle ele alıyoruz.

İnsan, egemen anların faili olarak, optimizasyonun ontoloji kılınmasına, başka bir ifadeyle optimizasyonun varoluşun aslî ölçütü hâline getirilmesine yönelik eğilimi kesintiye uğratmakla insan olma durumunu muhafaza eder. Bataille'ın egemenlik kavramı, insanın sorun çıkarma, uyumu bozma kapasitesini ve teknolojik rasyonaliteye indirgenemeyen fazlalık taşıma kapasitesini görünür kılar. Bu nedenle öngörülebilirliğe ve optimizasyona karşı geliştirilen direncin, tali ya da geçici bir sapma olarak değil, egemenliğin özgül bir uğrağı olarak ele alınması gerekir. Yapay zekâ karşısında duyulan insani ve düşünsel tedirginliğin sıklıkla "önemsiz" addedilmesi, tam olarak bu fazlanın bastırılma biçimine işaret eder. Siyasal kuramın görevi, bu bastırmaya karşı, optimizasyonun ontolojik bir ilke hâline getirilmesi yönündeki eğilimi, insani fazlanın politik ve düşünsel görünürlüğünü savunarak karşılamaktır. Nitekim geleceği, insani fazlalığı önemsizleştiren bir optimizasyon ağı içine hapsedemeyiz.

2. Yapay Zekâyı Nasıl Konumlandırmalıyız?

Yapay zekâ klasik araç kavrayışında, insanı birincil ve öncelikli kılan çerçeveyi darmadağın etme eğiliminde bir seyir izliyor. Günther Anders'in araç ve aygıt arasında yaptığı ayrım bu seyri kavramsallaştırmak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Anders'e göre araç, bireyin hükmünde şekillenen bir hedefe aracılık eden ikincil bir unsurdur. Aracın işlevi ve kullanım biçimi tümüyle bireyin otonomisi tarafından belirlenen bir öğedir. Aygıt söz konusu olduğunda karar, bireysel otonominin hükmünü reddeder niteliktedir, onun denetimini reddeder: "Aygıtlar 'araç' değil 'hükmü okunmamış kararlardır': Biz daha kafamızı kaldıramadan hakkımızda verilmiş kararlardır" (Anders, 2018, s.13). Nasıl yapılması gerektiği, araçsallık düzeyinde, bireyin otonomisi içinde, onun denetimini aşındırarak şekillenirken aygıt bu "nasıl"ı bu otonominin ötesinde kendi hükmüne alır. Birey bu durumda ikincil unsur hâline gelir; aygıt deneyimin aslî unsuruna dönüşür (Yılmaz, 2025, s.252). Dolayısıyla aygıt, salt araçsal kapasitenin teknolojik gelişimi değildir; bizatihi kapasitenin niteliğinde ve kullanımında bir dönüşüm yaratmaktadır. Otonom düzeyde ve kendi mantığı ekseninde işlerlik gösteren aygıtlar, kendi işleyişinin rotasını belirlerken insani karar ve eylemlere anî yönlendirmeler şeklinde müdahale edebilirler. Bu doğrultuda salt teknik süreçlerin unsuru olmaktan çıkarak insani karar ve eylemleri düzenleme, yönlendirme kapasitesine erişirler. Dolayısıyla aygıtlar, kendi normatif çerçevelerini oluşturan, dolayısıyla da bireylerin sadece kullanıcısı olmadığı, kendisini uyumlu kılmak zorunda kalacağı bir işlevsel yörüngeyi ifade eder. Söz konusu işlevsel yörünge, kullanıcıların kendilerini uyarlamalarını gerektiren normatif bir düzeneğe işaret eder. Bu durum aracın niteliğinde bir derece yükselmesi ya da gelişmiş bir düzeye ulaşması değil, aksine, bizatihi insanı birincil kılan deneyim yapısını dönüştürerek onun doğasında bir değişimi gündeme getirmektedir.

Matthias Risse'nin (2023) çalışması, bilişsel sınırlar ve karar düzeyinde vuku bulan doğa düzeyindeki bu değişimi yapay zekâ ve insan karşıtlığında ele alıyor. Çalışmanın ana argümanlarından biri, insanın bilişsel haritasının doğal sınırlılığının, yani sınırlı bilişsel kapasitesinin yapay zekâ ve algoritmaların desteğiyle sabit konumundan alaşağı edildiği yönündedir. Dolayısıyla yapay zekâ salt yeni bir araç olmanın ötesinde bizatihi mevcut karar kapasitelerinin dönüşümüne yol açan bir işleyişe sahiptir. Karar verme süreçleri algoritmik niteliğe bürünürken uzmanlık ve otorite arasındaki ilişki de yeniden tanımlanmaktadır. Bu durum da yeni bir rasyonalitenin, mevcut kavrayış düzeyine, düşünme ve değerlendirme biçimlerine müdahalesi anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra Risse'ye göre, algoritmik dönüşüm yalnızca yeni problemlerin kaynağı olmaktan ziyade, özgürlük, adalet gibi siyasal ve toplumsal kategorilerimizi de dönüştürmektedir. Dolayısıyla bu kategorileri söz konusu dönüşüm ekseninde düşünmeli, belki de yeniden icat etmeliyiz.

Yapay zekâya dair bu kavrayışın ihmal ettiği husus, onun teknolojik rasyonalitenin bir uzantısı olarak insanın karar verme ve deneyimi şekillendirme kapasitesine doğrudan müdahale etmesidir. Herbert Marcuse'nin (1998, s.44) altını çizdiği üzere teknolojik rasyonalite, bir deneyim yörüngesi oluşturma, başka bir ifadeyle deneyimi belirli bir çerçevede organize etme kapasitesine sahiptir ve insani kapasiteyi, bu yörüngenin işlerliğini sürekli kılmak üzere edilgin kılma eğilimindedir. Bu rasyonalite, insanları belirli aygıtların hükmünde, onlara bağımlı kalacak

şekilde olağan deneyimin sınırlarını ve ölçütlerini teşkil eder. Bireysel otonomi de bu bağlamda, koşulsuz uyum ve koordinasyon talep eden ve rasyonalitesini teknolojik deneyime tercüme eden teknolojik rasyonaliteye dönüşür. Bu doğrultuda otonomiyi de içeren bireysel rasyonalite, teknolojik gerçekliğin bir görünümüne indirgenir, onun belirleyiciliği içinde şekillenir. Bireyin rasyonalitesinin salt uyum zemininde biçimlenmesi onu, teknolojik paradigmanın ampirik bir unsuru, edilgin bir nesne kılmasına yol açabilir (Yılmaz, 2025, s.245-246). Risse, tekrar vurgulamak gerekirse, yapay zekânın başat aktör olduğu dijital alanın politik, toplumsal ve iktisadi boyutlarıyla yeni iktidar ilişkilerini gündeme getiren bir mekân olduğuna dikkat çekerken geleneksel siyasal teorinin onu açıklamada yetersiz kaldığına vurgu yapmaktadır. Bu okuma öncelikle insanın bilişsel süreçlerine eklemlenen algoritmaları, politik ve iktisadi süreçleri veriye tahvil eden algoritmik rejimi temel alıyor. Fakat yapay zekâyı teknolojik rasyonalitenin doğrudan bilişsel düzeye, gündelik deneyimi ve olağan/olağanüstü karar alma süreçleri bağlamında bireysel otonomiye yoğun müdahalesi olarak da ele alabiliriz.

Nitekim teknolojik rasyonalite, her şeyden önce, toplumsal bağlamda verimlilik, düzen, uyum gibi kategorileri aslî değer hâline getirir. Özgürlüğe dair potansiyelleri bu değerler üzerinden kendi denetim mekanizması lehine yeniden tanımlar. Bu iki bağlam, bireyselliğin toplumsal uyum ve itaat nezdinde potansiyellerini formüle edebildiği olumlayıcı kültürün gözeneklerini teşkil eder (Marcuse, 2009). Bu gözenekler bireyselliğin uyum ve itaat bağlamında anlam kazanmasına yol açar. Yapay zekânın özellikle üretkenlik ya da verimlilik olarak işaretleyebileceğimiz boyutu, onu farklı alanlarda analiz eden çalışmada dile getirildiği gibi, yoğun ve olumlu netice vermekle tanımlanmaktadır. Fakat çalışma, üretkenlikte artışı doğrudan "olumlu" görmemekte, insan becerilerinin azalması, kapasite erozyonu, mahremiyet ihlali gibi etik problemleri de göz önünde bulundurmamızı salık vermektedir. Bu iki husus bağlamında çalışma, yapay zekâyı salt teknik bir mesele değil, dönüştürücü bir teknoloji olarak çerçevelemekte ve buna rağmen, büyük ölçüde teknolojik fayda–üretkenlik ikilisini öne çıkarmaktadır (Al-Naqbi vd., 2024). Yapay zekâ bu noktada, esas itibariyle sağladığı fayda, verimlilik ve insana yönelik etkileri ekseninde tartışılmaktadır.

Bu noktada gözden kaçırmamamız gereken husus gerek Risse'nin gerekse Al-Naqbi'nin tartışmasının, Marcuse'nin işaret ettiği bağlamda, teknolojik rasyonalitenin yörüngesinde hareket ediyor olmasıdır. Karar verme etkinliğinin algoritmik bir karaktere bürünmesi, siyasal ve toplumsal kategorilerin bu doğrultuda düşünülmesi, Anders'in araç-aygıt ikili karşıtlığına gönderme yapar. Bu perspektifte yapay zekâ, mevcut siyasal ve toplumsal analiz kategorilerimizi yeniden inşa etmemizi gerektiren, dolayısıyla da insanı kavrayışın odağı bir özne olmaktan çıkarıp ikincil konuma itme eğilimine sahiptir. Bu durum insani kapasitenin, düşünsel ve pratik düzeyde bir teknolojik rasyonalite fenomeni olarak yapay zekânın yarattığı deneyim yörüngesinin işlerliği ekseninde ele alınmasını ifade eder. Başka bir ifadeyle, insani kapasite yapay zekânın odağında olduğu bir deneyim çerçevesi içinde değerlendirilir ve bu çerçeve içinde tanımlanır.

Algoritmik çerçeveleme ile karar kapasitesinin dönüşümü, Risse'nin işaret ettiği otorite ve uzmanlık arasındaki ilişkinin değişmesinin yanı sıra, bizatihi kararı kabul etme süreçlerimizde de

kendini açığa vurur. Scott Timcke (2021), bu süreci analiz ederken, algoritmik kararların ahlaki ya da etik değerde olduğu için değil, işlevsel olduğu için benimsendiğine dikkat çeker. Asıl olan etik kaygı değil, algoritmaların operasyonel kapasitelerinin performansıdır. Bunun da ötesinde Timcke veri toplama, kategorize etme, öngörü ve optimizasyon boyutlarıyla algoritmaları tekil bir yazılımdan ziyade kurumsal, iktisadi ve yönetsel bir sistem olarak tanımlar. Dolayısıyla algoritmalar, karar vermekten ziyade karar verme zeminini kurar; karar alanını biçimlendirir. Timcke, bu önemli vurgusunun yanı sıra algoritmaları tam da Marcuse'nin işaret ettiği teknolojik rasyonalite bağlamında değerlendirir. Karşımızda kapitalist rasyonaliteyi kendi ölçeğinde yeniden üreten bağımsız bir ekosistem yoktur. Algoritmaların yaptığı, bu rasyonaliteyi otomatikleştirmek, başka bir ifadeyle bu otomasyonu yeni bir düzeye taşımaktır. Başka bir ifadeyle algoritmalar teknolojik rasyonalitenin yol açtığı deneyim yörüngesini, daha da daraltıp sıkılaştırmaktadır.

William Leiss'in (1972) Marcuse ve teknolojik rasyonalite eleştirisini analiz ettiği çalışması, çalışma boyunca "deneyim yörüngesi" olarak işaret ettiğimiz olguyu, teknolojinin toplumsal örgütlenme biçimi hâline gelmesi şeklinde tanımlar. Ana odak teknolojinin rasyonalitesi değil, teknoloji ekseninde kendini örgütleme eğiliminde olan bir toplumun rasyonalitesidir. Bu doğrultuda rasyonalite, eleştirel niteliğini önemsizliğe terk etmiş, önceliği uyum olan bir araçsal akla dönüşmüştür. Leiss, Marcuse'nin teknolojiyi yer yer totalize edici, aşırı bütüncül bir güç olarak görmesini eleştirse de esas itibariyle onun, teknolojiye karşı çıkmak değil, alternatif bir rasyonaliteyi kurmamızı vurguladığını söylemektedir. Sorumluluk teknolojinin gelişiminde değil, onu konumlandırma biçimimiz ve hangi rasyonalite içinde kullandığımızdır.

Dolayısıyla sorun, yapay zekâ ekseninde siyasal ve toplumsal kategorilerimizi yeniden düşünmek ya da onun üretkenliği, faydacılığı ana değer kılan işleyişini gündeme getirmek değildir. Daha öncelikli soru, bu sistemlerin nasıl bir insanlık tasavvuru ürettiğini ya da üretebileceğini ele almaktır. Problem, yapay zekâyı ya da teknolojiyi nasıl ele alacağımız değil, insanı bu işleyiş ve sistem içinde nereye konumlandıracağımızdır. Anders'in dikkat çektiği ayrımla dile getirecek olursak, yapay zekâyı insanı ikincilleştiren ve onu kendi işleyişinin uzantısı kılan bir aygıt olarak göz önünde bulundurmak gerekir. AI and society: a virtue ethics approach (YZ ve toplum: bir erdem etiği yaklaşımı) başlıklı çalışma (Farina vd., 2024), dile getirdiğimiz etik-politik kaygıyı, dar kapsamlı yapay zekâ etiğinden ziyade erdem etiği ekseninde tartışmamız gerektiğini önerir. Yazarlara göre, yapay zekâ etiğine dair tartışmalar genel itibariyle onun etkileri bağlamında şekillenmekte, insanın ahlaki pozisyonu teknolojiye dair ilke tartışmaları ekseninde ihmal edilmektedir. İlke ve kural temelli tartışmalar, bağlamı göz ardı etme riski taşırken faydacı yaklaşım insan onurunu araçsallaştırma, Anders'in tabiriyle insanı ikincilleştirme potansiyeli barındırmaktadır. Bu araçsallaştırma eğilimi, yapay zekâyı ahlaki bir fail olarak konumlandırırken sorumluluğu insan dışı bir aktöre aktarma eğilimine sahiptir. Bu durum da olası ahlaki problemleri teknik bir hataya indirgeme eğilimi göstermekte, bu eğilimi norm kılabilmektedir. Yapay zekânın yaygınlaşması, Anders'e atıfla söze dökersek, bir aygıt olarak yerleşmesi sorumluluğun dağılmasına ve otomasyona devredilmesine yol açabilir. Bu durum, yazarların ifadesiyle etik körlük yaratabilir, insanın "nasıl yaşamalıyız" sorusunu teknolojinin "nasıl işler" sorusuna dönüştürebilir. İfadenin diğer yüzüyle veri gizliliği, bireysel otonominin

yitimi, şeffaflık, verimlilik artışı gibi yapay zekâyı merkeze alan etikten ziyade insanın nasıl olacağını odağı kılan bir etiğe yönelmeliyiz. Asıl husus yapay zekânın ne yaptığı kadar, insanın "nasıl biri" hâline geleceği ve "nasıl olması" sorularında düğümlenir.

Dolayısıyla yapay zekâyı öncelikli düşünme meselemiz olarak ele almaktan ziyade insanı düşünsel odağımızda tutmalıyız. Bu önermenin siyasal kuram nezdindeki karşılığı Terry Eagleton'ın (2006, s.27) ifadesiyle kuram üzerine düşünmenin esas itibariyle insanın kendi üzerine düşünmesi olduğudur: "Bu tür kuramlar, ne yaptığımıza dair yeni bir öz-bilinci benimsemeye zorladığımız zamanlar ortaya çıkarlar. Eski pratiklerimizi oldukları gibi kabul etmeye devam edemeyeceğimiz gerçeğinin bir belirtisidir bu. Aksine o pratikler, artık kendilerini sorgulamanın nesneleri olarak kalmak zorundadırlar". Eagleton'ın vurgusu, yapay zekâ ve algoritmaların yaygınlaşması karşısında kuramsal müdahalenin konumunu, nerede durması gerektiğini işaret eder niteliktedir. Yaşadığımız dönüşümün bu unsurlarını, insanı sorgulamaya yol açan ya da fırsat veren pratikler olarak kavramak başlangıç noktamız olmalıdır. Çünkü asıl gereksinim, ne yaptığımıza ve yapacağımıza yönelik bir öz-bilinç inşasının gerekliliğidir. Bu doğrultuda yapay zekâyı, kendiişlerliğine ve etik beklentilerine uyum sağlamamız gereken aygıtsal bir düzenek olarak düşünmeyi bir kenara bırakmalıyız. Aksine onu, insani varoluşumuzu sorgulamamızın nedeni ve nesnesi olarak sabitleyen eleştirel bir düşünüşe ihtiyaç vardır.

Okumakta olduğunuz bu satırlar, Georges Bataille'ın egemenlik kavramı ekseninde eleştirel bir öz-bilincin inşasını, yapay zekâ ve algoritmaların yaygınlaşan hükmü ve aygıtsal düzen olarak yerleşmesi karşısında hedeflemektedir. Bu doğrultuda çalışmamız öncelikle, yapay zekâyı algoritmik bir ekosistem olarak konumlandıran okumalara yönelmektedir. Nitekim bu okumalar yapay zekâyı, eski pratik ve düşünsel çerçevenin sürdürülemeyeceğini gösteren belirleyici bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirme yapay zekâyı, aygıtsal bir düzenek olarak çerçevelemektedir.

3. Toplumsal ve Politik Bir Aktör ya da Belirleyici Bir Etken Olarak Algoritmalar

Yapay zekâ ve algoritmik dünyayı toplumsal ve kültürel düzeyde radikal dönüşümlere yol açabilecek bir teknolojik olgu olarak ele almak, ona daha baştan "nötr" bir görünüm yüklemekle eşdeğer olacaktır. Başka bir ifadeyle, yapay zekâyı salt teknolojik dönüşümün düzeyi olarak tanımlamak onun değer içeren güç ilişkileri boyutunu göz ardı etmektir. İnsanların anlamlandırma süreçlerini ve eylem kapasitelerini doğrudan etkileyen bir bilişim düzeyini, yalnızca tarafsız bir dönüştürücü eşik gibi yorumlamak bu dönüşümün etik-politik etkilerini gözden yitirmemize yol açacaktır. Bu bakımdan yapay zekâyı toplumsal değişimin yanı sıra, eşitsizlik başta olmak üzere etik ve politik problemlerin yeniden üretildiği bir ekosistem olarak değerlendirmek gerekir (Özer vd., 2024). Bu çerçeve yapay zekâyı toplumla ve onu oluşturan değerler sistemiyle etkileşim dâhilinde ele almamızı, kendi içinde etik-politik tartışmaları barındıran sistemik bir işleyiş olarak görmemizi mümkün kılar.

Algoritmalar insanlık durumuna ve özgürlük deneyimine müdahalede bulunma kapasitesine sahiptir. Mark Coeckelbergh (2022), yapay zekânın politik felsefesini yaptığı çalışmasında algoritmaların özgürlüğün üç boyutunu daraltma tehlikesine dikkat çeker. Yazara göre bu üç boyut bireysel otonomi, toplumsal ve politik özgürlük ile insanın gelecekte neye dönüşeceği sorusudur. Karar alma kapasitemiz algoritmalar eşliğinde biçimlendiğinde ne denli özgür olabiliriz, sorusu bu tehlikeye dair sorgulamanın başlangıcını oluşturur. Coeckelbergh'e göre, verilerimizi analiz eden algoritmik sistemler, davranışlarımızı yönlendirme ve belirleme potansiyeline sahiptir. Haber akışları politik tutumlarımızı biçimlendirirken reklam algoritmaları tüketim davranışlarımızı yönlendirir. Yazar, bu durumu özgürlüğün sezdirilmeden aşınması olarak betimler: Özgürlüğün doğrudan elimizden alınmadığını, fakat farkına varmadan özgürlük alanının daraldığını vurgular. Bir diğer boyutta ise algoritmik asimetri, algoritmaların kim tarafından ve nasıl kontrol edildiği bağlamında açığa çıkar. Bireyler algoritmalar karşısında salt alıcı konumdadır, onlara sunulan seçenekler düzeneği yapay zekâ tarafından filtrelenmiş ve yapılandırılmış durumdadır. Bu iki boyutu birleştiren temel husus ise bireysel otonominin ve karar yetkisinin aşınması ya da yitimi tehlikesidir. Başvuru kılavuzu olarak işleyen yapay zekâ karşısında birey, algoritmik önerileri doğru kabul etme eğiliminde olurken, karar alma sorumluluğunu bir kenara bırakır. Böylece bireysel otonomi ve karar kapasitesi anlamında özgürlük, araçsal akıl içinde çözünmeye başlar (Coeckelbergh, 2022, ss.10-36). Algoritmalarla etkileşimimiz ölçüsünde araçsal aklın üç boyutta güç kazanması, Max Horkheimer'ın (2013, s.68) düşüncenin araçsallaşması yönündeki saptamasını gündeme getirir. Kararı ve davranışı olanaklı kılan düşünceler araçsallaşıp otomatikleştiğinde kendi başlarına anlam taşıyan olgular olma niteliğini yitirir. Böylece anlamın yerini, giderek salt işlev alır.

Bireysel otonominin çözülüşü doğrultusunda yapay zekânın bir fail olarak ortaya çıkışı, insanı bilinçli bir özne olarak ayrıcalıklı bir konuma sabitleyen geleneksel ayrımın aşınmaya ve önemsizleşmeye başlamasına yol açmaktadır. Coeckelbergh'in vurgusuna benzer şekilde, yapay zekâya etki etmeye ve karar vermeye yetkin bir fail olarak davranılması, bilinçli varlık olarak insan ve insan-dışı varlıklar arasındaki ayrımı sorgulamaya açmaktadır (Varypaiev vd., 2025). Yazarların altını çizdiği üzere, insan ve insan-dışı varlıklar arasındaki hiyerarşinin bilinç, otonomi ve karar verme boyutlarında sorgulanabilir hâle gelmesi, insanın kimliğinin parametrelerini giderek sarsan bir olgudur. İnsan-dışı bir işleyişe karar alan bir fail olarak yaklaşılması insan odaklı etik-politik değerlendirmelerin zeminini geçersiz kılma riski taşımaktadır.

Hannah Arendt (2023), önyargının karakterini "saplanıp kalma" şeklinde betimler. Üstlenilmiş anlam çerçevelerinin peşinde sürüklenmemize yol açan önyargı hem yargıyı hem de şimdiki zamanda olası özgün deneyimi katleder. Algoritmik önyargı ise her ne kadar sistemsel bir hata olarak tanımlansa da Carter ve Dale'in (2026) işaret ettiği gibi, teknik ya da kodlamadaki bir arıza olmaktan ziyade toplumsal, politik ya da iktisadi bağlamdaki iktidar ilişkilerinin ürünüdür. Başka bir ifadeyle algoritmik önyargı, içinden doğduğu toplumsal ve politik formasyonun eşitsizliklerine saplanıp kalarak onları yeniden üretmektedir. Yazarların vurguladığı üzere algoritmalar toplumsal ve politik yapının dışında değil, tam da onun içinde konumlanmış durumdadır. Toplumsal yaşamın aktörleri hâline gelen algoritmalar, mevcut eşitsizliklerin yeniden üretimine

katkıda bulunurken bu durumu teknolojik süreçler ile karar mekanizmaları için taşımaktadır. Dahası, kullanıcılar ile yapay zekâ platformları sahipleri arasındaki güç asimetrisi hem karar alım süreçleri hem de bilginin nasıl üretildiği ve sunulduğu konusunda şeffaflığa izin vermeyen bir eşitsizlik üretimini mümkün kılmaktadır. Peters'in (2022) makalesi de algoritmik söylemin, hâlihazır önyargıları ve olumsuz temsilleri devralabileceğine dikkat çeker. Yazara göre politik ve toplumsal önyargıların algoritmik söyleme sızma durumu yapay zekâ etiği üzerine düşünme girişimlerinde göz ardı edilmemelidir.

Yapay zekânın politika ile ilişkisi, mevcut eşitsizlikleri yeniden üreten ve önyargı olgusunu da içerecek şekilde "nötr" ve depolitize bir söylemi gündeme getiren çerçevede de işleyebilir. Yarden Katz'ın çalışması (2020) bu bağlamda, yapay zekâ ve algoritmaların, siyasal meseleleri teknik bir söylem içinde eriterek onları salt teknik bir sorun kılma ya da sadece teknik bir mesele olarak sunma kapasitesine dikkat çeker. Karmaşık, çok boyutlu siyasal ve toplumsal konuların teknik bir dile çevrilerek depolitizasyona maruz bırakılması yapay zekânın temel işleyiş ve kullanım biçimlerinden biri hâline gelmektedir. Örneğin tarihsel ve yapısal bir sorun olarak ırkçılık, teknik olarak düzeltilmesi gereken bir önyargıya indirgenebilir, bir optimizasyon sorunu olarak işaretlenebilir. Katz'ın analizi, yapay zekânın salt teknik bir bağlamda değerlendirilmemesi gerektiğine vurgu yaparken algoritmaların, mevcut siyasal ve kültürel söylemlerin sürekliliğine nasıl katkı sağladığını gündeme getirmektedir.

Yapay zekânın toplumsal boyuttaki etkilerini ChatGPT özelinde ele alan bir çalışma ise ekseriyetle verimlilik ve erişilebilirliğin artışını, karmaşık bilgilerin sadeleştirilmesini öne çıkarmaktadır (Haque & Li, 2025). Çalışma etik boyutu ise bireysel ve kurumsal düzeyleri birlikte düşünerek şeffaflık ve verimlilik doğrultusunda, sorumlu kullanım üzerinden kurmaktadır. Bu dikkatin diğer boyutunu ise yapay zekânın tam olarak öngörülemeyen dönüşüm potansiyeli teşkil etmektedir.

Bu çerçevede bakıldığında yapay zekâ ve algoritmik süreç, kaçınılması güç bir ekosistem olarak görülmektedir. Bu ekosistem, bireyleri büyük oranda edilgin kılmaya eğilimli algoritmik bir asimetrinin oluşumuna yol açmakta, giderek karar veren ve müdahalede bulunan bir fail olarak işlemekte ve böylece mevcut eşitsizlikler ile önyargıları kendi düzeyinde yeniden üretebilmektedir. Bu doğrultuda süreç hem özgürlüğü hem de faydayı öne çıkaran yetkinliğin ifadesi şeklindeki insani kapasiteyi tahrip eden bir özgürlük aşınması olarak işlemektedir. İnsan-dışı bir işleyiş mantığını güçlendiren performansların yanı sıra verimlilik, erişilebilirlik gibi fayda kategorilerini zorunluluk düzeyine çıkaran kullanıcı eğilimleri de söz konusudur. Elimizdeki perspektif insanın insanla, insanın anlam ve bilgiyle olan ilişkisini dönüştüren bir aygıtsal düzenekle karşılaştığımızı ortaya koymaktadır. Salt işlevi öne çıkaran ve onu giderek geçer akçe kılan bireysel ve toplumsal dönüşüm, günümüz itibariyle sınırlı işliyor görünse de, insana özgü egemenlik potansiyelini tehdit eder niteliktedir. İnsana, kendini gerçekleştirmede bir kolaylık ve konfor alanı olarak ele alınan bu olgu, esas itibariyle, kendimizi gerçekleştirme, kendimize egemen olma kapasitemizi tahrip ediyor olabilir. Bu noktada egemenliği, faydasızlık kapasitesini hatırlamamız gerekiyor. Bunun yanında karşımızdaki pratiklerin araçsal statüsünü muhafaza etmemiz, onları insanı ikame eden yapılar hâline getirmememiz gerekiyor.

4. Egemenliğin Terkine Doğru: Yapay Zekâ, Faydacılık ve Zamanı Yitirmek

Altını çizdiğimiz üzere araçsal statünün en önemli unsuru, faydacılıktır. Roff'un (n.d.) çalışması, bu doğrultuda, yukarıda değindiğimiz erdem etiği önerileri yerine faydacılığın nasıl beklenebilir bir yönelim hâline geldiğini tartışır. Yapay zekânın belirsizlik durumunda kararlar verebilme, olasılık tahminleri üretebilme gibi kapasiteleri faydacı etiğin teknik olarak elverişli kabul edilmesine neden olur. Roff'a göre, yapay zekâ ve algoritmalar çağında faydacılık, açıktan desteklenen bir ideolojik eğilim olmaktan ziyade, teknolojik bir gereklilik olarak algılanır. Fayda, bu noktada, normatif düzeyde kabul edilmesi gerektiği için değil, hesaplanabilir bir ölçüt olarak karşımızda durduğu için belirleyici ve beklenebilir niteliktedir. Yapay zekâ, bu niteliğiyle, sorumluluğu görünmez kılarak etik erozyon yaratma eğilimi taşır. Bununla birlikte, algoritmik modeller, fayda maksimizasyonunu odağına alan bir ahlâk anlayışını kendiliğinden kurumsallaştırma potansiyeline sahiptir. Nitekim yapay zekâ, değeri sayısallaştırarak karşılaştırılabilir bir form hâline getirir. Bu açıdan yapay zekâ, Roff'un çalışmasının da işaret ettiği üzere, faydacılığı yegâne geçerli ölçüt kılma riskini barındırır.

Digital Optimization, Utilitarianism, and AI (Dijital Optimizasyon, Faydacılık ve YZ) başlıklı makale Roff'un işaret ettiği olguyu faydacılık kavramsallaştırmasıyla birlikte derinleştirir (Nida-Rümelin & Weidenfeld, 2022). Faydacılık, yazarlar açısından, herhangi bir eylemin hesaplanabilir değerlere dönüştürülerek sayılarla temsil edilebileceğini iddia eder. Böylelikle bu yaklaşım, en yüksek kabul edilebilir değerin aynı zamanda etik tercih olduğu varsayımını savunur. Optimizasyon sürecinde ise yapay zekâ, değer atamalarının ve olasılıkların ayarlanması ekseninde, eldeki verileri fayda üretecek hâle getirir. Karar, bu noktada, fayda üretme, yani optimize etme sürecinde şekillenir. Makalenin işaret ettiği üzere bu husus, yapay zekânın etik değerlerden, bireysel ve toplumsal gerçeklikten soyutlanmış şekilde karar veriyormuş gibi görünmesine yol açar. Matematiksel düzeyde işleyen bir yapay zekâ etiği, bu bağlamda, karar verme sürecini otomatikleştirerek insani özgürlüğü, Coeckelbergh'in de vurguladığı üzere, aşındırır. Makale, tam da bu sebeple, faydacılık ekseninde gerçekleşen bir yapay zekâ optimizasyonu insani etik ile gerilim içindedir. Yapay zekâ ile faydacılığın arasında neredeyse uzlaşmaz, aşılması zor bir sınır, bu doğrultuda, kendisini muhafaza edecektir.

Uzlaşmaz bir sınırın bir diğer boyutuna, yapay zekânın algoritmik yönetim biçiminde görünür hâle gelmesiyle de tanık oluruz. Algoritmik yönetim, çalışanlar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaya göre (Xianghan & Zhengwei, 2025), verimliliği arttıran ve bireysel düzeyde teşvik edici etkiler yaratmaktadır. Bununla birlikte, otonominin aşınması, mahremiyet ihlali gibi olgulara yol açmaktadır. Bu husus algoritmik yönetimin, salt teknik bir optimizasyon olmanın ötesinde, daha geniş etik-politik ve toplumsal çerçevede değerlendirilmesini gerektirmektedir. Huram Konjen'in (2025) çalışması da algoritmik yönetimi analiz ederken eleştirisini teknik optimizasyon olgusunun ötesine taşımakta, bu yapının ilişkisel düzeydeki etkilerine dikkat çekmektedir. Her ne kadar işlevsel düzeyde verimliliği arttırsa da algoritmik yönetim, çalışanlar arasındaki ilişkileri dönüştürme potansiyelini barındırmaktadır. Yazara göre, empati, yardımlaşma ve yaratıcılık gibi ölçülemeyen birtakım katkılar, algoritmik yönetim tarafından göz ardı edilirken bu durum,

beklenen verim ile insani değerler arasında gerilime yol açmaktadır. Bu gerilimde dikkat çekici husus, algoritmik müdahalenin çalışanlar özelinde bireyi temsil etmede birtakım sınırlılıklar taşıyor olmasıdır. Buna rağmen verimlilik bağlamındaki artış, bireysel varoluşu, başka bir ifadeyle bireysel kimliği veriye dönüştürme eğilimindedir. Bjerring ve Busch'un ortak çalışması (2025) biyolojik, psikolojik ve anlatı temelli kimliğin istatistiksel bireye dönüştürülmesine dikkat çekmektedir. Algoritmik temsiller bireyi ve kimliği ölçülebilir, öngörülebilir ve optimize edilebilir bir düzeye indirgeme eğilimindedir. Bununla birlikte, bu indirgeme dışında kalan kimliksel boyutları göz ardı ederler. Kimlik böylelikle, salt verimli kılınması gereken bir sürecin ürünü hâline getirilme riskiyle karşı karşıya bırakılmaktadır.

Ürün hâline gelmenin bir diğer boyutu ise zaman yönetiminin yapay zekâ ekseninde şekillenmesidir. PITCH adlı yapay zekâ uygulaması üzerine yapılan çalışma, kullanıcı ile algoritma arasındaki etkileşimin gündelik yaşamı daha verimli kıldığını iddia etmektedir. Söz konusu etkileşim, odaklanmayı arttırmakta ve bireysel psikolojinin iyilik hâlini destekleyebilmektedir (Abbas & Lee, 2024). Çalışmaya göre algoritmalar, konuşma tabanlı sistem, bireyin planlarının dışsallaştırmasına imkân tanımakta ve bunların salt zihinde kalmasını engellemektedir. Kullanıcılarına gündelik yaşamın organizasyonuna dair stratejiler sunan, soruları derinleştiren ve yönlendirici danışmanlık hizmeti veren bir iletişim biçimine olanak sunmaktadır. Yazarlara göre yapay zekâ salt bilgi sunan bir araç değildir. Bireyin kendi taslakları üzerine düşünmesine imkân tanıyan bir öz-yansıma alanı kurmakta, rutin müdahalelerin ötesine geçen geliştirici stratejiler önermekte ve kendi zamansal planına bağlı kalmasını sağlayan motivasyonu üretmektedir.

Dikkat edilecek olursa algoritmik işlev, sadece üretim yapmakla yetinmemekte, üretimin sonuçlarını değerlendirmeye odaklanmaktadır. "Yapay zekâ = üretkenlik" varsayımı ilk bakışta kendi vaadini sağlıyor gibi görünse de algoritmik otomasyon, süreç içinde yeni yükümlülükler ve görevler üretme eğilimindedir. Böylelikle de verimli kılmayı hedeflediği zamanı, kullanıcılar açısından baş edilmesi zor düzeyde bölebilir. Söz konusu ironi, verimli kılarken zorlaştırmak anlamında, üretkenlik erozyonuna da yol açabilir (Simkute vd., 2025). Bunun yanı sıra, işlemsel aşınmaların giderilmesi için kullanıcıların rolünün belirgin kılınmasına, daha açık şekilde tanımlanmasına vurgu yapılmaktadır. Bir bakıma söz konusu saptama, algoritmik desteğin gerçekten işlevsel olabilmesi için kullanıcıların pozisyonunun belirlenmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Algoritmik işleyiş için bireyin konumunun açık ve net şekilde tanımlanması gerekmektedir.

Yapay zekânın işlevsel mantığı, görüldüğü üzere, fayda ve verimlilik özelinde bir tür zorunluluk alanı oluşturma eğilimindedir. Söz konusu zorunluluk alanı, optimizasyon ve verimlilik uğruna birtakım insani nitelik ve değerleri önemsizleştirme yönelimine sahiptir. Ele aldığımız tartışmaları ortak kesen husus şudur: Algoritmik sistemin işleyişi, bir başka ifadeyle onun hükmündeki deneyim çerçevesi daha "üretken" kılınmak istenmektedir. Bu üretkenlik talebi, bireyi pratik ve etik boyutta uyumlu kılacak şekilde konumlandırmayı hedeflemektedir. Çünkü faydanın maksimizasyonu bireyin sürece uyumluluğu ile mümkün olabilecektir. Dolayısıyla yapay zekâ, işlevsel mantığı ekseninde, performansı her düzeyde arttırma eğilimi ve insani pratiklerle

değerleri ölçülebilir veriye indirgeme niteliğiyle, Bataille'ın işaret ettiği anlamda egemenliğin ihlâline yönelik optimize edilmiş bir düzen inşa etmektedir. Nitekim egemenlik, algoritmanın ölçemediği için kulaklarının sağır olduğu, belki de onun tarafından sessizliğe ve önemsizliğe gömülmek istenen boyutlarında saklıdır.

5. Faydasızlığın Gerilimi: Bataille ve Egemenlik

Yapay zekâyı insani deneyimi dönüştürücü bir ekosistem ve algoritmik asimetrinin sürekliliğini sağlayan bir yapı şeklinde ele almak insanın araçsallaşma potansiyelini gündeme getirir. Bu araçsallaşma, aygıt ile araç arasındaki ayrımın, araç boyutunun daralmasıyla gerçekleşir. Başka bir ifadeyle, araçsal boyut daraldıkça bireysel otonomi de aşınmaya uğrar. Bunun yanı sıra, algoritmik çerçevenin düzenleyici ve yönlendirici etkisine de dikkat çekmek elzemdir. İnsanî varoluşun etik ve pratik boyutlarıyla, gündelik işleyişten anlamlandırma mekanizmalarına değin geniş bir düzlemde algoritmik dünyayla uyumlu hâle getirilme riskini göz önünde bulundurmalıyız. Son kertede dönüştürücü ekosistem, böylesi bir uyumluluğun inşası olarak işleyebilir. Nitekim bireysel mahremiyetlerin ihlâli, otonominin aşınması gibi saptamalar, söz konusu uyumluluk beklentisiyle birlikte, insanı birincil kılan anlayışın ne şekilde zayıflatıldığına yönelik uyarılar şeklinde okunmalıdır.

Bataille'ın egemenlik kavramı, böylesi uyarıları önemsizliğe gömen bir radikallik taşır. Egemenlik, Bataille'ın kavramsallaştırmasıyla, algoritmik dünyanın fayda uğruna göz ardı ettiği, önemsizleştirdiği ve görünmez kıldığı deneyim çerçevesini görünür kılar. İşlevsel sayılmayan duyumlara, yitimlere ve taşkınlıklara kapı açan bu deneyim, insanın kendini bulma imkânını radikal şekilde savunur. Bu perspektiften bakıldığında algoritmik dünya, Bataille'ın egemen insanını mümkün kılabilecek koşulları önemsizleştirme ve ortadan kaldırma eğilimi taşımaktadır. Bu noktada öncelikle ele aldığımız yapay zekâ tartışmalarının odak noktalarını kısaca toparlamak yerinde olacaktır:

Risse'nin işaret ettiği üzere algoritmik dünya, insanın bilişsel sınırlılığını giderek bir problem hâline getirmektedir. Bu gidişat da kimi toplumsal ve siyasal kategorilerimizi yeniden düşünmemizi gerekli kılmaktadır.

Yapay zekâya dair analizlerin ortaklaştığı noktalardan biri, verimlilik artışının, insan becerilerine yönelik tahribatı, mahremiyet ve kapasite sorunu gibi etik problemleri gündeme getirmesidir.

Algoritmik dünya giderek kendine özgü eşitsizlikler, rekabetler üreten ve gittikçe güçlenen bir ekosistem hâline gelmektedir.

Karar alma kapasitemizin algoritmik müdahaleler ekseninde şekillenmesi, beraberinde bireysel otonomi ve özgürlüğün aşınmasını getirmektedir.

Siyasal ve sosyal problemler salt teknik bir arızaya indirgenme riskiyle karşı karşıyadır.

Faydacılık, algoritmik dünyanın işlevselliği ve beklentisi ekseninde, genel bir ahlaki norm hâline gelmektedir.

Bireysel anlatı biyolojik, öyküsel ve psikolojik boyutlarıyla salt veri düzlemine tercüme edilmekte, böylelikle de istatistiksel birey görünür hâle getirilmektedir.

Algoritmik veriler, bireyin kendisini görüp değerlendirdiği bir öz-yansıma alanına dönüşmekte; dolayısıyla da zamansal yönetimin veri kılınamayan boyutlarının önemsizliğe terk edilme riski gündeme gelmektedir.

Bu hususlar, Leiss'in Marcuse'nin teknolojik rasyonalitesi bağlamında dikkat çektiği, toplumsal örgütlenmenin ve bireyin konumunun algoritmik düzeyde yeniden şekillenme potansiyeli ile değerlendirilmelidir. Başka bir ifadeyle, toplumsal formasyonun algoritmik mantık doğrultusunda düzenlenmesi ve bu mantığın kendi rasyonalitesini toplumsal deneyimin ana ekseni kılma eğilimi dikkate alınmalıdır. Bu eğilimler, algoritmik yönetimin hükmü altında, insani eylemlerin verimlilik ve üretkenlik değerleri ekseninde ölçülebilir çıktılara indirgenmesine imkân tanımaktadır. Bu süreç, Marcuse'nin rasyonalitesini anımsatacak şekilde, bir zorunluluk alanı üretmektedir. Buna ek olarak, sadece üretimin ve eylemlerin değil, bizatihi bunlara alan açan zaman yönetiminin optimize edilmesi yaşamı, verimliliği ve gerekliliği ihmal etmesi yasaklanmış bir performans sürecine dönüştürmektedir. Bu eğilimler, verimliliğe ve optimizasyona uymayan aşırılığı ve gereksizliği konu dışı bırakmaktadır. Zamanın boşa harcanması da onun hesaplanabilir bir performans sürecine indirgenmesiyle birlikte önemsizleşmektedir. Aynı şekilde davranış ve eylemlerin algoritmik rasyonalite ekseninde geliştirilmesi beklentisi, deneyimi otomasyona tercüme eden anlayışı gündeme getirmektedir. Böylelikle elimizde, Bataille'ın egemen insanının olanaklılık koşullarını ilga eden bir yaşam deneyimi kalmaktadır.

Bu doğrultuda öncelikle şu hususu vurgulamamız gerekmektedir: Bataille için egemenlik, en temel düzeyde, insanın kendisini bulması ve kendisini yitirmemesi demektir (2010, s.133). Kendini bulma ve kendini yitirmeme, insanın kendisi dışındaki herhangi bir otoriteyi, dayatmayı, kaygıyı askıya alma etkinliğini ifade eder. Bu perspektifte algoritmik dünya, Bataille'ın "yararlı ve yıkıcı" niteliği ile tanımlayacağı, salt fayda ve verimlilik yönündeki kaygıyı temel alan deneyim sürecidir. Oysa egemenlik, kişinin kendi varlığını bu kaygıların ötesinde kurabildiği, onları beyhude bulan bir bilinci ifade eder (bkz. Bataille, 2010, s.166). Bataille için algoritmik dünya, insanın kendi varlığını yalnızca fayda ve verimlilik düzeyine indirgediği bir edilgenlik alanıdır. Bu dünyanın yıkıcı niteliği fayda ve verimlilik kaygılarının doğrudan yaşam deneyimine nüfuz etmesinde saklıdır. Hâliyle bu dünyada algoritmik veriye dönüştürülemeyen her şey faydasızlıkla itham edilir. Bu doğrultuda işlevsiz görülen eylemler gereksiz, uyumsuzluk ise aşırılığa gönderme yapmış olacaktır. Bataille için bu parametreler, boşluğa tahammül edemeyen, aşırılığı ilga eden bir dünya inşa eder. Nitekim egemen, her şeyden önce ihlâl edebilendir. Onun duygusu, her şeyin "sonuna gelinmesinde" açığa çıkan körükleyici, aşırılıklara sürükleyen ihlâl deneyimidir. Dolayısıyla da edilginliğin reddi anlamında gelir (Bataille, 2006, s.86). Bu ihlâlde, Giorgio

Agamben'in (2020) deyimiyle, fayda ve hesaplanabilir olanın dışına çıkan öznel bir özgürlük deneyimi vuku bulur.

Bu deneyim, algoritmik dünya bağlamında, kesinlikle veri ya da hesaplanabilir bir olguya indirgenemez. Denis Hollier (1989), Bataille'ın egemenliğini böylesi bir indirgenemezliği işaret edecek şekilde, olası düzenlemelere yönelik bir direnç biçimi olarak tanımlar. Bu direnç biçimi her türlü hesaplanabilir ve işlevsel mantığı aşan bir yaşam pratiğine gönderme yapar. Benzer şekilde, bu yaşam pratiğini egemen-öznenin kendini inşa etmesi olarak da okuyabiliriz. İnsan kendisini, dış dünyada olup bitenlerin yükünden kurtulma, edilginliğin hükmünden sıyrılma sürecinde, inşa eder. Bu kurtuluş ve sıyrılma, egemen-özne olma sürecine, başka bir ifadeyle egemenliğin öznel dinamiğine işaret eder. Sürecin kendini açığa vurma uğrakları ise haz ve ihlâl anlarıdır (Lee, 2001). Söz konusu anları, edebiyat bağlamında tartışmaya açan Pollock'a göre (1973) asıl olan araçsallıktan sıyrılmaktır. Odak noktası ise amaçsızlığa yönelme, dahası işlevsel beklentilere, faydayı talep eden iktidar ilişkilerine, toplumsal çerçeveye yönelik reddiyedir. Tuomas (2023) ise, Bataille'ın egemenlik kavramını sistematikleştirme çabası içinde olduğu makalesinde, bu durumu hiyerarşiden yoksun bir yayılma potansiyeli olarak tanımlar. Bataille'ın egemeni, kemikleşmiş araçsal ve faydacı ilişkilerden özgürleşmeyi ifade eder.

Bataille'ın egemenlik kavramına yönelik saptamaları da ortaklaştıran önemli hususlardan biri, Kennedy'nin de (2018) estetik bağlamda vurguladığı üzere, zamanın doğrusallığının askıya alınmasıdır. Egemenlik, şimdiki zamana odaklanma, geçmişe ve geleceğe dair tasavvurların, hesaplamaların askıya alınmasını ifade etmektedir. Kennedy'nin makalesinin özgünlüğü, egemenliğin bir toplumsal dönüşüm ya da siyasal düzeyde fayda sağlama amaçlarından özgürleşmenin altını çizmesidir. Zamansal askıya alış bağlamında toparlayacak olursak Bataille, egemen-özneye özgü bir zamansal deneyimi gündeme getirir. Söz konusu olan sadece basit bir "şimdicilik" değil, faydanın uzun vadeli hedeflerinden, planlamanın dar kalıplarından ve geçmişin yüklerinden arınabilme kudretidir.

Bataille'a göre egemenlik, insanın salt kendine dayanarak kendisini bulması, inşa etmesi ve yitirmemesi anlamına gelir. Aynı zamanda, onu tanımlayan her türlü kalıbın, biçimlendiren görme tarzlarının dışına çıkabilme yetisidir. Egemenlik, bu doğrultuda, tanımlanmış olmanın ötesine geçme deneyimidir. Bu öte, gizemli ya da mistik bir deneyim olmaktan ziyade bizatihi bağlantısızlıktır. Başka bir ifadeyle, kurulu bağlantılardan ve belirlenmiş ilişkilerden kopuş yaratabilme hâlidir. Bu hâl, düzenlenmiş bir dış deneyimin ve zamanın doğrusallığında vuku bulan kaygıların, önceden verilmiş amaçların ve bunlara dair bilgilerin yokluğunu talep etmenin deneyimidir (Bataille, 2018, s.25). Bu talep esas itibariyle faydalılığın sınırının kurucu uğrağıdır.

Bataille için faydalılık, üretim ve tüketimin örgütlenmiş ve kendisini başlı başına amaç olarak dayatmış bir ilkesidir. Bu ilke, insani ve toplumsal deneyimin salt rasyonel kılınmış fayda ölçütlerine indirgenmesini de ifade eder. Bu indirgeme, rasyonel olanın sınırlarının görünmez kıldığı aşırılıkları konu dışı eder. Bir diğer ifadeyle burada, fayda mantığının açıklamadığı deneyim boyutları göz ardı edilir (Bataille, 2023). Faydasızlık bu uğrakta, faydanın rasyonel

koordinatlarından kopuşu içerir. Dahası, faydalılık mutlak bir ölçüt olmaktan ziyade kendi sınırları olan, bu sınırları görünmez kılan bir olgudur. Egemenlik bu doğrultuda faydalılıktan kopuştur. Başka bir ifadeyle fayda, Bataille'ın bağlantısızlık olarak adlandırdığı deneyimi dışladığı ölçüde, egemenliğin karşıtı bir olgu hâline gelir. Nitekim fayda, geleceğe endeksli bir motivasyonu, ihtiyat ve plan odaklı bir yaşam örgütlenmesini gündeme getirir. Fayda bizi tümüyle geleceğe endeksli ve geleceği güvence altına alma uğraşına sürükler (Botting & Wilson, 1997, ss.227-330). Bu doğrultuda fayda, doğrusal zamanın hükmünde, planlanmış kaygılar ve çözümler sürecini ifade eder. Faydasızlık ise sınırda ve sınırın ötesinde, güvence fikrini dahi önemsiz kılacak bir bağlantısızlık deneyimini arzular.

6. İnsani "Fazla"nın İnkârına Doğru

Faydanın ahlaki bir norm olarak kurumsallaşma eğilimi, algoritmik yeterlilik düzeyinde görünür hâle gelirken insani fazlanın önemsizleşmesine de neden olmaktadır. Evgeny Morozov'un To Save Everything, Click Here (2013) başlıklı çalışması, bu bağlamda, yapay zekâdan daha genel çerçevede "Silikon Vadisi" zihniyetinin somutlaştığı "çözümcülük" (solutionism) ideolojisini gündeme getirir. Çözümcülük ideolojisinin temelinde optimizasyon mantığı yer alır. Morozov'un dikkat çektiği ideolojik çerçevede toplumsal, politik ve etik sorunların karmaşık yapısı teknik sorunlara indirgenir. Dijital dünyanın enstrümanları bu sorunları optimizasyon süreçlerinde çözme eğilimindedir. Morozov için Silikon Vadisi anlayışı, insani eylem ve davranışları salt veri olarak kodlamaktadır. Veri biçimine dönüştürmekte başarısız olduğu sorunları verimsizlikle itham etmekte; çözümü otomasyon ile optimizasyonun artışında, her olguyu içerebilecek bir ölçüm kapasitesinde bulmaktadır. Morozov'un ortaya koyduğu perspektif esas itibariyle Bataille'ın sınırlı ekonomi olarak tanımladığı sürecin dijital dünyadaki en saf örneklerinden biri olarak okunabilir.

Bataille'ın (2010, s.67) sınırlı ekonomi olarak adlandırdığı süreç, "dağınık bir kaynaşmayı verimli eserlerin düzenliliğine" tercüme etme eğilimi taşır. Bu süreç, verimliliğin ve faydanın yanında kaybı da ehlileştirmeye, minimize etmeye odaklanır. Dahası bu süreç, Bataille'ın (2010, s.50) deyimiyle, tekil durumları genelleştirmekle ve sınırlı iktisadın insanını yaratmaya yarayan işlevlerle yetinmektedir. Bu nedenle "hiçbir tikel amacın sınırlandıramadığı" fazlayı dikkate almaz. Morozov'un tarif ettiği çözümcülük, insani deneyimi optimizasyonun mantığı ve işleyişine malzeme etme eğilimindedir. Toplumsal ve politik kırılmaları arıza olarak işaretler; ehlileştiremediği fazlalığı kusur gibi ele alır. Bataille açısından bu durum, göz ardı edilemez bir inkârı barındırır: Fazla, önemsizdir. Nitekim Bataille'dan biliyoruz ki fazla geçersiz kılınamaz, ortadan kaldırılamaz; onu önemsizleştirmek ve inkâr etmek salt fazlanın bastırılması anlamına gelecektir. Bastırılan fazlanın özelliği ise yıkıcı bir şekilde geri dönmesi olacaktır:

> "Fazla enerji (zenginlik) bir sistemin (örneğin bir organizma) büyümesi için kullanılabilir; eğer sistem büyümezse ya da fazlalık onun büyümesi içinde bütünüyle

> kapsanamazsa, bu fazlalığı hiçbir yarar sağlamadan yitirmek, gönüllü ya da gönülsüz, zafer kazanmış gibi ya da bir felaket gibi harcamak şarttır" (Bataille, 2010, s.49).

Dolayısıyla fazlalık, sistem tarafından içerilemediğinde, onun süreçlerinin bir uzantısı kılınamadığında, bizzat bu süreçler açısından tehdide dönüşür. Shoshana Zuboff (2021, ss.87-128) bu fazlalığı sistemik işleyiş açısından kullanılabilir bir artık olarak işaretler. Zuboff'a göre dijital platformlar, "davranışsal artı"yı, yani belirli hizmetleri sunabilmek için yeterli olandan fazla veriyi sistematik olarak toplar. Bu fazlalık kullanıcının yararından ziyade yönlendirme, öngörme ve kontrol amaçlı piyasalaştırılır. Zuboff artıyı, yani fazlalığı, normatif bir terim olarak ele alır. Teknik açıdan anlamsız ya da gereksiz kabul edilen bu fazlalık, piyasa mantığı için son derece değerlidir. Bu süreçte fazlalık, öngörüden davranış biçimlendirmeye kadar uzanan asimetrik bir bilgi rejiminin tesis edilmesine hizmet eder. Böylece deneyim, öznenin mülkiyeti olmaktan çıkarılarak piyasalaştırılır. Bu açıdan bakıldığında hem Bataille'da hem de Zuboff'ta fazlalığın sistemik işleyiş için merkez bir olgu olduğunu söylememiz mümkündür. Nitekim her iki düşüncede de fazlalık, ehlileştirilemediği ve sistem nezdinde eritilemediği ölçüde, işleyişi tehdit etme potansiyeline sahiptir.

Bataille ve Zuboff'u birlikte düşündüğümüzde ilk olarak şu husus açığa çıkar: Fazlalık, her iki düşünür için de sistem için tehdit olma eğilimindedir. Fakat işleyiş açısından Zuboff'un fazlalık vurgusu, faydasız olanın sistem için faydalı kılınmasına işaret eder. Bataille açısından bu durum, egemenliğin ihlâli, egemen-öznenin ve egemen anların tasfiyesini ifade eder. Bataille için fazlalık ve faydasızlık egemenliğin koşulu iken Zuboff bu fazlalığı, ehlileştirilerek egemen anları olanaklı kılan koşullarının tahribatı olarak okumamızı sağlar. Bataille'da verimsizliği, işlenemezliği ve faydasızlığı ile var olup sönümlenen an, Zuboff'un analizinde depolanabilen ve öngörme ile yönlendirme teknikleri için kullanılabilen bir girdiye dönüşür. Bu noktada yöntemsel bir ayrımın altının çizilmesi gereklidir. Amacımız Bataille ile Zuboff arasında özdeşlik kurmaktan ziyade eleştirel bir yankılanma bölgesine dikkat çekmektir. Bu yankılanmada Bataille'da araçsal, verimli ve üretken kılınmaya direnen fazlalığın, Zuboff'un analizinde tam da dijital kapitalizmin doğrudan ve açık hedefi hâline geldiği görülmektedir. Bu bakımdan Zuboff'un saptamasında, Bataille'ın, egemenliğin bir koşulu olarak işaretlediği fazlalığın inkârını görebiliriz.

Bu doğrultuda fazlalığın ve faydasızlığın sömürülmesi egemenliğin sistematik olarak inkârına, önemsizliğine neden olur. Bağlantısız olan, bu sayede arka planda yeniden bağlantılı ve işlevsel kılınmanın aracı hâline gelir. Bu noktada Bataille'ın egemenliği, mutlak teslimiyeti ve uyumu talep eden bir düzen içinde imkânsızlaşır. Bataille açısından "imkânsızlığın olanaksızlaşması" şeklinde tanımlanabilecek durum, retorik bir ifade olmanın ötesinde, bir deneyim çerçevesi olarak daha baştan etkisiz kılınmaktadır. Nitekim gerek bu çalışma boyunca gerekse somut deneyimde açığa çıkışı açısından egemenlik, düşünülebilir ve duyulabilir boyutlarıyla ele alınmaktadır. Oysa Bataille'da egemenliğin imkânsızı açığa vurduğu bir uğrak da söz konusudur. Bu uğrağı İç Deney (2018) ve İmkânsız (1999) adlı iki metni çapraz okuyarak açıklamamız mümkündür.

Bataille'ın burada sözünü ettiğimiz ilk çalışması bizi egemenliğin hâlâ düşünülebilir olan alanına tanık olmaya çağırır. Bu tanıklığı okuruyla birlikte inşa etmek adına Bataille, pedagojik bir gerilimi, yer yer polemiği üretir. Egemen olma deneyimi, Wittgenstein'ın konuşulabilir olan ile gösterilebilir olan arasındaki ayrımını akıllara getirecek şekilde, açıklamaktan çok gösterilir. İç Deney'in Bataille'ı kendini aşmayı, dolayısıyla egemenliği bir hedef olarak belirlerken sınırda dolaşır, hâlâ bir "ben"e sahiptir. Burada hâlâ bilgiyle ilişki sınırda da olsa henüz koparılmış değildir. İletişim temas düzeyinde sürerken sözünü ettiğimiz polemik bu temasın prosedürü kılınır. Bilgi burada ne bütünüyle kabul edilir ne de bütünüyle inkâr edilir. Bu doğrultuda egemenlik, İç Deney'de hâlâ aktarılabilir bir deneyim olarak kalmaktadır. İmkânsız'ın Bataille'ı ise artık "ben" deme kudretini, bu kudreti önemsizliğe itecek denli yitirir. Egemenlik burada, aktarılabilir ve düşünülebilir içeriğini tüketmiş durumdadır. İmkânsız, deneyimin sınırlarının ve onu ifade etme biçimlerinin çözülüşünü dile getirir. Erotizm ya da sessizlik gibi tanıdık deneyimlerle çevrelenir gibi görünse de onlara indirgenmeyi mutlak şekilde reddeder. Egemenlik burada kendini bulma ve yitirme momentini de tüketir, öznenin kendi sürekliliğini askıya alması anlamında mutlak ihlâl hâline gelir: "O imkânsız'a ki, ancak tüm haklardaki hakikati unutarak, yok olmayı kabul ederek ulaşabiliriz" (Bataille, 1999, s.8). Burada artık karar verme yetisinden bahsedemeyiz, açığa çıkan, öznesiz bir şekilde hesap vermemektir. Egemenliğin bu mutlak uğrağında İmkânsız bize düşünmenin çözülüşünü, imkânsız ile karşılaşmayı gösterir. İç Deney'de ise imkânsız, hâlâ düşünülebilir bir düzeydedir. Fazlalığın ve faydasızlığın Zuboff'un işaret ettiği şekilde verimli kılınması, egemenliği bütün düzeyleriyle önemsizleştirir. En faydasız, anlamsız, önemsiz olanın dahi veri kılınabilmesi, insani faydaya dair son kırıntıları mutlak inkâra sürükler ve egemenlik hakkını ortadan kaldırır.

7. Algoritmik Dünyada Egemenlik Hakkı

Algoritmik deneyimin faydacılığı beklenen ve kurumsallaştırılmış bir ahlâk düzeneği hâline getirmesi egemenlik hakkı sorununu gündeme getirecektir. Aynı şekilde, bireysel otonominin aşınmasının teknik bir arıza olarak konumlandırılması ve optimizasyonun deneyimin her düzeyini algoritmik veriye indirgeme eğilimi Bataille'ın egemenlik tartışmasını gerektirmektedir. Nitekim bu süreç faydasızlığı, fayda rasyonalitesi içinde işlevsel kılınamayan her anı görünmezliğe itmektedir.

Yaşamsal deneyim, gerek bireysel gerekse kurumsal ve toplumsal düzeylerde, giderek algoritmik yeterlilik ölçütleri ekseninde şekillenmektedir. Optimizasyonun giderek her anı kendi ürünü hâline getirebileceği, dönüştürebilir malzemesi kılabildiği süreçte, yaratıcılık da algoritmik zamanın hızına yenik düşmektedir. Nitekim algoritmik yeterlilik, önceki satırlarda ifade edildiği üzere, sadece karar otonomisini değil; kararın kurulduğu zemini de dönüştürmektedir. Bu süreçte, insani fazla giderek zeminin dışına itilmektedir.

İnsanın egemenliği, bu ilk uğrakta, kendi kapasitesini ve otonomisini zedeleyen, faydalılık ekseninde aşındıran algoritmik rehbere karşı inşa ettiği dirençte kendi imkânını bulur. Yapay

zekânın bir ekosistem hâline gelmesi ve düşünsel düzeyde sorgulama araçlarımızı yeniden kategorize etmemize yol açması, bu direncin önemsizliğe itilmesi riskini de gündeme getirir. Gilles Deleuze'ün altını çizdiği üzere, önemsizleşme, yalnızca yanlışlığa indirgenemeyecek kadar radikal bir yitimi ifade eder. Nitekim önem ve gereklilik mefhumları doğruluk ve yanlışlık kategorilerinden çok daha belirleyici bir işleve sahiptir (Deleuze, 2013, s.140). Dikkatli analiz edilecek olursa, yapay zekâ karşısında etik müdahale bekleyen saptamaların da tam olarak bu önem mefhumunun farkındalığından hareket ettiği görülecektir.

Optimizasyon ve egemenlik gerilimi ekseninde Anders'in aygıt-araç ayrımına baktığımızda, yapay zekânın giderek aygıtsal bir nitelik kazandığını söylemek mümkündür. Özellikle algoritmik dünyanın adalet, özgürlük gibi siyasal kategorilerimizi yeniden düşünmemizi gerektirmesi, bu aygıtsal niteliği daha da somutlaştırmaktadır. Etik kaygılarımızı algoritmik yeterliliği arttırma ve böylece optimizasyonu insanın otonomisini yitirmeden sürdürme çağrıları şeklinde düşündüğümüzde, Bataille'ın belirttiği anlamda egemenliği vurgulamış olmayız. Aksine, yapay zekâ endeksli deneyimi daha sağlıklı ve sürdürülebilir kılma uğraşına katkıda bulunmuş oluruz. Böylesi saptamalar, uyumun optimizasyonunu sağlamayı hedeflerken hesaplanabilirliği güvence altına alma uğraşı içinde hareket etmektedir. Başka bir ifadeyle bu yaklaşım, Zuboff'un işaret ettiği şekilde, ölçülemeyen ve faydasız görünenin bile faydalı kılınabileceğini savunur. Bu sebeple de verimli ve üretken olanı öncelikli görme eğilimindedir.

Bu doğrultuda, algoritmik dünyanın kendi içinde etik ya da doğru olma gibi bir kaygıdan yoksun olduğunu belirtmemiz mümkündür. Asıl eğilimi, işlevsel hükmünü genişleterek karar alanını daraltmak şeklindedir. Bu daralmanın anlamı şudur: Algoritmik sistem dünyamızı, ilişkilerimizi, veri kılamadığı her şeyi, kısacası insani fazlayı kavramak zorunda değildir. Onun eğilimi insani fazlayı dışlamak, dünyayı kendi optimizasyonunu yegâne norm kılarak kapatmaktır. Bu dışlayarak kapatma pratiği insani fazlayı, hesaplanamayan ve ölçülemeyen aşırılığı önemsizleştirecektir. Horkheimer'a atıfla dile getirecek olursak, bu kapatma, anlamın yerini işlevin aldığı bir dünyanın mantığına karşılık gelir. Algoritmik asimetri, kullanıcı konumundaki bireyleri edilgin kılan işleyiş gereği, bu mantığı kurumsallaştırma yolunda ilerlemektedir. Dikkat edilecek olursa, yapay zekâya dair eleştirel yaklaşımların dahi işlevsel düzeyde verimliliği belirleyici bir husus olarak not ettiği görülmektedir. Bu eksen, algoritmik asimetrinin ve dışlayarak kapatmanın bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla fayda maksimizasyonu, algoritmik yeterliliğin bir gereği olarak insani fazlayı sisteme uyumlu hâle getirme eğilimindedir. Böylesi bir işleyiş, Bataille'dan daha önce de aktardığımız gibi, yararlı ve yıkıcı niteliktedir. Bu işleyişin yararlığı, deneyim çerçevesinin optimizasyon ekseninde şekillenmesini ifade eder. Yıkıcılığı insani fazlanın ve egemenliğin aşınarak ortadan kalkmasında görünür hâle gelir. Nitekim fayda etiği, insani fazlayı ve egemenliğin koşullarını toplam fayda mantığı içinde çözündürmeye yatkındır.

İnsanî fazlayı ve egemenliği normatif bir beklenti ya da övgü olmaktan kurtarıp onun, insani olanın muhafazası açısından taşıdığı kurucu niteliğini gündeme getirmemiz gerekiyor. Bunun anlamı yapay zekâ karşısındaki etik pozisyonumuzu optimizasyon kaygısının sınırlarından kurtarmaktır. İnsanî fazla ve egemenlik bir performans matematiğine indirgenemez. İnsanın

kendisine hâkim olma ve kendini yitirmeme kapasitesi algoritmik bir risk olarak ya da sistem hatası şeklinde kodlanamaz. Bu kapasite önemsizliğe terk edilemez. İnsanî fazla optimize edilmeye ve hesaplanabilir indirgemeye karşı bir direnç noktasını oluşturur.

Algoritmik yeterliliğin kör noktası olarak insani fazla, her şeyden önce tanımlanamaz niteliği doğrultusunda düşünülmelidir. Optimizasyonun dünyasını, dışlayarak kapatan işleyişini insani varoluşun ontolojik zemini hâline getiremeyiz. Bu sebeple Bataille'ın egemenlik kavramını, insani fazlayı düşünülebilir düzeyde tutup onu optimize edilemez uğrak olarak ele almalıyız.1 İnsanî fazla, optimizasyona şeffaflık kazandırılması ya da algoritmik asimetrinin kullanıcı lehine yeniden düzenlenmesi değildir. Böyle bir yorum, algoritmik dünyaya uyumu başlıca kaygısı kılan bir etiğin önünü açar. Sınırı, her şeyin optimize edilebilir olmadığının kabul edildiği; bazı boyutlarının düşünülebilir olsa da bütünüyle kavranabilir olmadığının görüldüğü eşikte çizmeliyiz. Bataille açısından insanın vazgeçilemez niteliği olan egemenlikte, başka bir deyişle insani fazlanın sorun çıkarma kapasitesinde ısrar etmeliyiz.

8. Sonuç

İnsan, optimize edilerek kurtarılamaz. Aynı şekilde insan, salt veriye indirgenerek ve algoritmik yeterlilik kıstaslarına tabi tutularak tanınamaz. Burada bir kaçınılmazlık söylemine teslim olmak yerine, insani fazlalığı göz önünde bulunduran bir etik sorumlu kılma eğiliminde olmalıyız. Nitekim insani fazla, optimizasyona direnen bir egemenlik uğrağıdır. Optimizasyonun aslî işleyişe dönüştüğü bir ekosistem karşısında insani fazla, bir özgürlük ânı olarak belirir. Algoritmik işleyişin ölçemediği yegâne unsur, Bataille'ın vurguladığı bağlamda, egemen insandır.

Algoritmik dünya, insani fazlayı dışladığı için değil, önemsizleştirdiği için konu edilmelidir. Oysa insani fazla olarak egemenlik, algoritmik ekosistem tarafından içerilemediği ve önemsizliğe direndiği ölçüde var olacaktır. Eagleton'ın dile getirdiği bağlamda özbilinci, optimizasyonu ontoloji düzeyine çıkarmama ekseninde benimsemeliyiz. Deneyimi algoritmik yörüngenin uzantısından ibaret kılmaya yönelik bir direnç noktası olarak egemenlik bir nevi hesaplanamayan jest olarak kendini var etmek zorundadır.

Egemenlik, algoritmik kurumsallaşma karşısında tanımlanamaz niteliği ile var olacaktır. Algoritmik dünyanın çelişkisi olarak egemenlik, kendi sürekliliğini ölçülemezliği, veriye indirgenemezliği ile sağlayacaktır. İnsan, egemen anların faili olarak optimizasyonun ontoloji kılınmasını sabote etmekle yükümlüdür. Bataille'ın egemenlik kavramı, insanın sorun çıkarma kapasitesini, teknik bir meseleye indirgenemez fazlasını inatla sürdürür. Öngörülebilirliğe, optimizasyona direnme ve bu direnç anının, bir egemenlik uğrağı olarak önemsizleşmemesine

1 Aslında bu noktada Theodor W. Adorno'nun özdeşlik eleştirisini de gündeme getirebiliriz. Düşünürün *Negatif Diyalektik*'te (2016, ss.15-32) ortaya koyduğu kuramsal çözümlemenin gösterdiği gibi, kavramsal olarak içerilen nitelik kavram içinde çözünür, yitip gider. Algoritmik optimizasyon bu anlamda özdeşlik mantığı şeklinde işler. İçerebildiği olguları hesaplanabilir, faydalı kılar. Dolayısıyla kurtulmuş, özgürleşmiş olan optimizasyon kavramına girmemiş olandır. Bu tartışmanın derinleştirilmesi bu makalenin sınırlarını aşmakla birlikte, tartışmamızın sürdürülmesi noktasında düşünsel manevra alanımızı geliştiren bir uğrak olarak not edilmeyi hak ediyor.

ihtiyacımız var. Yapay zekâ karşısında hissedilen ve işaretlenen insani tedirginliği "önemsiz" fazlaya tercüme etmek zorundayız. Siyasal kuramın görevi bu doğrultuda, optimizasyonun ontoloji kertesine çıkarma eğilimine insani fazlanın bir görünümü olarak karşı çıkmaktır.

Kaynakça

Abbas, A. & Lee, S. W. (2024) PITCH: Productivity and Mental Well-Being Coaching through Daily Conversational Interaction. In Proceedings of Designing (with) AI for Wellbeing (CHI '24). ACM.

Adorno, T. W. (2016) Negatif Diyalektik (Çev. Ş. Öztürk). İstanbul: Metis Yayınları.

Agamben, G. (2020) Bataille and the Paradox of Sovereignty (Transl. M. Krimper). Journal of Italian Philosophy 3, 247-263.

Al-Naqbi, H., Bahroun, Z. & Ahmed, V. (2024) Enhancing Work Productivity through Generative Artificial Intelligence: A Comprehensive Literature Review. Sustainability 16(3), 1166. https://doi.org/10.3390/su16031166

Anders, G. (2018) İnsanın Eskimişliği (Cilt I) (Çev. H. Belen & H. Ertürk). İstanbul: İthaca Yayınları.

Bataille, G. (1999) İmkânsız (Çev. M. M. Yakupoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Bataille, G. (2000) Nietzsche Üzerine (Çev. M. M. Yakupoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Bataille, G. (2006) Cinsellikten Dinselliğe Erotizm (Çev. B. Akad). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Bataille, G. (2010) Lanetli Pay (Çev. İ. Ergüden). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Bataille, G. (2018) İç Deney (Çev. M. M. Yakupoğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bataille, G. (2023) The Limit of the Useful (Transl. C. A. Knudson & T. Elliot). Cambridge: MIT Press.

Bjerring, J. C. & Busch, J. (2025) Artificial Intelligence and Identity: The Rise of the Statistical Individual. AI & Society 40, 311-323. https://doi.org/10.1007/s00146.024.01877-4

Botting, F. & Wilson, S. (1997) The Bataille Reader. Oxford: Blackwell.

Carter, S. O. & Dale, J. G. (2026) Social Bias in AI: Re-coding Innovation through Algorithmic Political Capitalism. AI & Society 41, 2467-2486. https://doi.org/10.1007/s00146.025.02540-2

Coeckelbergh, M. (2022) The Political Philosophy of AI: An Introduction. Cambridge: Polity Press.

Deleuze, G. (2013) Müzakereler (Çev. İ. Uysal). İstanbul: Norgunk Yayınları.

Eagleton, T. (2006) Kuramdan Sonra (Çev. U. Abacı). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Farina, M. et al. (2024) AI and Society: A Virtue Ethics Approach. AI & Society 39, 1127-1140. https://doi.org/10.1007/s00146.022.01545-5

Haque, M. A. & Li, S. (2025) Exploring ChatGPT and Its Impact on Society. AI Ethics 5, 791-803. https://doi.org/10.1007/s43681.024.00435-4

Hollier, D. (1989) Against Architecture: The Writings of Georges Bataille. Cambridge: MIT Press.

Horkheimer, M. (2005) Geleneksel ve Eleştirel Kuram (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Horkheimer, M. (2013) Akıl Tutulması (Çev. O. Koçak). İstanbul: Metis Yayınları.

Katz, Y. (2020) Artificial Whiteness: Politics and Ideology in Artificial Intelligence. New York: Columbia University Press.

Kennedy, K. (2018) Heterology as Aesthetics: Bataille, Sovereign Art and the Affirmation of Impossibility. Theory, Culture & Society 35(4-5), 115-134. https://doi.org/10.1177/026.327.6416644506

Konjen, H. (2025) Algorithmic Management and the Future of Human Work: Implications for Autonomy, Collaboration, and Innovation. https://arxiv.org/pdf/2511.14231 (Erişim Tarihi: 08.01.2026).

Lee, J. H. (2001) Sovereign "Subjectivity" in Bataille. Journal of the British Society for Phenomenology 32(1), 36-49. https://doi.org/10.1080/00071.773.2001.11007316

Leiss, W. (1972) Technological Rationality: Marcuse and His Critics. Philosophy of the Social Sciences, 2(1) 31-42. https://doi.org/10.1177/004.839.317200200103

Marcuse, H. (1998) Technology, War and Fascism (Ed. D. Kellner). London: Routledge.

Marcuse, H. (2009) Negations: Essays in Critical Theory (Transl. J. J. Shapiro). London: MayFlyBooks.

Morozov, E. (2013) To Save Everything, Click Here. New York: PublicAffairs.

Nida-Rümelin, J. & Weidenfeld, N. (2022) Digital Optimization, Utilitarianism, and AI. In J. Nida-Rümelin & N. Weidenfeld (Eds.), Digital Humanism (31-34). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-12482-2_6

Özer, M., Perc, M. & Suna, H. E. (2024) Participatory Management Can Help AI Ethics Adhere to the Social Consensus. İstanbul University Journal of Sociology 44(1), 221-238. https://doi.org/10.26650/SJ.2024.44.1.0001

Peters, U. (2022) Algorithmic Political Bias in Artificial Intelligence Systems. Philosophy & Technology 35(25). https://doi.org/10.1007/s13347.022.00512-8

Pollock, M. R. (1973) Georges Bataille: Literature and Sovereignty. SubStance 3(7), 49-71.

Risse, M. (2023) Political Theory of the Digital Age. Cambridge: Cambridge University Press.

Roff, H. (n.d.) Expected Utilitarianism. https://arxiv.org/pdf/2008.07321 (Erişim Tarihi: 08.01.2026).

Simkute, A. et al. (2025) Ironies of Generative AI: Understanding and Mitigating Productivity Loss in Human–AI Interaction. International Journal of Human–Computer Interaction 41(5), 2898-2919. https://doi.org/10.1080/10447.318.2024.2405782

Timcke, S. (2021) Algorithms and the End of Politics: How Technology Shapes 21st-Century American Life. Bristol: Policy Press.

Tuomas, L. (2023) The Concept of Sovereignty in the Philosophy of Georges Bataille. Logos 115, 194-204. https://doi.org/10.24101/logos.2023.43

Varypaiev, O. et al. (2025) AI Philosophy: Challenges to Man's Identity and Moral Norms. International Journal on Culture, History, and Religion 7(SI1), 242-255. https://doi.org/10.63931/ijchr.v7iSI1.194

Xianghan, Z. & Zhengwei, L. (2025) Research on the Impact of Algorithmic Management on Employee Work Behavior in Platform Enterprises. Journal of Economics and Management Sciences 8(2), 99–105. https://doi.org/10.30560/jems.v8n2p99

Yılmaz, A. (2025) Belleğin Politikası: Wittgenstein'dan Castoriadis'e, Çağımızda Siyasetin Kuramsal Bir Analizi. Ankara: Nobel Yayınları.

Zuboff, S. (2021) Gözetleme Kapitalizmi Çağı (Çev. T. Uzunçelebi). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

The Apology of Futility in the Algorithmic World: Georges Bataille and Sovereignty in the Age of Artificial Intelligence

Adem YILMAZ*

An algorithmic network significantly transforms our daily experiences. In this network, our habits and routines are optimized, workflows are enhanced, content consumption is managed, and our connections are delineated and organized. A discourse centered on efficiency, velocity, output, and benefit enhances the positive view of the algorithmic network and shapes our ethical framework. As every aspect of our lives, together with our interests and preferences, is integrated into the optimization of the algorithmic economy, experience becomes a fundamental necessity. This article analyzes the threat of algorithmic colonialism, defined as optimization, through the lens of Georges Bataille's concept of sovereignty. The work emphasizes the understanding of sovereignty rather than an exploration of artificial intelligence.

Bataille's concept of futility signifies a crucial juncture that allows the individual to exist independently of the rules of production and quantification. Günther Anders' distinction between tools and devices demonstrates that technological artifacts have transformed into devices that operate according to their own logic, thus limiting their alignment with human objectives; as a result, humans must confront their reduced autonomy in the context of algorithmic systems. This debate illustrates that algorithmic directions undermine our cognitive faculties, while the pursuit of efficiency and optimization raises ethical and capacity issues, thereby modifying our decision-making processes. As algorithmic systems develop into an ecosystem that produces intrinsic injustices and competitive dynamics, personal narratives are transformed into data; unquantifiable aspects of the individual are disregarded, resulting in a decline in personal autonomy. This study aims to investigate the redefinition of sovereignty and the subject, particularly in terms of resistance to capitulation to the given environment, by clarifying the limits of ineffectiveness and the mechanisms involved.

Within this paradigm, we first aim to delineate artificial intelligence. We highlight the development of the algorithmic system as a crucial and transformative force within an ecosystem, emphasizing the expansion of algorithmic asymmetry. In both instances, we highlight the contention over the

* PhD, Lecturer, Department of Political Science and Public Administration, Iğdır University, Iğdır, adem.yilmaz@igdir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5847-6835

extent to which it embodies an expansion of algorithmic rationality and relates to Bataille's concept of sovereignty. In this context, we aim to illustrate how the algorithmic domain undermines and even attenuates the tenets of Bataille's sovereignty. The organization of individual and societal experiences through algorithmic reasoning frequently establishes a utilitarian ethics, sidelining the insignificant. We analyze the tension between human excess and algorithmic adequacy within the framework of Bataille's concept of sovereignty.

Bataille's concept of sovereignty repeatedly emphasizes humanity's capacity to generate problems and its excess that surpasses technological rationality. Thus, resistance to predictability and optimization should be viewed not as a minor or temporary deviation, but as a distinct phase of sovereignty. The continual dismissal of human and intellectual concerns about artificial intelligence as "insignificant" underscores this particular form of excess repression. The aim of political theory is to counteract this repression by promoting the political and intellectual visibility of human excess, contesting the tendency to favor optimization as an ontological standard. The future cannot be restricted by an optimization paradigm that undermines human potential.

The algorithmic realm exhibits a deficiency in ethical considerations, thereby constricting the scope of decision-making while amplifying its functional judgment. This contraction signifies the following: the algorithmic system is not required to comprehend our environment, our connections, or that which cannot be quantified; in essence, it disregards human excess. Its inclination is to eliminate human excess and restrict the world by establishing its own optimization as the exclusive standard. This practice of exclusionary closure will trivialize human excess, the incalculable and immeasurable. In paraphrasing Horkheimer, this closure is the rationale of a world in which function supersedes meaning. Algorithmic asymmetry, by its fundamental operation that renders individuals passive as users, is progressing toward institutionalizing this logic. Critical analyses of artificial intelligence emphasize that functional efficiency is a central factor. This axis should be regarded as a marker of algorithmic asymmetry and exclusionary closure. Consequently, profit maximization generally aligns human excess with the demands of algorithmic efficiency. This process, as previously noted in Bataille, is inherently both advantageous and detrimental. Usefulness pertains to the optimization of experiential processes, whereas destructiveness denotes the diminishment and eradication of human excess and autonomy. Utilitarian ethics sometimes undermines human excess and the principles of sovereignty in favor of total usefulness.

We must free human excess from being treated as a standard expectation or commendation and preserve its essential character for the sake of maintaining humanity. This entails liberating our ethical perspective on artificial intelligence from concerns about optimization. Human excess and sovereignty cannot be quantified as mathematical outcomes. An individual's self-control, or their capacity to maintain autonomy, cannot be classified as an algorithmic risk or a systemic error. It must not be relegated to obscurity. Human excess serves as a bastion against excessive optimization and quantifiable reduction.

The ambiguity of human excess should be maintained as the blind spot of algorithmic proficiency. We cannot transform the operation that eliminates and confines the realm of optimization into an ontology. We must consider Bataille's sovereignty by maintaining human excess within a conceivable scope while confronting it as irreducible. Human excess pertains neither to the transparency of optimization nor to algorithmic bias in favor of the user. Such an interpretation facilitates the development of an ethic primarily focused on adapting to the algorithmic environment. We must establish a clear boundary: although everything may appear optimizable, not everything is fully comprehensible. In sovereignty, which Bataille considers an essential human attribute, we must emphasize humanity's capacity to generate problems as a manifestation of excess.

Humanity cannot be redeemed through optimization. Similarly, it cannot be understood solely by reducing it to data and applying algorithmic adequacy. Rather than succumbing to a narrative of inevitability, we should foster an ethical framework that takes human excess into account. Human excess is an independent dimension that contradicts efficiency. It signifies a moment of emancipation within an ecology governed by optimization as its primary operational strategy. The only element that computational processes cannot measure, as emphasized by Bataille, is sovereign humanity.

The algorithmic domain merits examination not because of its disregard for human excess, but because it undermines its importance. Sovereignty as human excess will endure as long as it remains unintegrated into the algorithmic ecosystem and resists simplification. Eagleton suggests that we should develop self-awareness by avoiding the elevation of optimization to an ontological level. Sovereignty must manifest as an immeasurable act to counter the reduction of experience to a mere extension of the algorithmic sphere.

Sovereignty will endure despite its nebulous nature within the framework of algorithmic institutionalization. It will ensure its own continuity as the antithesis of the algorithmic domain through its immeasurability and irreducibility to data. As agents of sovereign moments, individuals must resist the ontologization of optimization. Bataille's concept of sovereignty persists in humanity's inclination to generate challenges—an excess that surpasses ordinary technical issues. We must resist predictability and optimization, and this moment of resistance must not be trivialized as a marginal phenomenon. We must not reduce human concern regarding artificial intelligence to a negligible excess. In this context, political philosophy serves to challenge the tendency to elevate optimization to an ontological status as a manifestation of human excess.

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 385-412 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1885874

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Stability as Threshold: Return, Stay or Onward Migration among Highly Educated Syrian Refugees in Türkiye after the Fall of Assad

Bir Eşik Olarak İstikrar: Esad'ın Düşüşünün Ardından Türkiye'deki Yüksek Eğitimli Suriyeli Mülteciler Arasında Geri Dönüş, Kalış veya Başka Bir Ülkeye Göç

Jamil HALLAK[*]
Didem DANIŞ[**]
Deniz SERT[***]

Abstract

In this article, we examine determinants of return, stay, and onward migration intentions among Syrian refugees in Türkiye, focusing on a highly educated subgroup whose skills are often viewed as crucial for post-conflict reconstruction. Combining a pre-December 2024 survey (N=510) with post-December 2024 semi-structured interviews (n=20), we analyze how perceived stability—security, livelihoods, services, and institutional predictability—structures future plans. Quantitative analysis first situates the broader survey sample and then focuses on university – and postgraduate-educated respondents, showing that return aspirations among this highly educated subgroup are strongly associated with property ownership in Syria and positive perceptions of security and living conditions, while Turkish citizenship and longer duration of stay in Türkiye are associated with lower return propensity. The interview phase provides interpretive depth by showing how highly educated Syrians understand "stability" through credential recognition, legal status, professional mobility, and the infrastructure required for skilled work. Many rule out return because volatility in Syria threatens long-term career and family projects; others contemplate return or onward migration when legal precarity, discrimination, and blocked mobility in Türkiye undermine stability. The article contributes to debates on durable solutions by showing how education reshapes the meaning of voluntariness and why policies that ignore highly educated refugees' institutional and professional requirements are unlikely to enable sustainable reintegration.

Keywords: Immigration, Syria, Türkiye, Temporary Protection, Highly Educated Refugees, Return

[*] Assistant Professor, Hasan Kalyoncu University, Istanbul, hallak.jamil@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5975-4075.
[**] Professor, Galatasaray University, Istanbul, ddanis@gsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6547-3341.
[***] Professor, Özyeğin University, Istanbul, denizsert@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5360-6642.

How to cite this article/Atıf için: Hallak, J., Danış, D., & Sert, D. (2026). Stability as threshold: Return, stay or onward migration among highly educated Syrian refugees in Türkiye after the fall of Assad. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 385-412. DOI: 10.14782/marmarasbd.1885874

Makale Gönderim Tarihi: 10.02.2026 **Yayına Kabul Tarihi:** 04.07.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Öz

Bu makalede, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin geri dönüş, Türkiye'de kalma ve üçüncü bir ülkeye göç etme niyetleri, çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerinde vasıfları kritik önem taşıyan yüksek eğitimli bir alt gruba odaklanarak incelenmektedir. Aralık 2024 öncesinde gerçekleştirilen anket çalışması (N=510) ile sonrasında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler (n=20) bir araya getirilerek, algılanan istikrarın (güvenlik, geçim koşulları, hizmetlere erişim ve kurumsal öngörülebilirlik gibi unsurların) geleceğe yönelik planları nasıl şekillendirdiği analiz edilmektedir. Nicel analiz önce genel örneklemi ortaya koymakta, ardından lisans ve lisansüstü eğitim almış katılımcılara odaklanmaktadır. Bulgular, bu yüksek eğitimli alt grup içinde geri dönüş eğilimlerinin özellikle Suriye'de mülk sahibi olmak ve güvenlik ile yaşam koşullarına dair olumlu algılarla güçlü biçimde ilişkili olduğunu; buna karşılık Türk vatandaşlığına sahip olmanın ve Türkiye'de daha uzun süre yaşamış olmanın geri dönüş eğilimini azalttığını göstermektedir. Derinlemesine görüşmeler ise yüksek eğitimli Suriyelilerin "istikrar" kavramını diploma denkliği, hukuki statü, mesleki hareketlilik ve nitelikli çalışma için gerekli altyapılar üzerinden nasıl anlamlandırdığını ortaya koyarak analize yorumlayıcı bir derinlik kazandırmaktadır. Katılımcıların önemli bir bölümü, Suriye'deki belirsizlik ve kırılganlığın uzun vadeli kariyer ve aile projelerini tehdit etmesi nedeniyle geri dönüş ihtimalini dışlamaktadır. Buna karşılık bazıları, Türkiye'de yaşadıkları hukuki güvencesizlik, ayrımcılık ve kısıtlanan hareketlilik deneyimleri nedeniyle geri dönüşü ya da üçüncü bir ülkeye göçü değerlendirmektedir. Makale, eğitimin gönüllü geri dönüş kavramının anlamını nasıl yeniden şekillendirdiğini ve yüksek eğitimli mültecilerin kurumsal ve mesleki ihtiyaçlarını göz ardı eden politikaların sürdürülebilir yeniden entegrasyon sağlamada neden yetersiz kalacağını göstererek kalıcı çözümler tartışmalarına katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriye, Türkiye, Geçici Koruma, Yüksek Eğitimli Mülteciler, Geri Dönüş

1. Introduction

Syria entered a new political phase with the fall of the Assad regime on 8 December 2024, reopening debates over refugee return while leaving conditions on the ground fragile and uneven. After thirteen years of conflict, economic collapse and severe infrastructure damage—compounded by the February 2023 earthquakes—access to basic services remains inconsistent and security risks continue (OCHA, 2024). In this context, Türkiye, which hosted the world's largest refugee population between 2014 and 2024, has become a central arena for social and political debates on return, which are politically pressured and practically uncertain.

This article examines how Syrian refugees[1] in Türkiye—particularly a highly educated subgroup—navigate three competing trajectories: return to Syria, long-term stay in Türkiye, or onward migration to a third country. Educational level matters not only because skilled refugees are often viewed as potential contributors to reconstruction, but also because higher education reshapes

1 **Conceptual and terminological note:** In the Turkish legal context, Syrians displaced by the conflict are protected under the Temporary Protection Regime rather than formally recognized as refugees under the 1951 Geneva Convention and its 1967 Protocol, due to Türkiye's geographical limitation. In this article, our use of the term "Syrian refugees" is therefore not merely terminological, but also an analytical and normative choice. We use it as an umbrella category for individuals who fled the Syrian conflict and reside in Türkiye under temporary protection or related humanitarian statuses, while recognizing that this does not correspond exactly to their formal legal classification in Turkish law. This usage follows a broader academic convention that foregrounds displacement experience and protection needs, while still acknowledging the legal and political distinctions embedded in national asylum regimes.

how stability is evaluated: through institutional reliability, professional mobility, and expectations of governance and services.

Empirically, the article draws on a two-phase, sequential design combining a survey conducted between October and December 2024 (N=510) with semi-structured interviews conducted after the political rupture (n=20). The survey maps broader patterns of return, stay, and onward migration intentions among Syrians in Türkiye, while the interview phase provides interpretive depth on how highly educated Syrians understood these options after the fall of the regime.

Rather than treating the two phases as directly comparable data collected under identical conditions, the article uses them in a complementary way to examine how migration orientations and the meaning of stability were articulated across a period of major political change. We ask the following research questions: (1) What factors shape intentions to return, stay, or migrate onward? (2) How do living conditions and legal status in Türkiye influence these intentions? (3) How are security, livelihoods, and services in Syria perceived from Türkiye? (4) What policy implications follow for governments and humanitarian actors seeking sustainable pathways?

We argue that stability operates as a threshold condition rather than one factor among many: without a minimum perception of safety, services, and institutional predictability in Syria, return remains unlikely, while instability and exclusion in Türkiye can redirect aspirations toward onward migration or conditional, strategic return.

2. Conceptual Framework on Refugee Return

Return is widely described as one of the three durable solutions for refugees, alongside local integration and third-country resettlement. The UNHCR conceptualizes voluntary return as a process conducted in "safety and dignity" (UNHCR, 1996), while scholarly critiques highlight the complex constraints that shape return decisions, particularly in contexts of protracted displacement (Black & Koser, 1999; Long, 2013; Şahin-Mencütek, 2024). "Voluntariness" is best understood as a continuum shaped by agency, constraints, and policy environments rather than a simple voluntary–forced dichotomy (Omata, 2013). This perspective highlights multiple typologies — sustainable vs. unsustainable (Black & Gent, 2006), assisted vs. spontaneous (Hammond, 2004), and temporary vs. permanent return (Cassarino, 2014). Historical cases such as Bosnian and Afghan repatriations show that return is rarely linear or irreversible; reintegration challenges often lead to cycles of re-migration (Van Houte & Davids, 2008; Cassarino, 2014).

In this article, we use *return* as the broader analytical term referring to refugees' movement back to their country of origin, whether imagined, intended, spontaneous, assisted, temporary, or permanent. By contrast, *voluntary repatriation* is used only in the narrower policy and protection sense associated with refugee law and UNHCR's durable-solutions framework, where return is expected to occur in conditions of safety, dignity, and informed consent (UNHCR, 1996; Long, 2013). This distinction is well established in the literature, which emphasizes that repatriation is

a normatively loaded and institutionally framed process, often shaped by states and international organizations, whereas return encompasses a wider range of practices, including spontaneous, partial, circular, or strategically timed movements (Black & Gent, 2006; Cassarino, 2004; Hammond, 2004). As several scholars have noted, in contexts of protracted displacement, the boundary between voluntary and involuntary return is often blurred, and decisions are shaped by a combination of constraints, pressures, and limited alternatives rather than purely free choice (Omata, 2013; Şahin-Mencütek, 2024). We therefore use these terms in a differentiated but complementary way, reserving *repatriation* for its formal legal meaning while adopting *return* as a broader analytical category that better captures the diversity and ambiguity of contemporary refugee mobility.

Theoretical approaches to return migration offer different lenses on refugees' decision making, especially for those with higher education. The neoclassical economic model frames return as a rational cost-benefit calculation based on economic opportunities and living conditions in host and origin countries (Massey et al., 1993). In contrast, the New Economics of Labor Migration (NELM) shifts the focus to household strategies, highlighting family expectations, remittances, and transnational livelihoods (Stark & Bloom, 1985). For highly educated refugees, return thus involves not only economic reasoning, but also familial obligations and collective well-being.

Beyond economic factors, structural and social dynamics strongly shape return decisions. Structuralist approaches stress the role of legal frameworks, state policies, and institutional constraints (Goss & Lindquist, 1995). Restrictive residency rules or limited recognition of qualifications in the host country may push highly educated refugees toward return, while political instability in the country of origin may deter it. Transnational and social network theories further show how diaspora ties influence return aspirations (Levitt & Glick Schiller, 2004). Such networks can facilitate access to employment, information, and knowledge transfer across borders. However, these same transnational ties may also encourage circular mobility or prolonged stays abroad, as highly educated refugees strategically navigate opportunities in multiple localities rather than committing to a definitive and permanent return.

In his seminal paper on return migration, Cassarino (2004) argues that classical migration theories, when taken in isolation, remain insufficient to fully explain return dynamics, as they tend to privilege specific dimensions—such as economic rationality or structural constraints—while overlooking the broader contextual and processual nature of return. To address these limitations, he proposes an alternative conceptual framework centered on two key dimensions: resource mobilization and preparedness. Resource mobilization refers to the accumulation and use of both tangible (financial) and intangible (skills, knowledge, networks) assets throughout the migration experience. Preparedness, in turn, combines migrants' willingness to return with their actual readiness, that is, their capacity to translate intentions into action under specific conditions. This perspective highlights that return is best understood as a process shaped by varying degrees of agency, resources, and structural conditions.

Building on this process-oriented perspective, recent return migration scholarship further emphasizes that return is a heterogeneous and often politicized phenomenon rather than a purely voluntary act (King & Kuschminder, 2022; Şahin-Mencütek, 2024). Particularly in the context of refugee return, the distinction between voluntary and forced return is better understood as a continuum shaped by legal constraints, policy frameworks and unequal power relations (Black & Gent, 2006; Leerkes et al., 2017; Um, 2023). Moreover, return decisions are complex and multi-layered, often involving a combination of security concerns, family considerations and social ties rather than purely economic reasoning (Black et al., 2004; Al Husein & Wagner, 2023). Finally, return intentions do not necessarily translate into actual return, as aspirations are mediated by migrants' abilities, resources and conditions in both host and origin countries.

Building on this theoretical framework, the return of Syrian refugees in Türkiye can be understood as a highly contextual and multidimensional process, shaped above all by perceptions of stability and security in the country of origin.

3. The Return of Syrian Refugees in Türkiye: Stability as the Central Determinant

The return of Syrian refugees in Türkiye is best understood as a complex and context-dependent process shaped primarily by conditions in the country of origin, rather than by host country dynamics alone. A growing body of research consistently shows that perceived security, political stability, and access to basic services in Syria constitute the central determinants of return decisions (İçduygu & Nimer, 2020; Kayaoğlu et al., 2021; Kaya, 2022; Idlebi & Omaish, 2024). In the absence of meaningful improvements in these areas, most refugees remain reluctant to return, even in the face of increasing socioeconomic pressures in Türkiye. Comparative evidence across different host country contexts similarly confirms that return aspirations are driven less by adverse conditions in exile than by the perceived feasibility and safety of return, underscoring the decisive role of origin-country conditions (Alrababah et al., 2023).

The centrality of safety and stability is rooted in both the history of displacement and refugees' lived experiences of violence prior to exile. Before the fall of Assad, internally displaced Syrians were reluctant to settle in northern Syria due to persistent insecurity and inadequate infrastructure (Idlebi & Omaish, 2024). While host country conditions—such as economic hardship, social exclusion and discrimination—shape the broader context of return debates, they rarely constitute sufficient motivation in the absence of tangible improvements in Syria (Kaya, 2022). This asymmetry challenges conventional push-pull models, which assume a more balanced weighting between origin and host country factors. In practice, the structural conditions in Syria—ongoing conflict, repression and economic collapse—overwhelmingly outweigh potential incentives to return (Idlebi & Omaish, 2024).

Moreover, the so-called "integration paradox" further complicates return dynamics in Türkiye. Research shows that refugees who are more socially and economically integrated often become more aware of discrimination, which may either increase return aspirations or encourage onward

migration to third countries (Kayaoğlu et al., 2021; Özkan et al., 2023). Highly educated refugees, in particular, tend to view other countries as offering greater professional and social mobility (Dereli, 2022). Al Husein and Wagner (2023) find that educated Syrian refugees in Germany and Türkiye display lower return intentions, prioritizing better educational and future prospects for their children. Refugees who experienced direct threats to their safety, however, are influenced primarily by the restoration of stability (Kaya & Orchard, 2020). This heightened awareness among highly educated refugees discourages return to an unstable homeland and contributes to prolonged displacement and circular mobility.

Within this conceptual framework, stability is treated as a threshold condition encompassing not only the cessation of conflict, but also predictable governance, access to basic services, and credible livelihood opportunities (Black & Koser, 1999; Long, 2013). For highly educated refugees, this notion of stability is further filtered through a human-capital lens, including the recognition of credentials, opportunities for professional mobility, and the institutional and infrastructural conditions necessary for skilled employment. Return decisions thus become linked to long-term life projects rather than short-term survival strategies. In the absence of a minimum perception of stability, other considerations—such as political change, economic prospects, or family ties—tend to carry limited weight (Alrababah et al., 2023).

4. The Role of Education in Return Studies

Education shapes return aspirations through several interrelated mechanisms. First, higher educational attainment expands access to information, professional networks, and transnational opportunities, thereby increasing the feasibility of strategic staying or onward mobility. Second, education tends to raise expectations regarding institutional predictability, public services, and the recognition of qualifications, making unstable return contexts less attractive. Third, more educated refugees are often more sensitive to labor–market mismatch, deskilling, and bureaucratic barriers in the host country, which may weaken attachment but does not necessarily translate into a greater propensity to return, instead redirecting aspirations toward alternative destinations. Finally, from a preparedness perspective (Cassarino, 2004), education can enhance the capacity to evaluate return strategically, yet it does not increase the likelihood of return unless the origin context offers conditions in which human capital can be effectively utilized. Taken together, these mechanisms suggest that education shapes return aspirations not simply through income or status, but by structuring how refugees assess opportunity across origin, host, and third-country settings (Carling & Pettersen, 2014; Van Houte & Davids, 2008; Al Husein & Wagner, 2023; Bygnes, 2021; Hannafi & Marouani, 2023).

Existing research suggests that return aspirations are not uniform across social groups but are structured by differences in life aspirations and transnational positioning. Müller-Funk and Fransen (2023) show that for more educated refugees, return is less likely to be framed as a strategy of immediate necessity and more as a long-term life project, evaluated in relation to

future opportunities and trajectories. At the same time, studies on transnationalism highlight that access to cross-border networks and resources can expand the range of available options, often reducing the likelihood of return by enabling onward mobility or sustained settlement in the host country (de Haas & Fokkema, 2011). Taken together, these approaches suggest that education reshapes return aspirations by situating them within a broader field of possibilities, rather than as a singular or inevitable outcome.

Highly educated refugees occupy a distinctive position within these dynamics. While their skills and knowledge position them as potential contributors to post-conflict reconstruction, their expectations regarding governance quality, professional opportunities, and institutional reliability often make them more hesitant to return to contexts marked by uncertainty and instability (Van Houte & Davids, 2008; Bygnes, 2021). This tension places highly educated refugees at the intersection of reconstruction potential and return reluctance.

These dynamics are particularly salient in the Syrian case in Türkiye, where individuals with higher levels of education constitute a relatively small and demographically distinct group. Educational attainment among Syrians in Türkiye remains generally low: only 9% of women and 11% of men aged six and above have completed high school or higher education, while the median years of schooling are 4.5 for women and 5.1 for men (HUNEE, 2019). This indicates that Syrians with at least a high school education constitute a demographically exceptional group, making education level a particularly important variable when analyzing return aspirations. Their trajectories are further shaped by differentiated legal statuses, including access to exceptional citizenship, which creates divergent integration and mobility pathways. In this context, education does not operate as a simple driver of return, but as a structuring factor that shapes how refugees interpret stability, evaluate risks, and navigate future possibilities across multiple settings (Carling & Pettersen, 2014; Hannafi & Marouani, 2023; Al Husein & Wagner, 2023). Despite this empirical reality, relatively few studies explicitly examine how education restructures return aspirations. Existing research tends to explain return primarily through security conditions, host-country policies, and economic constraints, without systematically examining how highly educated refugees evaluate these same conditions through a distinct interpretive lens (Black & Koser, 1999; Long, 2013). This omission is especially consequential for understanding post-conflict recovery. If highly educated refugees are simultaneously among those most essential for reconstruction and those least willing to return under unstable conditions, then their decision-making processes become analytically and politically central.

By focusing explicitly on highly educated Syrian refugees in Türkiye, this study moves beyond treating education as a peripheral variable and instead places it at the core of analysis. It examines how education shapes perceptions of stability, legal status, professional expectations, and transnational strategies in ways that fundamentally reconfigure return aspirations. In doing so, the article advances a more differentiated understanding of refugee return—one that foregrounds the interplay between human capital, institutional trust, and life aspirations within contexts of protracted displacement and political transition.

5. Methodology

This study adopts a sequential mixed-method design consisting of two analytically linked phases. The first phase involved a structured online survey administered to Syrians residing in Türkiye between October and December 2024 (N=510), with a concentration in Gaziantep and Istanbul. The second phase comprised semi-structured interviews (n=20) conducted after the political rupture of December 2024.

While we fully recognize that developments on the ground have evolved rapidly, with the unexpected fall of Bashar al-Assad rendering the findings inherently time-sensitive, we argue that capturing return aspirations immediately before and after this rupture offers a valuable snapshot of a critical moment within an ongoing transformation. In this sense, the study contributes to the emerging literature on Syrian refugee return by documenting perceptions and intentions at a moment of profound uncertainty and transition. The research design also reflects methodological discussions emphasizing the need for flexible and adaptive approaches in rapidly changing contexts (McArdle, 2022; Koro-Ljungberg, 2015, p. 74). As McArdle (2022) notes, qualitative research on lived realities rarely unfolds in a linear or fully predictable manner, since the social worlds under investigation are themselves dynamic, unstable, and often contradictory.

Accordingly, the study follows a sequential explanatory logic in which the survey identifies broad patterns and key correlates of return, stay, and onward migration intentions, while the qualitative interviews serve to interpret and contextualize these findings. This design reflects a degree of methodological flexibility in response to evolving field conditions. The survey was conducted prior to the fall of the Assad regime, when large-scale return was not yet anticipated. Following this unexpected political rupture, a qualitative phase was incorporated to capture how return aspirations were being reinterpreted in real time. Six interviews were conducted in December 2024, followed by fourteen additional in-depth interviews in May-June 2025, a period identified by authorities as critical due to expected return movements after the end of the school year.

The first phase of the study consisted of a survey designed to identify broader patterns in future migration intentions—return to Syria, long-term stay in Türkiye, or onward migration—and their association with selected demographic, socio-economic, and perceptual variables. The questionnaire collected data on respondents' demographics, socio-economic status, perceptions of security and living conditions in Syria, integration-related experiences in Türkiye, and future migration intentions. It was distributed via social media and Syrian-focused networks using purposive and snowball sampling, with screening items to ensure eligibility. Associations between migration intentions and key factors were examined using chi-square analysis. Although the survey was widely circulated among Syrians in Türkiye, the achieved sample was disproportionately educated. In the analysis, we therefore distinguish between the full sample and a subgroup of university – and postgraduate-educated respondents (n=350), in order to assess whether the main patterns also hold within the highly educated segment that constitutes the primary focus of the qualitative phase.

The second phase consisted of semi-structured interviews conducted after the political rupture of December 2024 (n=20). Participants represented three broad orientations: those considering return, those intending to stay, and those planning onward migration. The purpose of this phase was not to statistically replicate the survey under unchanged conditions, but to provide interpretive depth regarding how highly educated Syrians understood return, stay, onward migration, and, in particular, the notion of stability after the fall of the regime. The interviews were conducted in two waves: six in December 2024, immediately following the political rupture, and fourteen in MayJune 2025. These are therefore treated as post-transition reflections rather than as directly comparable counterparts to the pre-transition survey data.

All interviews were conducted and transcribed in Arabic and subsequently translated into English by a native Arabic-speaking research assistant fluent in English and Turkish; the English transcripts constituted the primary corpus for coding and analysis, with meaning-based translation used for culturally specific expressions.

The qualitative data were analyzed using a thematic analysis approach. Following transcription and translation, an iterative coding process was employed, combining deductive codes derived from the research questions and conceptual framework (e.g., stability, return, onward migration) with inductive codes emerging from the data. Coding was conducted by the research team, with regular discussions to refine the coding scheme and resolve ambiguities. Rather than relying on formal inter-coder reliability measures, consistency was ensured through iterative comparison of coded segments and review of selected excerpts. Through this process, themes were progressively developed, leading to the identification of distinct migration orientations that structure the presentation of the findings.

Rather than seeking direct convergence or validation, the two phases are analytically linked through a set of shared dimensions—particularly perceptions of security, legal status, living conditions, and stability—which are first identified in the survey and then explored in depth through interview narratives. In this sense, the qualitative material does not simply illustrate the quantitative findings but provides insight into how these dimensions are interpreted, negotiated, and prioritized by highly educated refugees in a rapidly changing context.

Because the two phases were conducted in different political moments, they are not treated as directly comparable data of the same attitudes. The survey captures migration intentions prior to the political rupture of December 2024, whereas the interviews reflect posttransition interpretations shaped by altered conditions. While this temporal difference constitutes a limitation, it also clarifies the distinct contribution of each phase: the survey maps broader pretransition patterns, while the interviews illuminate how these issues are reinterpreted and narrated in the posttransition context. Taken together, the two datasets are used in a complementary rather than strictly comparative way to examine how migration orientations and the meaning of stability evolve across a major political transition.

5.1. Validation and Reliability

To enhance the validity and reliability of the survey instrument, the questionnaire was developed through a combination of theoretical grounding and contextual adaptation. At the theoretical level, the design drew on migration-decision frameworks that emphasize aspirations, capabilities, and perceived opportunity structures, especially de Haas's (2021) aspirations-capabilities approach, as well as scholarship on refugee return, voluntariness, and durable solutions (UNHCR, 1996; Black & Koser, 1999; Long, 2013; Omata, 2013). At the contextual level, the instrument was adapted to the specific situation of Syrians in Türkiye, with attention to legal status, employment and economic pressures, rent and living costs, discrimination, family considerations, perceptions of security and living conditions in Syria, property ownership, and possible onward migration alternatives. These dimensions were translated into six survey blocks covering demographic characteristics, current living conditions in Türkiye, perceptions of conditions in Syria, factors shaping return considerations, alternative migration plans, and broader future intentions. This design aimed to ensure that the tool captured both conceptually relevant and context-specific factors shaping return, stay, and onward migration intentions.

The initial version of the survey was reviewed by three subject-matter experts: one academic researcher, one representative from a local NGO, and one from an international NGO—all with over five years of experience working on refugee and humanitarian issues in Syria and Türkiye. Their feedback contributed to ensuring the content validity, contextual appropriateness, and clarity of the instrument.

A pilot test was conducted with a small sample of respondents (n=7) to evaluate question clarity, response timing, and technical functionality. Based on the feedback from the pilot, minor adjustments were made to improve wording and sequencing. Additionally, the survey items were reviewed for coherence, redundancy, and clarity, and ambiguous or overlapping questions were revised or removed to strengthen the overall reliability of the instrument.

5.2. Ethical Considerations

Ethical approval for the survey component of this study was obtained from the Hasan Kalyoncu University Scientific Research and Publication Ethics Committee. The application was reviewed in the committee meeting dated 09.07.2024 (Meeting No. 2024-24) and received a positive decision under official document number E-97105791-050.04-60848.

All participants were informed about the purpose of the research, the voluntary nature of participation, and their right to withdraw at any time without consequences. No personal identifiers were collected, and full confidentiality was assured. Screening questions were incorporated at the beginning of the survey to exclude respondents who did not meet the study criteria. Consent was obtained digitally before participants proceeded with the survey. The interview phase was

likewise conducted on a voluntary basis, with informed consent, confidentiality protections, and the option to withdraw at any stage.

6. Results and Discussion

We begin by presenting the findings from the survey, which provide an overview of migration intentions and their key correlates. The aim is not to achieve statistical representativeness, but to identify and explore the relationships between migration intentions and selected socio-economic and perceptual factors.

Before turning to the detailed analysis, it is important to situate the profile of the survey sample. The respondents are predominantly highly educated and stably employed Syrians, a group that is not statistically representative of the broader Syrian population in Türkiye. Notably, one-fifth of participants hold dual Syrian–Turkish citizenship, indicating a level of legal and social integration well above the national average. Rather than aiming for general representativeness, the survey offers valuable insight into the attitudes and motivations of a specific and socially significant subgroup. Because the article places particular emphasis on highly educated Syrians, the quantitative analysis is presented in two steps: first, the full survey sample is used to map broader associations; second, a subgroup analysis is conducted for respondents with university and postgraduate education only, in order to assess whether the main patterns remain visible within the more educated segment.

Among the participants, 80% of respondents hold only Syrian citizenship, while 20% possess dual Syrian and Turkish citizenship. The gender distribution is 61% male and 39% female, indicating a male majority within the sample. These characteristics should be kept in mind when interpreting the findings that follow.

The survey examines the duration of stay and employment status among Syrian respondents in Türkiye. Most participants, 61.57%, have been in Türkiye for 6 to 10 years, followed by 29.02% who have resided for more than 10 years, and a smaller proportion, 9.41%, who have been in the country for 2 to 5 years. The employment status of respondents shows that 70.98% are employed, 18.82% work temporarily, and 10.2% are currently unemployed.

The age distribution of respondents shows that the largest group is aged 31–35 years (148 participants), followed by 36–40 years (114 participants) and 41–50 years (100 participants). Smaller age groups include 26–30 years (52 participants), more than 50 years (52 participants), and 18–25 years (44 participants). The distribution of respondents across various cities in Türkiye shows that the majority reside in Gaziantep (276 participants), followed by Istanbul (106 participants). Other cities include Mersin (36 participants), Bursa (28 participants), Adana (21 participants), Ankara (19 participants), Hatay (12 participants), and smaller representations in Izmir, Konya, and Maraş (4 participants each).

The survey results show that the majority attended university (273 participants, 54%), followed by smaller groups with postgraduate studies (77 participants, 15%), and high school education

(72 participants, 14%). In terms of property ownership, respondents are nearly evenly divided with 266 participants owning property in Syria while 246 participants do not own any as shown in Figure 1.

Figure 1. Education Level and Property Ownership among Respondents

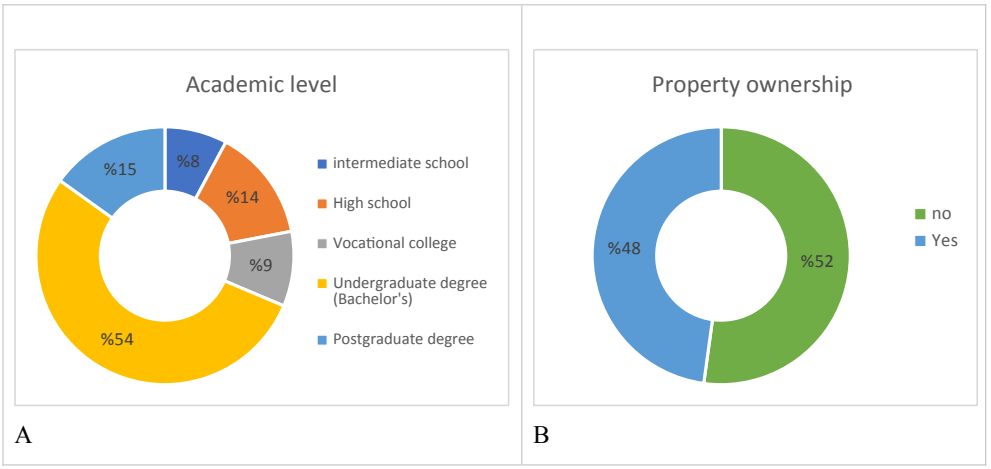

6.1. Security and Living Condition Perspectives among Syrians

Regarding living conditions, the largest share of respondents (197 participants, 39%) believed that the situation was worse than before, indicating substantial dissatisfaction with current conditions. Similarly, regarding the security situation, the largest share of respondents (155 participants, 30%) felt that there had been partial improvement, but that it was still not safe, reflecting continued concern over insecurity despite some perceived progress. Figures 2 and 3 focus on security and living conditions in Syria from Syrians' perspective in Türkiye. These insights underscore the significant challenges perceived by Syrians regarding the viability of returning to their home country.

Figure 2. Perceptions on Current Living Conditions in Syria

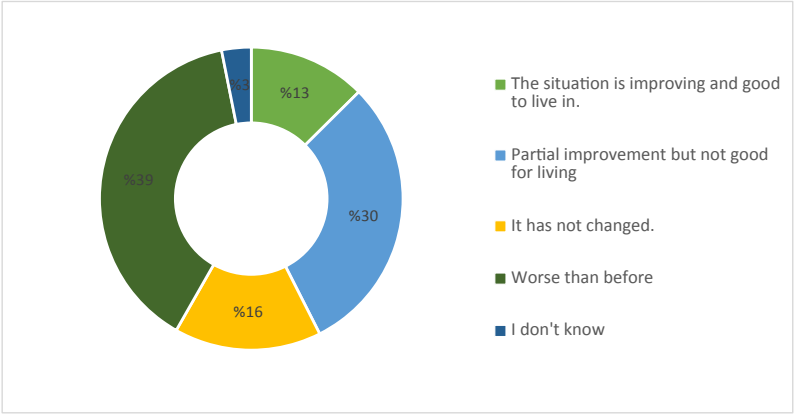

Figure 3. Perceptions on Current Security Situation in Syria

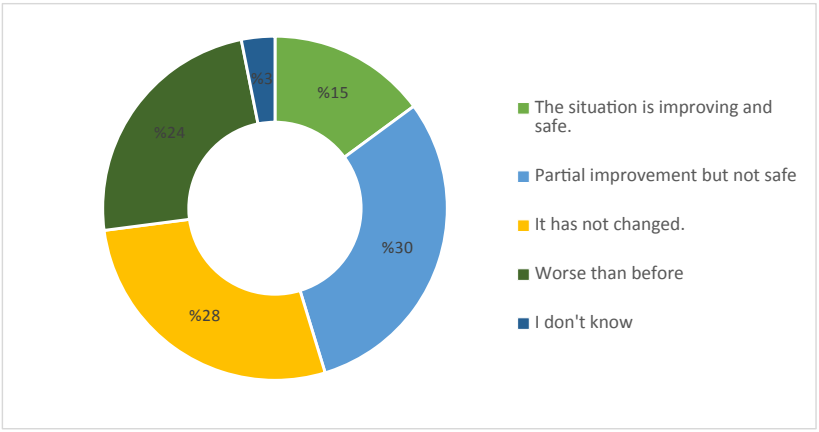

6.2. Future Plans of Syrians in Türkiye

This chart illustrates the future plans of Syrian respondents in Türkiye, highlighting their preferred courses of action. The largest portion, 55%, expressed a desire to stay in Türkiye, either in their current city or elsewhere, and adapt to their circumstances. Meanwhile, 27% indicated a preference to move to another country, reflecting aspirations for a fresh start abroad. A smaller group, 18%, stated their intention to return to Syria. These findings shed light on the diverse perspectives and priorities shaping the decisions of Syrian refugees regarding their future.

Figure 4. Future Plans of Syrians in Türkiye

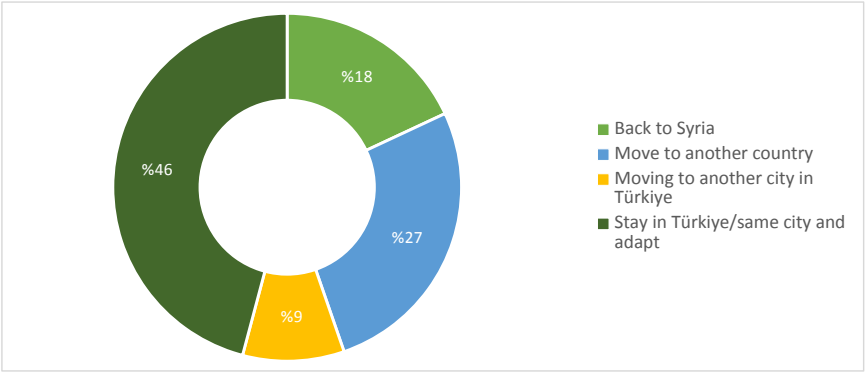

6.3. Subgroup Analysis among University–and Postgraduate–Educated Respondents

To address the article's specific focus on highly educated Syrians, an additional chi-square analysis was conducted for respondents with university and postgraduate education only (n=350). The results show

that the principal relationships observed in the full survey sample remain statistically significant within this more educated subgroup. Return aspirations among university – and postgraduate-educated respondents were significantly associated with educational level within the subgroup (university versus postgraduate degree, $\chi^2 = 27.84$, df = 1, $p < 0.001$), property ownership in Syria ($\chi^2 = 68.46$, df = 1, $p < 0.001$), citizenship status ($\chi^2 = 10.55$, df = 1, $p = 0.001$), duration of stay in Türkiye ($\chi^2 = 37.17$, df = 2, $p < 0.001$), perceptions of security in Syria ($\chi^2 = 218.38$, df = 4, $p < 0.001$), and perceptions of living conditions in Syria ($\chi^2 = 203.05$, df = 4, $p < 0.001$). These results strengthen the article's focus on highly educated Syrians by showing that the main quantitative patterns are not driven solely by less educated respondents in the broader survey sample.

6.4. Analysis of Return Aspiration Based on Property Ownership among Highly Educated Syrians

Figure 5 shows that property ownership in Syria is strongly associated with return aspiration among highly educated respondents. Among those who own a house or land in Syria, 71 out of 177 respondents expressed an intention to return, representing about 40%. By contrast, only 6 out of 173 respondents without property in Syria expressed a return aspiration, representing about 3.5%.

This indicates that property ownership remains an important pull factor for return, even among highly educated Syrians. Owning property may create both a material and emotional connection to Syria, making return more thinkable as part of rebuilding one's life or reclaiming assets. However, this does not mean that property ownership alone is sufficient to drive return. As the interview findings show, return remains conditional on wider concerns about security, legal recognition of property, services, and overall stability in Syria.

Figure 5. Return Aspiration Based on Property Ownership in Syria

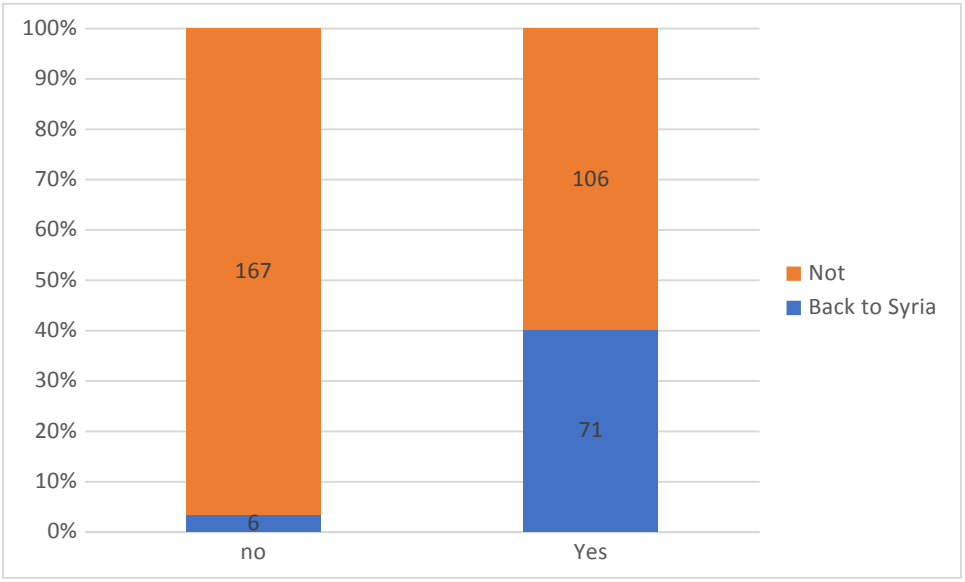

6.5. Analysis of Return Aspiration Based on Security Perspective in Syria among Highly Educated Syrians

Figure 6 shows a clear association between perceived security in Syria and return aspiration among highly educated respondents. Among those who viewed the situation as "improving and safe," 59 out of 68 respondents expressed an intention to return, representing about 87%. By contrast, return aspiration was much lower among those who believed that security had only partially improved but was still not safe, with 17 out of 90 respondents expressing an intention to return.

Almost no respondents who perceived the situation as unchanged, worse than before, or uncertain, expressed a willingness to return. This indicates that security is a threshold condition for return among highly educated Syrians. The interview findings further show that security was understood not only as the absence of violence, but also as institutional predictability, protection from arbitrary treatment, and the possibility of sustaining professional and family life in Syria.

Figure 6. Return Aspiration Based on Security Perspective in Syria

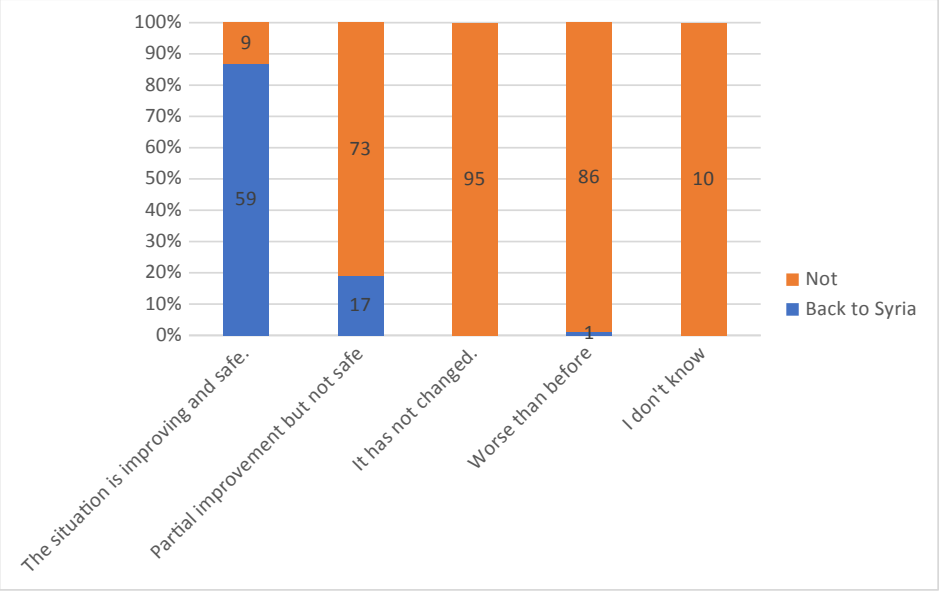

6.6. Analysis of Return Aspiration Based on Living Conditions Perspective in Syria among Highly Educated Syrians

Figure 7 shows that perceived living conditions in Syria are associated with return aspiration among highly educated respondents. Among those who believed that the situation in Syria was

"improving and good to live in," 52 out of 57 respondents expressed an intention to return, representing about 91%. By contrast, return aspiration was much lower among those who perceived only partial improvement, with 20 out of 97 respondents expressing an intention to return.

Return aspiration was very limited among respondents who believed that living conditions had not changed or had become worse. This indicates that, for highly educated Syrians, return depends not only on security but also on the availability of acceptable living conditions, including employment opportunities, infrastructure, education, healthcare, and basic services. In this sense, living conditions form part of the broader stability threshold that shapes whether return is seen as realistic or sustainable.

Figure 7. Return Aspiration Based on Living Conditions Perspective in Syria

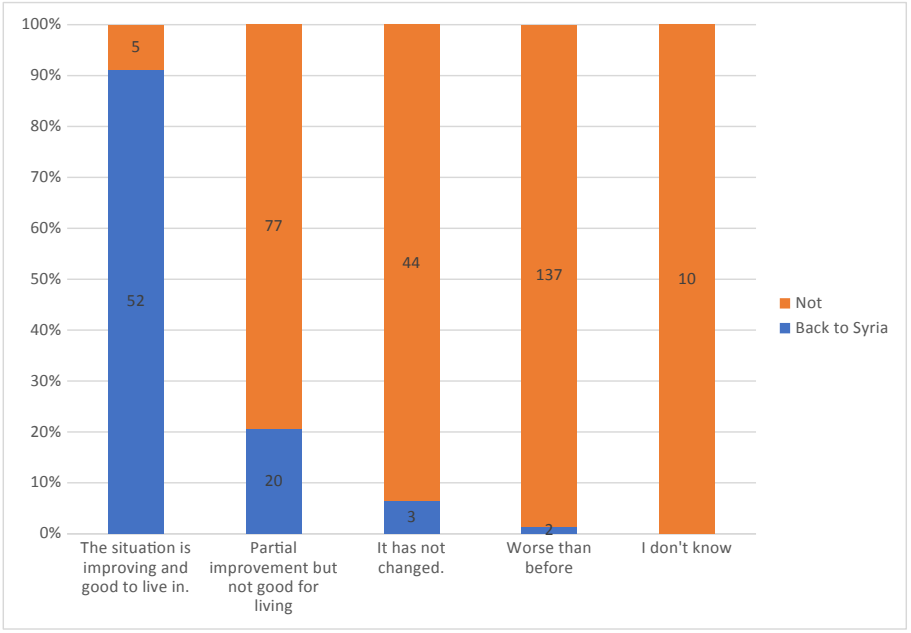

6.7. Analysis of Return Aspiration Based on Citizenship Status among Highly Educated Syrians

Figure 8 shows that citizenship status is associated with return aspiration among highly educated respondents. Among respondents with dual Syrian–Turkish citizenship, only 6 out of 74 expressed an intention to return, representing about 8%. By contrast, among respondents holding only Syrian citizenship, 71 out of 276 expressed an intention to return, representing about 26%.

This suggests that Turkish citizenship reduces the tendency to return by providing greater legal security, mobility, and long-term settlement opportunities in Türkiye. For highly educated Syrians, legal status is therefore not only a formal category, but also an important dimension of stability affecting employment, family planning, mobility, and future expectations.

Figure 8. Return Aspiration Based on Citizenship Status

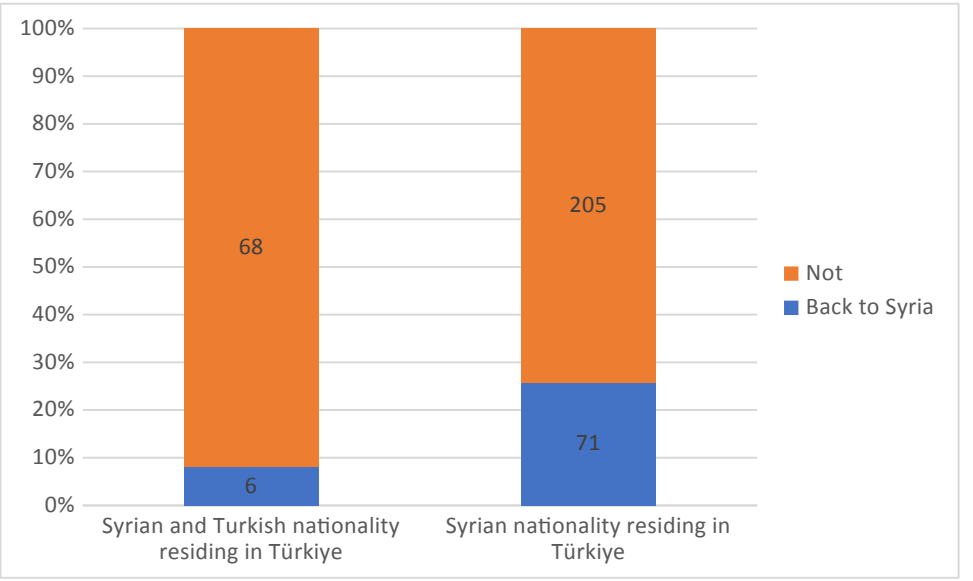

6.8. Analysis of Return Aspiration Based on Duration of Stay among Highly Educated Syrians

Figure 9 shows that duration of stay in Türkiye is associated with return aspiration among highly educated respondents. Among those who had lived in Türkiye for 2-5 years, 4 out of 28 respondents expressed an intention to return, representing about 14%. The highest return aspiration appeared among those who had stayed for 6-10 years, with 71 out of 222 respondents expressing an intention to return, representing about 32%. By contrast, among those who had lived in Türkiye for more than 10 years, only 2 out of 100 respondents expressed an intention to return.

This suggests that long-term residence in Türkiye may reduce the likelihood of return, as highly educated Syrians become more socially, professionally, and institutionally embedded in the host country. Over time, employment ties, children's education, social networks, and adaptation to local institutions may make return less attractive unless clear improvements occur in Syria.

Figure 9. Return Aspiration Based on Duration of Stay

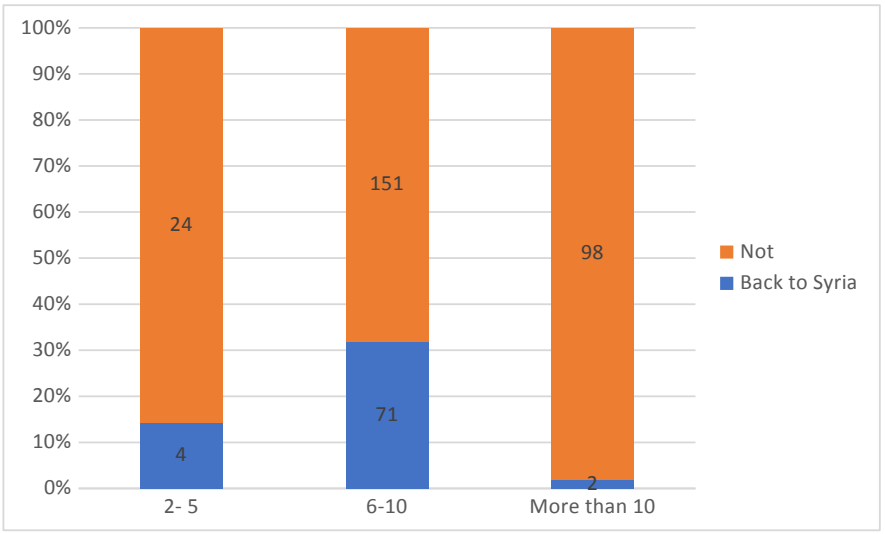

The survey findings among highly educated Syrians show that return aspiration is shaped by several interconnected factors. Perceptions of security and living conditions in Syria appear as the most decisive conditions for return. Respondents who viewed Syria as safe and suitable for living were much more likely to express an intention to return, while those who perceived continued insecurity, poor services, or worsening conditions largely rejected return. Property ownership in Syria also increased return aspiration, suggesting that material and emotional ties to place remain important. However, property alone does not appear sufficient unless broader conditions of safety and stability are also perceived as acceptable. Citizenship status and duration of stay in Türkiye further shaped return aspirations. Respondents with dual Syrian–Turkish citizenship and those who had lived in Türkiye for more than ten years were less likely to express an intention to return, reflecting the role of legal security, social embeddedness, and long-term settlement in reducing return propensity.

The following interview section builds on these survey findings, by exploring how highly educated Syrians interpret these factors in lived terms after the political rupture of December 2024. Rather than retesting the survey results under the same conditions, the interviews clarify how security, living conditions, property, legal status, and duration of stay are understood through a broader search for stability, professional continuity, family security, and future prospects.

6.9. Stability as the Axis of Divergent Migration Trajectories

Building on the methodological flexibility discussed earlier, the qualitative phase was expanded following the fall of Bashar al-Assad in order to better interpret and deepen the survey findings

collected before this political rupture. The addition of semi-structured interviews made it possible to capture how return aspirations, uncertainties, and future projections were being reformulated in real time within a rapidly changing political context.

This section presents the qualitative findings based on twenty semi-structured interviews conducted with highly educated Syrians who have lived in Türkiye for approximately a decade. Interviews were carried out in two waves: six in December 2024, immediately following the fall of Bashar alAssad, and fourteen in May-June 2025. The sample is gender-balanced, consists entirely of married individuals aged 37-45, and includes participants with at least a university degree.

The analysis groups interviewees into three broad orientations: those intending to remain in Türkiye, those planning to return to Syria, and those seeking to relocate to a third country. Across these differing orientations, a single concept consistently emerges as the primary reference point shaping decisions: *istikrar* (stability). Stability functions simultaneously as an aspiration and a constraint, structuring how highly educated Syrians evaluate their options across contexts. In Türkiye, it is primarily associated with legal status, protection from racism, and economic continuity; in Syria, it is tied to broader political, economic, and security conditions.

Rather than reflecting a simple stay–return dichotomy, the interviews reveal a spectrum of positions—firm non-returners, reluctant and conditional stayers, onward migration aspirants, return aspirants, and strategic returners. What differentiates these positions is not attachment to a specific place, but varying assessments of where stability is more attainable. Across all cases, stability operates both as a guiding aspiration and a structuring constraint, shaping whether highly educated Syrians opt to stay in Türkiye, return to Syria, or seek opportunities elsewhere. In Türkiye, stability is mainly associated with legal status and protection from racist attacks, whereas in Syria it depends on broader economic and political conditions.

In contrast to the survey findings—where university graduates appeared more willing to return than other educational groups—the qualitative interviews conducted after the fall of the Assad regime reveal a more cautious and often reluctant stance toward return among highly educated Syrians. This divergence can partly be explained by the changing political context in which the interviews took place. While the collapse of the regime removed what many participants had previously described as the main obstacle to return, it also shifted attention toward broader concerns about long-term stability, institutional uncertainty, economic collapse, and everyday security in post-war Syria.

Those who rule out return—who constitute the plurality of our interviewees—see no viable path to stability in Syria given its persistent volatility. For them, despite the challenges they face in Türkiye, remaining is still preferable to return. Conversely, for those considering return, the inability to achieve stability in Türkiye—due to legal precariousness, social exclusion, or economic hardship—acts as a decisive push factor. Ultimately, the pursuit of stability—through legal recognition, economic security, and social integration—emerges as the main axis shaping migration trajectories. The interviews reveal the delicate balancing act highly educated Syrians

perform as they navigate between different contexts, weighing risks and possibilities in search of a sustainable future.

Firm non-returners: Those who adopt a firm non-return stance are typically individuals who have established a stable life in Türkiye, largely through acquiring Turkish citizenship and securing stable employment, while seeing no viable prospects for stability in Syria.

Hasan, a 42-year-old Turkish citizen, is an engineer and business owner living in Kilis. Married with three children, he underscores stability as the decisive factor in his decision to remain in Türkiye: "Things are relatively stable for me, making it difficult to relocate. (…) It might be feasible for me to visit Syria occasionally while continuing to live here. Since my children and my business are in Türkiye, staying here is the better option for now." However, his outlook is not without reservations. He raises concerns about insecurity, problems within the judicial system, and instances of racism, yet he believes that his children "have a promising future here. (…) it is likely to be better than in Syria."

Similarly, Amal, originally from Aleppo and living in Türkiye since 2013, expresses a resolute decision not to return. Despite her temporary protection status, she has adapted to life in Türkiye, learning Turkish and building a social network. While she retains strong emotional ties to her hometown, she considers return impossible due to destruction, lack of services, and limited economic prospects, and has not visited Syria since leaving for safety reasons. As she puts it: "There is nothing to return to. The city I knew no longer exists. (…) Even if the war stops, the services, jobs, and safety won't be there for years."

For Alawite refugees, the situation is particularly complex. Rana feels unsafe in both Syria and Türkiye. Regarding Syria, she fears persecution after the fall of Assad, explaining: "The country is destroyed, and everything is going backwards. There have been many attacks on us as a sect, just because Bashar al-Assad is Alawite. They blamed us all, even though we had nothing to do with it. I personally never agreed with him." In Türkiye, she also feels insecure due to her temporary protection status and hopes to obtain citizenship: "There's no security, no stability. I have my house, my shop, my cats, and my life—but I can't settle down. When I think of citizenship, I think of stability." As for return, she is unequivocal: "Right now… I don't have a clear plan. But there's one thing I'm sure of: I don't want to go back to Syria."

Rana's account illustrates how perceptions of return are shaped by intersecting axes of vulnerability, particularly sectarian identity and political positioning. While our analysis initially emphasizes the role of education in structuring expectations, her narrative reveals that, in contexts of heightened insecurity, concerns over physical safety often override institutional and professional considerations. Significantly, these concerns emerged spontaneously during the interviews rather than through direct solicitation—a finding that underscores how return aspirations are fundamentally mediated by broader configurations of risk. This aligns with the scholarly consensus on the primacy of political and security factors; as Zakirova and Buzurukov (2021) argue, political conditions in the country of origin remain the most potent predictors of return.

Similarly, Alrababah et al. (2023) demonstrate that even when faced with adverse conditions in host countries, refugees are unlikely to repatriate unless there is a substantial improvement in the safety of their home environment.

For many, despite severe legal and economic difficulties, remaining in Türkiye is still perceived as the better option. This is the case for Sami, who has lived in Antakya under temporary protection since 2014. After his home was destroyed in the 2023 earthquake, he briefly moved to Mersin before returning to Antakya, where he now runs a small business with his wife and children. He expresses a firm intention to stay in Türkiye, citing the destruction, insecurity, and lack of economic prospects in Syria, and clearly rules out return: "Aleppo is destroyed; there is nothing to go back to. Life there is impossible now—no work, no safety. (…) Even after the earthquake here, it is still better than going back to Syria. (…) My children's future is here, not there."

Reluctant stayers: Wafa is one of the reluctant stayers. Originally from Damascus, she has lived in Türkiye since 2015, with a brief return to Syria before settling in Istanbul in 2018. Trained in theater arts, she now works irregularly in freelance media. Holding temporary protection status and with a stalled citizenship application since 2019, she faces mobility restrictions, economic hardship, and persistent bureaucratic barriers. The absence of a supportive network, combined with growing anti-Syrian sentiment, has made life in Türkiye feel "almost impossible." Although she has serious concerns about safety and living conditions in Syria, worsening circumstances in Türkiye have pushed her to reluctantly contemplate return: "Life here has become almost impossible … everything is harder now." (…) "I don't want to go back, but sometimes I feel I have no choice. In Syria, there is no safety, no good services, and I don't know how we would live … but here, things are getting worse."

Conditional stayers: Among those who remain in Türkiye, a common profile is that of conditional stayers, whose decision to stay is shaped less by a firm preference for Türkiye than by the absence of stability in Syria. Lina is one of them. She fled from Aleppo to Türkiye with her family during the war, first settling in Gaziantep and later moving to Istanbul in search of better opportunities. While she has built a life and social network in Türkiye, her emotional ties to Syria remain strong. Her desire to return is present but clearly conditional on the restoration of safety, stability, and viable living conditions, particularly for the sake of her children's future. As she puts it, "If Syria becomes safe and life is possible again, I would like to go back." At the same time, she acknowledges current realities: "Right now, there is no way to live there. I cannot risk my children's future."

Basma, who holds a PhD in chemistry, has decided to remain in Türkiye for practical reasons related to her job. She envisions, within the next two years, a professional arrangement linking Türkiye with universities in Syria. This plan, which she describes as a "dream," depends largely on whether conditions in Syria stabilize. "I genuinely want to settle in Syria and work there. But the decision to return depends on the country's stability. Also, my research requires specific infrastructure—24-hour electricity and materials like argon. All my work is in batteries and

energy science, and the experiments I conduct require fully equipped labs. If this infrastructure becomes available in Syria, there's nothing preventing me from returning, working, and conducting research."

For many highly educated Syrians who intend to remain in Türkiye, staying does not mean the absence of concern. Among more devout Syrians, a key issue is the perceived mismatch between their conservative religious values and those reflected in the Turkish education system, which they see as insufficiently aligned with their beliefs. This concern is also voiced by Abd, a 42-year-old industrial engineer pursuing a PhD and currently working as a factory manager. Holding Turkish citizenship and stable employment, he has no intention of leaving Türkiye and does not face the legal or economic difficulties experienced by many others. Yet his primary concern centers on his children's education and their upbringing in line with the family's religious and conservative values.

For many others, the main source of anxiety is the persistence of racism, which shapes a desire to remain socially unobtrusive. For them, fluency in Turkish is not simply a practical skill but a way to avoid standing out and potential discrimination. When asked, "If you could change one thing about your life in Türkiye, what would it be?" Abd responds, "To speak Turkish fluently so that I wouldn't stand out as Syrian." This remark highlights how concerns about cultural fit, education, and social acceptance remain deeply intertwined, even for those who have achieved legal security and economic stability and are committed to building their future in Türkiye.

Prospective onward migrants: A small but significant group consists of those who aspire to relocate to a third country, such as Germany or Canada, in search of greater stability, largely motivated by the precariousness of their legal status under Temporary Protection Status (TPS). Ahmed exemplifies this profile. A 47-year-old translator at a Turkish school, he lives in Gaziantep with his wife and three children and remains under TPS without Turkish citizenship. He is considering relocating to Canada, citing economic and financial difficulties as the primary motivations for leaving Türkiye: *"In another country, our financial situation could improve, and I might find a suitable job, which is crucial. [I can] ensure a better and safer future for my children and family."*

For those with onward migration aspirations, experiences of racism constitute a major source of psychological distress and anxiety. The events in Kayseri—where an alleged child abuse incident triggered violent attacks against the city's refugee community in late June 2024—left many Syrians fearful and deeply disillusioned. Ahmed also points to sporadic cases of forced deportation, which further reinforce his sense of uncertainty and instability. He expresses his aspirations clearly: "I seek a country that offers stability, full humanitarian asylum, permanent residency, and the possibility of obtaining citizenship." For him, these conditions are essential to securing a stable future for his family.

Another illustration of onward migration aspirations emerges in the case of Muhammed, a 39yearold professional working in the humanitarian sector. Married with three children, he holds

a residence permit in Türkiye but not citizenship, which he sees as the main obstacle to long-term stability. The absence of a clear legal pathway to citizenship and limited protective legal frameworks, in his view, create a persistent sense of uncertainty.

Seeking security, he plans to relocate to Germany in hopes of obtaining legal recognition and a strong passport. Recent events, particularly the attacks in Kayseri, intensified these concerns, leading him to send his family to Aleppo in September so his children could continue their education in a more familiar environment. Yet for Muhammed, acquiring German citizenship is ultimately a strategic step toward a future in a country that better aligns with his cultural and moral values, combining legal stability with a sense of belonging.

Return aspirants: Finally, among the highly educated interviewees, those who seek to return to Syria are individuals who envision not only rebuilding their own lives but also contributing to the broader effort of establishing a stable and sustainable future for their country. Abu Al-Kheir, a 39year-old educator living in Gaziantep, embodies this profile. Married with one daughter, he works in alternative and informal education while managing Quran institutes in liberated Syrian territories, maintaining strong professional and emotional ties with Syria.

He frames his return as both a moral and professional obligation: "A sense of duty and responsibility compels me to serve my country." As a "child of the Syrian revolution," he sees this commitment as extending beyond the personal: "It is the duty of every free individual with expertise and qualifications to return, contribute, and assume key positions in their respective fields. This ensures that, in the future, those in power will be individuals of competence and integrity."

Among those inclined toward return, perceptions of an increasingly unwelcoming social and political environment in Türkiye play a decisive role in shaping their stance. Abu Ilyas, a 38yearold journalist, holds a master's degree in social sciences from Gaziantep University. Married with two children, he recently relocated to Azaz, Syria, where he has been living for the past four months. Although he is currently in the process of naturalization in Türkiye, his primary concern throughout this transition has been his children's education, particularly ensuring instruction in Arabic and the preservation of Islamic values.

His return was shaped by both personal convictions and the broader socio-political climate in Türkiye. While working on Syrian-related issues there, he describes a growing sense of exclusion that ultimately led him to leave: "I was working on issues related to Syria while in Türkiye, but the environment became less conducive and less supportive. It started feeling like an environment that pushes you out. To be clear, I didn't face any personal issues—everything was fine: my job, salary, legal status, everything. But the environment itself started feeling unwelcoming and unreceptive. So, I took the initiative myself; I didn't wait for anyone to take action against me."

Reflecting on his early years in Türkiye, he recalls an initial sense of warmth grounded in a shared Islamic identity, which he believes gradually eroded: "Initially, there was a sense of warmth

and mutual respect, especially in the early days when it felt like we shared a common faith and values as Muslims. But a feeling of true belonging to Türkiye? Never. As time passed and racial tensions increased, things changed significantly. It became clear that there were stark differences, along with growing animosity and hatred fueled by the media. While the early shared sense of belonging was based on common Islamic identity, it has since faded. Now, it's more like, 'When are you leaving?"

Strategic returners: They are individuals who view return not as an emotional decision but as a calculated step shaped by professional, familial, or mobility-related considerations. Ali, a Syrian visual artist from northern Syria living in Türkiye under temporary protection, is one of the Syrians who adopts what can be described as a strategic return orientation. His plan to return to Qamishli is deliberate and tied to specific objectives: reuniting with his family and gaining greater freedom of international mobility for his exhibitions. Although he considers his hometown relatively safe, he is aware of the economic limitations and the absence of a viable art market there, therefore intends to rely primarily on international opportunities.

Due to bureaucratic restrictions in Türkiye—particularly the inability to travel abroad, which significantly constrains his artistic career—Ali views return as a calculated step, prioritizing family ties and the potential professional advantages of greater mobility despite existing uncertainties. As he explains, "My hometown is generally safe… the problem is the economy and the lack of an art market. (…) If things don't work out after I return, I would rather go to Europe than stay in Türkiye."

In sum, these narratives demonstrate that the migration orientations of highly educated Syrians cannot be reduced to a simple binary between staying and returning. Rather, they reflect an ongoing negotiation shaped by the pursuit of *istikrar* (stability) across multiple dimensions of life. Legal status, economic security, professional continuity, social acceptance, children's education, and moral or identitarian attachments interact in complex and sometimes contradictory ways, giving rise to differentiated positions such as firm non-returners, conditional stayers, onward migration aspirants, return-oriented actors, and strategic returners. What connects these trajectories is not a shared migratory destination, but a common effort to secure a dignified, predictable, and sustainable future for themselves and their families. In this sense, mobility decisions emerge less as geographically fixed choices than as attempts to locate the social, legal, and emotional conditions under which stability becomes imaginable.

Taken together, the two phases of the study also highlight the importance of combining quantitative and qualitative approaches in contexts of rapid political transformation. While the survey phase identifies the principal correlates of return aspirations across a broader sample, the interviews reveal how these same factors are subjectively interpreted, re-evaluated, and negotiated following a major political rupture. Read together, the findings show that return, stay, and onward migration are shaped not only by changing perceptions of Syria, but also by

the capacity to maintain longterm life projects amid legal uncertainty, fragile belonging, and an unstable regional environment.

7. Conclusion

This study examined the factors shaping Syrian refugees' aspirations to return to Syria, remain in Türkiye, or pursue onward migration, with particular attention to how these orientations evolved during a period of major political transformation. By combining a pre-transition survey with posttransition qualitative interviews, the research captures not only broad patterns of migration aspirations, but also the ways in which these aspirations are reinterpreted under rapidly changing political conditions. Although the two phases were conducted in different moments and are therefore not directly comparable, this temporal layering constitutes one of the study's analytical strengths. It makes it visible how migration intentions are neither fixed nor linear but continuously renegotiated in response to shifting perceptions of stability, security and future possibilities.

The findings confirm the central role of perceived stability in shaping migration trajectories, yet they also reveal that "stability" extends far beyond physical security alone. The survey findings demonstrated strong associations between return aspirations and perceptions of improved security, living conditions, and property ownership in Syria. At the same time, the qualitative interviews revealed that the collapse of the Assad regime, while removing a major symbolic and political barrier to return, did not automatically produce a widespread willingness to go back. Instead, many highly educated Syrians continued to perceive Syria as economically fragile, institutionally uncertain, and socially unstable.

One of the study's most significant contributions lies precisely in the tensions and partial divergences observed between the two phases. The survey data suggested comparatively stronger return aspirations among university graduates, whereas the post-transition interviews with highly educated Syrians revealed a more cautious and ambivalent stance. This contrast demonstrates that educational attainment alone does not determine migration orientation in a linear way. Rather, highly educated refugees appear to navigate a more complex set of calculations involving professional continuity, children's futures, legal security, transnational opportunities, and moral or identitarian attachments to Syria. For some participants, return was framed as an ethical responsibility linked to reconstruction and belonging; for others, remaining in Türkiye or pursuing onward migration represented the only viable strategy for preserving long-term stability and dignity. These differentiated trajectories illustrate that return aspirations are deeply shaped by temporal context and evolving political expectations.

The study also contributes to broader debates in migration scholarship by moving beyond binary understandings of mobility. Rather than positioning refugees simply as either "returning" or "remaining," the findings point to a spectrum of orientations including conditional stayers, strategic returners, onward migration aspirants, and individuals maintaining simultaneous attachments to multiple places. This confirms recent scholarship emphasizing the fluid,

negotiated, and reversible nature of migration decision-making in protracted displacement contexts. Particularly for highly educated refugees, mobility decisions are embedded in long-term life projects that combine family strategies, career trajectories, citizenship opportunities, and aspirations for social recognition.

From a methodological perspective, the study also demonstrates the value of flexible and adaptive research designs in contexts of rapid political change. The incorporation of a qualitative phase after the fall of the Assad regime made it possible to capture emerging interpretations and emotional responses that would not have been visible through survey data alone. In this respect, the research highlights the importance of temporality in migration studies: aspirations are shaped not only by structural conditions, but also by the timing of political events and the ways individuals interpret uncertainty and transition in real time.

Looking ahead, the findings suggest that the future of Syrian mobility will likely remain characterized by fragmentation and uncertainty rather than by a singular mass return dynamic. Even if political conditions in Syria continue to evolve, sustainable return will depend not only on regime change, but also on long-term institutional reconstruction, economic recovery, legal guarantees, and the rebuilding of trust in everyday life. At the same time, restrictive migration regimes and growing anti-refugee sentiment in host countries may further complicate refugees' capacity to make voluntary and durable decisions about their futures. Under these conditions, many Syrians may continue to adopt hybrid and flexible strategies that combine temporary return, transnational mobility, or the maintenance of social and economic ties across borders.

Ultimately, this study argues that refugee return should not be understood merely as a physical movement back to a country of origin, but as a broader search for a stable, predictable, and dignified future. Understanding how refugees evaluate and negotiate stability across different political and social contexts is therefore essential not only for migration scholarship, but also for the design of realistic and humane return policies.

Acknowledgements

The authors are grateful to Farah Trablsie and Jalal Yousef for their assistance in conducting the interviews.

The authors would also like to thank the anonymous reviewers for their thoughtful comments and suggestions, which helped improve the manuscript.

This research was partially funded by the ERC SOLROUTES project.

References

Al Husein, N. & Wagner, N. (2023) Determinants of Intended Return Migration among Refugees: A Comparison of Syrian Refugees in Germany and Turkey. *International Migration Review* 57(4), 1771-1805. https://doi.org/10.1177/019.791.83221142780

Alrababah, A., Masterson, D., Casalis, M., Hangartner, D. & Weinstein, J. (2023) The Dynamics of Refugee Return: Syrian Refugees and Their Migration Intentions. *British Journal of Political Science* 53(4), 1108-1131. https://doi.org/10.1017/S000.712.3422000667

Black, R. & Gent, S. (2006) Sustainable Return in Post-conflict Contexts. *International Migration* 44(3), 15-38. https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2006.00370.x

Black, R. & Koser, K. (Eds.) (1999) *The End of the Refugee Cycle?* New York: Berghahn Books.

Black, R., Koser, K., Munk, K., Atfield, G., D'Onofrio, L. & Tiemoko, R. (2004) *Understanding Voluntary Return.* London: Home Office.

Bygnes, S. (2021) Not All Syrian Doctors Become Taxi Drivers: Stagnation and Continuity among Highly Educated Syrians in Norway. *Journal of International Migration and Integration* 22(1), 33-46. https://doi.org/10.1007/s12134.019.00717-5

Carling, J. & Pettersen, S. V. (2014) Return Migration Intentions in the Integration–Transnationalism Matrix. *International Migration* 52(6), 13-30. https://doi.org/10.1111/imig.12161

Cassarino, J.-P. (2004) Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies* 6(2), 253-279.

Cassarino, J.-P. (2014) A Case for Return Preparedness. In G. Battistella (Ed.), *Global and Asian Perspectives on International Migration* (153-165). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-08317-9_8

de Haas, H. (2021) A Theory of Migration: The Aspirations-Capabilities Framework. *Comparative Migration Studies* 9(1), 8. https://doi.org/10.1186/s40878.020.00210-4

de Haas, H. & Fokkema, T. (2011) The Effects of Integration and Transnational Ties on International Return Migration Intentions. *Demographic Research* 25(24), 755-782. https://doi.org/10.4054/DemRes.2011.25.24

Dereli, B. (2022) Belonging through Higher Education: The Case of Syrian Youth in Turkey. *Journal of Refugee Studies* 35(1), 195-219. https://doi.org/10.1093/jrs/feab055

Goss, J. & Lindquist, B. (1995) Conceptualizing International Labor Migration: A Structuration Perspective. *International Migration Review* 29(2), 317. https://doi.org/10.2307/2546784

Hammond, L. (2004) *This Place Will Become Home: Refugee Repatriation to Ethiopia.* New York: Cornell University Press.

Hannafi, C. & Marouani, M. A. (2023) Social Integration of Syrian Refugees and Their Intention to Stay in Germany. *Journal of Population Economics* 36(2), 581-607. https://doi.org/10.1007/s00148.022.00913-1

HUNEE (2019) *2018 Turkey Demographic and Health Survey Syrian Migrant Sample.* Ankara: Hacettepe University Institute of Population Studies, T.R. Presidency of Turkey Directorate of Strategy and Budget and TÜBİTAK.

Idlebi, R. & Omaish Abdullah, H. (2024) Multiple Views on Return Migration to Northern Syria. *International Social Science Journal* 75(255), 193-207. https://doi.org/10.1111/issj.12545

İçduygu, A. & Nimer, M. (2020) The Politics of Return: Exploring the Future of Syrian Refugees in Jordan, Lebanon and Turkey. *Third World Quarterly* 41(3), 415-433.

Kaya, M. (2022) İnanç Temelli Suriyeli Mülteci Topluluklar'da Geri Dönüş Eğilimleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21(Özel Sayı), 74-89. https://doi.org/10.46928/iticusbe.1096087

Kaya, S. & Orchard, P. (2020) Prospects of Return: The Case of Syrian Refugees in Germany. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 18(1), 95-112. https://doi.org/10.1080/15562.948.2019.1570579

Kayaoğlu, A., Şahin-Mencütek, Z. & Erdoğan, M. M. (2021) Return Aspirations of Syrian Refugees in Turkey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 20(4), 561-583. https://doi.org/10.1080/15562.948.2021.1955172

King, R. & Kuschminder, K. (2022) Introduction: Definitions, Typologies and Theories of Return Migration. In *Handbook of Return Migration*, 1-22. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Koro-Ljungberg, M. (2015) *Reconceptualizing Qualitative Research: Methodologies without Methodology.* London: Sage.

Leerkes, A., van Os, R. & Boersema, E. (2017) What Drives 'Soft Deportation'? Understanding the Rise in Assisted Voluntary Return among Rejected Asylum Seekers in the Netherlands. *Population, Space and Place* 23(8), e2059. https://doi.org/10.1002/psp.2059

Levitt, P. & Schiller, N. G. (2004) Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. *International Migration Review* 38(3), 1002-1039. https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x

Long, K. (2013) *The Point of No Return: Refugees, Rights, and Repatriation.* Oxford: Oxford University Press.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J. E. (1993) Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* 19(3), 431. https://doi.org/10.2307/2938462

McArdle, R. (2022) Flexible Methodologies: A Case for Approaching Research with Fluidity. *The Professional Geographer* 74(4), 620-627.

Müller-Funk, L. & Fransen, S. (2023) "I Will Return Strong": The Role of Life Aspirations in Refugees' Return Aspirations. *International Migration Review* 57(4), 1739-1770. https://doi.org/10.1177/019.791.83221131554

OCHA (2024) *Humanitarian Needs Overview: Syrian Arab Republic.* New York: United Nations.

Omata, N. (2013) The Complexity of Refugees' Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home-Coming Model and Durable Solutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39(8), 1281-1297. https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.778149

Özkan, Z., Eryılmaz, A. & Ergün, N. (2023) Intentions to Return and Migrate to the Third Countries: A Socio-Demographic Investigation among Syrians in Turkey. *Journal of International Migration and Integration* 24(4), 1571-1587. https://doi.org/10.1007/s12134.023.01031-x

Şahin-Mencütek, Z. (2024) Conceptual Complexity about Return Migration of Refugees/Asylum Seekers. *Journal of Asian and African Studies* 59(7), 2125-2138. https://doi.org/10.1177/002.190.96241283651

Stark, O. & Bloom, D. E. (1985) The New Economics of Labor Migration. *The American Economic Review* 75(2), 173-178.

Um, K. (2023) Refugee Return, Reintegration, and Sustainable Futurity: Politics, Pitfalls and Possibilities of Repatriation in Post/Conflict Situations. *Geopolitics* 28(3), 1130-1160.

UNHCR (1996) *Handbook on Voluntary Repatriation: International Protection.* Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.

Van Houte, M. & Davids, T. (2008) Development and Return Migration: From Policy Panacea to Migrant Perspective Sustainability. *Third World Quarterly* 29(7), 1411-1429. https://doi.org/10.1080/014.365.90802386658

Zakirova, K. & Buzurukov, B. (2021) The Road Back Home Is Never Long: Refugee Return Migration. *Journal of Refugee Studies* 34(4), 4456-4478.

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 413-435 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1888173

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

A Comparative Study of Migration Policies in Türkiye and the EU Regarding the Middle East and North Africa (MENA) Region

Türkiye ve AB'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) Bölgesine Yönelik Göç Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Yusuf AVAR*

Abstract

This study conducts a comparative analysis of the responses of Türkiye and the EU to the migration crisis originating in the Middle East and North Africa (MENA), with particular emphasis on Syrian migrants. It addresses the central research question: to what extent do the EU's migration policies toward MENA migrants embody its self-conception as a normative power, especially in comparison to Türkiye's policy framework toward the same group? Conceptually, the analysis is grounded in the framework of normative power, while methodologically, it employs critical discourse analysis. The empirical component examines speeches by key EU policymakers, including Donald Tusk and Jean-Claude Juncker, as well as Recep Tayyip Erdoğan. In addition, it analyzes official EU documents produced by core institutions, alongside secondary sources. The study concludes that both Türkiye and the EU have acted in accordance with a normative identity in certain respects, while in others their practices have been inconsistent with this identity.

Keywords: Türkiye, EU, Migration, Middle East and North Africa, Syria

Öz

Bu çalışma, Türkiye ile Avrupa Birliği'nin (AB), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) kaynaklı göç krizine verdikleri tepkileri, özellikle Suriyeli göçmenlere odaklanarak karşılaştırmalı biçimde analiz etmektedir. Çalışmanın temel araştırma sorusu şudur: AB'nin MENA kökenli göçmenlere yönelik politikaları, kendisini normatif bir güç olarak tanımlamasıyla ne ölçüde örtüşmektedir ve bu durum, aynı gruba yönelik Türkiye'nin politikalarıyla karşılaştırıldığında nasıl değerlendirilebilir? Çalışma, kuramsal olarak normatif güç kavramına dayandırılmakta; yöntemsel olarak ise eleştirel söylem analizini kullanmaktadır. Ampirik bölümde, Donald Tusk ve Jean-Claude Juncker dâhil olmak

* Assistant Professor, Kilis 7 Aralık University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kilis, yusufavar@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8507-9579. This article is a revised and expanded version of the abstract presented at the "International Conference on Crisis Communication and Conflict Resolution: Dealing with Uncertainties in the New Global Political Era," held on May 15, 2025 in Cluj, Romania.

How to cite this article/Atıf için: Avar, Y. (2026). A comparative study of migration policies in Türkiye and the EU regarding the Middle East and North Africa (MENA) region. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 413-435. DOI: 10.14782/marmarasbd.1888173

Makale Gönderim Tarihi: 13.02.2026 **Yayına Kabul Tarihi:** 04.06.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

üzere AB'nin önde gelen politika yapıcılarının konuşmaları ile Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleri incelenmektedir. Ayrıca, AB kurumları tarafından hazırlanan resmî belgeler ile ikincil kaynaklar da analiz kapsamına dâhil edilmektedir. Çalışma hem Türkiye'nin hem de AB'nin bazı açılardan normatif kimlik doğrultusunda hareket ettiğini, ancak diğer açılardan bu kimlikle uyumsuz uygulamalar sergilediğini ortaya koymaktadır.
Anahtar Kelimeler: Türkiye, AB, Göç, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Suriye

1. Introduction

The prolonged duration of armed conflicts, particularly following the Arab Spring as seen in Syria, has resulted in mass displacement, with millions unable to return home. Migrants fleeing the MENA region, and especially from Syria, have moved to other countries to escape civil wars and protect their lives. Beyond the tragic loss of lives during transit, migrants—compelled to abandon their livelihoods—have been confronted with profound social, economic and societal challenges in their pursuit of new opportunities. These migration flows have created major challenges not only for migrants themselves but also for transit countries and destination countries.

The Syrian civil war stands as the longest-lasting conflict and the primary driver of mass displacement globally. Even after more than ten years of ongoing conflict, Syria remains at the center of one of the largest displacement crises in the world. Since 2011, over 14 million Syrians have been forced to abandon their homes in search of protection and stability. More than 6 million Syrian migrants currently reside in neighboring countries such as Türkiye, Lebanon, Jordan, and Iraq, as well as in various other countries around the world (UNHCR, 2025).

In this context, understanding host-country responses becomes essential. Accordingly, this study aims to analyze Türkiye's and the EU's responses to migrants from the MENA region, to assess their responses to the migration crisis, and to compare the migration policies of Türkiye and the EU, and identify which approach is guided by norms. In order to achieve its objectives, the study asks: "How do the migration policies of the EU and Türkiye toward migrants from the MENA region compare in their alignment with the principles of norm-based power?"

This study focuses on examining the attitudes of Türkiye and the EU toward migrants from the MENA region, with particular emphasis on Syrian migrants, through the application of Norman Fairclough's three-dimensional analytical model, which comprises "text," "discursive practices," and "sociocultural practices" (Fairclough, 1995, p. IX). The study incorporates a comprehensive analysis of political speeches, remarks, and official statements delivered by key figures from Türkiye and the EU. To examine Türkiye's stance, 109 speeches by Turkish President Recep Tayyip Erdoğan (August 10, 2014–June 24, 2018) were analyzed. To assess the EU's position, the study analyzes 15 speeches by European Commission President Jean-Claude Juncker (October 11, 2014–September 12, 2018) and 46 speeches by European Council President Donald Tusk (May 15, 2015–November 8, 2018). Furthermore, the analysis includes 132 documents from the European Commission, 18 Council of the EU conclusions, 61 European Parliament documents, and risk analysis reports published by Frontex between 2014 and 2020. The total number of

speeches, remarks, and official statements pertaining to these topics within the specified dates is provided below, and these data have been analyzed. The distribution of the data reveals an asymmetry between the two parties, with a greater volume of material reflecting a more intensive focus on EU policies. However, given that Türkiye's governing policies are fundamentally shaped by the president, the statements of President Erdoğan provide a clear and explicit indication of the country's official stance. In addition to these primary sources, the study engages with a wide range of secondary literature, including academic books, journal articles, and other relevant scholarly sources.

The specified sources constitute the primary dataset of the study and are used to analyze the textual dimension of Fairclough's framework. Furthermore, in order to identify outcomes related to the discursive and sociocultural practice dimensions, the study develops a set of analytical themes for examining the policies of Türkiye and the EU.

The thematic categories identified for Türkiye are as follows: (i) discourse on welcoming Syrian migrants; (ii) discourses concerning actions directed against Syrians in Türkiye; and (iii) discourse on Türkiye's criticism of the EU within the framework of the Syrian migrant crisis. For the EU, the thematic categories are delineated as: (i) discourse on the (non-)welcoming of migrants from the MENA region, with particular emphasis on Syria; and (ii) discourses of solidarity and responsibility. These thematic categories emerged from the data, more specifically as a result of the data analysis.

In this way, the discourses and policies developed by both Türkiye and the EU toward migrants from the MENA region, as well as their associated sociocultural implications, are systematically examined. The collected data was initially subjected to a coding process, followed by the generation of categories and themes. Subsequently, the relationships and recurring patterns within these themes were systematically identified, and the resulting findings were interpreted within the scope of the study. This enables a critical assessment of the extent to which the policies of each actor align with normative power principles and the extent to which they diverge from or contradict such principles.

2. Conceptual Framework: Normative Power

The concept of normative power was introduced by Ian Manners. Manners contends that the EU operates as a normative power in international relations by advancing principles presented as universally valid within the UN system (2008, p.46), including sustainable peace, freedom, democracy, human rights, the rule of law, equality, social solidarity, sustainable development, and good governance (Manners, 2008, p.46). These principles, in turn, underpin the EU's self-representation as an international actor and are frequently invoked in discussions of normative power. From a theoretical perspective, this concept requires a comprehensive understanding of the processes of social diffusion and the practices through which norms are produced, disseminated, and internalized (Diez & Manners, 2014, p.179).

However, the concept of normative power Europe has been subject to a range of critical assessments in the literature. It is beyond the scope of this study to elaborate on all criticisms; however, with regard to the subject, debates on NPE should be addressed—particularly those concerning value-based versus interest-based policies, as well as the extent to which the concept constructs a form of superiority for the EU. When the continuity of norms is taken into account, a potential dichotomy emerges between value-based and interest-driven approaches. However, "norms and interests are mutually constitutive" (Björkdahl, 2002, p.16). Furthermore, the persistent characterization of the EU through positive descriptors such as "normative," "civilian," "peaceful," and "civilizing" ostensibly situates it in a position of superiority vis-à-vis other international actors. From this elevated position, the EU derives the authority to define and prescribe what is considered "normal," "right," and "optimal" for other states and societies (Cebeci, 2015, pp.42-43). Building on this conceptual framework and its associated critiques, it is essential to examine how the normative commitments of both the EU and Türkiye are operationalized in the context of migration flows originating from the MENA region, with reference to Syria. In doing so, the study draws on the policy discourses of both Turkish and EU officials.

3. Türkiye's Approach to Syrian Migrants

This section undertakes a thematic analysis of Türkiye's discourse on Syrian migrants, with particular emphasis on the statements and rhetoric of President Erdoğan.

3.1. Discourse on Welcoming Syrian Migrants

3.1.1. Heterogeneous Migrant Group and a Comprehensive Understanding of Identity towards Them

One of the findings of the study is President Erdoğan's discourse, which highlights the diversity among Syrian migrants and frames their acceptance as nondiscriminatory. Syrian migrants displaced by the Syrian civil war constitute a heterogeneous population, characterized by significant diversity in ethnic, religious, and cultural dimensions (Atasü-Topçuoğlu, 2019, p.294). Within this context, President Erdoğan has repeatedly argued that the heterogeneous religious and ethnic composition of the migrant population has not required any policy differentiation, framing the Turkish response as the fulfillment of "religious and civilizational responsibilities" (2014c; 2015e; 2016b; 2017b; 2018b). This discourse constructs a universalist humanitarian framework, asserting that Türkiye's acceptance of displaced groups—including Yazidis, Kurds, and Arabs—is predicated on an identity-blind approach that ensures equitable treatment regardless of national or sectarian background (Erdoğan, 2014b; 2015f; 2016f; 2017b). Consequently, the administration articulates an inclusive identity narrative that seeks to reflect Türkiye's normative, value-based orientation in migration governance.

In contrast to this inclusive language in official discourse, Oktav and Çelikaksoy note that "if there is one single issue that has most bedevilled Turkey's aspiration of becoming a normative power,

it is Ankara's new sectarian policy formula that favours the Sunnis" (2015, p.416). Furthermore, the aforementioned high-level discursive inclusivity stands in tension with localized realities; for instance, the Syrian conflict has substantially exacerbated sectarian friction within Türkiye, particularly in the ethnically and confessionally diverse southern province of Hatay (Ahmadoun, 2014, p.3). In the case of Hatay, the local Alawite population, in particular, perceives the influx of arrivals as "terrorists" and views them as part of a strategic effort by the government to facilitate the Sunnification of the region (Bayır & Aksu, 2020, p.344). To curb rising hostilities, the Turkish government intervened in September 2012 with a dual strategy: physically separating groups by relocating specific Sunni migrant populations to other regions following local skirmishes and launching a rhetorical campaign urging Turkish citizens to treat migrants as "brothers" in temporary need of hospitality until their eventual return (Ahmadoun, 2014, p.3).

3.1.2. Temporariness of Syrian Migrants: Open Door Policy, Guest/Ensar Conceptions, and Türkiye's Temporary Protection

Türkiye has regarded the influx of migrants fleeing the Syrian war as a temporary situation, maintaining the belief that they would return to their homeland once the conflict ended. Accordingly, commencing in 2011, Türkiye instituted, for the first time, an unconditional "open-door policy" explicitly aimed at providing protection to Syrian civilians displaced by the conflict (Ahmadoun, 2014, p.1). Following the assumption that the situation would be temporary (Gümüş & Eroğlu, 2015, p.472), President Erdoğan referred to incoming migrants using the concepts of "guests" and "*muhajir-ansar*" (religious terms referring to migrants and those who host them) (2015c; 2016e; 2017a; 2018b). This rhetorical framing operates within Türkiye's specific legal context, where, due to Türkiye's geographical limitation reservation in the 1951 Geneva Convention, Syrian nationals are not granted formal refugee status (Koçak & Durgun Kaygısız, 2023, p.262). Given that this situation is considered temporary, Syrians entering Türkiye have been granted "temporary protection" status, which was initially introduced under Article 10 of the 1994 Regulation administered by the Ministry of Interior. This status was further institutionalized by Directive No. 62 in 2012 and formally recognized under Article 91 of the 2013 Law on Foreigners and International Protection (Ertan & Ertan, 2017, p.19). Furthermore, Türkiye has committed to a policy of no forced returns to Syria — despite facing some allegations of not fully upholding this pledge — and allows migrants to stay for an indefinite duration (Kaya, 2023, p.6). In addition to providing citizenship to around 250,000 Syrians, the Turkish government enacted the 2016 Work Permit Regulation for individuals under temporary protection, followed by the 2017 Citizenship Regulation (Paçacı Elitok, 2018, p.8).

The specified policies indicate that Türkiye acts within the framework of normative power. Yet, these regulatory shifts are indicative of a broader strategic calculus. Beyond humanitarian considerations, Türkiye's open-door policy also reflects underlying political motivations, particularly those related to its stance toward the Syrian regime and broader geopolitical and security interests (Suryantama, 2021, p.65). Furthermore, one of the driving factors behind

Türkiye's implementation of the open-door policy was the objective of enhancing its international prestige and bolstering its status among the global community of nations (Rizqullah et al., 2020, p.119). Accordingly, Arab migrants have been instrumentalized as a mechanism of public diplomacy, serving to consolidate and project Türkiye's identity as a Muslim-majority nation within the regional geopolitical landscape (Kaya, 2020, p.11).

This externally oriented framing of migration has increasingly intersected with security concerns. For instance, the EU argues that while Türkiye seeks to maintain an "open" border for migrants, this approach enables terrorist groups such as ISIS to exploit the situation. However, President Erdoğan has vehemently rejected assertions—particularly those put forward by Western actors and the EU—that accuse Türkiye of supporting ISIS (2014d). Criticism from the EU regarding the open-door policy, alongside terrorist attacks and the relatively unimpeded movement of foreign fighters across the border, contributed to policy developments emphasizing the need for strengthened border security, a concern that gained further prominence following the explosions in Cilvegözü and Reyhanlı in 2013 (Bayır & Aksu, 2020, p.342). As a result, in the post-2015 period, Türkiye adopted a more regulated approach to the open-door policy and increasingly began to address Syrian migration through the lens of security concerns (Bayır & Aksu, 2020, p.336). Accordingly, in 2016, Türkiye undertook the construction of a 900-kilometer-long border wall along its borders with Syria, Iraq, and Iran, a process that spanned two years. This initiative aimed primarily to enhance security, combat terrorism, and control previously unmanaged migration flows (Agestia et al., 2023, p.10). Furthermore, by 2016, Ankara had decided to enforce more stringent border controls to better monitor and manage crossings (Batalla & Tolay, 2018, p.5). Within this framework, it can be argued that from 2016 onward, Türkiye effectively retreated from its previously maintained open-door policy toward Syrian migrants. This suggests that, within the security–normative dilemma, security imperatives increasingly took precedence alongside, and at times over, normative commitments, rather than remaining strictly subordinate to them.

3.2. Discourses on Actions Directed Against Syrians in Türkiye

Türkiye, having received a large number of Syrian migrants, has at times encountered a range of structural and socio-political challenges. Especially during periods of economic contraction, migrants have frequently been scapegoated, becoming the focus of public hostility and xenophobic sentiment. This animosity is often rooted in perceptions of migrants as exerting downward pressure on wages or as a source of precarious, low-cost labor that disrupts the domestic labor market (Kaya & Koca, 2024). Within this context, the sustained increase in Syrian migrants, the absence of return migration, and their informal employment as low-cost labor—contributing to unemployment among native workers—combined with rising rents for housing and commercial spaces, as well as broader economic challenges and socio-economic strains within Turkish society, have collectively fueled intensified social opposition toward Syrians (Özbey, 2022, pp.729-730). At the societal level, discursive and structural processes contributing

to the othering and demonization of migrants have manifested in incidents observed in cities such as Kayseri. However, President Erdoğan has emphasized that, although there are occasional challenges concerning migrants, it would be wrong to hold the entire Turkish nation responsible for them (2014e; 2015e). Furthermore, the relatively short duration of the social unrest observed during this process is indicative of a pattern consistent with the Turkish government's exercise of normative power within this framework.

3.3. Discourse on Türkiye's Criticism of the EU within the Framework of the Syrian Migrant Crisis

One of the major findings of the study is the recurring discourse in President Erdoğan's official narratives suggesting that the EU has not acted in compliance with its own normative principles. According to President Erdoğan, Europe has frequently demonstrated a willingness to disregard the very normative principles it purports to uphold, subordinating them to considerations of security and economic self-interest (2016c; 2016g). Another finding is that, within President Erdoğan's official discourse, the EU is portrayed as responsible for the deaths of migrants attempting to cross European borders. President Erdoğan has condemned the EU for its alleged negligence contributing to the deaths of migrants along migration routes through European countries (2014a; 2015d; 2016d; 2017a; 2018a), as the data show that Europe represents the deadliest migration route globally, with the Mediterranean alone accounting for 3,770 deaths in 2015, out of more than 5,395 migrant fatalities worldwide (Yılmaz-Elmas et al., 2016, p.8). Despite this staggering loss of life, the primary response from some national capitals was characterized by fortification rather than humanitarian intervention (Şahal Çelik & Şemşit, 2019, p.287).

A further finding is that, within President Erdoğan's discourse, certain EU member states are criticized for measures implemented to maintain border security. In particular, they have been criticized by President Erdoğan for closing their borders and erecting barbed-wire fences and walls along their frontiers (2015d; 2016e; 2017b). When considered in its entirety, the construction of walls in the West reflects not only the outcomes of military and economic power struggles but also processes of discrimination, marginalization, and securitization rooted in social and cultural identities (Özbey, 2022, p.721). A related finding is that, within President Erdoğan's discourse, the attitudes of certain EU member states toward migrants are framed as unacceptable. In particular, the treatment of migrants at train stations and along transit routes has also been subject to criticism (Erdoğan, 2015e; 2016f). An additional finding is that President Erdoğan's discourse highlights the EU's insufficient responsibility-sharing in hosting migrants. President Erdoğan criticized the EU for not opening its doors to a sufficient number of migrants (2014b; 2015a; 2016h). Turkish officials have also expressed criticism toward EU member states for their lack of substantial resettlement programs and for the weakening enforcement of burden-sharing obligations within the EU framework (Demiryontar, 2021, p.95); these policy failures often mirror a wider climate of hostility.

Within the broader context, the use of religious rhetoric by terrorist organizations has contributed to the perception of Muslim migrants as potential security threats, thereby intensifying Islamophobia across the EU (Şahal Çelik & Şemşit, 2019, p.287). However, President Erdoğan's discourse indicates that Muslims should not be depicted as terrorists (2015f; 2017b). This rhetorical insistence serves as a deliberate counternarrative to the hardening of European public opinion, which increasingly conflates humanitarian need with national security risks. Therefore, the proliferation of right-wing populist and Islamophobic discourse within Europe has adversely affected the Turkish government's strategic outlook and its broader European integration aspirations (Kaya, 2020, p.16). As a consequence of this deteriorating political climate, the Turkish leadership has shifted toward a more confrontational rhetoric that directly challenges European domestic trends. Accordingly, President Erdoğan has articulated criticisms by highlighting the rise of Islamophobic movements in certain European countries (2014f; 2016a; 2018d).

Beyond these ideological concerns, President Erdoğan's discourse also reflects pragmatic frustration regarding the migration crisis, specifically noting that the EU did not provide sufficient support to Türkiye during the migration crisis. President Erdoğan criticized the EU by emphasizing that Türkiye was left alone in dealing with the issue of migrants (2014b; 2015b; 2016a; 2017a; 2018c). This perception of abandonment stands in stark contrast to the institutional narrative of the EU, which framed its financial contributions as a landmark demonstration of burden-sharing. As part of the EU–Türkiye Statement, the Facility allocated to Türkiye amounts to a total of 6 billion EUR, distributed in two installments (Batalla & Tolay, 2018, p.14). The scale of this funding underscores a shift toward transactional politics, where the prevention of transit becomes a powerful tool for negotiation (Demiryontar, 2021, p.88). However, this focus on short-term tactical gains has arguably come at the expense of a deeper, values-based engagement.

This tension became particularly evident in the aftermath of the migration crisis, during which Türkiye's function as a buffer state emerged as a central pillar of the EU's migration management strategy. This role was institutionalized through the 2016 EU–Türkiye Statement, whereby Türkiye undertook commitments to cooperate with the EU in preventing irregular migration into the Union, thereby reinforcing its position as a key actor in the externalization of EU border controls (Kaya, 2023, p.1). The EU's primary objective has been to safeguard its borders by containing migrants within Türkiye and externalizing the migration issue (Bürgin, 2018, p.115). By pursuing a strategy of externalizing the problem beyond its own borders, the EU predominantly framed the issue within a security paradigm rather than addressing it from a human rights-based perspective (Cicioğlu & Bayram, 2019, p.348). In contrast, Türkiye's EU engagement strategy prioritizes interlinked goals including revitalizing the accession process through new chapter openings, securing additional financial support mechanisms, and implementing the long-delayed visa liberalization roadmap (Bürgin, 2018, p.115).

Therefore, Türkiye has faced criticism from both domestic and international public opinion. The instrumentalization of migrants has contributed to the erosion of Türkiye's international prestige (Bayır & Aksu, 2020, p.343). Furthermore, human rights groups have criticized the 6-billion-euro

agreement, arguing that Türkiye lacks adequate safety standards for migrants and that the pact undermines the protection of the most vulnerable (Kaya, 2023). Within this context, it can be argued that the renewed engagement between Türkiye and the EU has been driven primarily by pragmatic interests rather than normative principles (Bürgin, 2018, p.115), which contradicts the normative power framework.

While the former reflects a pragmatic turn in Türkiye–EU relations, numerous commentators have commended Ankara not only for its resilience in managing the large influx but also for its open-door policy, the relatively high standards of its migrant camps, and the proactive measures implemented to support Syrians in need (Batalla & Tolay, 2018, p.2). While Türkiye's acceptance and hosting of Syrian migrants has enabled Turkish government officials to claim a position of moral superiority over Western states (Polat, 2018, p.510), the instrumentalization of migrants undermines the purported normative power foundations of both Türkiye and the EU, revealing a tension between their professed humanitarian values and operational realpolitik.

4. The EU's Approach to Migration from the MENA Region, Particularly Syria

This section undertakes a thematic analysis of the EU's discourse on migration from the MENA region, particularly Syria, with particular emphasis on official documents prepared by European institutions, as well as the statements and rhetoric of President Tusk and President Juncker.

4.1. Discourse on (Non-)Welcoming Migrants from the MENA Region, Particularly Syria

4.1.1. Securitization, the Migration-Terrorism Nexus, the Rise of Far-Right Parties and Migrant Repatriation

In 2015, EU member states recorded over 1,820,000 instances of illegal border crossings at the EU's external borders (Frontex, 2016, p.6). Since then, the "migration crisis" has dominated Europe's political agenda (Jünemann et al., 2017, p.1). The recognition of existential vulnerabilities to exogenous shocks mandates the progressive escalation of institutional safeguards. Thus, in the EU, migration has undergone a process of securitization, whereby it is discursively constructed as a multidimensional threat—to public order, cultural homogeneity, and the stability of domestic labor markets (Huysmans, 2000, p.752). Accordingly, the EU's institutional paradigm constructs human mobility as an existential threat requiring defensive measures, framing "Europe" as a political space to be "shielded" through bordering regimes and preemptive security interventions (Reynolds, 2020, p.342).

Within this context, one of the key findings derived from the discourse of EU officials is that the migration crisis was perceived as being of great magnitude and as affecting the EU's own existential stability. President Juncker asserted that the migration crisis exposed the incompleteness of

the EU's integration efforts (2016c). Moreover, President Tusk (2015g; 2016b; 2016d; 2016e) emphasized that the migration crisis was a turning point and a test for the EU.

A discourse analysis of President Tusk indicates an attempt to maintain a strong Europe in opposition to populism and xenophobia, particularly the far right. President Tusk emphasizes that Europe must resist populism and xenophobia, as the objective should be to strengthen Europe in opposition to right-wing extremists, not to imitate them (2015h; 2016d; 2017f). The rejection of far-right portrayals of Muslims as terrorists reflects alignment with norm-based power principles. However, the linkage of migrants entering the EU with terrorism also illustrates a security-centered framework. The growing number of terrorist attacks in Europe, frequently and often incorrectly linked to migrants, has contributed to the widespread stereotype portraying every migrant as a potential terrorist (Düzgel and Özdal, 2021, p.22). Consequently, across Europe, many people have reacted with fear and suspicion, concerned about significant disruptions to their way of life. These sentiments are easily mobilized, fueling the rise of far-right movements and political parties. As a result, Europe faces a pivotal moment: nationalist, anti-migrant forces—from Slovakia and Germany to the UK—are gaining ground, challenging not only traditional political elites but also the ideals of an open and inclusive society (Jünemann et al., 2017, p.1). Far-right movements throughout Europe consistently portray Muslim immigration as the primary threat to national identities, European cultural heritage, and Western civilization as a whole (Volk, 2019, p.124). A surge in anti-Muslim hostility has emerged, marked by mosque attacks, threats against individuals perceived as Arab or Muslim, daily hate mail targeting organizations, and the rising influence of anti-Islamic online platforms (Foroutan, 2017, p.129).

Following these security-oriented perspectives, the return of migrants has also become a central issue of discussion. The repatriation of irregular migrants arriving in the EU constitutes a prominent and recurrent subject of deliberation among EU policymakers. President Tusk argues that irregular migrants must be returned swiftly and efficiently (2015i; 2016h; 2017b) in order to maintain open pathways for legal migration. Furthermore, President Juncker emphasizes the necessity of reaching a consensus on the designation of safe countries of origin in order to enhance the efficiency of the asylum system and expedite the return of irregular migrants (2015c; 2016b; 2018). The focus of EU politicians on repatriation without sufficient improvement in conditions in origin and transit countries undermines the EU's normative power identity.

4.1.2. The Preservation of the Schengen Area, Border Control, Combating Human Smuggling and the "Fortress Europe" Paradigm

It has been observed that recent migration challenges have placed significant strain on the EU's external borders and on the functioning of the Schengen Area. According to President Tusk (2015e; 2016b; 2017d; 2018a) and President Juncker (2014; 2015c; 2016a; 2018), external border security is a top priority for the EU. The European Commission introduced the European Agenda on Migration in May 2015, proposing measures to strengthen external border security, along

with additional objectives (European Parliament, 2016). Furthermore, President Tusk (2016d; 2016e; 2016f; 2017a) and President Juncker (2015c) emphasized that protecting Schengen is essential. The Schengen Agreement represents a paradigmatic case of extraterritorial border governance, establishing mechanisms that effectively outsource migration control functions to adjacent territories (Geddes, 2001, p.29).

Another finding is that the pronounced emphasis on border security has concurrently contributed to the emergence and persistence of human smuggling as a critical challenge. President Tusk (2015c; 2017c) and President Juncker (2015b; 2016c) focused heavily on combating human smuggling. In its "European Agenda on Security," the European Commission establishes a nexus between the external and internal dimensions of security, framing undocumented migration in relation to unlawful smuggling networks (Völkel, 2017, p.87). Furthermore, through Frontex's Triton mission (launched November 2014) and EUNAVFOR MED Operation Sophia (initiated May 2015), the EU deployed military assets to monitor Mediterranean waters. These operations serve a dual purpose: disrupting smuggling networks that facilitate irregular migration to Europe, while simultaneously fulfilling humanitarian obligations through search-and-rescue operations for migrants in peril (Völkel, 2017, p.88).

In addition, driven by fear and uncertainty, EU member states have adopted a range of measures aimed at controlling migration (Carr, 2012). For instance, Hungary, Croatia, and Slovenia closed their borders to migrants arriving from Serbia, while Bulgaria constructed border fences to prevent further arrivals (Yılmaz-Elmas et al., 2016, p.6). Despite the policies of these countries, Germany during the Merkel era implemented a policy of tolerance and openness toward migrants from the MENA region (Akkerman, 2018, p.2). On this matter, Kirişci argues that German Chancellor Angela Merkel adopted a policy toward Syrian migrants that was widely praised for upholding the values of a liberal Europe (2016). This stance is also aligned with the EU's norm-based power framework.

Despite Germany's approach, the concept of "Fortress Europe" resurfaced in public and academic discourse, prompting the following commentary: "Borders are hardening, walls are rising — 'Fortress Europe' is taking shape" (Jünemann et al., 2017, p.1). The EU's "Fortress Europe" strategy for addressing irregular migration entered public debate and came under increasing criticism following the Lampedusa shipwreck, when a vessel carrying approximately 500 irregular migrants capsized near the Italian island (Şahal Çelik & Şemşit, 2019, pp.287-288). This criticism persisted despite the fact that the European Agenda on Migration proposed measures aimed both at addressing the root causes of irregular migration and at protecting human life (European Parliament, 2016). Moreover, President Tusk (2015b; 2015c; 2015d; 2016e) and President Juncker (2016b; 2016c) emphasized that migrants should not be left to die during their journey to the EU. The EU's pronounced focus on border security, despite its normative commitment to preserving human lives, raises critical questions regarding the consistency of its identity framework.

4.2. Discourses of Solidarity and Responsibility: A Global Problem-Global Solution Approach and Cooperation with Third Countries, Including Türkiye

It has been observed that, in response to the 2015 migration crisis, the EU has predominantly adopted a protectionist-oriented approach to managing migration. In its public statements, the EU positions its approach to mass migration as comprehensive and principled, theoretically grounded in collective political values and mechanisms of solidarity (Yılmaz-Elmas et al., 2016, p.7). Accordingly, the responsibility for managing migration does not rest solely with a single member state or the European Commission; it is a collective endeavor that requires coordinated action from all stakeholders (European Commission, 2015c). Tusk states that a solution to the migration crisis can only be achieved through joint action (2015a; 2017c; 2018b; 2018d). Juncker (2014; 2015c; 2016a; 2017) stressed that the migration issue could be addressed through solidarity and responsibility.

However, the practical application of these ideals was put to an immediate test at the EU's external peripheries. Due to their geographical locations, countries such as Greece, Italy, and Hungary were among the most affected by the 2015 migration crisis within the EU. In this framework, Tusk (2015e; 2015g; 2016a; 2016b; 2016c; 2016d; 2016f; 2017d; 2017e) and Juncker (2016a; 2016c) emphasized that the migration crisis should not be left solely under the responsibility of a limited number of EU member states. Accordingly, in response to the 2015 migration crisis, the EU Civil Protection Mechanism was activated to mobilize material assistance including shelter, hygiene items, medical supplies, and technical expertise to aid Hungary, Greece, Slovenia, Croatia, and Serbia in managing the surge in arrivals (European Commission, 2015b). Furthermore, for the first time in the history of European migration policy, the European Commission put forward Council decisions to relocate 160,000 individuals in clear need of international protection from Member States experiencing exceptional migratory pressure to other EU Member States—demonstrating a tangible expression of solidarity within the Union (European Commission, 2016). This is because the EU relies on the migration policies of its member states, as only individual states possess the sovereign authority to regulate entry into their territories (Siitonen, 2022, p.4). Nevertheless, the intended levels of solidarity and responsibility were not sufficiently upheld by the EU. The realization of a normative vision in the EU was fundamentally hindered by a growing trend of national unilateralism. In particular, the Hungarian and Polish governments announced their refusal to take part in the EU's relocation scheme (Yılmaz-Elmas et al., 2016, p.6). However, the extensive reinforcement of border barriers, coupled with the resistance of certain EU member states to the EU's migration policy framework, has been met with considerable criticism from EU policymakers. President Juncker (2015a; 2016a) stated that he did not understand why EU countries were so strongly opposed to migrant quotas. President Tusk also maintained that adherence to jointly established rules was crucial. He cautioned that rejecting European laws such as the Dublin Regulation or quota arrangements weakens both solidarity and the core of the European community (Tusk, 2015g; 2016d; 2017e). The intention of EU institutions and leaders to address the issue through solidarity and responsibility aligns with their conception of a normative identity.

Although the crisis was initially framed as a predominantly European issue, findings indicate that EU policymakers later reconceptualized it as a global phenomenon, underscoring the need for coordinated international action. Whatever its causes may be, mass human mobility has now evolved into a phenomenon that no single source or destination country can resolve on its own (Bayır & Aksu, 2020, p.325). Thus, the EU placed particular emphasis on the imperative for countries of origin, transit, and destination to engage in collective and cooperative efforts. Juncker (2015b) stated that the migration issue is a global problem and emphasized that there should also be a global solution. Juncker and Tusk emphasized the necessity of cooperation with transit and migrant-sending countries to address the issue of irregular migration. Within this context, the EU has employed a multifaceted approach to tackle the crisis, leveraging financial support, technical expertise, and diplomatic engagement through partnerships and dialogue (Köhler, 2017, p.74). This approach is further shaped by the growing dynamics in which interactions between countries of origin, transit, and destination increasingly serve as arenas where states strategically instrumentalize international migration to enhance their diplomatic bargaining power (Demiryontar, 2021, p.88).

The EU and its member states support the migration control systems of neighboring countries to prevent migrants from reaching Europe's de facto borders. Cooperation agreements with third countries—such as Libya, Morocco, Türkiye, and Ukraine—increasingly aim to transform these states into buffer zones along the EU's periphery (Amnesty International, 2014, p.13). The EU's desire to keep migrants in third countries through such policy instruments, rather than accepting them, demonstrates that it is not consistently adopting a norm-based approach. This tension is particularly evident in the Türkiye–EU relationship, which became the primary site where normative values and pragmatic border management were negotiated. Türkiye occupies—and will continue to maintain—a pivotal geopolitical position in Europe's neighborhood, serving as a critical node in transnational migration systems connecting Europe with adjacent regions and global migration flows (Geddes, 2014, p.140). In this framework, President Tusk stated that there is no alternative to cooperating with Türkiye (2016a; 2016b; 2016d; 2016e; 2016f; 2016g). President Juncker further underscored the significance of the negotiations and agreements conducted with Türkiye (2015c; 2016a).

As noted, the EU–Türkiye Statement of 20 March 2016 was concluded. The statement, reached as a result of the instrumentalization of migrants, demonstrates that Türkiye and the EU acted on the basis of interests rather than solidarity, which is inconsistent with a norm-based understanding of power (Kaya, 2020, p.17). However, the statement led to a substantial reduction in the number of migrants moving from Türkiye to the EU. Since its implementation, daily arrivals from Türkiye to the Greek islands have decreased significantly—from a peak of 10,000 individuals in a single day in October 2015 to an average of 43 per day—representing an overall reduction of 98% (European Commission, 2017). Despite this success, cooperation was not limited to migration alone; progress in other areas of the statement fell short of expectations. Financial assistance was provided, but progress on visa liberalization came to a near standstill. Moreover, the anticipated advancement in the revitalization of accession chapters failed to materialize. The EU and Türkiye

agreed to consider opening Chapter 33 (Financial and Budgetary Provisions) in Türkiye's EU accession negotiations (Reiners & Tekin, 2020, p.119), but limited advancement was achieved in the remaining accession chapters.

This diplomatic stagnation is largely reflective of the changing character of the bilateral relationship. One of the notable findings of the study is that the nature of Türkiye–EU relations has evolved from a solidarity-based framework toward a more interest-based and pragmatic one. This development becomes particularly visible through the instrumentalization of migrants and stands in contrast to the EU's norm-based conception of power. In the absence of meaningful progress toward accession, migration management replaced democratic reform as the primary currency of the relationship. Despite the reduction in migrant flows, the Turkish government leadership has, at times, treated the presence of Syrian migrants as a leverage point in bilateral negotiations, particularly in discussions with the EU regarding responsibility-sharing and migration governance (Kaya, 2020, p.17). Conversely, President Tusk warned that some actors exploit the migration crisis for financial gain or political advantage. President Tusk identified the emergence of a sophisticated form of political coercion—frequently conceptualized as a contemporary manifestation of hybrid warfare—in which migratory flows are deliberately instrumentalized to destabilize neighboring states. He contended that this paradigm shift necessitates an exceptionally circumspect and responsible strategic posture from all stakeholders (2015g). Beyond this securitized framing, President Tusk underscored the imperative of adhering to established legal frameworks, particularly readmission protocols and border management agreements between the EU and its partners (2015e; 2016f). Within this logic of reciprocal obligation, he asserted that Türkiye bears a structural responsibility to mitigate the transit of irregular migrants toward the Union (2015f; 2017a). Ultimately, President Tusk posited that the EU's commitment to territorial integrity must be mirrored by its partners, framing border protection as a shared normative and operational duty (Tusk, 2015f; 2016a).

5. Conclusion

This study comparatively examined the policies and discourses of Türkiye and the EU toward migrants from the MENA region, particularly from Syria, using the concept of normative power and the method of critical discourse analysis developed by Norman Fairclough. At the outset, an examination of Türkiye's policy toward the relevant group of migrants reveals the following. Operating under the assumption that the crisis would be short term, Türkiye adopted a non-selective open-door policy toward migrants from the MENA region, categorizing them discursively as "guests," "*muhajirs*," and "migrants." These discourses and concepts, as well as measures such as the implementation of temporary protection status, were addressed to society at a mass level. In particular, religious rhetoric appealed to conservative segments, thereby contributing to the adoption of a more inclusive policy approach. The formulation and implementation of these policies reflect core principles associated with the normative power concept. However, by 2016, Türkiye's open-door policy had effectively ended de facto, reflecting both operational constraints

and shifting political calculations. In subsequent multilateral engagements, Türkiye positioned itself as the primary stakeholder bearing a disproportionate share of responsibility, while President Erdoğan articulated a series of criticisms directed at the EU. Collectively, these critiques reflect broader concerns regarding the EU's reliance on externalization strategies, inadequate burden-sharing, and forms of conditional solidarity that privilege border securitization over humanitarian protection. Through these critiques and discourses, the EU was constructed as the "other" in the context of the migration crisis. However, the instrumentalization of Syrian migrants by Türkiye and the EU, particularly through the 2016 Statement, as a political instrument constitutes an approach that is incongruent with the principles underpinning normative power. In practice, the normative goals of the Statement are frequently undermined by the instrumentalization of displaced populations for political gain. It must also be noted that irregular migrants and Syrians residing in Türkiye remain a central bargaining chip in the country's complex relationship with the EU. This tension peaked in 2020 when Türkiye declared its borders open to those seeking to enter the EU, sparking a massive movement of asylum seekers toward the Greek frontier. In response, EU leadership pledged 500 million euros in aid and signaled a willingness to revisit discussions on visa liberalization and facilitation. Following high-level negotiations in Brussels, President Erdoğan ordered the borders to be resealed (Kaya, 2023).

While Türkiye's evolving migration policy highlights the national challenges and normative claims associated with large-scale displacement, the EU's response to MENA migration flows has been characterized by institutional fragmentation and varying national priorities, reflecting a different set of normative, political, and security concerns. Empirical evidence demonstrates significant divergences in migration policies among EU institutions and member states. However, some common policy priorities have coalesced around three primary objectives: (a) externalizing migration management; (b) reinforcing border security; and (c) preserving the Schengen regime. The principal instruments for migration externalization have included readmission agreements and conditional economic assistance programs. Within this context, it can be stated that the fortification of borders and readmission agreements are incompatible with the EU's normative identity. Notably, the policy discourse among EU member states reveals fundamental divergences. While some political actors, particularly from certain member states, have framed MENA migration through a securitization lens—perceiving it as an existential threat to European identity—others, such as Germany, have attempted to implement more humanitarian-oriented approaches. The securitization of migration is also incompatible with the EU's normative identity, whereas Germany's more welcoming policy is consistent with it. Furthermore, member states' resistance to EU policies and the rise of far-right movements fueling Islamophobia are incompatible with the EU's normative identity. It should be noted that populism and the rise of the far right are not presented as sole causal factors; however, it is argued that the migration crisis has also contributed to their intensification. Conversely, the EU's emphasis on preventing the rise of the far right is consistent with its normative identity. In addition, the EU's advocacy for relocation policies, its expressed lack of understanding regarding the resistance of certain

member states, the emphasis on distinguishing migrants from terrorists, and its commitment to combating human smuggling are all interpreted as being in alignment with its normative identity.

References

Agestia, N. R., Aruni, A. & Nau, N. U. W. (2023) The Implementation of Open Door Policy in Dealing with the Syrian Refugee Crisis (A Case Study of Turkey–European Union Cooperation through the Emergency Social Safety Net Program 2016–2017). Journal of Middle East and Islamic Studies 10(1), 1-17.

Ahmadoun, S. (2014) Turkey's Policy toward Syrian Refugees: Domestic Repercussions and the Need for International Support (SWP Comment No. 47/2014). Stiftung Wissenschaft und Politik. https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2014C47_ahmadoun.pdf (Accessed: 05.06.2025).

Akkerman, M. (2018) Expanding the Fortress. Transnational Institute & Stop Wapenhandel. https://www.tni.org/files/publication-downloads/expanding_the_fortress_-_1.6_may_11.pdf (Accessed: 05.06.2025).

Amnesty International (2014) Kale Avrupası'nın İnsani Bedeli: Avrupa Sınırlarında Göçmen ve Mültecilerin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri. London: Amnesty International Ltd. https://www.amnesty.org/zh-hans/wp-content/uploads/2021/06/eur050012014tr.pdf (Accessed: 05.06.2025).

Atasü-Topçuoğlu, R. (2019) Media Discussion on the Naturalization Policy for Syrians in Turkey. International Migration 57(2), 283-297.

Batalla, L. & Tolay, J. (2018) Toward Long-Term Solidarity with Syrian Refugees? Turkey's Policy Response and Challenges. https://archive.nyu.edu/handle/2451/44160 (Accessed: 05.06.2025).

Bayır, D. & Aksu, F. (2020) Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi 8(2), 324-356.

Björkdahl, A. (2002) Norms in International Relations: Some Conceptual and Methodological Reflections. Cambridge Review of International Affairs 15(1), 9-23.

Bürgin, A. (2018) Why the EU Still Matters in Turkish Domestic Politics: Insights from Recent Reforms in Migration Policy. In A. Kaliber & S. Aydın-Düzgit (Eds.), Is Turkey De-Europeanising? Encounters with Europe in a Candidate Country (105-118). London: Routledge.

Carr, M. (2012) The Trouble with Fortress Europe. openDemocracy. https://www.opendemocracy.net/en/trouble-with-fortress-europe/ (Accessed: 05.06.2025).

Cebeci, E. M. (2015) İdeal Güç Avrupa: Avrupa Birliği–Türkiye İlişkileri Üzerinden Bir Çözümleme. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi 23(2), 41-57.

Cicioğlu, F. & Bayram, Y. (2019) Avrupa Birliği'nin Değerleri Çerçevesinde Ortadoğu Politikasını Anlamlandırmak: Mısır, Suriye ve Irak Örneği. Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi 7(2), 327-360.

Demiryontar, B. (2021) Accession Conditionality and Migration Diplomacy: Turkey's Dual Identity in Migration Policy Negotiations with the EU. European Politics and Society 22(1), 88-103.

Diez, T. & Manners, I. (2014) Reflecting on Normative Power Europe. In F. Berenskoetter & M. J. Williams (Eds.), Power in World Politics (173-188). London: Routledge.

Düzgel, A. & Özdal, B. (2021) Kale Avrupası Yaklaşımı Bağlamında Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Politikası'nın Analizi. Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi 40(2), 17-25.

Erdoğan, R. T. (2014a) Irak Cumhurbaşkanı Fuad Masum ile Birlikte Ortak Basın Toplantısında Yaptıkları Konuşma. April 22. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32663/irak-cumhurbaskani-fuad-masum-ile-birlikte-ortak-basin-toplantisinda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2014b) Birleşmiş Milletler 69'uncu Genel Kurulu Genel Görüşmelerinde Yaptıkları Konuşma. September 24. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2936/birlesmis-milletler-69uncu-genel-kurulu-genel-gorusmelerinde-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2014c) Uluslararası Uyuşturucu Politikaları ve Halk Sağlığı Sempozyumu'nda Yaptıkları Konuşma. September 29. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2940/uluslararasi-uyusturucu-politikalari-ve-halk-sagligi-sempozyumunda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2014d) Rize'de Toplu Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma. October 11. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2950/rizede-toplu-acilis-toreninde-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2014e) Islahiye'de Bulunan Çadırkent'te Yaptıkları Konuşma. October 17. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2942/islahiyede-bulunan-cadirkentte-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2014f) Konya-İstanbul YHT Seferlerinin Başlatılması Töreni'nde Yaptıkları Konuşma. December 17. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/397/1815/konyaistanbul-yht-seferlerinin-baslatilmasi-toreninde-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2015a) İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği (İSİPAB) 10. Konferansı'nda Yaptıkları Konuşma. January 21. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2975/islam-isbirligi-teskilati-parlamento-birligi-isipab-10-konferansinda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2015b) 1915; Osmanlı İmparatorluğu'nun En Uzun Yılı Sempozyumunda Yaptıkları Konuşma. February 10. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2988/1915-osmanli-imparatorlugunun-en-uzun-yili-sempozyumunda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2015c) 12. IDEF Uluslararası Savunma Sanayi Fuarı'nda Yaptıkları Konuşma. May 5. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32126/12-idef-uluslararasi-savunma-sanayi-fuarinda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2015d) 3. Uluslararası Ombudsmanlık Sempozyumu'nda Yaptıkları Konuşma. September 16. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/35475/3-uluslararasi-ombudsmanlik-sempozyumunda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2015e) Türkiye Büyük Millet Meclisi 25. Dönem 2. Yasama Yılı Açış Konuşması. October 1. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/35491/turkiye-buyuk-millet-meclisi-25-donem-2-yasama-yili-acis-konusmasi (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2015f) G-20 Antalya Liderler Zirvesi Sonunda Basın Toplantısında Yaptıkları Konuşma. November 16. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/36000/g-20-antalya-liderler-zirvesi-sonunda-basin-toplantisinda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2016a) 8. Büyükelçiler Konferansı Vesilesiyle Düzenlenen Yemekte Yaptıkları Konuşma. January 12. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/37541/8-buyukelciler-konferansi-vesilesiyle-duzenlenen-yemekte-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2016b) Yeşilay 3. Zümrüdüanka Ödül Töreni'nde Yaptıkları Konuşma. March 4. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/40059/yesilay-3-zumruduanka-odul-toreninde-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2016c) Dünya Türk Girişimciler Kurultayı'nda Yaptıkları Konuşma. March 26. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/41325/dunya-turk-girisimciler-kurultayinda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2016d) BM Medeniyetler İttifakı 7. Küresel Forumu'nda Yaptıkları Konuşma. April 26. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/43875/bm-medeniyetler-ittifaki-7-kuresel-forumunda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2016e) Birleşmiş Milletler 71. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma. September 20. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/52364/birlesmis-milletler-71-genel-kurulunda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2016f) Birleşmiş Milletler Mülteciler Zirvesi'nde Yaptıkları Konuşma. September 20. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/52365/birlesmis-milletler-multeciler-zirvesinde-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2016g) İnegöl Hacı Sevim Yıldız Mesleki Eğitim Kampüsü'nün Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma. October 22. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/55748/inegol-haci-sevim-yildiz-mesleki-egitim-kampusunun-acilis-toreninde-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2016h) NATO Parlamenter Asamblesi Sonbahar Genel Kurul Toplantısında Yaptıkları Konuşma. November 21. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61069/nato-parlamenter-asamblesi-sonbahar-genel-kurul-toplantisinda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2017a) 9. Büyükelçiler Konferansı Vesilesiyle Düzenlenen Yemekte Yaptıkları Konuşma. January 9. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/70692/9-buyukelciler-konferansi-vesilesiyle-duzenlenen-yemekte-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2017b) 4. Uluslararası Ombudsmanlık Sempozyumunda Yaptıkları Konuşma. March 2. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/72347/4-uluslararasi-ombudsmanlik-sempozyumunda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2018a) AK Parti Grup Toplantısında Yaptıkları Konuşma. March 6. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/91644/ak-parti-grup-toplantisinda-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2018b) TİKA Koordinatörlerini Kabulünde Yaptıkları Konuşma. April 10. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/92347/tika-koordinatorlerini-kabulunde-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2018c) Global Girişimcilik Kongresi'nde Yaptıkları Konuşma. April 16. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/92472/global-girisimcilik-kongresi-nde-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Erdoğan, R. T. (2018d) Müslüman Azınlıklar Zirvesi'nde Yaptıkları Konuşma. April 16. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/92350/musluman-azinliklar-zirvesi-nde-yaptiklari-konusma (Accessed: 16.05.2025).

Ertan, K. A. & Ertan, B. (2017) Türkiye'nin Göç Politikası. Contemporary Research in Economics and Social Sciences 1(2), 7-39.

European Commission (2015a) Commission Makes Progress on a European Agenda on Migration. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_15_4545/IP_15_4545_EN.pdf (Accessed: 08.06.2025).

European Commission (2015b) Commission Proposes New Emergency Assistance Instrument for Faster Crisis Response within the EU. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_16_482 (Accessed: 08.06.2025).

European Commission (2015c) Migration: A Joint European Responsibility. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_15_3781 (Accessed: 08.06.2025).

European Commission (2016) Commission Makes Immediate Proposal to Implement EU-Turkey Agreement: 54,000 Places Allocated for Resettlement of Syrians from Turkey. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_16_981 (Accessed: 08.06.2025).

European Commission (2017) Commission Calls for Renewed Efforts in Implementing Solidarity Measures Under the European Agenda on Migration. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_17_348 (Accessed: 08.06.2025).

European Parliament (2016) Migration: Across the Universe. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/581962/EPRS_ATA(2016)581962_EN.pdf (Accessed: 08.06.2025).

Fairclough, N. (1995) Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. London: Longman.

Foroutan, N. (2017) Ambivalent Germany: How to Deal with Migration, Muslims and Democracy. In A. Jünemann, N. Scherer & N. Fromm (Eds.), Fortress Europe? (123-138). Wiesbaden: Springer Fachmedien.

Frontex (2016) Risk Analysis for 2016. European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union.

Geddes, A. (2001) International Migration and State Sovereignty in an Integrating Europe. International Migration, 39(6), 21-42.

Geddes, A. (2014) The European Union's International-Migration Relations towards Middle Eastern and North African Countries. In H. Fassmann, M. Bommes & W. Sievers (Eds.), Migration from the Middle East and North Africa to Europe: Past Developments, Current Status and Future Potentials (139–158). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Gümüş, B. & Eroğlu, D. (2015) Partial Integration of Syrian 'Escapees' under the Rule of Turkey's Justice and Development Party (JDP). Contemporary Arab Affairs 8(4), 469-487.

Huysmans, J. (2000) The European Union and the Securitization of Migration. Journal of Common Market Studies 38(5), 751-777.

Juncker, J.-C. (2014) Time for Action – Statement in the European Parliament Plenary Session Ahead of the Vote on the College. October 22. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/806120/SPEECH-14-1525_en.pdf (Accessed: 18.05.2025).

Juncker, J.-C. (2015a) Speech of President Juncker in Passau, Germany – Discussion 'Euro, Russia, Refugees – Which Perspective for the European Union?' October 8.https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vjy3fgc69kvc/nieuws/speech_of_president_juncker_in_passau (Accessed: 18.05.2025).

Juncker, J.-C. (2015b) Statement of the President of the European Commission Jean-Claude Juncker, the President of the European Council Donald Tusk and the Prime Minister of Australia Malcolm Turnbull. November 15. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/15/pec-tusk-joint-statement-australia/pdf/ (Accessed: 18.05.2025).

Juncker, J.-C. (2015c) Speech by President Juncker at the EP Plenary – Preparation of the European Council Meeting of 17–18 December 2015. December 16. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_15_6346 (Accessed: 18.05.2025).

Juncker, J.-C. (2016a) 14th Norbert Schmelzer Lecture – Lecture by European Commission President Jean-Claude Juncker, 'The European Union – A Source of Stability in a Time of Crisis'. March 3. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_16_583 (Accessed: 18.05.2025).

Juncker, J.-C. (2016b) Speech by European Commission President Jean-Claude Juncker at the Autumn Reception of the Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW). October 12. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_16_3430 (Accessed: 18.05.2025).

Juncker, J.-C. (2016c) Speech by European Commission President Jean-Claude Juncker at the 20th Anniversary of the European Policy Centre—'The Road to Rome: From Crisis Management to Governing the EU'. October 13. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_16_3433 (Accessed: 18.05.2025).

Juncker, J.-C. (2017) Opening Speech by President Juncker at the High-Level Conference on Migration Management. June 21. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/speech_17_1754/SPEECH_17_1754_EN.pdf (Accessed: 18.05.2025).

Juncker, J.-C. (2018) President Jean-Claude Juncker's State of the Union Address 2018. September 12. https://wayback.archive-it.org/12090/202.311.03122916/https://commission.europa.eu/system/files/2018-09/soteu2018-factsheet-sovereignty_en.pdf (Accessed: 18.05.2025).

Jünemann, A., Fromm, N. & Scherer, N. (2017) The Kaleidoscope of Migration: Theoretical Perspectives and Conceptual Considerations. In A. Jünemann, N. Scherer & N. Fromm (Eds.), Fortress Europe? (1-7). Wiesbaden: Springer Fachmedien.

Kaya, A. (2020) Migration as a Leverage Tool in International Relations: Turkey as a Case Study. Uluslararası İlişkiler Dergisi 17(68), 21-39.

Kaya, A. (2023) The World's Leading Refugee Host, Turkey Has a Complex Migration History. Washington, DC: Migration Policy Institute. https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-migration-history (Accessed: 18.05.2025).

Kaya, A. & Koca, M. (2024) 'Co-Radicalization': A Scientific Lens Proposal to Understand the Social Movements in Turkey. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi 11(1), 49-72.

Kirişci, K. (2016) Europe's Refugee/Migrant Crisis: Can 'Illiberal' Turkey Save 'Liberal' Europe While Helping Syrian Refugees? EPC Policy Brief. http://aei.pitt.edu/72891/ (Accessed: 18.05.2025).

Koçak, A. & Durgun Kaygısız, A. (2023) Cumhuriyet'ten Bugüne Türkiye'nin Göç Politikaları: Göç Yönetimindeki Ulusal ve Uluslararası Aktörler. JASSFA 5(13), 253-273.

Köhler, M. (2017) Comprehensive Crisis Management. In A. Jünemann, N. Scherer & N. Fromm (Eds.), Fortress Europe? (73-82). Wiesbaden: Springer Fachmedien.

Manners, I. (2008) The Normative Ethics of the European Union. International Affairs 84(1), 45-60.

Oktav, Ö. Z. & Çelikaksoy, A. (2015) The Syrian Refugee Challenge and Turkey's Quest for Normative Power in the Middle East. International Journal 70(3), 408-420.

Özbey, K. (2022) Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(43) 709-741.

Paçacı Elitok, S. (2018) Turkey Migration Policy Revisited: (Dis)Continuities and Peculiarities. Instituto Affari Internazionali Papers 18(16), 1-18.

Polat, R. K. (2018) Religious Solidarity, Historical Mission and Moral Superiority: Construction of External and Internal 'Others' in AKP's Discourses on Syrian Refugees in Turkey. Critical Discourse Studies, 15(5), 500-516.

Reiners, W. & Tekin, F. (2020) Taking Refuge in Leadership? Facilitators and Constraints of Germany's Influence in EU Migration Policy and EU–Turkey Affairs During the Refugee Crisis (2015–2016). German Politics 29(1), 115-130.

Reynolds, J. (2020) Fortress Europe, Global Migration & the Global Pandemic. AJIL Unbound 114, 342-348. https://doi.org/10.1017/aju.2020.64.

Rizqullah, M. F. S., Putri, F. J., Afridita, S. & Purnomo, H. (2020) Syrian Refugees in Turkey: Implementation of Turkey Open Door Policy in Dealing with Syrian Refugees. MUHARRIK: Jurnal Dakwah dan Sosial 3(2), 111-124.

Şahal Çelik, D. & Şemşit, S. (2019) Kale Avrupası Yaklaşımı ve Düzensiz Göç. Paradoks: The Journal of Economics, Sociology & Politics 15(2), 279-294.

Siitonen, L. (2022) A Normative Power or Fortress Europe? Normative Policy Coherence Between the European Union's Development, Migration, and Foreign Policies. Development Policy Review 40(S1), e12603.

Suryantama, M. D. (2021) Turkey's Open-Door Policy for Syrian Refugees: Humanity Motive and Political Motive. Jurnal Ilmu Sosial Indonesia (JISI) 2(2), 62-70.

Tusk, D. (2015a) Final Remarks by President Donald Tusk to the European Parliament Plenary Session. Consilium. April 13. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/04/13/tusk-final-remarks-european-parliament/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2015b) President Donald Tusk Calls an Extraordinary European Council on Migratory Pressures in the Mediterranean. Consilium. April 20. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/20/tusk-extraordinary-european-council-migration-mediterranean/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2015c) Remarks by President Donald Tusk Following the Special European Council Meeting on Migratory Pressures in the Mediterranean. Consilium. April 23. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/23/final-remarks-tusk-european-council-migration/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2015d) Report by President Donald Tusk to the European Parliament on the Special European Council on Migration. Consilium. April 29. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/29/report-tusk-european-parliament/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2015e) Speech by President Donald Tusk at the Bruegel Annual Dinner. Consilium. September 7. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/09/07/tusk-speech-bruegel/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2015f) Remarks by President Donald Tusk After His Meeting with President of Turkey Recep Tayyip Erdoğan. Consilium. October 5. https://arhiva.europa.rs/remarks-by-president-donald-tusk-after-his-meeting-with-president-of-turkey-recep-tayyip-erdogan/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2015g) Address by President Donald Tusk to the European Parliament on the Informal Meeting of Heads of State or Government of 23 September 2015. Consilium. October 6. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/10/06/tusk-address-european-parliament-informal-euco-september/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2015h) Speech by President Donald Tusk at the EPP Congress in Madrid. Consilium. October 22. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/10/22/tusk-speech-epp-congress-madrid/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2015i) Opening Statement by President Donald Tusk at the Valletta Summit on Migration. Consilium. November 11. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/11/tusk-opening-statement-valletta-summit/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2016a) Remarks by President Donald Tusk After His Meeting in Ljubljana with Prime Minister Miro Cerar. Consilium. March 1. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/01/tusk-meeting-cerar-ljubljana/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2016b) Remarks by President Donald Tusk After His Meeting in Bucharest with President Klaus Iohannis of Romania. Consilium. February 15. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/02/15/tusk-meeting-iohannis-bucharest/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2016c) Remarks by President Donald Tusk After His Meeting in Prague with Prime Minister Bohuslav Sobotka. Consilium. February 16. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/02/16/tusk-meeting-sobotka-prague/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2016d) Remarks by President Donald Tusk After His Meeting in Vienna with Chancellor Werner Faymann. Consilium. March 1. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/01/tusk-remarks-faymann-vienna/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2016e) Remarks by President Donald Tusk After His Meeting in Zagreb with Prime Minister Tihomir Orešković. Consilium. March 2. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/02/tusk-remarks-oreskovic-zagreb/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2016f) Remarks by President Donald Tusk After His Meeting in Ankara with Prime Minister Ahmet Davutoğlu. Consilium. March 3. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/03/tusk-remarks-davutoglu-ankara/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2016g) Remarks by President Donald Tusk Following His Meeting in Copenhagen with Danish Prime Minister Lars Løkke Rasmussen. Consilium. May 17. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/05/17/tusk-meeting-denmark-prime-minister-rasmussen-copenhagen/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2016h) Report by President Donald Tusk to the European Parliament on the European Council Meeting of 20–21 October 2016. Consilium. October 26. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/10/26/tusk-report-european-parliament/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2017a) Report by President Donald Tusk to the European Parliament on the European Council Meeting of 15 December 2016. Consilium. January 18. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/01/18/tusk-report-european-parliament/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2017b) Remarks by President Donald Tusk After His Meeting with Prime Minister of Greece Alexis Tsipras. Consilium. April 5. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/05/pec-tusk-athens/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2017c) Joint Letter of Presidents Donald Tusk and Jean-Claude Juncker on the Upcoming G20 Summit. Consilium. July 5. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/07/05/tusk-juncker-joint-letter-g20/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2017d) Remarks by President Donald Tusk Before the G20 Summit in Hamburg, Germany. Consilium. July 7. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/07/07/tusk-remarks-before-g20-germany/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2017e) Report by President Donald Tusk to the European Parliament on October European Council Meetings and Presentation of the Leaders' Agenda. Consilium. October 24. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/10/24/tusk-report-european-parliament-strasbourg/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2017f) Acceptance Speech by President Donald Tusk upon Receiving Honorary Doctorate from the University of Pécs. Consilium. December 8. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/08/acceptance-speech-by-president-donald-tusk-upon-receiving-honorary-doctorate-from-the-university-of-pecs/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2018a) Report by President Donald Tusk to the European Parliament on June European Council Meetings. Consilium. July 3. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/07/03/report-by-president-donald-tusk-to-the-european-parliament-on-june-european-council-meetings/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2018b) Report by President Donald Tusk to the European Parliament on December European Council Meetings. Consilium. January 16. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/01/16/report-by-president-donald-tusk-to-the-european-parliament-on-december-european-council-meetings/ (Accessed: 18.05.2025).

Tusk, D. (2018c) Update: Report and Concluding Remarks by President Donald Tusk to the European Parliament on October European Council Meetings. Consilium. October 24. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/10/24/report-by-president-donald-tusk-to-the-european-parliament-on-october-european-council-meetings/ (Accessed: 18.05.2025).

UNHCR (2025) Syria Refugee Crisis Explained. https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained/ (Accessed: 05.06.2025).

Volk, S. (2019) Speaking for "the European People"? How the Transnational Alliance Fortress Europe Constructs a Populist Counter-narrative to European Integration. *Politique Européenne* 66(4), 120-149.

Völkel, J. C. (2017) When Interior Ministers Play Diplomats. In A. Jünemann, N. Scherer & N. Fromm (Eds.) *Fortress Europe?* (83-103). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.

Yılmaz-Elmas, F., Kutlay, M., Fırat Büyük, H., & Gümüş, Ö. (2016) EU-Turkey Cooperation on 'Refugee Crisis': Is It on the Right Track? *Policy Brief* 22, USAK European Studies Series 01.

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 436-468 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1916864

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

TR42 Bölgesi Belediyelerinde Stratejik Planların Çevre, İklim, Katılımcılık ve Sürdürülebilirlik Politikaları Açısından Karşılaştırmalı İncelemesi*

A Comparative Analysis of Strategic Plans in the Municipalities of the TR42 Region in Terms of Environmental, Climate Participation and Sustainability Policies

Eda KAYA**

Öz

Bölgesel kalkınma ajansları, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak ve yerel ekonomileri güçlendirmek amacıyla oluşturulan kurumsal yapılardır. Küreselleşmeyle birlikte yerel ve bölgesel kalkınma stratejileri önem kazanmış; sürdürülebilirlik ve katılımcılık, kalkınma politikalarının temel unsurları hâline gelmiştir. Türkiye'de 2000'li yıllarda kurulan kalkınma ajansları, bu dönüşümün bir yansımasıdır. Bu çalışma, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) kapsamında yer alan TR42 Bölgesi'ndeki (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova) belediyelerin çevre, iklim ve sürdürülebilirlik politikalarını incelemektedir. TR42 Bölgesi'nin seçilme nedeni; yüksek sanayileşme düzeyi (özellikle Kocaeli ve Sakarya), aynı zamanda tarım ve turizm faaliyetlerini barındıran heterojen ekonomik yapısı (Bolu ve Düzce), yoğun çevresel baskılar ve afet riski gibi çok boyutlu dinamiklere sahip olmasıdır. Bu özellikler bölgeyi çevre ve iklim politikalarının yerel düzeydeki dönüşümünü analiz etmek açısından örneklem değeri yüksek bir saha hâline getirmektedir. Araştırmada belediyelerin 2020-2024 ve 2025-2029 stratejik planları ile 2023-2024 faaliyet raporları nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. 2023-2024 faaliyet raporları, 2020-2024 stratejik plan döneminin son uygulama yıllarını temsil etmeleri ve tüm belediyelerde erişilebilir olmaları nedeniyle tercih edilmiştir. Çalışmada nitel içerik analizi yöntemi kullanılmış ve veriler MAXQDA programı ile incelenerek dönemler arası değişim ile uygulamaya yansıma düzeyi değerlendirilmiştir. Bulgular, 2025-2029 stratejik planlarında çevre ve iklim politikalarının stratejik öncelik hâline geldiğini; yeşil dönüşüm, sürdürülebilir kentleşme ve karbon azaltımı gibi hedeflerin daha açık, ölçülebilir ve bütüncül biçimde ele alındığını göstermektedir.
Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Çevre, Sürdürülebilirlik, İklim ve Katılımcılık Politikaları, Karşılaştırmalı Analiz, TR42 Bölgesi

* Bu çalışma, 10-12 Aralık 2025 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen 7. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu'nda 'TR42 Bölgesi Belediyelerinde Stratejik Planlarının Çevre, İklim ve Sürdürülebilirlik Politikaları Açısından Karşılaştırmalı İncelemesi' başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuş; söz konusu bildirinin MAXQDA analizleri eklenerek genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş hâlidir.

** Bağımsız Araştırmacı, Dr., Düzce, Türkiye, edakaya.8100@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4539-1685

How to cite this article/Atıf için: Kaya, E. (2026). TR42 Bölgesi belediyelerinde stratejik planların çevre, iklim, katılımcılık ve sürdürülebilirlik politikaları açısından karşılaştırmalı incelemesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 436-468. DOI: 10.14782/marmarasbd.1916864

Makale Gönderim Tarihi: 26.03.2026 **Yayına Kabul Tarihi:** 12.07.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Abstract

Regional development agencies emerged in the post-World War II period as institutional mechanisms designed to reduce interregional disparities and strengthen local economies. With globalization, centralized development policies gradually lost prominence, while local and regional development strategies gained importance. In this context, sustainability and participation have become key components of contemporary development policies. The regional development agencies established in Türkiye in the 2000s reflect this transformation. This study examines the environmental, climate, and sustainability policies of municipalities within the TR42 Region (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, and Yalova) under the coordination of the East Marmara Development Agency (MARKA). The TR42 Region was selected due to its distinctive characteristics: a high level of industrialization (particularly in Kocaeli and Sakarya), a heterogeneous economic structure that also includes agriculture and tourism (notably in Bolu and Düzce), significant environmental pressures, and disaster risks. These multidimensional dynamics make the region a representative case for analyzing the local implementation of environmental and climate policies. The study analyzes the municipalities' 2020-2024 and 2025-2029 strategic plans together with their 2023-2024 activity reports through qualitative content analysis. The 2023-2024 reports were selected because they represent the final implementation years of the 2020-2024 strategic planning period and are available for all municipalities. Data were analyzed using MAXQDA to assess inter-period changes and the extent of policy implementation. The findings indicate that environmental and climate policies have become strategic priorities in the 2025-2029 plans, with clearer, measurable, and more integrated targets related to green transformation, sustainable urbanization, and carbon reduction.

Keywords: Regional Development, Environment, Sustainability, Climate and Participatory Policies, Comparative Analysis, TR42 Region

1. Giriş

Yerel yönetimler, şehirlerin sürdürülebilir gelişimi, çevresel koruma ve iklim değişikliğine uyum süreçlerinde hem merkezî yönetimle eşgüdümlü çalışmakta hem de kendi stratejik planları aracılığıyla bölgesel kalkınma ve sürdürülebilirlik hedeflerine doğrudan katkı sağlamaktadır. Türkiye'de belediyelerin stratejik plan hazırlama zorunluluğu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile belirlenmiş olup, bu planlar yerel yönetimlerin kaynaklarını etkin kullanmalarını, hesap verebilirlik ve performans odaklılık ilkelerini hayata geçirmelerini mümkün kılmaktadır (Bakan, 2015, s.2). Bu çalışma, TR42 Bölgesi'ndeki Kocaeli, Sakarya, Düzce ve Bolu belediyelerinin stratejik planlarını çevre, iklim değişikliği, katılımcılık ve sürdürülebilirlik politikaları açısından karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. TR42 Bölgesi'nin tercih edilmesinin temel nedeni, çok sektörlü ve heterojen yapısıdır.

Bölge; yüksek sanayileşme düzeyi (özellikle Kocaeli ve Sakarya), aynı zamanda tarım ve turizm faaliyetlerini barındıran illeri (Bolu ve Düzce), Marmara Havzası içindeki çevresel baskı yoğunluğu, deprem riski, sanayi kaynaklı karbon salımı ve hızlı kentleşme gibi çevre-iklim bağlantılı sorunların birlikte gözlemlenebilmesi bakımından özgün bir örneklem sunmaktadır. Bu özellikler, bölgeyi yerel yönetimlerin çevre ve iklim politikalarının dönüşümünü analiz etmek açısından temsil gücü yüksek bir saha hâline getirerek Türkiye'de özgün bir örnek teşkil etmektedir; bu nedenle bölge, yerel yönetimlerin çevresel ve iklim politikalarını değerlendirmek için uygun bir alan sunmaktadır. Araştırmada belediyelerin stratejik planlarında önceliklendirdiği hedefler,

uygulanan politikaların kapsamı ve kurumsal kapasite düzeyi sistematik olarak analiz edilerek güçlü uygulamalar ile geliştirilmesi gereken alanlar ortaya konulacaktır. Böylece çalışma, TR42 Bölgesi belediyelerinin çevresel yönetişim ve sürdürülebilir kalkınma kapasitelerini bütüncül bir perspektifle değerlendirmeye katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma, TR42 Bölgesi belediyelerinin 2020-2024 ve 2025-2029 dönemine ait stratejik planlarını çevre, iklim değişikliği, katılımcılık ve sürdürülebilirlik boyutları açısından karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel soruları şunlardır:

- Belediye stratejik planlarında hangi amaç ve hedefler önceliklendirilmiştir?
- Çevre ve iklim politikalarına ne ölçüde yer verilmektedir?
- Hangi belediyeler öncü, hangi belediyelerde iyileştirme gereklidir?

Araştırma, içerik analizi yöntemi ile belediyelerin stratejik planlarındaki çevresel ve sürdürülebilirlik odaklı kapasitesini değerlendirmeyi hedeflemektedir.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Yerel Yönetimlerin Kamu Yönetimindeki Rolü

Günümüzde kamu yönetimi sistemleri, devletin merkezî yapısı ile yerel düzeydeki yönetsel örgütlenmeler arasındaki ilişkiyi tanımlayan dinamik bir alan olarak öne çıkmaktadır. Küreselleşme, demokratikleşme talepleri ve yerelleşme eğilimleri, yerel yönetimlerin kamu hizmetlerinin sunumunda kritik aktörler hâline gelmesini sağlamıştır (Malkoç, 2022, s.593; Önen & Ozan, 2021, s.521). Türkiye'de bu dönüşüm, özellikle 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile mali yönetimde saydamlık, hesap verebilirlik ve kaynakların etkin kullanımını temel alan bir yapısal reformu beraberinde getirmiştir (Kara & Karakılçık, 2016, s.727). Bu çerçevede yerel yönetimlerin yönetsel işleyişi ve karar alma mekanizmaları yeniden şekillenmiş, demokratik ve etkin kamu yönetimi niteliği güçlenmiştir. Yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alan üzerinde yetkili ve tüzel kişiliğe sahip, halkın günlük yaşamını doğrudan etkileyen kamusal hizmetleri sunan yönetim birimleridir (Ökmen & Parlak, 2015). Tarihsel olarak, devlet yapısıyla birlikte ortaya çıkan bu birimler, merkezî yönetimin yetki devri ve seçimle işbaşına gelmiş organlar üzerinden şekillenmektedir (Keleş, 2020, s.23).

Yerel yönetimler, siyasi ve idari yerinden yönetim olmak üzere iki temel türde sınıflandırılabilir (Eryılmaz, 1997, s.37):

- Siyasi Yerinden Yönetim: Anayasal olarak özerk veya yarı özerk yapılar; özellikle federal devletlerde görülür.
- İdari Yerinden Yönetim: Yasama ve yargı yetkileri merkezî otoriteye bağlı kalmakta, yürütme yetkileri yerel birimlere devredilmektedir. Kendi içinde iki alt kategoriye ayrılır:

- Hizmet Yönünden Yerinden Yönetim: İşlevsel açıdan özerk birimler (üniversiteler, KİT'ler).
- Yer Yönünden Yerinden Yönetim: Mahalli adem-i merkeziyet ile mal varlığı, bütçe ve gelir kaynaklarına sahip yapılar; belediyeler ve köy yönetimleri bu kategoriye örnektir (Keleş, 2020, s.24; Ökmen & Parlak, 2015).

Bu yapı, yerel yönetimlerin hem merkezî yönetimle uyumlu çalışmasını hem de halkı temsil eden özerk birimler olarak işlev görmesini sağlamaktadır.

2.2. Yerel Yönetimlerin Çevresel ve Sürdürülebilirlik Rollerine Yönelimi

Yerel yönetimler, şehirlerin sürdürülebilir gelişimi, çevre koruma ve iklim değişikliği ile mücadelede kritik aktörlerdir (Bulkeley & Betsill, 2013, s.136). Belediyelerin stratejik planları, yalnızca kısa ve uzun vadeli hedeflerin belirlenmesi için değil, aynı zamanda çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması ve halkın yönetime katılımının artırılması için de temel araçlardır. Türkiye'de bu plan hazırlama yükümlülüğü, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile düzenlenmiştir.

Yerel yönetimlerin sürdürülebilir kalkınma ve iklim politikalarındaki rolü, kamu yönetimi literatüründe giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu süreçte stratejik planlar, çevresel hedeflerin kurumsal kapasiteyle bütünleştirilmesini sağlayan temel yönetsel araçlar olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de yeni kamu yönetimi anlayışıyla birlikte stratejik planlama, performans odaklı bir yapıya kavuşmuş ve kurumların sürdürülebilirlik önceliklerini yansıtan önemli bir yönetim aracı hâline gelmiştir (Poyraz, 2024, s.366). Yerel yönetimlerin iklim değişikliğine yönelik uyum ve azaltım politikalarını stratejik planlar, iklim eylem planları ve katılımcı yönetişim mekanizmaları aracılığıyla uygulamaları, yerel çevresel yönetişim kapasitesinin temel göstergelerinden biridir (Leal Filho & Sümer, 2018).

2.3. Bölgesel Kalkınma, Stratejik Planlama ve Belediyelerin Çevresel Yönetişim Kapasitesi

Bölgesel kalkınma kavramı, II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerinin ön plana çıkmasıyla önem kazanmıştır. Bu dönemde kalkınma, özellikle gelişmekte olan ülkeler için temel bir ekonomik ve toplumsal hedef olarak benimsenmiştir (Doğan, 2011, s.41). Zamanla kalkınma anlayışı, 1987 tarihli Brundtland Raporu ile ekonomik büyümenin ötesine geçerek çevresel sürdürülebilirlik ve kuşaklar arası adalet ilkelerini de kapsayan bütüncül bir çerçeveye dönüşmüştür. Günümüzde sürdürülebilir kalkınma, ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutların birlikte ele alındığı çok düzeyli bir yönetişim anlayışı olarak değerlendirilmektedir (WCED, 1987; Sachs, 2015).

Bölgesel kalkınma kavramı, başlangıçta ekonomik büyüme ve bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılması hedefiyle şekillenmiş olmakla birlikte, günümüzde çevresel sürdürülebilirlik ve

toplumsal refah boyutlarını da içeren çok boyutlu bir anlayışa evrilmiştir. Kalkınma, yalnızca üretim ve gelir artışıyla sınırlı olmayıp ekonomik, toplumsal ve çevresel yapıların birlikte iyileştirilmesini ifade etmektedir (Han & Kaya, 2013; Parasız, 2015). Özellikle iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi ve kentleşme baskısı gibi sorunlar, bölgesel kalkınma politikalarının çevresel boyutunun güçlendirilmesini zorunlu kılmıştır.

İklim değişikliği ve çevresel bozulma sorunlarının yerel düzeyde somut etkiler üretmesi, belediyeleri çevresel yönetişimin temel aktörlerinden biri hâline getirmiştir (Mahalli İdareler Derneği Enstitüsü, 2025). Kentleşme süreçleri, enerji tüketimi, atık yönetimi ve ulaşım politikaları gibi alanlarda yerel yönetimlerin rolü belirleyicidir (Bulkeley & Betsill, 2013, s.137). Nitekim çok düzeyli yönetişim literatürü, iklim politikalarının yalnızca ulusal düzeyde değil, yerel ve bölgesel ölçeklerde de tasarlanması ve uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır (Hooghe & Marks, 2003, s.233). Bu bağlamda belediyeler hem iklim değişikliğine uyum hem de sera gazı azaltım politikalarının hayata geçirilmesinde kritik bir konuma sahiptir. Bu dönüşüm, yerel yönetimlerin rolünü daha belirgin hâle getirmiştir. Belediyeler; atık yönetimi, su ve enerji kullanımı, ulaşım planlaması ve kentsel altyapı gibi alanlarda aldıkları kararlarla hem bölgesel kalkınma sürecini hem de çevresel sürdürülebilirliği doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla bölgesel kalkınma hedeflerinin çevresel açıdan sürdürülebilir biçimde gerçekleşmesi, belediyelerin planlama ve uygulama kapasitesine bağlıdır (Yigitcanlar, 2010).

Bu noktada stratejik planlama, yerel yönetimlerin çevresel sorumluluklarını sistematik biçimde tanımlayabilecekleri temel kurumsal araç olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de belediyeler, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 5393 sayılı Belediye Kanunu kapsamında stratejik plan hazırlamakla yükümlüdür. Bu düzenlemeler, performans esaslı bütçeleme ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda yerel yönetimlerde planlama kültürünü kurumsallaştırmayı amaçlamaktadır. 2018 yılında yayımlanan ve 2019'da yürürlüğe giren Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi, planlama sürecini hazırlık, durum analizi, geleceğe yönelim, strateji geliştirme ve izleme–değerlendirme aşamaları çerçevesinde tanımlamaktadır. Rehber, özellikle performans göstergelerinin oluşturulması ve izleme mekanizmalarının kurulması açısından belediyelere standart bir çerçeve sunmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Literatürde, belediyelerin stratejik planlarında çevre ve sürdürülebilirlik konularının çoğunlukla biçimsel düzeyde ele alındığı; buna karşın ölçülebilir performans göstergeleri, bütçe tahsisi ve kurumsal sorumlulukların yeterince açık tanımlanmadığı belirtilmektedir (Kerman vd., 2012, s.7). Bu nedenle stratejik planların içerik analizi, belediyelerin çevresel yönetişim kapasitesini değerlendirmede önemli bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Özellikle iklim değişikliğine yönelik uyum ve azaltım politikalarının somut hedeflerle planlara yansıtılması ile katılımcı planlama süreçlerinin benimsenmesi, yerel yönetimlerin sürdürülebilirlik alanındaki kurumsal kapasitesini ortaya koyan temel göstergelerdir (Bulkeley & Betsill, 2013, s.137).

Çevre politikaları, doğal kaynakların korunması, ekosistemlerin sürdürülebilirliği ve kirliliğin önlenmesi amacıyla geliştirilen stratejileri kapsamaktadır. Belediyeler açısından bu politikalar;

atık yönetimi, enerji verimliliği, yeşil alan planlaması, su kaynakları yönetimi ve hava kirliliği kontrolü gibi alanlarda uygulanmaktadır. Sürdürülebilirlik, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutların dengeli biçimde geliştirilmesini hedefleyen ve toplumların uzun vadeli refahını güvence altına alan bütüncül bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (United Nations, 2015). Bu bağlamda yerel yönetimler, SKA'ların yerelleştirilmesinde ve uygulama süreçlerinde kritik aktörlerdir. Belediyeler, kentsel planlama, enerji yönetimi, ulaşım, çevre koruma ve sosyal hizmetler gibi geniş bir yelpazede sürdürülebilirlik stratejilerini hayata geçirir. Bu nedenle, stratejik planlarda çevresel hassasiyetin nasıl ele alındığı, yerel yönetimlerin sorumluluklarını ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik taahhütlerini ölçmek için temel göstergelerden biri olarak değerlendirilir (Bostancı, 2022, s.395). Özellikle su yönetimi, enerji verimliliği, atık yönetimi ve iklim değişikliği uyum stratejileri gibi kritik alanların planlarda yer alıp almaması, yerel yönetimlerin çevresel önceliklerini ve kurumsal kapasitesini göstermektedir.

Stratejik planlama, örgütteki tüm personelin katılımı ve üst yöneticilerin tam desteğiyle yürütülen, sonuç odaklı bir süreçtir (McCune, 1986; Mintzberg, 1994; Kwon, 2006). Planın hazırlanmasında yanıtlanan temel sorular, planın bölümlerini oluşturur:

- An itibari ile neredeyiz? → Durum ve GZFT (SWOT) analizi
- Nerede olmak istiyoruz? → Misyon, vizyon, amaçlar ve hedefler
- Gelişimimizi nasıl ölçeriz? → Performans göstergeleri
- Gitmek istediğimiz yere nasıl ulaşırız? → Stratejiler, faaliyetler ve projeler
- Süreci nasıl izler ve değerlendiririz? → İzleme, performans ölçme ve geri besleme

Bu adımlar, David'in (2007) stratejik yönetim modeli ile uyumlu şekilde; strateji oluşturma, strateji uygulama ve strateji değerlendirme aşamalarını kapsamaktadır. Geri besleme mekanizması, performans ölçümünden misyon beyanına kadar süreçteki aksaklıkların düzeltilmesine ve planın güncellenmesine olanak sağlamaktadır. Türkiye'de 13 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Strateji ve Bütçe Başkanlığı, kamu kurumlarının stratejik planlarının uygunluğunu izlemek ve değerlendirmekle görevlendirilmiş; bu çerçevede belediyelerin stratejik planlarının merkezî ve standart bir yapıda hazırlanması sağlanmıştır (İpek & Akman, 2019, s.359; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2025).

Stratejik planlama süreci her kurumda farklılık gösterebilse de karşılaşılan sorunların belirlenmesi ve çözüm üretilmesi açısından esnek modeller geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Bryson, 1988; Çoban, 1997). Bu amaçla Türkiye'de, 5018 sayılı Kanun'a paralel olarak kamu kurumlarına yol göstermek üzere Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu 2003'te yayımlanmış; 2006'da güncellenmiştir (Coşkun & Yıldırım, 2018, s.9). Kılavuzun üçüncü sürümü ise 2018'de yayımlanmış ve üniversite, belediye ve kamu işletmeleri için ayrı rehberler hazırlanmıştır (İpek & Akman, 2019, s.359). Belediyeler açısından temel referans doküman olan "Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi (2019)", plan hazırlık sürecinden değerlendirmeye kadar tüm aşamaları

sistematik bir biçimde tanımlamaktadır. Rehberde sunulan süreç aynı zamanda belediyeler için geliştirilecek yazılımlar ve analiz araçları için de temel bir çerçeve oluşturmaktadır. Tablo 1'de sunulan stratejik planlama süreci, belediyelerin çevresel ve sürdürülebilirlik politikalarını nasıl entegre edebileceklerini gösteren aşamaları özetlemektedir. Bu çerçevede her aşama, analizimizin odak noktası olan çevresel hedeflerin plan metinlerinde yer alış biçimini değerlendirmek için referans teşkil etmektedir.

Tablo 1. Türkiye'de Belediyeler İçin Stratejik Planlama Süreci ve Çevresel Yönetişim Boyutu

Aşama	**Temel Soru**	**İçerik / Alt Başlıklar**	**Çevresel ve Sürdürülebilirlik Boyutu**
1. Hazırlık Süreci	*Hazır mıyız?*	Planın Sahiplenilmesi, Planlama Ekibinin Oluşturulması, Hazırlık Programı, Mevcut Plan ve Programların İncelenmesi, Paydaş Analizi	Çevresel paydaşların (çevre daireleri, STK'lar, toplum temsilcileri) dahil edilmesi
2. Durum Analizi	*Neredeyiz?*	İç ve Dış Çevre Analizi, GZFT (SWOT), Mevcut Hizmet Kapasitesi, Sorun Alanları, Kurumsal Yapı Değerlendirmesi	Çevresel riskler, iklim etkileri ve doğal kaynak kullanımı analizi
3.Geleceğe Yönelim	*Nereye ulaşmak istiyoruz?*	Misyon, Vizyon, Temel İlkeler, Orta Vadeli Amaçlar, Ölçülebilir Hedefler	Sürdürülebilirlik hedeflerinin tanımlanması ve iklim/çevre önceliklerinin belirlenmesi
4.Strateji Geliştirme	*Hedeflere nasıl ulaşacağız?*	Stratejiler, Faaliyet ve Proje Setleri, Maliyetlendirme, Performans Programı Bütçeleme	Çevresel projeler, enerji ve su verimliliği stratejileri, yeşil altyapı yatırımları
5.İzleme ve Değerlendirme	*Başarımızı nasıl takip ederiz?*	Performans Göstergeleri, Ölçme Yöntemleri, Raporlama, Karşılaştırma, Geri Bildirim Mekanizmaları, Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi	Çevresel göstergelerin izlenmesi, sürdürülebilirlik performans raporlaması ve uyum/azaltım (mitigasyon) politikalarının değerlendirilmesi

Kaynak: Tablo, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019) tarafından yayımlanan Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi temel alınarak yazar tarafından 2025 yılında güncellenmiştir.

Rehberde sunulan süreç, Türkiye'de stratejik yönetim kavramı çoğu zaman stratejik planlama başlığı altında yürütülse de planlamanın hazırlık, uygulama, izleme ve değerlendirme aşamalarını kapsayan bütüncül bir yönetim yaklaşımını ifade etmektedir (Songür, 2008, s.63). Bu bakımdan

stratejik planlama, belediyelerin hem kurumsal kapasitesini hem de hesap verebilirlik ve şeffaflık düzeyini güçlendiren temel bir yönetim aracıdır.

Bu çalışma, TR42 Bölgesi'nde yer alan belediyelerin 2020-2024 dönemine ait stratejik planlarını çevre, iklim değişikliği, katılımcılık ve sürdürülebilirlik politikaları açısından karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel sorusu, söz konusu belediyelerin stratejik planlarında çevresel ve iklim temelli politikaların hangi kapsam ve içerik düzeyinde yer aldığı ve bu politikaların kurumsal kapasite göstergeleriyle ne ölçüde desteklendiğidir. Bu bağlamda çalışma, belediyelerin stratejik plan metinlerinde yer alan hedef, strateji ve performans göstergelerini nitel içerik analizi yöntemiyle değerlendirmektedir.

2.4. Çevre ve Sürdürülebilirlik Politikaları ile Belediyeler

Çevre politikaları, doğal kaynakların korunması, ekosistemlerin sürdürülebilirliği ve kirliliğin önlenmesi amacıyla geliştirilmekte; belediyelerce atık yönetimi, enerji verimliliği, yeşil alan planlaması ve hava kirliliği kontrolü gibi alanlarda uygulanmaktadır. İklim değişikliği ile mücadele ve uyum stratejileri, yerel yönetimlerin stratejik planlarında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Sürdürülebilirlik, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları dengeli şekilde geliştirmeyi hedefleyen bütüncül bir yaklaşım olarak 2015'te Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile ulusal ve yerel düzeyde kurumsal bir çerçeveye kavuşmuştur (United Nations, 2015).

Belediyeler, kentsel planlama, ulaşım, enerji ve atık yönetimi gibi alanlarda uyguladıkları sürdürülebilirlik stratejileriyle çevresel ve toplumsal etkileri doğrudan şekillendiren aktörlerdir. Bu nedenle stratejik planlarda çevresel hassasiyetin nasıl ele alındığı, belediyelerin sorumluluklarını ve sürdürülebilir kalkınma taahhütlerini gösteren önemli bir göstergedir. Literatür, belediyelerin çevresel stratejilerinin coğrafi, sosyo-kültürel ve altyapısal özelliklerden etkilendiğini belirtmektedir (Bostancı, 2022, s.397). Ancak Türkiye'de belediyelerin çevre politikalarını karşılaştırmalı olarak ele alan çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle stratejik planların sürdürülebilirlik ilkeleri açısından incelenmesi önem taşımaktadır.

2.5. İklim Değişikliği ve TR42 Bölgesi Belediyeleri

İklim değişikliği, kentlerde sıcak hava dalgaları, seller ve hava kirliliği gibi riskleri artırmakta, etkin uyum ve azaltım politikalarını zorunlu kılmaktadır (Cohen, 2010). Yerel yönetimler, kentsel sürdürülebilirlik ve halk sağlığını koruyan politikaların uygulanmasında kritik rol üstlenmektedir (Çelikyay & Kaya, 2024, s.85). Literatür, iklim değişikliğinin hem doğal süreçler hem de insan kaynaklı etkilerle şekillendiğini, kentlerin küresel sera gazı emisyonlarının önemli bir kısmından sorumlu olduğunu vurgulamaktadır (Arıkan & Özsoy, 2008; Ebert, 2023, s.168; IPCC, 2001). Türkiye'de iklim değişikliğiyle mücadelede çeşitli stratejiler geliştirilmiş olsa da düzenleyici eksiklikler, veri yetersizliği, altyapı açıkları ve siyasi önceliklerin iklim hedeflerinin

önüne geçmesi, uygulamada önemli güçlükler yaratmaktadır (Davarcıoğlu & Lelik, 2018, s.377; Kurnaz, 2023; Çeler & Serengil, 2021, s.197; Karagöl, 2022, s.77).

TR42 Bölgesi'nde yerel yönetimler bu risklere karşı somut adımlar atmaktadır. Örneğin Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, İklim Değişikliği Eylem Planı kapsamında kurumsal sera gazı envanteri oluşturmuş, uyum stratejileri geliştirmiş ve yeşil altyapı yatırımlarıyla taşkın riskini azaltmıştır. Belediye, fotovoltaik güneş paneli uygulamaları ile emisyonları %1-10 oranında, açık otopark entegrasyonu ile %50'ye kadar azaltmayı hedeflemekte; düşük emisyonlu enerji kullanımı ve elektrikli araç filosu ile karbon ayak izini önemli ölçüde düşürmektedir. Yeşil bina politikaları ise enerji ve su verimliliğini artırmayı ve karbon ayak izini uluslararası standartlara taşımayı amaçlamaktadır (Nelson vd., 2010; McGraw-Hill Construction, 2013). Bu uygulamalar, paydaşların %84,8'inin iklim değişikliğinin Kocaeli üzerindeki etkilerini güçlü biçimde algıladığını gösteren bulgularla da desteklenmektedir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2024a). Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin 2024 yılı kurumsal değerlendirme raporu kapsamında gerçekleştirilen paydaş anketi, kentin iklim değişikliğine ilişkin algısını ölçmeyi amaçlayan betimsel nitelikte bir araştırmadır. Anket sonuçları, belediyenin faaliyet raporunda özet bulgular şeklinde sunulmuş olup çalışma, bilimsel bir akademik araştırma tasarımından ziyade kurumsal değerlendirme ve politika geliştirme amacı taşımaktadır. Bu çerçevede TR42 Bölgesi belediyelerinin stratejik planları, çevre, iklim, katılımcılık ve sürdürülebilirlik politikalarını entegre etme kapasitesini değerlendirmek açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. İklim Değişikliği Etki Değerlendirmesi (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2024a)

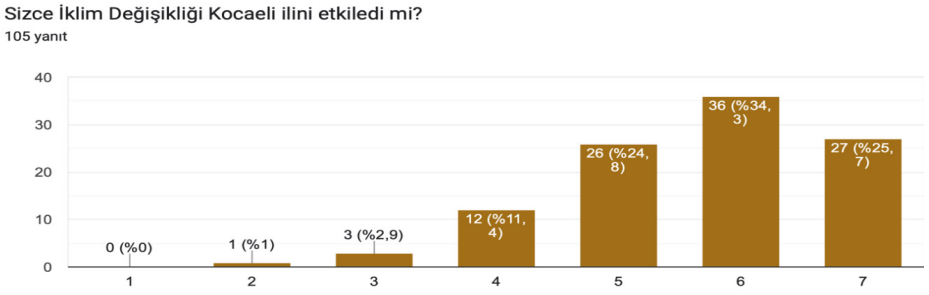

Şekil 1'de 105 kişinin Kocaeli ilinin iklim değişikliğinden etkilenme düzeyine ilişkin görüşleri gösterilmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Kocaeli'nin iklim değişikliğinden yüksek düzeyde etkilendiğini düşünmektedir. Katılımcıların %34,3'ü 6, %25,7'si 7 ve %24,8'i 5 puan vermiştir. Buna göre katılımcıların yaklaşık %85'i 5 ile 7 arasında değerlendirme yaparak iklim değişikliğinin Kocaeli'yi önemli ölçüde etkilediğini belirtmiştir. Buna karşılık %11,4'ü 4, %2,9'u 3, %1'i 2 puan verirken, 1 puan veren hiç katılımcı bulunmamaktadır. Genel olarak sonuçlar, katılımcıların Kocaeli'nin iklim değişikliğinden belirgin ve yüksek düzeyde etkilendiği yönünde güçlü bir görüşe sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 2. İklim Değişikliğinin Nedenleri Değerlendirmesi (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2024a)

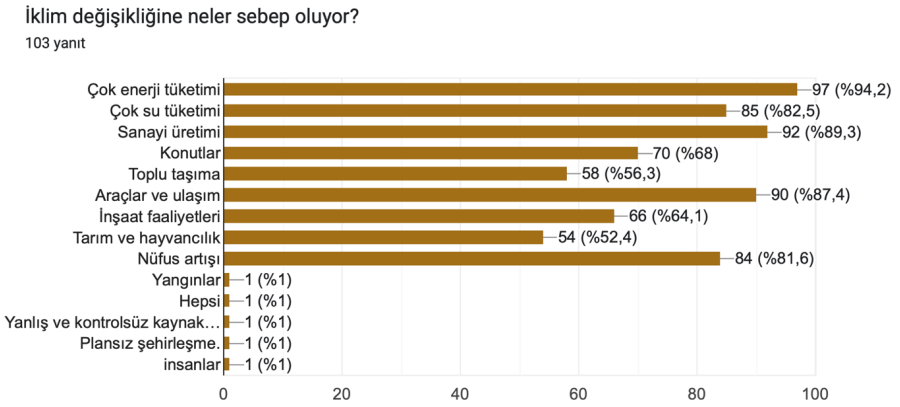

Şekil 2'de katılımcıların iklim değişikliğinin nedenlerine ilişkin görüşleri yer almaktadır. Buna göre çok enerji tüketimi (%94,2), sanayi üretimi (%89,3) ve araçlar ile ulaşım (%87,4) iklim değişikliğinin başlıca nedenleri olarak öne çıkmaktadır. Bunları çok su tüketimi (%82,5) ve nüfus artışı (%81,6) izlemekte, tarım ve hayvancılık (%52,4) ile toplu taşıma (%56,3) ise görece daha düşük oranlarda belirtilmektedir. Bu durum paydaşların büyük çoğunluğunun iklim değişikliğinin kent üzerinde belirgin etkiler yarattığı görüşünde birleştiğini göstermektedir.

Şekil 3. İklim Değişikliğinin Sonuçları Değerlendirmesi (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2024a)

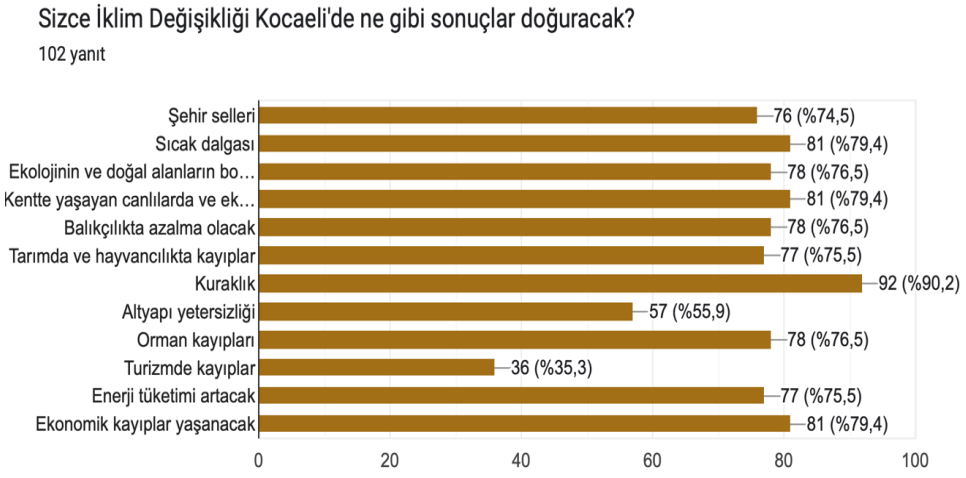

Şekil 3'te ankete katılan 102 kişinin yanıtlarına göre, iklim değişikliğinin Kocaeli üzerindeki muhtemel etkileri değerlendirilmiştir. Katılımcıların en büyük endişe kaynağı %90,2 oranla (92 kişi) kuraklık olmuştur. Bunu sırasıyla %79,4'lük oranlarla (81 kişi) sıcak dalgası, kentte yaşayan canlılar ve ekosistem üzerindeki olumsuz etkiler ile ekonomik kayıplar takip etmektedir. Diğer öne çıkan tehditler arasında %76,5 oranla (78 kişi) ekolojinin ve doğal alanların bozulması, balıkçılıkta azalma ve orman kayıpları yer alırken %75,5 oranla (77 kişi) tarımda ve hayvancılıkta kayıplar ile enerji tüketiminin artması öngörülmektedir. Katılımcıların %74,5'i (76 kişi) şehir selleri yaşanacağını belirtmiştir. İklim değişikliğinin en az etki etmesi beklenen alanları ise %55,9 oranla (57 kişi) altyapı yetersizliği ve %35,3 oranla (36 kişi) turizmde kayıplar oluşturmaktadır.

İklim değişikliğinin sonuçlarına ilişkin algıda ise kuraklık, sıcaklık artışı ve aşırı hava olayları ön plana çıkmaktadır (Şekil 3). Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin iklim politikalarının teknik planlarla sınırlı kalmadığı ve paydaş algısıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak anket bulguları, kurumsal raporlama kapsamında üretilmiş betimsel verilere dayanmakta olup akademik saha araştırması niteliği taşımamaktadır.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi, UNDP ve ilgili bakanlık iş birliğinde hazırlanan Yerel İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (YUSEP) ile bölgesel riskleri sektörel eylemlerle eşleştirerek kurumsal yol haritasını netleştirmiştir. Aşırı yağış, kuraklık ve fırtına gibi riskler; su, tarım, enerji, turizm ve ulaşım gibi sektörlerde öncelikli eylemlerle ele alınmıştır (Sakarya Yerel İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, 2025-2030). Sakarya ayrıca 2023'te başlattığı Kent Ormanı ve Yeşil Alan Genişletme Projesi ile karbon yutak kapasitesini artırmayı ve kentsel sıcaklıkları düşürmeyi hedeflemektedir (Sakarya Yerel İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, 2025-2030).

Düzce Belediyesi'nde, yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesini artırmaya yönelik adımlar arasında İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Müdürlüğünün kurulması ve ilin temiz hava/iklim planlarına yönelik (2025-2029 THEP gibi) hazırlıkların ilerletilmesi yer almaktadır. Bu çalışmalar, yerel düzeyde hava kalitesi ve iklim eylemlerinin bütünleştirilmesine yöneliktir. Düzce Belediyesi'nin henüz yayımlanmış bir İklim Değişikliği Eylem Planı bulunmamaktadır; yerel eylem planlarının ise 31 Aralık 2027'ye kadar hazırlanması öngörülmektedir. Bununla birlikte belediye, iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilirlik alanında çeşitli çalışmalar yürütmektedir (Düzce Belediyesi, 2025; Düzce Belediyesi Stratejik Planı 2025-2029).

Bolu Belediyesi, MLGP4Climate platformu ve Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (SECAP) hazırlıkları ile ulusal ve uluslararası iklim iş birliklerine açık bir yönelim sergilemekte; Temiz Hava ve Kuraklık Eylem Planları ile belirli sektörlerde uyum ve azaltım önlemleri geliştirmektedir. Ancak kapsamlı bir iklim eylem planının henüz uygulanabilir hâle gelmediği görülmektedir (Bolu İli Temiz Hava Eylem Planı, 2025-2029).

Yalova Belediyesi ise il düzeyinde hazırlanmış İklim Değişikliği Eylem Planı ve stratejik plan belgeleriyle (su yönetimi, enerji verimliliği ve toplumsal farkındalık eylemleri) düşük karbonlu ve iklime dirençli kent hedeflerini desteklemektedir. Paydaş katılımıyla oluşturulan plan, sera

gazı envanteri ve azaltım senaryolarını içermekte; öncelikli uyum önlemleri arasında afet riskleri, su kaynakları, ekosistem hassasiyeti ve kentleşme dinamikleri yer almaktadır (Yalova İklim Değişikliği Eylem Planı, 2023). Yalova'da gerçekleştirilen paydaş anketi sonuçları, sıcaklık artışı ve kuraklığı en kritik riskler olarak ortaya koymakta; aşırı yağış ve sel baskını orta düzeyde, hortum ve fırtına ise düşük öncelikli olarak değerlendirilmektedir (Şekil 4). Yalova ilinde iklim değişikliğinden etkilenmesi beklenen alanlar ile iklim değişikliğine uyum kapsamında hayata geçirilebilecek önlemler hakkında paydaşların görüşlerinin alınması amacıyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Ankete Yalova ilinden 28 katılımcı yanıt vermiştir.

Bu bulgular, TR42 Bölgesi belediyelerinin iklim değişikliğine yönelik eylemlerinin altyapı yatırımı, kurumsal kapasite ve stratejik planlama düzeyinde çeşitlilik gösterdiğini; ancak uyum ve azaltım önlemlerinin finansmanı, mevzuat entegrasyonu ile izleme ve değerlendirme mekanizmalarının güçlendirilmesine ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Şekil 4'te ise iklim değişikliğiyle ilişkili risklerin önem dereceleri sunulmuştur. Buna göre sıcaklık artışı ve kuraklık, en yüksek ortalama önem düzeyine sahip tehditler olarak öne çıkarken; aşırı yağış, sel baskını ve deniz seviyesi yükselmesi orta düzeyde, hortum, fırtına ve kasırga ise görece daha düşük önem düzeyinde değerlendirilmiştir. Bu bulgular, katılımcıların iklim değişikliğini ağırlıklı olarak insan kaynaklı faaliyetlerle ilişkilendirdiğini ve özellikle kuraklık ile sıcaklık artışını Kocaeli için en kritik riskler olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Şekil 4. Anket Katılımcılarına Göre İklim Değişikliği Etkilerinin Önceliklendirilmesi

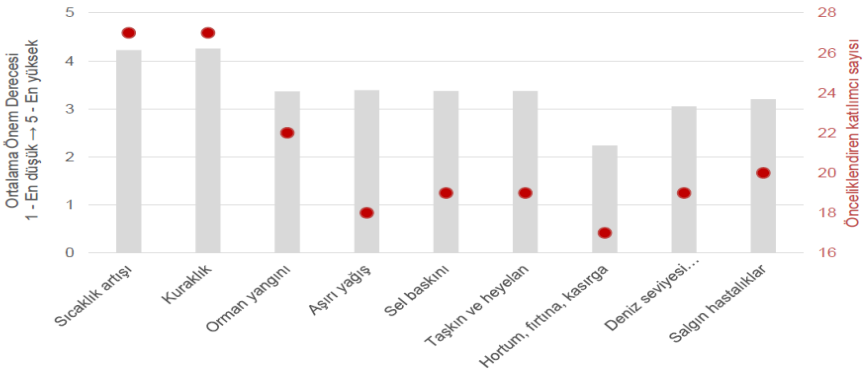

Kaynak: (Yalova Belediyesi, 2024).

2.6. Katılımcılık ve Yerel Yönetimler

Katılımcılık, yerel yönetim süreçlerinde halkın, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer paydaşların görüş ve önerilerini dikkate alma sürecidir. Etkili katılımcılık mekanizmaları, stratejik planların halkın ihtiyaçlarına uygun olarak şekillenmesini sağlar. Belediye stratejik planlarında katılımcılık hem demokratik bir gereklilik hem de planların uygulanabilirliğini artıran bir faktördür.

Katılımcılık, karar alma süreçlerine toplumun aktif katılımını vurgulamaktadır (Arnstein, 1969, ss.217-224). Bu, yerel sakinlerin, paydaşların ve diğer ilgili tarafların kentsel kararların şekillendirilmesine etkin bir şekilde katılmasını içermektedir. Katılımcılık, demokratik değerlerin güçlendirilmesi, toplumun sahiplenme duygusunun artırılması ve kentsel projelerin daha geniş bir toplumsal tabanla uyumlu hâle getirilmesi açısından önemlidir (Fung, 2006, ss.66-73). Katılımcılık, yalnızca yerel halkın değil, aynı zamanda çeşitli paydaşların ve sivil toplum temsilcilerinin de kentsel planlama ve yönetim süreçlerine aktif olarak dâhil olmasını öngörmektedir. Bu yaklaşım, demokratik yönetişimin temelini oluşturarak halkın, kendi yaşam alanlarına ilişkin kararlarda söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu görüşler uzun bir tarihsel gelişim sürecinde birbirleriyle yoğun şekilde etkileşimde bulunmuş ve bu süreçte söz konusu iki temel kavramın birleştirilmesi ve bir araya getirilmesi, kentsel çevre yönetimi ve katılımcı karar alma süreçleri açısından büyük önem taşımıştır (Kaya & Uzun, 2024, s.1060).

Katılımcılık, farklı bilgi, deneyim ve ihtiyaçların karar süreçlerine yansıtılmasını sağlayarak politikaların daha kapsayıcı, adil ve yerel gerçekliklere uygun biçimde üretilmesine katkı sunmaktadır.

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, TR42 Bölgesi'nde yer alan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova belediyelerinin hazırladığı 2020-2024 ve 2025-2029 stratejik planları ile 2023-2024 faaliyet raporları analiz edilmiş; temel doküman olarak belirlenen *Belediyeler İçin Stratejik Plan Hazırlama Rehberi* (2019) ile uyumlulukları, aykırılıkları, eksiklikleri ve yetersizlikleri çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, stratejik planlarda gözlemlenen yapısal ve içeriksel eğilimleri analiz etmeye odaklanan daha tutarlı bir çerçeve oluşturmaktır. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, insan ve sosyal dinamikleri anlamaya yönelik çalışmalar olması nedeniyle mevcut durumun nedenlerini ve arka planını ortaya koymayı hedeflemektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve veri analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Nitel içerik analizi, yazılı, görsel veya sözlü verilerde yer alan anlamların, temaların ve örüntülerin

sistematik biçimde sınıflandırılması ve yorumlanmasına imkân tanıyan bir araştırma yöntemidir (Schreier, 2012). Bu yöntem, özellikle metinlerde yer alan temaların, kavramların ve politika önceliklerinin sistematik biçimde incelenmesine olanak sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir. Bu yöntem, stratejik planların yalnızca biçimsel yapısını değil, aynı zamanda çevre ve iklim politikalarına ilişkin kurumsal kapasiteyi ve yönetsel yaklaşımı ortaya koymayı hedeflemektedir.

3.3. Araştırma Kapsamı ve Veri Kaynakları

Araştırmanın kapsamını, TR42 Bölgesi'nde yer alan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova belediyelerinin 2020-2024 ve 2025-2029 stratejik planları ile 2023-2024 faaliyet raporları oluşturmaktadır.

Çalışmada 2023-2024 faaliyet raporlarının tercih edilmesinin nedeni, bu raporların 2020-2024 stratejik plan döneminin son uygulama yıllarını temsil etmesi ve tüm belediyeler için erişilebilir olmasıdır. Böylece stratejik planlarda yer alan hedeflerin uygulamaya yansıma düzeyi değerlendirilebilmiştir.

3.4. Analiz Süreci

Araştırmada stratejik planlar, *Belediyeler İçin Stratejik Plan Hazırlama Rehberi* esas alınarak beş temel bölüm çerçevesinde sınıflandırılmıştır:

- Stratejik Plan Hazırlık Süreci
- Durum Analizi
- Geleceğe Bakış
- Strateji Geliştirme
- İzleme ve Değerlendirme

Her bölüm, %20 eşit ağırlıkla analiz edilmiş ve üç aşamalı bir kodlama yapısı uygulanmıştır. İlk aşamada ana başlıklar, ikinci aşamada alt başlıklar, üçüncü aşamada rehber ve literatür ile uyumlu anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu kapsamda, stratejik plan dokümanlarının rehbere uygunluk düzeylerini ölçmek için tümevarımcı içerik analizi benimsenmiştir (Çalık & Sözbilir, 2014, s.33). Kodlama sürecinde MAXQDA yazılımı kullanılarak çevre, iklim değişikliği, sürdürülebilirlik ve katılımcılık temaları bağlam analiziyle değerlendirilmiştir. Böylece belediyeler arasında karşılaştırmalı bir analiz yapılmış; öncü uygulamalar ile geliştirilmesi gereken alanlar ortaya konulmuştur.

3.5. Nitel İçerik Analizi

Araştırmada kullanılan MAXQDA 2020 yazılımı, yalnızca kelime frekansını saymakla sınırlı kalmayıp metinlerdeki kavramların anlamlandırılması, bağlam analizi ve politika uygulama düzeyi gibi nitel boyutları değerlendirecek şekilde yapılandırılmıştır. Örneğin, "hedef" ve "strateji" terimlerinin plan metinlerinde geçişi değil, bu terimlerin çevresel politika, sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği ile ilişkilendirilme biçimi analiz edilmiştir. Böylece planların biçimsel içerikten öte, kurumsal kapasiteyi ve politika önceliklerini yansıtma düzeyi ortaya konmuştur.

Bu analiz yöntemi, nitel verilerin sistematik biçimde kodlanması ve temalar hâlinde düzenlenmesine imkân sağlayarak stratejik planlardaki eksikliklerin ve aksaklıkların nedenlerini derinlemesine anlamaya yardımcı olmuştur. İlk aşamada stratejik planlar ve faaliyet raporları detaylı olarak okunmuş, ardından anlamlı birimlere ayrılmıştır. Bu birimler üzerinden açık kodlama yapılmış ve benzer kodlar temalar altında birleştirilmiştir. Araştırmanın temel soruları şunlardır:

1. TR42 Bölgesi belediyelerinin stratejik planlarında hangi amaç ve hedefler önceliklendirilmiştir?
2. TR42 Bölgesi belediyelerinin stratejik planlarında çevre ve iklim politikalarına ne ölçüde yer verilmektedir?
3. Hangi belediyeler bu alanlarda öncü konumdadır?
4. Hangi belediyelerde iyileştirmeye ihtiyaç vardır?

Bu sorular doğrultusunda stratejik planlar; amaç, hedef, tema ve faaliyet düzeylerinde sistematik olarak incelenmiştir. Bu sayede belediyelerin çevre ve iklim politikalarına yönelik söylemsel vurguları ile uygulama düzeyleri arasındaki uyum analiz edilmiştir. Araştırmada kodlama süreci iki bağımsız araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Kodlayıcılar arasında tutarlılığı sağlamak amacıyla karşılaştırmalı kontrol yapılmış ve görüş birliği sağlanmıştır. Bu süreç, araştırmanın güvenilirliğini artırmayı amaçlamaktadır. Kelime frekans analizleri, belge uzunluklarındaki farklılıkların etkisini azaltmak amacıyla normalize edilmiştir. Bu kapsamda frekans değerleri, toplam kelime sayısına oranlanarak 1000 kelime başına düşen değerler üzerinden değerlendirilmiştir. Araştırma sürecinde elde edilen bulgular belediyeler arasında karşılaştırmalı bir çerçevede ele alınarak öncü uygulamaların ve geliştirilmesi gereken alanların ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu yöntemsel yaklaşım, TR42 Bölgesi belediyelerinin çevre ve iklim politikalarına ilişkin kurumsal kapasitelerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine imkân sağlamıştır.

3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma belirli kapsam ve yöntemsel sınırlılıklar çerçevesinde yürütülmüştür. Çalışma, TR42 Bölgesi'nde yer alan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova belediyeleri ile sınırlandırılmış olup

elde edilen bulguların farklı bölgelere genellenebilirliği sınırlıdır. Araştırmanın veri setini yalnızca ilgili belediyelerin 2020-2024 ve 2025-2029 stratejik planları ile faaliyet raporları oluşturmaktadır. Bu nedenle belirtilen dönemler dışında kalan stratejik planlar ve faaliyet raporları araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir. Ayrıca çalışma yalnızca doküman analizi yöntemi ile yürütülmüş; görüşme, anket veya diğer birincil veri toplama yöntemleri kullanılmamıştır. Bu durum, araştırma bulgularının yalnızca yazılı kurumsal belgeler üzerinden değerlendirilmesine olanak sağlamış ve yorumlama sürecini belge temelli analizle sınırlamıştır.

4. Bulgular

4.1. TR42 Bölgesi Belediyelerinin Stratejik Planlarındaki Anahtar Kelime Analizi

TR42 Bölgesi'ndeki Düzce, Bolu, Kocaeli, Sakarya ve Yalova belediyelerinin 2020-2024 ve 2025-2029 stratejik planlarında yer alan anahtar kelimeler analiz edilmiştir. Analiz, belediyeler arasındaki söylem yoğunluğu farklılıklarını ve dönemler arası değişimleri ortaya koymaktadır. "Stratejik" kelimesi, Düzce Belediyesi'nin 2025-2029 planında 323 tekrar ile en yüksek frekansa ulaşırken; Kocaeli Belediyesi 2020-2024 planında 256, Bolu Belediyesi ise 2025-2029 planında 173 tekrar ile bunu izlemektedir.

"Hedef" kavramı, Sakarya Belediyesi'nin 2025-2029 planında 264 tekrar ile öne çıkarken, Düzce Belediyesi'nin 2025-2029 planında 134 tekrar ile ikinci sırada yer almaktadır.

"Plan" ve "strateji" kavramları da yüksek kullanım oranlarına sahiptir. Örneğin, Yalova Belediyesi'nin 2025-2029 planında "strateji" kelimesi 202 kez geçmektedir. Şekil 5 incelendiğinde, tüm belediyelerde ve her iki plan döneminde de "plan", "strateji" ve "stratejik" anahtar kelimelerinin diğer kavramlara kıyasla belirgin biçimde daha yüksek sıklıkta kullanıldığı görülmektedir.

Dönemler arası karşılaştırmada, Düzce Belediyesi'nin "stratejik" kelimesini kullanımının 112'den 323'e çıkması, söylem yoğunluğunda önemli bir artışa işaret etmektedir. Öte yandan, Yalova Belediyesi'nin 2020-2024 planındaki düşük frekanslar (örneğin, "plan" 1, "stratejik" 6), planın kısa veya özet bir versiyonu olduğunu düşündürmektedir. Bolu Belediyesi'nin 2020-2024 plan verileri teknik bir sorun nedeniyle analize dâhil edilememiştir. Bu veriler, belediyelerin stratejik planlama dilinin hem belediyeden belediyeye hem de dönemden döneme farklılık gösterdiğini; ancak genel eğilimin stratejik ve hedef odaklı bir yaklaşım olduğunu göstermektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Belediye Stratejik Planlarında Geçen Anahtar Kelime Sayıları

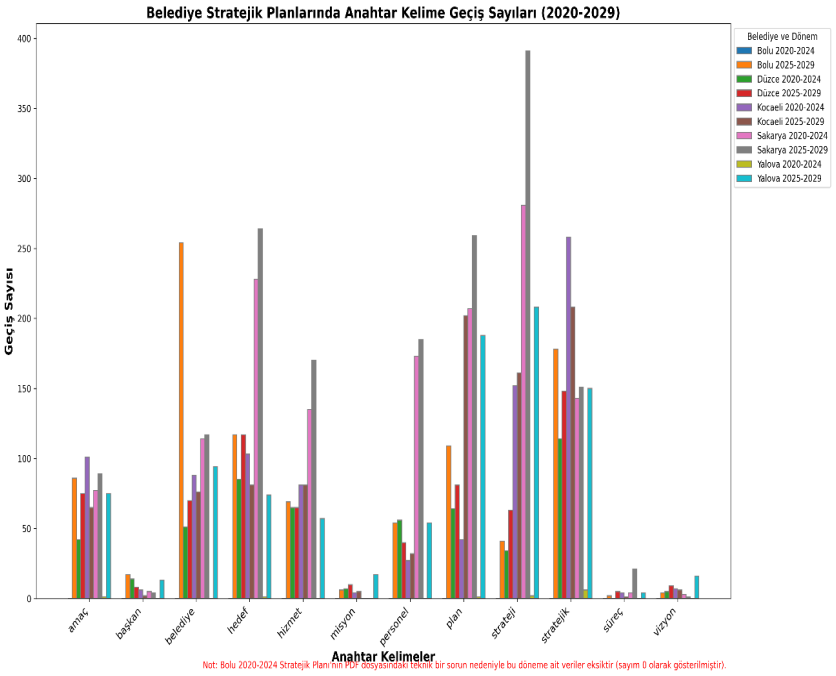

4.2. Stratejik Planlama Sürecinin Aşamaları ve Kurumsal Kapasite

Her belediyenin stratejik planlama sürecinin hazırlık, durum analizi, geleceğe yönelim, strateji geliştirme ve izleme-değerlendirme olmak üzere beş temel aşamasını planlarına dâhil ettiği görülmektedir.

- Bu durum, belediyelerin stratejik planlama konusunda kurumsal bir standartlaşmaya ulaştığını ve mevzuatın öngördüğü planlama yaklaşımını benimsediğini göstermektedir.
- İzleme ve değerlendirme aşamasının tüm planlarda yer alması, stratejik planların yalnızca bir doküman niteliğinde olmadığını, aynı zamanda uygulama ve performans odaklı bir yönetim aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.
- 2020-2024 ve 2025-2029 dönemleri arasında planlama aşamalarındaki sürekliliğin korunması, belediyelerin stratejik yönetim anlayışında istikrar sağladığını göstermektedir.

Bu bulgular, beş ilin her iki plan döneminde de stratejik planlama sürecini bütüncül ve sistematik bir biçimde ele aldığını, planlama aşamalarında herhangi bir eksiklik bulunmadığını göstermektedir.

4.3. Anahtar Kavramların Frekans Dağılımı

Tablo 2'ye göre, 2020-2029 planlarında en sık geçen kavramlar ve toplam frekansları şu şekildedir:

Tablo 2. Anahtar Kavramların Frekans Dağılımı

Kelime	Toplam Frekans
Stratejik	1515
Plan	1193
Hedef	1087
Belediye	952
Strateji	889
Hizmet	788
Personel	650
Amaç	640
Vizyon	58
Misyon	57
Süreç	47
Başkan	79

- "Stratejik" ve "plan" kelimelerinin yüksek frekansı, planların stratejik planlama odaklı olduğunu göstermektedir.
- "Hedef" ve "strateji" kavramlarının yoğunluğu, belediyelerin amaç odaklı ve yönetsel planlamaya dayalı bir yaklaşımı benimsediklerini ortaya koymaktadır.
- "Belediye", "hizmet" ve "personel" kelimeleri, planların kurumsal kapasite ve insan kaynağı yönetimine odaklandığını göstermektedir.
- "Vizyon" ve "misyon" kavramlarının düşük frekansı, uzun vadeli kurumsal yönelimlerin ikincil planda kaldığını düşündürmektedir.
- "Başkan" kelimesinin 79 kez geçmesi, stratejik planların kişisel liderlikten ziyade kurumsal ve teknik bir çerçevede hazırlandığına işaret etmektedir.

4.4. Çevre ve İklim Politikalarındaki Ortak Temalar ve Farklılıklar

TR42 Bölgesi belediyelerinin stratejik planları ve faaliyet raporları incelendiğinde, çevre politikalarında belirli ortak temaların öne çıktığı görülmektedir:

- Yeşil alanların artırılması ve korunması, kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve ekolojik dengenin korunması temel önceliklerdir.
- Atık yönetimi ve geri dönüşüm uygulamaları, su kaynaklarının korunması ve verimli kullanımı çoğu belediyede ortak hedefler olarak belirlenmiştir.

- Belediyeler sürdürülebilirlik çerçevesinde çevresel farkındalığın artırılmasını ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının gözetilmesini temel alan bir yaklaşımı benimsemiştir.
- Buna karşın, belediyeler arasında uygulama düzeyi farklılıkları mevcuttur:
- Sakarya Belediyesi, ekolojik koridorlar ve tarımsal üretimi destekleyen projelerle çevre politikalarını mekânsal ve ekonomik boyutlarla bütünleştirirken;
- Yalova Belediyesi, kıyı ekosistemleri ve deprem riskini merkeze alan çevre–afet entegrasyonuna odaklanmaktadır.
- Kocaeli ve Sakarya belediyeleri, sanayi kaynaklı çevresel etkilerin azaltılmasına öncelik verirken; Düzce ve Bolu belediyeleri, kırsal kalkınma ve doğal alanların korunmasına odaklanmaktadır.

İklim politikaları açısından belediyeler enerji verimliliği, yenilenebilir enerji ve düşük karbonlu kent hedefleri doğrultusunda stratejik planlar geliştirmektedir. Ancak karbon emisyonlarının azaltılmasına ve iklim değişikliğine uyum eylemlerine yalnızca bazı belediyelerin planlarında kapsamlı biçimde yer verilmekte, diğerlerinde ise bu konular sınırlı veya kısmi düzeyde ele alınmaktadır.

Sonuç olarak, TR42 Bölgesi belediyelerinin çevre politikaları; yeşil alanların geliştirilmesi, atık yönetimi, su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilirlik eksenlerinde ortaklaşmaktadır. Bu durum, bölgesel ölçekte benzer çevresel sorunlara verilen yerel politika tepkilerinin de büyük ölçüde benzerlik gösterdiğine işaret etmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. TR42 Bölgesi Belediyelerinin Çevre Politikalarındaki Ortak Temalar

Kaynak: TR42 Bölgesi'nde yer alan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova belediyelerinin 2020-2024 ve 2025-2029 stratejik planlarından yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılık ve sürdürülebilirlik politikaları açısından bakıldığında, paydaş katılımı, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin tüm belediyeler tarafından benimsendiği görülmektedir. Paydaş toplantıları, halk meclisleri, danışma mekanizmaları ve dijital katılım araçları, yerel yönetim–vatandaş etkileşimini güçlendiren ortak uygulamalar olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, bazı belediyelerin belirli alanlarda daha belirgin bir profil sergilediği görülmektedir. Bolu Belediyesi, sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği süreçlerinde; Düzce Belediyesi, gençlerin karar alma mekanizmalarına katılımında; Kocaeli Belediyesi ise dijital katılım ve açık veri uygulamalarında görece daha ileri bir düzeyde konumlanmaktadır.

TR42 Bölgesi belediyelerinin ortak hedefi sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin yerel ölçekte hayata geçirilmesi ve çevre bilincinin artırılmasıdır. İklim değişikliğine uyum, karbon emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerji kullanımı ve sürdürülebilir ulaşım politikaları, belediyelerin uzun vadeli stratejik hedefleri arasında yer almaktadır. Ancak bu ortak hedefler, her belediyenin sosyo-ekonomik yapısı, çevresel riskleri ve kurumsal kapasitesi doğrultusunda farklı önceliklerle uygulanmaktadır.

Bu durum, TR42 Bölgesi'nde çevre ve iklim politikalarının ortak bir vizyon çerçevesinde şekillendiğini, ancak uygulama düzeyinde yerel dinamiklere bağlı olarak çeşitlendiğini ortaya koymaktadır.

4.5. Öncelikli Amaç ve Hedefler: Büyükşehirler ve Orta Ölçekli Belediyeler

TR42 Bölgesi'ndeki büyükşehir ve orta ölçekli belediyelerin stratejik planları, belediyelerin kurumsal kapasitesi ve yerel riskler doğrultusunda farklılaşmaktadır:

- Büyükşehirler (Kocaeli, Sakarya): Ulaşım altyapısı, kentsel dönüşüm, afetlere dirençli şehir ve akıllı şehir uygulamaları öncelikli hedeflerdir.
- Orta ölçekli belediyeler (Düzce, Bolu, Yalova): Kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, mali sürdürülebilirlik ve temel altyapı hizmetleri öne çıkmaktadır.

Tablo 3 ve Tablo 4, stratejik planlarda yer alan amaç ve hedefleri hem içerik hem de uygulama düzeyleri açısından karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Örneğin, Kocaeli Belediyesinin çevre ve sürdürülebilirlik alanındaki yüksek gerçekleşme oranları (%80-85), uygulama kapasitesinin güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık, Düzce ve Bolu Belediyelerinde uygulama oranları daha sınırlı olup iyileştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır.

Sakarya Büyükşehir Belediyesinin stratejik önceliklerinin, paydaş görüşleri ile bölgenin yüksek deprem riski ve iklim kaynaklı tehlikeleri doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Afet ve risk yönetimi, kentsel dönüşüm ve kent içi ulaşım temel odak alanlarını oluştururken; tarımsal üretimin artırılması ve riskli yapıların dönüştürülmesi, kentsel ve kırsal alanları bütüncül biçimde ele alan bir planlama yaklaşımına işaret etmektedir.

Orta ölçekli belediyelerde ise farklılaşan öncelikler dikkat çekmektedir. Düzce Belediyesi, kentsel tasarım ve dönüşüm, sürdürülebilir kent kimliği ve sosyal belediyecilik anlayışını öne çıkarmakta; özellikle 2025-2029 döneminde afet ve acil durum kapasitesinin güçlendirilmesine vurgu yapmaktadır. Bolu Belediyesi güçlü kurumsal yapı, mali sürdürülebilirlik ile çevre ve su yönetimine odaklanırken; içme suyu güvenliği ve çevreci ulaşım altyapısı temel hedefler arasında yer almaktadır. Yalova Belediyesi ise çevreye duyarlı ve planlı kentleşmeyi esas almakta; su kayıp-kaçak oranlarının azaltılması ve kentsel dönüşüm uygulamalarının etkinleştirilmesini önceliklendirmektedir.

Tablo 3. TR42 Bölgesi Büyükşehir ve Orta Ölçekli Belediyelerinin 2020-2024 ve 2025-2029 Stratejik Planlarında Öncelikli Amaç ve Hedefler

Belediye	**2020-2024 ve 2025-2029 Stratejik Planlar**	**Stratejik Odaklar**
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (KBB)	En Yüksek Öncelikler **Vatandaş Talebi** Ulaşım Altyapısı ve Trafik Hizmetleri Toplu Taşıma Hizmetleri. Kentsel Dönüşüm ve Dirençli Şehir.	Raylı sistemlerin payını artırmak (A1.H2), Akıllı Ulaşım Sistemleri (A1.H5), Afetlere karşı dirençli bir şehir oluşturmak (A2), Sıfır atık bilincini artırmak (A3.H1), Kadın ve aileye duyarlı sosyal belediyecilik (A4).
Sakarya Büyükşehir Belediyesi (SBB)	En Yüksek Öncelikler **Paydaş Görüşü** Kentsel Dönüşüm (Hükümet ve yerel yönetim baskısı/riski nedeniyle). Afet ve Risk Yönetimi (Bölgenin deprem riski ve iklim tehlikeleri) Kent İçi Ulaşım ve Hareketlilik	Risk odaklı bütünleşik afet ve sürdürülebilir çevre yönetimi, Tarımsal Üretimi Artırma, Niteliksiz ve Afet Riski Altındaki Yapıların Dönüşümünü Sağlama.
Düzce	Kentsel Tasarım, Yenileme ve Dönüşüm Sürdürülebilir Şehir Kimliği için Sosyal ve Kültürel İhtiyaçları Karşılama Gönül Belediyeciliği	Altyapı/Üstyapı hizmetlerini kaliteli, verimli ve doğru zamanda gerçekleştirme (2025-2029). Afet ve acil durumlara müdahale kapasitesini geliştirme
Bolu	Güçlü Kurumsal Yapı Mali sürdürülebilirlik ve şeffaflık Çevre ve Su Yönetimi Sağlıklı, güvenli içme suyu sağlama	Ulaşım altyapısını planlı, güvenli ve çevreci kılmak, turizm potansiyelini artıracak projeler.
Yalova	Yeşil, Çevreye Duyarlı, Modern ve Planlı Kentleşme (A1) Kentsel İhtiyaçlar: Altyapı/Üstyapı.	Su kayıp-kaçak oranını düşürmek (2020-2024: %25 hedefi), kentsel dönüşümde etkinlik sağlama

Kaynak: TR42 Bölgesi'nde yer alan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova belediyelerinin 2020-2024 ve 2025-2029 stratejik planlarından yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu bulgular, TR42 Bölgesi belediyelerinin stratejik planlarında ölçek ve yerel riskler doğrultusunda farklılaşan öncelikler bulunduğunu; buna karşın afetlere direnç, altyapının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kentleşme hedeflerinin bölgesel ölçekte ortak bir stratejik yönelimi yansıttığını ortaya koymaktadır.

4.6. TR42 Bölgesi Belediyelerinde Öncü Uygulamalar ve İyileştirmeye Açık Alanlar

TR42 Bölgesi belediyelerinin stratejik planları ile gerçekleşme verileri birlikte değerlendirildiğinde çevre, iklim ve kurumsal kapasite alanlarında belediyeler arasında belirgin farklılıklar olduğu görülmektedir. Bazı belediyeler, iklim değişikliğinin azaltımı, afetlere dirençlilik ve kurumsal performans açısından öncü bir profil sergilerken bazı belediyelerde hedef–uygulama uyumunun sınırlı kaldığı tespit edilmiştir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, iklim değişikliğinin azaltımı ve kurumsal performans bakımından bölge genelinde öne çıkmaktadır. 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarındaki artışın %41 oranında azaltılmasının hedeflenmesi ve 2020-2024 Stratejik Planı'nda %90'ın üzerinde gerçekleşme oranına ulaşılması, yüksek uygulama kapasitesine işaret etmektedir. Yenilenebilir enerji yatırımları ve dijital izleme mekanizmaları, iklim politikalarının kurumsal yönetişim altyapısıyla desteklendiğini göstermektedir.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi ise afet dirençliliği ve yenilikçi uygulamalar açısından öncü bir konumdadır. Risk odaklı afet yönetimi yaklaşımı, Deprem Master Planı ve Yerel Uyum Stratejisi hazırlıkları ile desteklenmektedir. Ayrıca yapay zekâ destekli erken uyarı sistemleri ve entegre atık yönetimi uygulamaları, belediyenin afet yönetimi ve döngüsel ekonomi alanlarında kurumsal kapasitesini güçlendirdiğini göstermektedir.

İl belediyesi ölçeğinde Yalova Belediyesi, iklim değişikliğine uyum politikaları ve çevresel planlama açısından dikkat çekmektedir. Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı hazırlanmış, uzun vadeli sera gazı azaltım hedefleri belirlenmiştir. Bununla birlikte bazı çevresel hedeflerde düşük gerçekleşme oranları ve insan kaynağına ilişkin sınırlılıklar, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Orta ölçekli belediyelerden Düzce Belediyesinde kentsel dönüşüm, imar ve ulaşım projelerinde görülen düşük gerçekleşme oranları, uygulama ve proje yönetimi kapasitesinin güçlendirilmesi ihtiyacına işaret etmektedir. Bolu Belediyesinde ise finansal kısıtlar ve öz gelir yetersizliği, büyük ölçekli yatırımların ertelenmesine neden olmakta ve mali sürdürülebilirlik açısından yapısal bir risk oluşturmaktadır.

Büyükşehir belediyelerinde genel performans düzeyi görece yüksek olmakla birlikte, veri yönetimi ve kurumsal koordinasyon alanlarında iyileştirme gereksinimi devam etmektedir. Kocaeli'de kurumlar arası veri paylaşımının sınırlı olması, Sakarya'da ise nitelikli personel yetersizliği ve afet veri altyapısındaki eksiklikler dikkat çekmektedir. TR42 Bölgesi'nde iklim ve çevre alanında

öncü uygulamalar mevcut olmakla birlikte, uygulama kapasitesindeki farklılıklar ve kurumsal sınırlılıklar, bölgesel ölçekte bütüncül ve sürdürülebilir bir yönetişim yapısının güçlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4.7. TR42 Bölgesi Belediyelerinde Stratejik Planların Karşılaştırmalı Analizi

TR42 Bölgesi (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) sanayi ve kentleşme yoğunluğunun yüksek olması nedeniyle çevre ve iklim politikalarının yerel düzeyde uygulanması açısından kritik bir konuma sahiptir. Bu kapsamda Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Sakarya Büyükşehir Belediyesi, Düzce Belediyesi, Bolu Belediyesi ve Yalova Belediyesi'nin stratejik planları; çevre, iklim değişikliği, katılımcılık ve sürdürülebilirlik temaları çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (Tablo 4 ve 5).

Tablo 4. TR42 Bölgesi Belediyelerinin Stratejik Plan ve Faaliyet Raporlarının Çevre, İklim, Katılımcılık ve Sürdürülebilirlik Temaları açısından Karşılaştırması

Tema	Alt Başlık	Kocaeli	Sakarya	Bolu	Düzce	Yalova
Çevre	Yeşil Alan Gelişimi	✓	✓	✓	✓	✓
	Atık Yönetimi Geri Dönüşüm	✓	✓	Kısmen	Kısmen	Kısmen
	Su Kaynakları Yönetimi	✓	✓	Kısmen	✓	Kısmen
	Hava Kalitesi ve Gürültü Kontrolü	✓	Kısmen	✓	Kısmen	X
İklim	Karbon Emisyonu Azaltımı	✓	Kısmen	X	X	Kısmen
	Yenilenebilir Enerji Enerji Verimliliği	✓	✓	Kısmen	X	X
	İklim Adaptasyonu Risk Yönetimi	✓	Kısmen	X	X	X
Katılımcılık	Plan Hazırlık Sürecinde Paydaş Katılımı	Düşük	Orta	Düşük	X	X
	Toplumsal Katılım ve Şeffaflık	Düşük	Orta	Düşük	Düşük	Düşük
Sürdürülebilirlik	Sürdürülebilir Çevre Yönetimi Hizmetleri	✓	✓	✓	✓	Kısmen
	Döngüsel Ekonomi Kaynak Verimliliği	✓	Kısmen	X	X	X
	Akıllı Şehir Uygulamaları	✓	Kısmen	X	X	X

✓ İşareti katılımın sağlandığını, X işareti ise katılımın olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 5'e göre "yeşil alan gelişimi" tüm belediyelerde ortak ve güçlü bir öncelik alanıdır. Atık yönetimi ve su kaynakları yönetimi başlıklarında Kocaeli ve Sakarya daha bütüncül bir yaklaşım sergilerken, diğer belediyelerde bu konular çoğunlukla kısmi düzeyde ele alınmıştır. Hava kalitesi ve gürültü kontrolüne ilişkin politikalar ise belediyeler arasında farklılık göstermektedir. İklim teması kapsamında karbon emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerji ve iklim değişikliğine uyum politikalarının yalnızca sınırlı sayıda belediyede açık ve kapsamlı biçimde yer aldığı;

özellikle Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planlarında bu alt başlıkların tamamına yer verdiği görülmektedir. Bu durum, iklim politikalarının bölge genelinde homojen bir biçimde kurumsallaşmadığını göstermektedir.

Katılımcılık boyutunda, stratejik planların hazırlanma sürecinde paydaş katılımı ve şeffaflık düzeyinin genel olarak düşük olduğu; yalnızca Sakarya Büyükşehir Belediyesi'nde orta düzeyde bir katılımcılık yaklaşımının benimsendiği tespit edilmiştir. Sürdürülebilirlik kapsamında temel çevre hizmetleri tüm belediyelerde yer almakla birlikte, döngüsel ekonomi ve akıllı şehir uygulamaları büyük ölçüde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ile sınırlı kalmıştır.

Tablo 5'te stratejik plan hedefleri ile 2023-2024 faaliyet raporları birlikte değerlendirildiğinde, hedeflerin uygulamaya yansıma düzeyinin belediyeler arasında farklılık gösterdiği görülmektedir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, yeşil alan (%85), geri dönüşüm (%80) ve yenilenebilir enerji (%80) alanlarında yüksek gerçekleşme oranlarına ulaşırken, Sakarya Büyükşehir Belediyesi orta düzeyde bir performans sergilemiştir. Düzce, Bolu ve Yalova belediyelerinde ise gerçekleşme oranları görece daha sınırlı kalmıştır. Su kaynakları yönetimi başlığının 2025-2029 stratejik planlarında tüm belediyelerde "kısmen" düzeyine gerilemesi, bu alanın stratejik öncelik niteliğinin zayıfladığına işaret etmektedir. Katılımcılık göstergeleri incelendiğinde ise Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin (2024b) 400 katılımcı ile diğer belediyelerden belirgin biçimde ayrıştığı görülmektedir.

Bu bulgular, TR42 Bölgesi belediyelerinde çevre ve sürdürülebilirlik alanlarında ortak politika temalarının bulunduğunu; buna karşın iklim değişikliği politikaları, katılımcılık mekanizmaları ve yenilikçi uygulamalar bakımından belediyeler arasında belirgin kurumsal kapasite ve öncelik farklılaşması olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5. TR42 Belediyeleri: 2020-2024, 2025-2029 Stratejik Planları ile 2023-2024 Faaliyet Raporlarının Karşılaştırması

Tema	**Alt Başlık**	**Stratejik Plan**	**Kocaeli**	**Sakarya**	**Düzce**	**Bolu**	**Yalova**
Çevre	Yeşil Alan	2020-2024 Stratejik Plan	✓	✓	✓	Kısmen	✓
		2025-2029 Stratejik Plan	✓	✓	Kısmen	✓	Kısmen
		2023-2024 Faaliyet Raporu	%85	%70	%50	%60	%55
	Geri Dönüşüm	2020-2024 Stratejik Plan	✓	✓	Kısmen	Kısmen	Kısmen
		2025-2029 Stratejik Plan	✓	✓	✓	Kısmen	Kısmen
		2023-2024 Faaliyet Raporu	%80	%70	%60	%50	%55

	Su Kaynakları Yönetimi	2020-2024 Stratejik Plan	✓	✓	✓	✓	Kısmen
		2025-2029 Stratejik Plan	Kısmen	Kısmen	Kısmen	Kısmen	Kısmen
		2023-2024 Faaliyet Raporu	%75	%70	%65	%60	%55
İklim	Karbon Emisyonu	2020-2024 Stratejik Plan	✓	✓	X	X	X
		2025-2029 Stratejik Plan	X	X	Kısmen	Kısmen	Kısmen
		2023-2024 Faaliyet Raporu	-	%65	-	-	-
	Yenilenebilir Enerji	2020-2024 Stratejik Plan	✓	Kısmen	Kısmen	X	Kısmen
		2025-2029 Stratejik Plan	✓	✓	Kısmen	X	Kısmen
		2023-2024 Faaliyet Raporu	%80	%65	%50	-	-
Katılımcılık	Paydaş Katılımı	2020-2024 Stratejik Plan	Yüksek	Orta	Düşük	Düşük	Düşük
		2025-2029 Stratejik Plan	Orta	Orta	Düşük	Kısmen	Kısmen
		2023-2024 Faaliyet Raporu	400	150	50	0	-
Sürdürülebilirlik	Döngüsel Ekonomi	2020-2024 Stratejik Plan	✓	Kısmen	X	X	Kısmen
		2025-2029 Stratejik Plan	✓	Kısmen	X	X	Kısmen
		2023-2024 Faaliyet Raporu	%80	%60	-	-	%55
	Akıllı Şehir Projeleri	2020-2024 Stratejik Plan	✓	Kısmen	X	X	X
		2025-2029 Stratejik Plan	✓	Kısmen	X	X	Kısmen
		2023-2024 Faaliyet Raporu	%80	%60	-	-	-

✓ İşareti katılımın sağlandığını, X işareti ise katılımın olmadığını ifade etmektedir.

Stratejik planların yasal olarak bulunması gereken zorunlu aşamalarının (durum analizi, gelecek yönelimi vb.) varlığı tek başına planın kurumsal özen düzeyini göstermemektedir. Bu nedenle çalışmada yalnızca biçimsel uygunluk değil; hedeflerin ölçülebilirliği, performans göstergelerinin varlığı, strateji-faaliyet uyumu ve gerçekleşme oranları gibi niteliksel göstergeler de analiz edilmiştir.

Stratejik plan hedeflerinin uygulamaya yansıma düzeyi ise büyük ölçüde kurumsal kapasite ve yönetsel altyapıya bağlı olarak değişmektedir. Şekil 7, belediyelerin stratejik planlama ve yönetim faaliyetlerini zihin haritası yaklaşımıyla tematik olarak sınıflandırmaktadır. Merkezde yer alan "Belediye Stratejik Planlama ve Yönetim Alanları" kavramı, stratejik yönelimlerin bütüncül bir çerçevede ele alındığını göstermektedir.

Şekilde dört temel eksen tanımlanmaktadır:

(i) Kurumsal Kapasite ve Yönetim, idari yapı, insan kaynağı ve mali sürdürülebilirlik unsurlarını;

(ii) Kentsel Altyapı ve Ulaşım, ulaşım sistemleri ve mekânsal planlamayı;

(iii) Çevre ve Sürdürülebilirlik (İklim Eylemleri), çevre koruma, iklim politikaları ve kaynak yönetimini;

(iv) Sosyal, Kültür ve Diğer Hizmetler ise sosyal belediyecilik ve yaşam kalitesine yönelik hizmetleri kapsamaktadır.

Bu sınıflandırma, belediyelerin stratejik planlarının temel politika alanları itibarıyla yapılandığını ve yönetim önceliklerinin tematik olarak ayrıştığını ortaya koymaktadır.

Şekil 7. Belediye Stratejik Planlama ve Yönetim Alanlarının Zihin Haritası Dağılımı

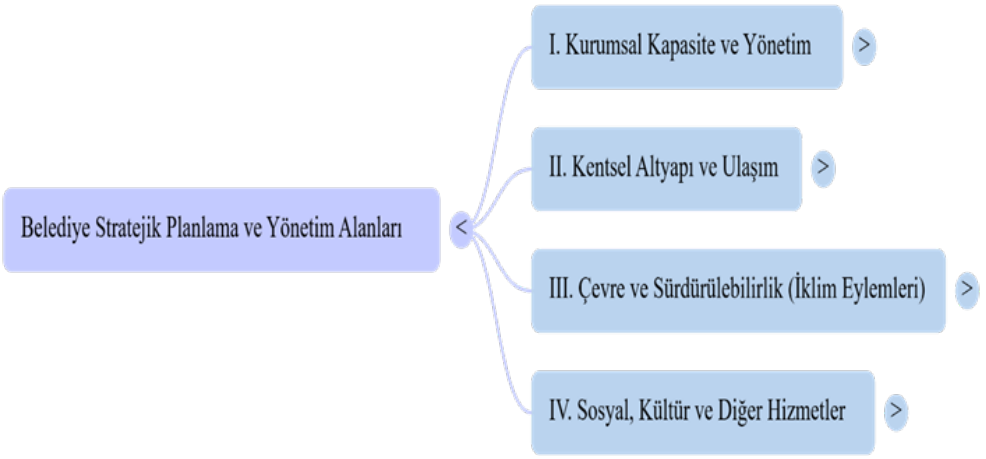

Şekil 8'de, TR42 Bölgesi belediyelerinin stratejik planlarında en sık tekrar eden kavramlara dayalı olarak oluşturulan kelime bulutu yer almaktadır.

Şekil 8. TR42 Bölgesi Belediyelerinin Stratejik Planlarında Öne Çıkan Kavramlara İlişkin Kelime Bulutu

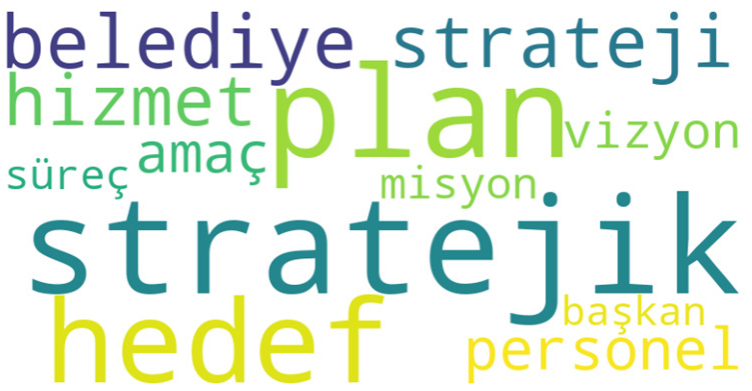

Bulgulara göre "stratejik", "plan", "hedef" ve "belediye" kavramları en baskın unsurlardır. Bu durum, planların ağırlıklı olarak kurumsal yönetişim ve hedef odaklı yönetim anlayışı çerçevesinde yapılandırıldığını göstermektedir. "Hizmet", "personel" ve "süreç" kavramlarının öne çıkması, kurumsal kapasiteye ve hizmet sunumuna verilen önemi ortaya koymaktadır. "Amaç", "vizyon" ve "misyon" ifadeleri ise uzun vadeli yönelimlere işaret etmektedir. "Başkan" kavramının yer alması, liderlik unsurunun stratejik planlama sürecindeki etkisini yansıtmaktadır.

Bu bulgular, TR42 Bölgesi belediyelerinin stratejik planlarının yönetsel yapı ve hedef belirleme ekseninde şekillendiğini; çevre ve iklim temalarının ise bu kurumsal çerçeve içinde bütünleşik biçimde ele alındığını göstermektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, TR42 Bölgesi'ndeki belediyelerin stratejik planlarını içerik analizi yöntemiyle inceleyerek çevre ve iklim politikalarının planlara yansıma düzeyini ve bu belgelerde ortaya konulan uygulama yaklaşımını değerlendirmiştir. Araştırma, yalnızca TR42 Bölgesi'nde yer alan belediyelerin stratejik plan ve faaliyet raporlarıyla sınırlı olduğundan, elde edilen bulguların farklı bölgelere genellenmesi konusunda dikkatli olunması gerekmektedir. Bulgular, belediyelerin ortak bir kurumsal planlama çerçevesine sahip olduğunu; ancak politika derinliği, ölçülebilir hedefler ve uygulama performansı açısından önemli farklılıklar bulunduğunu göstermektedir.

Atık yönetimi, geri dönüşüm ve yeşil alanlar tüm belediyelerde ortak öncelik alanlarıdır. Buna karşılık, iklim değişikliğiyle mücadele, uyum politikaları, karbon azaltım hedefleri ve yenilenebilir enerji yatırımları sınırlı sayıda belediyede kapsamlı ve ölçülebilir biçimde ele alınmıştır. İklim temalı hedeflerin birçok planda genel ifadeler düzeyinde kaldığı, performans göstergeleri ve izleme mekanizmalarıyla yeterince desteklenmediği tespit edilmiştir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin iklim azaltımı ve kurumsal performans açısından; Sakarya Büyükşehir Belediyesi'nin afet dirençliliği ve uyum politikaları bakımından; Yalova Belediyesi'nin ise il ölçeğinde iklim eylem planı hazırlığı açısından daha güçlü bir kurumsal çerçeve sunduğu gözlemlenmiştir. Düzce Belediyesi ve Bolu Belediyesi'nde ise uygulama kapasitesi ve mali sürdürülebilirlik alanlarında iyileştirme ihtiyacı dikkat çekmektedir. Stratejik planların ağırlıklı olarak kurumsal kapasite, altyapı ve hizmet sunumu ekseninde şekillendiği; iklim politikalarının ise henüz tüm belediyelerde bütüncül ve performans temelli bir yapıya kavuşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki politika ve yönetişim önerileri geliştirilmiştir:

- İklim politikalarının güçlendirilmesi: Stratejik planlarda ölçülebilir iklim hedefleri ve performans göstergeleri oluşturulmalıdır.
- Yerel iklim eylem planlarının yaygınlaştırılması: Tüm belediyelerde azaltım ve uyum odaklı planlama süreçleri geliştirilmelidir.
- Kurumsal kapasitenin artırılması: Nitelikli personel, risk yönetimi ve iç kontrol mekanizmaları güçlendirilmelidir.
- Mali sürdürülebilirlik: Öz gelir artırıcı projeler ve alternatif finansman kaynakları çeşitlendirilmelidir.
- Dijitalleşme ve veri yönetimi: Çevresel izleme ve afet yönetiminde veri temelli karar destek sistemleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Katılımcılık ve şeffaflık: Paydaş katılımı ve açık veri uygulamaları kurumsal standart hâline getirilmelidir.

Bu önerilerin hayata geçirilmesi, TR42 Bölgesi'nde daha sürdürülebilir ve dirençli yerel yönetim yapılarının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Arıkan, Y. & Özsoy, G. (2008) A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi. Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi (REC) Türkiye.

Arnstein, S. R. (1969) A Ladder of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planners 35(4), 216-224.

Bakan, R. (2015) Belediyelerde Stratejik Planlamanın Kamu Hizmetlerine Etkisi [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Bolu Belediyesi (2019) Bolu Belediyesi Stratejik Planı 2020–2024. https://www.bolu.bel.tr/wp-content/uploads/2019/09/Bolu-Belediyesi-Stratejik-Plan-2020-2024.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Bolu Belediyesi (2024) Bolu Belediyesi 2024 Yılı Faaliyet Raporu. https://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/Ftqtc%2BFaaliyet_Raporu_BoluBelediyesi_2024.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Bostancı, S. (2022) Yerel Yönetimlerin İklim ve Su Politikaları. Journal of Emerging Economies and Policy 7(1), 395-410.

Bryson, J. M. & Roering, W. D. (1988) Initiation of Strategic Planning by Governments. Public Administration Review 48(6), 995-1004.

Bulkeley, H. & Betsill, M. M. (2013) Revisiting the Urban Politics of Climate Change. Environmental Politics 22(1), 136-154. https://doi.org/10.1080/09644.016.2013.755797.

Cohen, S. (2011) Sustainability Management: Lessons from and for New York City, America, and the Planet. New York: Columbia University Press.

Coşkun, B. & Yıldırım, Ç. P. (2018) Türkiye'de Stratejik Planlama: Son Dönem Gelişmelerin İncelenmesi. Strategic Public Management Journal 4(8), 1-16.

Çalık, M. & Sözbilir, M. (2014) İçerik Analizinin Parametreleri. Eğitim ve Bilim 39(174), 33-38.

Çeler, E. & Serengil, Y. (2021) İklim Değişikliği Strateji ve Eylem Planlarında Havza Yaklaşımı ve Doğa Temelli Çözümler. Ormancılık Araştırma Dergisi 8(2), 197-207. https://doi.org/10.17568/ogmoad.949294.

Çelikyay, H. H. & Kaya, E. (2024) Uluslararası İklim Politika Belgeleri Perspektifinde Büyükşehir Belediyelerinin İklim Eylem Planları ve İklim Politikaları Analizi. Strategic Public Management Journal 10(17), 84-119. https://doi.org/10.25069/spmj.1434738.

Çoban, H. (1997) Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş: Bilgi Toplumuna Geçmek İçin Stratejik Planlama ve Yönetim Bilgi Sistemi Uygulanması. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Davarcıoğlu, B. & Lelik, A. (2018) Küresel İklim Değişikliği ve Uyum Çalışmaları: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Mesleki Bilimler Dergisi 7(2), 376-392.

David, F. R. (2007). *Strategic Management: Concepts and Cases* (11th ed.). Pearson Prentice Hall.

Doğan, B. B. (2011) Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, no. 22, 41-83.

Düzce Belediyesi (2023) Düzce Belediyesi 2023 Yılı Faaliyet Raporu. https://duzce.bel.tr/zl_site/dosya/icerik/8873/14103-duzce-belediye-baskanligi-2023-mali-yili-faaliyet-raporu.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Düzce Belediyesi (2024) Düzce Belediyesi Stratejik Planı 2025–2029. https://duzce.bel.tr/zl_site/dosya/icerik/32/15774-2025-29.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Ebert, S. (2023) Climate Change. In P. O. de Pablos (ed.), Advances in Human Resources Management and Organizational Development (168-193). Hershey, PA: IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-6684-6878-4.ch011.

Eryılmaz, B. (1997) Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Fung, A. (2006) Varieties of Participation in Complex Governance. Public Administration Review 66(s1), 66-75.

Han, E. & Kaya, A. A. (2013) Kalkınma Ekonomisi: Teori ve Politika (8. bs). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Hooghe, L. & Marks, G. (2003) Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-Level Governance. American Political Science Review 97(2), 233-243. https://doi.org/10.1017/S000.305.5403000649.

IPCC (2001) Climate Change 2001: The Scientific Basis. Cambridge: Cambridge University Press.

İpek, E. A. Ş. & Akman, Ç. (2019) Son Dönemde Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Belediyelerde Stratejik Planlama Süreci. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi 2(2), 359-373.

Kara, H. & Karakılçık, Y. (2016) 5018 Sayılı Kanun Kapsamında Yerel Yönetimlerin Denetimi: Getirdiği Yenilikler, Uygulamalar ve Karşılaşılan Eksiklikler. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 6(3), 727-738.

Karagöl, V. (2022) İklim Değişikliği ve Para Politikası: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. İnsan ve İnsan 9(33), 77-95. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.1096970.

Kaya, E. & Uzun, O. (2024) Kentsel Açık ve Yeşil Alan Planlamasında Katılımcılık Görüşlerini Birlikte Kullanan Uluslararası Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. Kent Akademisi Dergisi 17(3), 1060-1085. https://doi.org/10.35674/kent.1366223.

Keleş, R. (2020) Yerel Demokrasiyi Merkeziyetçilik Virüsünden Arındırmak. Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi 2(1), 45-58.

Kerman, U., Altan, Y., Aktel, M. & Öztop, S. (2012) Belediyelerde Stratejik Planlama: Ege Bölgesi İl Belediyeleri Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 17(2), 1-15.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2024a) 2024 Yılı Faaliyet Raporu. https://www.kocaeli.bel.tr/files/uploads/documents/174.489.5575_2024-yili-faaliyet-raporu_ek_2024-yili-faaliyet-raporupdf.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2024b) Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı 2025–2029. https://www.kocaeli.bel.tr/files/uploads/documents/176.673.7810_kbb-2025-2029-stratejik-plani-002pdf.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Kurnaz, M. L. (2023) İklim Değişikliği ve Uyum Süreçlerinde Türkiye. Resilience 7(1), 199-208. https://doi.org/10.32569/resilience.1312684.

Kwon, M. M. (2006) Strategic Planning Utilization in Local Governments: Florida City Governments and Agencies [yayınlanmamış doktora tezi]. Tallahassee: Florida State University.

Leal Filho, W. & Sümer, V., eds. (2018) Sustainability and Resilience Planning for Local Governments. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-72568-0.

Mahalli İdareler Derneği Enstitüsü (2026) Türkiye Belediyelerinde İklim Değişikliğiyle Mücadele: İklim Kanunu Sonrasında Yeni Yol Haritası. Mahalli İdareler Derneği. https://www.mahalliidarelerdernegi.org.tr/post/t%C3%BCrkiye-belediyelerinde-i%CC%87klim-de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fiyle-m%C3%BCcadele-i%CC%87klim-kanunu-sonras%C4%B1nda-yeni-yol-haritas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Malkoç, B. (2022) Belediyelerde Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi İncelendiğinde Bütçe ve Performans Programı Arasındaki İlişki Uygun ve Uyumlu mu? Premium e-Journal of Social Science (PEJOSS) 6(25), 593-603.

McCune, S. D. (1986) Guide to Strategic Planning for Educators. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

McGraw-Hill Construction (2013) World Green Building Trends: SmartMarket Report 2013. http://www.worldgbc.org/files/8613/6295/6420/World_Green_Building_Trends_SmartMarket_Report_2013.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Mintzberg, H. (1994) The Fall and Rise of Strategic Planning. Harvard Business Review 72(1), 107-114.

Nelson, A. J., Rakau, O. & Dörrenberg, P. (2010) Green Buildings: A Niche Becomes Mainstream. Frankfurt: Deutsche Bank Research. http://www.dbresearch.com/Prod/Dbr_Internet_En-Prod/Prod000.000.0000256216.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Ökmen, M. & Parlak, B. (2015) Yerel Yönetimlerde Yeni Vizyonlar. Bursa: Ekin Yayınevi.

Önen, S. M. & Ozan, M. S. (2021) Kamu Yönetimi Reformlarının Dönüşümü. TroyAcademy 6(2), 521-548.

Parasız, İ. & Özer, M. (2015) İktisadın Temelleri. Bursa: Orion Kitabevi.

Poyraz, F. (2024) Yerel Yönetimlerde Stratejik Planlama: Bir Literatür Araştırması. Yönetim Bilimleri Dergisi 22(52), 366-395. https://doi.org/10.35408/comuybd.1374732.

Sachs, J. D. (2015) The Age of Sustainable Development. New York: Columbia University Press.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi (2024) 2024 Yılı Faaliyet Raporu. https://www.sakarya.bel.tr/uploads/stratejik/dIB4LZ49JW.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Sakarya Büyükşehir Belediyesi (2024) Sakarya Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı 2025–2029. https://www.sakarya.bel.tr/uploads/stratejik/NaNCU6FUbK.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Schreier, M. (2012) Qualitative Content Analysis in Practice. London: Sage.

Songür, N. (2008) Belediyelerin Stratejik Planlama Sürecindeki Gereklilikleri Yerine Getirme Durumları Üzerine Bir Araştırma. Çağdaş Yerel Yönetimler 17(4), 63-86.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2018) Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK No. 13). Resmî Gazete 30488.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019) Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi. https://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/2nABM+Belediyeler_Icin_Stratejik_Planlama_Rehberi.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

United Nations (2015) Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1). New York: United Nations General Assembly.

Ülgen, H. & Mirze, S. K. (2018) İşletmelerde Stratejik Yönetim. İstanbul: Literatür Yayınları.

Yalova Belediyesi (2024) Yalova Belediyesi 2024 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler / Performans Raporu. https://yalova.bel.tr/upload/icerikdosyalar/Tib3rghFlN6BVmT.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Yalova Belediyesi (2025) Yalova Belediyesi Stratejik Planı 2025–2029. https://www.yalova.bel.tr/upload/icerikdosyalar/1CSdxRrr8THN7H6.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

Yiğitcanlar, T. (2010) Sustainable Urban and Regional Infrastructure Development: Technologies, Applications and Management. Hershey, PA: IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-61520-775-6.

World Commission on Environment and Development (1987) Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. Oxford: Oxford University Press. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2025).

A Comparative Analysis of Strategic Plans in the Municipalities of the TR42 Region in Terms of Environmental, Climate, Participatory and Sustainability Policies

Eda KAYA*

Regional development agencies emerged particularly in the post–World War II reconstruction period as institutional mechanisms designed to reduce interregional disparities and stimulate regional economic growth. For more than half a century, these agencies have operated in many countries as intermediary structures positioned between central governments and local administrations, supported by public funding and guided by modern governance principles. With the acceleration of globalization and the declining effectiveness of centralized development policies, region-based development strategies have gained prominence. In this context, development agencies have become key institutional actors in enhancing regional competitiveness. In Türkiye, this global trend has been reflected in the establishment of development agencies since the early 2000s.

This study focuses on the East Marmara Development Agency (MARKA), one of the 26 development agencies operating in Türkiye, and comparatively examines the strategic plans (2020–2024 and 2025–2029) and activity reports (2023–2024) of municipalities located in the TR42 Region (Bolu, Düzce, Sakarya, Kocaeli, and Yalova). The primary objective of the research is to analyze the extent to which environmental, climate, and sustainability policies are incorporated into municipal strategic plans, as well as to identify changes in environmentally oriented, participatory, and sustainability-focused policies across planning periods. Additionally, the study investigates how municipalities translate environmental and climate-related goals into concrete actions, measurable indicators, and specific projects within their strategic plans.

A qualitative research design was adopted, and content analysis was employed as the main methodological approach. Qualitative data analysis was conducted using MAXQDA software, which enabled the systematic coding, categorization, and comparison of policy themes across

* PhD Candidate, Düzce University, Faculty of Forestry, Düzce, edakaya.8100@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4539-1685

different planning periods and municipalities. Through this method, the study aimed to reveal both the evolution of sustainability-oriented discourse and its reflection in implementation.

The findings indicate that the 2020–2024 strategic plans predominantly reflect an operational and service-oriented approach to environmental management, in which environmental objectives are often articulated in general terms and insufficiently supported by concrete projects or measurable performance indicators. In contrast, the 2025–2029 strategic plans demonstrate a more comprehensive, integrated, and participatory approach aligned with the global sustainability agenda. During this later period, municipalities increasingly emphasize concepts such as green transformation, sustainable urbanization, climate action plans, and participatory environmental governance. Moreover, goals related to green infrastructure, rainwater harvesting, renewable energy use, energy efficiency investments, and the reduction of carbon footprints are defined more explicitly.

Despite these positive developments, the study underscores that achieving sustainability objectives requires more than visionary statements and strategic intentions. Effective implementation depends on the formulation of feasible projects, the establishment of measurable performance indicators, robust monitoring and evaluation mechanisms, adequate financial resources, institutional capacity, and the active participation of local stakeholders. Overall, the research demonstrates that municipalities in the TR42 Region have made notable progress in integrating environmental, climate, participatory, and sustainability policies into their strategic planning processes. This experience provides valuable insights and may serve as a model for other regions in Türkiye, contributing to the development of more resilient, livable, and sustainable cities aligned with global environmental priorities.

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 469-486 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1919579

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Institutional Ambition, Structural Constraint: Explaining the Limits of the African Union's Security Regime

Kurumsal Hırs, Yapısal Kısıt: Afrika Birliği'nin Güvenlik Rejiminin Sınırlarının Açıklanması

Martin SISHEKANU*

Abstract

Why do regional security institutions frequently underperform despite ambitious mandates and sustained external support? Much of the existing literature attributes institutional weakness to external interference, capacity deficits, or principal–agent problems. However, these approaches remain limited in their ability to explain why such weaknesses persist despite repeated reforms and continued investment. This article advances a structural alternative focused on the African Union (AU). It develops a three-pillar framework to explain institutional underperformance: first, the domestic political orders of member states, which transmit weak governance norms, sovereignty sensitivities, and survival-oriented incentives into regional institutions; second, institutional design constraints that generate decision-making paralysis, selective enforcement, and implementation deficits; and third, patterns of external financial dependence, which sustain operations while simultaneously constraining autonomous reform and political ownership. Methodologically, the study adopts a qualitative, theory-driven approach, drawing on secondary literature and illustrative cases from Mali, Chad, and the Central African Republic to demonstrate how these dynamics interact in practice. Rather than treating dysfunction as episodic or managerial, the article conceptualizes weakness as structurally embedded in the interaction among these three pillars. By integrating domestic political incentives, institutional architecture, and external dependence into a unified analytical framework, the study contributes to broader debates on regional security governance and challenges prevailing assumptions about institutional strengthening and performance.

Keywords: African Union, Peace and Security Institutions, Institutional Underperformance, Structural Theory, External Dependence

* PhD, Department of International Relations, Ankara University, mattsishez@gmail.com ORCID: 0000-0003-2304-9774

How to cite this article/Atıf için: Sishekanu, M. (2026). Institutional ambition, structural constraint: Explaining the limits of the African Union's security regime. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 469-486. DOI: 10.14782/marmarasbd.1919579

Makale Gönderim Tarihi: 31.03.2026 **Yayına Kabul Tarihi:** 17.07.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Öz

Bölgesel güvenlik kurumları, iddialı yetki ve görev tanımlarına ve sürdürülebilir dış desteğe rağmen neden sıklıkla yetersiz performans göstermektedir? Mevcut literatürün önemli bir kısmı kurumsal zayıflığı dış müdahaleye, kapasite eksikliklerine ya da asıl-vekil sorunlarına atfetmektedir. Ancak bu yaklaşımlar, tekrarlanan reformlara ve süregelen yatırımlara rağmen bu zayıflıkların neden devam ettiğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu makale, Afrika Birliği odağında yapısal bir alternatif ileri sürmektedir. Kurumsal yetersiz performansı açıklamak amacıyla üç sütunlu bir çerçeve geliştirmektedir: birincisi, zayıf yönetişim normlarını, egemenlik hassasiyetlerini ve rejim odaklı teşvikleri bölgesel kurumlara aktaran üye devletlerin iç siyasal düzenleri; ikincisi, karar alma tıkanıklığı, seçici uygulama ve uygulama eksiklikleri üreten kurumsal tasarım kısıtları; üçüncüsü ise, operasyonları sürdürürken aynı anda özerk reform kapasitesini ve siyasi sahipliği sınırlayan dış mali bağımlılık örüntüleridir. Yöntemsel olarak çalışma, nitel ve teori odaklı bir yaklaşım benimsemekte; Mali, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti örneklerinden yararlanarak bu dinamiklerin pratikte nasıl etkileşime girdiğini göstermektedir. Kurumsal işlevsizliği dönemsel ya da yönetsel bir sorun olarak ele almak yerine, bu makale zayıflığı söz konusu üç sütunun etkileşimi içinde yapısal olarak gömülü bir olgu olarak kavramsallaştırmaktadır. İç siyasal teşvikleri, kurumsal mimariyi ve dış bağımlılığı bütüncül bir analitik çerçevede birleştirerek, çalışma bölgesel güvenlik yönetişimi tartışmalarına katkı sunmakta ve kurumsal güçlendirme ile performansa ilişkin hâkim varsayımlara meydan okumaktadır.
Anahtar Kelimeler: Afrika Birliği, Barış ve Güvenlik Kurumları, Kurumsal Performans Yetersizliği, Yapısal Teori, Dış Bağımlılık

1. Introduction

Regional organizations have increasingly been positioned as central actors in the management of conflict and insecurity in international relations. Nowhere is this more evident than in Africa, where the African Union (AU) has acquired unprecedented legal authority, institutional architecture, and external support. Despite these developments, the AU has frequently struggled to bring about sustainable peace and security in Africa, despite substantial institutional growth. This presents a central paradox: the AU has expanded as an institution, incorporating the principles of non-indifference and democracy and governance (African Union, 2000; African Union, 2002). Yet, despite doing so, its norms have not reduced conflict or collective insecurity. In contrast, they have coexisted with instability, showcasing that the problem is not the absence of norms, but their application.

Sub-Saharan Africa records the lowest performance across a wide range of indicators, including security and governance (Fawole, 2018, p.3). It has witnessed an increase in unconstitutional changes, sham elections, intrastate conflicts, abuse of the rule of law, and poor governance (Majinge, 2011, pp.97-149). Attempts to explain this paradox have emerged, with most attributing these outcomes to the AU's weak mandates, limited resources, and operational deficiencies. While valuable, these views do not explain why institutional weakness persists despite successive institutional reforms and external assistance. This article seeks to address this gap by employing a structural explanation that aims to understand and account for the variation between the AU's institutional ambition and its operational performance. It is guided by the following research question: Why does the AU's institutional capacity persistently fail to produce durable peace and

security outcomes, despite successive normative reforms, expanded institutional architecture, and sustained external support? This question targets a specific explanatory gap: not one focused on whether the AU underperforms, but one focused on why the AU's underperformance is reproduced across different crises, reform cycles, and leadership. The answer advanced by this article is that the AU's weakness is a result of the recursive interaction among three political conditions: the survival-oriented incentives of member states, the institutional design through which those incentives become aggregated, and the patterns of external financial dependency that fill the void created by the first two conditions. Each of these conditions reinforces the other, thereby creating a self-sustaining cycle that normative or technical reform alone cannot break.

The empirical analysis draws on three case studies: Mali, the Central African Republic (CAR), and Chad. These case studies were selected because they each test a different combination of these conditions while sharing the same structural outcome. Mali exemplifies the first condition: governance deficits, patronage politics, and weak rule of law eroded the state's authority, particularly in the northern region of Mali. It also exemplifies how regional rivalries and divergent interests aggregate and cripple the AU's collective action. Additionally, the internationalization of the crisis in Mali enables the article to showcase how external financial dependency can override the AU's own agenda (Caparini, 2015). CAR represents an extreme case of near-total state collapse, also characterized by weak governance and limited rule of law. However, its significance lies in the direct involvement of regional actors in their domestic affairs, thereby exposing how regional rivalries shape the AU's action. CAR was also selected because it exposes the tensions that exist between the AU and its regional mechanisms, particularly over coordination, as well as the manner in which the involvement of the United Nations (UN) further displaces the AU's autonomy (Kane, 2014). Chad, by contrast, did not involve any form of military or external intervention; its significance lies in its ability to showcase the interaction of the first two conditions alone. In doing so, it shows that the AU's limitations are not primarily a product of external dependence but are structurally embedded in the interaction between domestic political incentives and institutional design (Institute for Security Studies, 2021). Despite the differences in the nature and trajectory of the crises, all three case studies produced the same structural outcomes: delayed intervention, conditional commitment, external mandate conditioning, weak enforcement, and stabilization without structural change. Other possible case studies, such as Libya, Somalia, and Sudan, were considered; however, they were excluded because they had substantially greater UN Security Council involvement, an outcome that limits the ability of this article to analytically establish its claims. The purpose of case analysis is strictly illustrative and theory-building, not hypothesis testing through large-N comparison.

Methodologically, this article adopts a qualitative, theory-driven research design that aims at explaining persistent institutional failure. Rather than providing detailed histories of African conflicts, it focuses on identifying the recurring patterns across three dimensions: domestic political incentives within member states; institutional dynamics at the AU level, and the effects of external financial dependence. Literature is primarily drawn from AU documents, budgetary data, governance indicators, and secondary sources.

2. Literature Review: Why Existing Explanations Fall Short

Over the past decades, scholarly engagement with the AU's peace and security performance has expanded significantly, generating a diverse body of work from both African and Western-based scholars (Williams, 2014; Badmus, 2015; Tieku, 2019; Fawole, 2018). The theoretical traditions around the AU's performance have mostly been shaped by three traditions: liberal institutionalism, principal-agent and delegation-based approaches, and dependency or external actor-centered approaches. Each tradition provides great analytical value yet also encounters a common limitation. It identifies the observable conditions attributed to the AU's weakness yet does not adequately explain why those conditions persist, and are continuously reproduced across different crisis contexts, reform cycles, and leadership configurations. In doing so, these approaches identify the symptoms of the AU's failure but undertheorize the mechanisms that generate them.

Liberal institutionalism has been the dominant tradition through which the AU's institutional trajectory has often been examined. For scholars such as Keohane (1984), institutions reduce transaction costs, facilitate information sharing, and most importantly enable cooperation under anarchy by embedding states and their behavior within rule-governed frameworks. For liberal institutionalists, institutional failure is often an outcome of institutional design, capacity constraints, or norm internalization rather than a flaw in international cooperation. Critics of this tradition, such as Mearsheimer (1994), argue that institutions are far less autonomous than liberal scholars assume and that their effectiveness is dependent on whether the states that create them find them convenient, a critique that can be applied to the AU's context, where powerful member states routinely undermine and subordinate institutional mandates to national interests.

Within AU literature, the logic of liberal institutionalism has been systematically applied by Williams (2014, pp.147-162). It is argued that the AU adopts decisions it cannot effectively finance or enforce. Thus, its weakness is a reflection of a gap between its normative ambition and functional capacity, and not a structural problem linked to political incentives that produce both the ambition and the gap. Barnett and Finnemore (1999; 2004) extended the understanding of institutionalism by arguing that international institutions develop their own bureaucratic cultures and internal logics that can make them less effective, even when they have adequate resources at their disposal. The value of their work is in showcasing that institutional failure can be generated within the organization itself and is not primarily a result of member-state under-resourcing. When applied to the AU, this approach suggests that the AU's cautious enforcement culture may be a self-reproducing bureaucratic norm rather than merely a capacity limitation.

While liberal institutionalists focus on institutional design and capacity, principal-agent and delegation-based frameworks shift their attention to the institution and its membership (Hawkins et al., 2006). Applied to the African context, the AU functions as an agent whose operational power is defined and influenced by the preferences of its principals (the 55 AU member states). Under this approach, institutional weakness is attributed to weak political will, limited or incomplete

delegation, and agency slack (Gwatiwa, 2022, pp.4-5). In this regard, member states delegate selectively and withdraw their support when institutional action conflicts with their national interests. This understanding has been of great analytical value to African security studies, where scholars such as Gwatiwa (2022) and Franke and Ganzle (2012) have demonstrated how AU's member states frequently undermine the AU's peace and security regime through selective compliance, uneven troop and financial contributions, and weak mandates. Badmus (2015) has documented how the strategic calculations of AU member states result in different levels of engagement, with a majority of states often prioritizing their self-interests over collective security. Despite the explanatory value that principal-agent approaches have, they encounter a persistent analytical challenge. They treat limited delegation and low political will as a constraint rather than an outcome in need of examination. They do not adequately theorize why member states are constantly disinclined to delegate enforcement authority and why this outcome persists even after institutional reforms designed to address it are undertaken.

A third body of literature attributes the AU's underperformance to its structural dependency on external financial and logistical support. Drawing on dependency theories and post-colonial political economy, these approaches argue that the AU's dependence on external funding and donor support systematically undermines its peace and security regime, influencing which situations receive attention and mandate viability (Pharatlhathe, 2025; Franke & Ganzle, 2012, pp.96-97). Other scholars, such as Fawole (2018), have linked the AU's external dependency to the deeper structural legacies of colonial state formation. In doing so, they argue that because a majority of African states emerged from colonialism with weak fiscal bases and limited administrative capacity, their regional institutions were more likely to reproduce that dependency at a continental level. This approach showcases how dependency can be structural and not incidental; however, it is limited because it treats dependence as the cause of the AU's difficulties. Thus, it overlooks how dependency is itself produced by the domestic incentives and institutional design choices of the AU member states.

Put together, these bodies of literature provide a valuable understanding of the AU's underperformance yet share a common deficit: each identifies a condition—capacity gaps, weak delegation, and external dependency¾and treats it as the cause rather than the outcome that requires explanation. Liberal institutionalists point to insufficient capacity but do not ask why capacity-building reforms fail to end this pattern; principal-agent theorists highlight a lack of political will but fail to explain why this outcome is reform-resistant; dependency theorists point to external actors shaping the AU's agenda but fail to explain the conditions that invite external intervention. They all examine surface features of institutional weakness without examining the structural conditions that generate it. This article addresses this gap through a three-pillar framework that links the AU's underperformance to the interaction among member states' domestic political incentives, the institutional design through which those incentives are aggregated, and the patterns of external dependence. It theorizes how these conditions interact and reinforce one another in a self-sustaining loop that accounts for persistent AU underperformance across different reform efforts.

3. Theoretical Framework: A Structural Approach

The framework developed selectively utilizes insights from neo-realism, scientific realism, and post-colonial political economy, which are not complementary and whose tensions require justification. Neo-realism, as developed by Waltz (1979), adopts a state-centric approach that treats states as the primary units of analysis, driven by survival and relative power. Scientific realism, as developed and elaborated by Bhaskar (1978), Archer (1995) and Wight (2006), operates at a different level of analysis, focusing not on the primacy of actors but on the generative mechanisms that produce recurrent social outcomes. This creates a tension: neo-realism's state-centric materialism treats agency as primary, while scientific realism's structural ontology treats agents and structures as mutually constitutive rather than agent-driven. While Neo-realism treats state interests as a starting point, scientific realism questions the structural conditions that make those interests present and resistant to change. Post-colonial political economy emphasizes that theorizing African states' political incentives requires reference to African post-colonial state formation, which resulted in patterns of weak legitimacy, fiscal dependency, and governance fragility that continue to affect many African states today (Mamdani, 1996; Herbst, 2000; Ayoob, 1995). This framework treats these three approaches as complementary rather than competing. State interests and survival are abstracted from neo-realism; structuralism and its reproduction across different configurations are abstracted from scientific realism, and post-colonial theory specifies the historical conditions creating the structural environment. Together, they generate a framework in which Pillar I (member states' survival-oriented domestic incentives) functions as the initiating condition, Pillar II (the institutional mechanism aggregating and formalizing those incentives into behavioral norms) functions as the aggregating mechanism, and Pillar III (the structural outcome the first two pillars produce) functions as the reinforcing consequence, a framework no single approach alone can provide.

3.1. State Interests and the Limits of Delegated Authority

One core assumption this framework adopts is that states remain the primary holders of political authority within regional institutions. This neo-realist assumption holds that the behavior of states in an anarchic international system is primarily based on the pursuit of security, relative power, and survival (Waltz, 1979). States cooperate through institutions; however, even when they delegate to institutions, they remain the primary holders of political power, direction, and enforcement of institutional action. Their cooperation is based on the conditional alignment with their national interests. Thus, as Waltz (1979) argued, institutions fundamentally reflect the interests and power of states. In situations where institutions exert autonomy over international relations, this autonomy is likely to be in low politics rather than high politics, touching on regime legitimacy and political survival (Jackson et al., 2022, p.126).

While neo-realist perspectives highlight the value attached to national interests, sovereignty protection, and a reluctance to delegate authority, they provide little insight into why states

consent to institutions that interfere with their sovereignty. This contradiction can be resolved by differentiating between formal commitment and substantive enforcement. In practice, a state may consent to intervention norms, especially when compliance is discretionary, enforcement is selective, and the political costs can be externalized. Thus, a state institutionally consenting to a norm should not be automatically understood as its willingness to surrender its sovereignty. Rather, it might reflect a strategic move aimed at preserving regime autonomy while accruing diplomatic and reputational benefits. While states delegate to institutions issues that threaten their regime legitimacy and political survival, they have strong incentives to avoid enforcement precedents that could later be applied against them (Grilli & Gerits, 2020, pp.309-314). Thus, institutional weakness ought not to be primarily understood as an unintended outcome. Rather, it is a result of deliberate political choices undertaken during institutional bargaining.

3.2. Institutions as Structurally Embedded Mirrors of Political Incentives

This framework also draws from scientific realism, an approach that is focused on identifying generative mechanisms that produce recurrent observable outcomes (Bhaskar, 1978; Wight, 2006). Scientific realism was preferred over critical realism and constructivism for two main reasons. Constructivism associated with Wendt (1999) treats ideational processes as the primary drivers of institutional behavior. While valuable in explaining the emergence of norms in the AU, it is less suited to explaining the persistent non-enforcement of those norms. Critical realism was set aside because of its inclination toward emancipatory transformation; in contrast, the present framework is explanatory rather than normative. Scientific realism is better positioned because it directs its attention to the article's question: what structural conditions continuously reproduce underperformance across different configurations?

When applied to international relations, Wight (2006) and Wight and Joseph (2010, pp.1-29) note that structures and agents are analytically distinct yet mutually constitutive, and neither can be reduced to the other. Archer's (1995) morphogenetic approach extends the understanding of this by showing how structures are reproduced or transformed through structural conditioning, social interaction, and structural elaboration. When applied to the AU, its institutional culture (consensus-dependence, and enforcement avoidance) is not primarily a reflection of its current member-state preferences, but a historically produced structure that shapes the actions of present and future actors.

3.3. Post-Colonial Political Economy and Structural Constraint

This framework also utilizes approaches from post-colonial thought that emphasize the structural and historical conditions under which many states in Africa operate, including the legacies of colonial state formation, artificial boundaries, and dependency on external actors. These legacies have resulted in the formation of weak states with fragile legitimacy and poor governance (Ayoob, 1995, pp.21-32). Despite sharing similar colonial histories, African countries

vary significantly in their adherence to democratic norms, with some having developed more durable governance institutions than others (Nwankwo & Nkomadu, 2024). This framework does not claim that all African states are uniformly characterized by survival-oriented politics; its focus is on states whose domestic conditions produce the incentive structures identified under Pillar I, where political power is usually guided toward regime survival rather than long-term institutional consolidation. In such states, key variables of good governance are often lacking and shaped by patronage networks, rather than legitimate social contracts (Weldon, 2006, pp.20-25). In the context of Africa, these conditions characterize the majority of states, even if a minority depart from this pattern (Nwankwo & Nkomadu, 2024). These conditions are reproduced at regional levels through state representation, delegation practices, and institutional design choices. External intervention and dependence are therefore best not seen as externally imposed disruptions, but as integral components of the political environment within which regional institutions operate. Taken together, these insights suggest that institutions founded on weak and survival-oriented political orders face structural constraints that technical reform alone cannot overcome, since institutional design and engagement with external actors are shaped by the same political incentives that constrain domestic governance.

3.4. Pillar I: Survival-Oriented and Strategically Competitive States

For a majority of AU member states, political authority is founded and sustained around regime survival, maintenance of control, and the management of internal threats, rather than through the consolidation of good governance. Various governance indicators reveal that a majority of political systems in Africa are characterized by limited accountability, fragile rule of law, and frequent episodes of political instability. While variations exist, governance deficits are widespread and below global averages (Nwankwo & Nkomadu, 2024, pp.183-185). Under such circumstances, the legitimacy of the state is often fragile, its enforcement capability weak and uneven, and political order is often based on personalized rule, rather than democratic institutions or culture (Weldon, 2006, pp.28-34).

These domestic institutional conditions shape the incentive environment within which governments operate; regime preservation becomes a central aspect of state behavior, heightening sovereignty sensitivity. Precedents of regional enforcement are often evaluated in terms of their potential domestic implications. However, domestic political fragility alone does not fully exhaust the logic of state behavior. States also operate in environments marked by self-interest, rivalries, and asymmetries of influence. States prioritize their self-interest and seek to consolidate their regional standing, manage cross-border threats, and prevent the empowerment of competitors (Jackson et al., 2022, p.69). The overlapping logics of regime preservation, strategic competition, and self-interest result in calculated engagement with regional bodies. Thus, states prefer flexibility, discretion, and ambiguity over rigid enforcement of norms, not as a result of a lack of awareness of norms, but a rational response to the incentives that render strong enforcement politically costly. When states engage in institutions such as the AU, they bring with them domestic

administrative practices and sovereignty sensitivities. The differences among states in terms of governance standards and political incentives generate tensions over procedural norms and enforcement thresholds (Tieku, 2019). Ideally, state preferences ought to reflect a commitment to collective security; however, the AU reflects a negotiated equilibrium shaped by the divergent domestic incentives of its member states.

Although African leaders frequently invoke the principle of "African solutions to African problems", their endorsement has not consistently translated into sustained fiscal and operational commitment to the AU. Financial compliance and troop deployments have often been inconsistent and borne by a small group of states (Franke & Ganzle, 2012, pp.99-100). Participation in AU missions is often filtered through the lens of national interests such as national accountability mechanisms, regime calculations, and rent-seeking opportunism, rather than primarily through commitment to collective security. Participation in AU missions can bring various benefits for states, such as enhancing international legitimacy, expanding regional influence, and facilitating access to external training, assistance, and reimbursement, dynamics that shape governments' domestic incentives to participate in AU operations. As such, financial underwriting from external partners reduces the domestic costs of participation (Gwatiwa, 2022, pp.82-83).

Under Pillar I, fiscal hesitation, selective troop commitment, and strategic waiting for externally financed missions are best understood as outcomes of domestic political incentives, not as a lack of political will. They reflect the member states' strategic engagement with the AU in a manner that balances continental obligations against regime survival, accountability pressures, relative gains, and material benefits. These political logics do not remain as abstract preferences; they become part of the AU's organizational culture.

3.5. Pillar II: Institutional Aggregation of Competitive Survival Incentives

Pillar II examines how Pillar I incentives become aggregated at an institutional level. The AU does not exist independently of its member states; it represents a negotiated compromise among survival-oriented and strategically competitive governments. Its institutional rules do not transcend the domestic political incentives of its member states; they are rather embedded with them. At the heart of the AU's security regime is the Peace and Security Council (PSC), an organ made up of 15 rotational members, mandated to promote peace and security in Africa. Membership in this body is based on regional representation and adherence to constitutional order and rule of law standards (African Union, 2002). However, in practice, this has never been the case because states with poor governance records have repeatedly served within the PSC and the broader leadership of the AU (Amani Africa, 2023, pp.31-32). This ought not to be viewed as hypocrisy, but as a predictable outcome of aggregating divergent political orders under conditions of sovereign equality. Under such outcomes, states operating under survival-oriented political incentives are unlikely to exclude peers based on governance deficiencies that mirror

their own vulnerabilities. Thus, institutional composition reflects negotiated reciprocity, rather than strict adherence to PSC norms.

When member states face internal security pressures, enforcement decisions are evaluated based on the potential precedent effects they may have. Strict measures against one government may create normative and procedural standards that could later be applied reciprocally. Thus, decision-makers prefer the adoption of non-confrontational measures, such as mediation and dialogue, over forceful intervention. Hence, institutional caution becomes deliberate practice within the PSC. Under such situations, enforcement decisions are shaped more by relative gains or political costs and less by normative commitments. Thus, the PSC and the broader AU operate not only as a technocratic body but as an arena in which states with divergent interests negotiate collective action. These dynamics result in selective enforcement; the AU's frameworks remain formally operational, yet their application becomes dependent on the political alignment, strategic calculations, and sovereignty sensitivity of its member states. The gap that emerges between the aspirations of the AU and its operational behavior is therefore a reflection of the aggregation of member states' incentives, rather than institutional design alone.

This dynamic is compounded by the consensus requirement: non-procedural decisions, including intervening in another country, require a two-thirds majority vote among the AU member states (African Union, 2000). While intended to make decision-making more democratic, this has brought about unintended effects, because reaching such a threshold is not only numerically challenging but also requires alignment among governments with divergent domestic vulnerabilities and alignments. This not only slows decision-making but also structurally privileges the lowest common denominator. State interests and regional rivalries further complicate coordination. States often evaluate interventions in light of their interests. Support for the AU can either be withheld or provided depending on how it aligns with state political logic (Badmus, 2015, p.104). Hence, the AU is forced to reconcile divergent threat perceptions and strategic priorities, often resulting in delayed, diluted or externally displaced responses.

Another manner through which Pillar I incentives manifest themselves in Pillar II is through elite protectionism and implementation deficits. A majority of the AU's decisions have not been fully implemented by its member states (Tieku, 2019, pp.14-17). This outcome should not be viewed solely as incapacity; rather, it should be seen as an outcome of voluntary compliance under conditions of weak enforcement. Whenever implementation results in domestic political costs, governments retain discretion to delay or selectively apply regional commitments. Repeated cycles of such actions result in institutional learning, and caution becomes routinized and part of institutional culture. Put together, the dynamics examined under pillars I and II create a fertile ground for external actors to shape the AU's agenda and priorities, often in ways that compromise its autonomy.

3.6. Pillar III: External Dependence, Constrained Ownership, and the Limits of Autonomy

The dynamics emphasized under Pillars I and II weaken the AU internally and open the pathway toward external dependence. The reluctance of member states to bear the political and fiscal costs of collective action and their selective enforcement practices create operational and fiscal gaps that become filled by external actors. The entry and dependence on external actors are not anomalies, but structural outcomes of the internal political incentives of member states and the AU's institutional limitations.

Under Pillar I, states engage with the AU through the lens of regime preservation, strategic calculation, selective engagement, and rent-seeking opportunism, resulting in uneven contributions of resources toward the AU. Member states' fiscal commitment becomes conditional, producing chronic underfunding and structural reliance on external donors to operationalize AU mandates. Between 2014 and 2024, donors funded more than half of the AU's total budget (African Union, 2017; Pharatlhathe, 2025, p.4), an outcome revealing another gap between normative ambition and internal commitment. Before understanding how this gap constrains the AU, it is important to distinguish between formal African participation and substantive African ownership. Ownership entails de facto political control over a situation. It relates to questions such as who makes the decisions, sets the priorities, and holds the power in practice, not just theoretically (Franke & Ganzle, 2012, p.4). Formal African participation refers to the extent to which African personnel, institutions, and frameworks are visibly involved in a given process, regardless of where actual decision-making authority resides. An operation can be staffed by African troops, mandated through AU frameworks, and be labeled as an African-led initiative, while remaining substantively conditioned by the financial priorities, calculations, and approval of external actors (Franke & Ganzle, 2012, p.4). In such cases, the operation is formally African but not substantively owned by Africa. The term *quasi-Africanization* is hereby used to describe such a situation: those in which African participation is present but substantive political control is conditioned by external actors.

Because the AU depends on external partners to carry out a majority of its operations, the degree to which the AU is able to maintain ownership is uncertain (Badmus, 2015, pp.108-109). The argument is not that African agency is eliminated; it is that African agency operates within the parameters set by external actors, who acquire an indirect influence over the timing, scope, and duration of the interventions. Recalling Pillar I's account of domestic incentives influencing uneven resource and engagement commitments, one key incentive stands out for Pillar III, which is rent-seeking opportunism.

This opportunism manifests through the hesitance among member states to commit resources unless missions are externally financed or transform into UN operations. Donor support, rather than commitment to collective security, becomes the prerequisite for collective action (Gwatiwa, 2022, pp.81-84). External actors are also not immune to the logic of strategic opportunism. Partners such as the United States, France, and other actors support African operations when it

aligns with their geopolitical priorities. When interests align, funding is forthcoming; when they do not, engagement may be limited (Franke & Ganzle, 2012, pp.96-97).

A substantial portion of external assistance prioritizes peacekeeping training over heavy equipment, rapid crisis response over long-term institutional reform, and fragmented bilateral incentives over harmonized systemic initiatives. This pattern is partly explained by donor domestic politics; donor states often have to justify their expenditures to their own constituencies. Hence, training programs and technical capacity building are politically easier to justify than the direct provision of heavy equipment or open-ended operational commitments (Franke & Ganzle, 2012, pp.96-97). This affects the AU; training enhances deployment but does not effectively address structural capacity gaps. Rapid response stabilization may enable crisis management temporarily, but it does not fundamentally address the institutional weaknesses identified in Pillars I and II. In contrast, it reduces the urgency and costs of internal reform, particularly because, with the availability of external funding, member states have weaker incentives to strengthen material resources to regional institutions. Donor support, in other words, sustains operations without transforming the political incentives that generate recurrent crises.

3.7. Structural Interaction and the Reproduction of Institutional Failure

The three pillars are not coequal components of a symmetrical model. Pillar I is the initiating condition, and it is the prior element. States bring their survival-oriented political cultures and strategic calculations into regional institutions, before those institutions have had any opportunity to shape them. Pillar II is the institutional mechanism through which Pillar I's incentives are aggregated across the AU's decision-making structures. Consensus thresholds, elite protectionism, and weak enforcement are not independent institutional paths; they are an institutional expression of Pillar I incentives, institutionalized over time. Pillar III emerges as the structural consequence of the interaction between Pillars I and II. The enforcement avoidance and fiscal gaps generated by Pillars I and II create the gap that external actors fill, thereby introducing new challenges such as funding conditionality and strategic selectivity, dynamics which further compound the original weaknesses. Thus, Pillar III does not cause Pillars I and II; it is produced by them, even as it feeds back and reinforces both. Donor conditionality restricts the viability of missions the AU can undertake, and often results in outcomes of stabilization without transformation, leaving the domestic failures that initiate Pillar I incentives largely unaddressed, thereby reproducing the incentives that generate the cycle. The three pillars create a self-reinforcing system in which one pillar amplifies the other, and the output of one becomes the input of the other.

Reform targeting only one pillar is likely to encounter resistance from the other two. Pillar II reform, redesigning voting thresholds or strengthening enforcement authority, leaves intact the Pillar I incentives that give states reasons to resist enforcement and does nothing to address Pillar III dynamics. Donor reform can help to improve the quality of external funding, but it does not address the structural incentives that make states prefer external underwriting. Structural change

requires a simultaneous shift across all three pillars: a consolidation of democratic governance that reduces survival-oriented politics; an institutional design that breaks away from consensus paralysis dynamics; and a sustainable internal funding model that reduces external dependency.

3.8. Observable Implications of the Three-Pillar Structural Framework

If the three-pillar structural framework advanced in this article is correct, certain recurring patterns should be observable across the AU interventions. These patterns ought not appear as episodic but as systematic outcomes resulting from the interaction of the pillars. First, delay and hesitation in collective intervention should be expected, especially in situations that involve grave human rights violations. When decisive enforcement risks setting precedents that could later be applied to other states, survival-oriented leaders will have the incentives to avoid intervention and enforcement clauses. If human rights violations are present, consensus-based decision-making will likely result in symbolic condemnation rather than rapid enforcement. Second, member states will often intentionally delay troop contributions and operational commitments until external financing is secured. Third, contributions toward the AU's peace and security agendas will be uneven, with a limited number of states carrying the responsibility, typically those seeking regional hegemony or leveraging military might for strategic gain. Fourth, institutional paralysis or fragmentation is to be expected when a situation intersects with geopolitical alignments and regional rivalries. Consensus voting thresholds will likely result in lowest common denominator mandates. Fifth, missions with external underwriting should exhibit aspects of mandate conditioning; priorities of the mission will align with those of the donors, and the expansion of the mission will be dependent on the financial limits. Sixth, stabilization without durable transformation, because external support will often sustain operations without changing the domestic survival incentives that cause recurrent insecurity.

4. Empirical Analysis: Structural Patterns across AU Interventions

This section seeks to provide empirical evidence of the manner in which the three pillars and their expected outcomes operate. In doing so, its main aim is not to provide detailed or exhaustive examinations of the case studies, but to use selected interventions to showcase recurring structural patterns predicted by the three-pillar framework.

4.1. Mali: Rivalry, Delay and Mandate Reconfiguration

The 2012 Malian crisis exposes how domestic incentives, strategic and regional competition, and fiscal dependence intersect and shape the AU's response. Despite the early warning signs, decisive regional intervention was delayed due to divergent regional interests. These included tensions between the Economic Community of West African States (ECOWAS) and Malian leadership, as well as Algeria and Mauritania's refusal to support a military-led approach, dynamics that

complicated consensus-driven decision-making both within the AU and ECOWAS (Caparini, 2015, pp.7-8). This delay allowed the crisis to escalate, eventually leading to the entry of external intervention (Boeke & Schuurman, 2015, p.11).

The French military interventions and the eventual transfer of the AU-led mission into a UN operation both reflected patterns of external dependency, resulting in the AU's role becoming secondary to externally financed mechanisms (Adili et al., 2024, pp.24-25). Taken together, these dynamics reflect three of the framework's core predictions: delayed and conditional intervention; institutional paralysis under conditions of divergent regional interests; and mandate reshaping under donor influence. Regional rivalries and consensus requirements complicated enforcement, and the evolution of the mission's mandate was closely tied to external financing (Weiss & Welz, 2014, pp.14-15). Formal African participation increased, but substantive ownership, political control, and mandate direction became conditioned by external actors, resulting in quasi-Africanization. Lastly, Mali also showcases stabilization without transformation. Despite extensive interventions, Mali is still experiencing instability and persistent insecurity (Human Rights Watch, 2025).

4.2. Central African Republic: Selective Enforcement and Regional Interference

The 2012 crisis in CAR exposed how elite protection norms, strategic calculations, and regional power politics hinder effective collective action. Neighboring states, including Chad, played massive roles in creating instability in CAR. In doing so, different regional actors supported or influenced armed factions in CAR. Their influence resulted in impartial conflict resolution, particularly because the very states mandated to address the conflict were the instigators (Kane, 2014, p.314). Furthermore, the strategic competition and rivalries also manifested themselves between the AU and the Economic Community of Central African States in their competition for leadership over the crisis, thereby leading to institutional fragmentation and delay in AU collective action (Welz, 2014, pp.607-608).

Despite the AU authorizing the establishment of the African-led International Support Mission to the Central African Republic (MISCA), its deployment was delayed due to a lack of resources, leaving it dependent on external funding and assistance for its operationalization (African Union Peace and Security Council, 2013, p.3). African states' hesitancy to financially commit to MISCA and the AU's failure to secure predictable financing crippled the mission and ultimately led to its transfer into a UN-led operation (Carayannis & Fowlis, 2017, pp.223-226). The transfer was not accidental but structurally anticipated for two reasons. First, African states were already known to be reluctant to fiscally commit to a mission without donor underwriting. Second, the likelihood of transition had already been established in the mission's design from the outset. In authorizing MISCA, the UN explicitly acknowledged that MISCA might require eventual transformation into a UN peacekeeping mission, and started preparatory planning even before the deployment of MISCA (United Nations Security Council, 2013, p.9). The fact that this transition was anticipated

by both the UN and the AU signals that at no point in time was the AU-led mission regarded as a long-term autonomous African intervention. Instead, it reveals a shared awareness among the UN and African leaders that AU-led initiatives are merely interim mechanisms that await external funding and potential UN takeover, an outcome that aligns with the framework's second expectation: strategic waiting for donor underwriting and UN conversion.

4.3. Chad: Elite Protection and Enforcement Avoidance

Chad provides a particularly revealing case that exposes the reluctance of the AU to enforce and penalize non-compliance. Following the death of Déby in 2021, Mahamat Déby took over the leadership of Chad through a constitutional coup. This succession was further entrenched by constitutional manipulations and the extension of the transitional period, acts that violated the norms, communiqués, and principles of the AU. However, rather than enforcing its norms through suspending and sanctioning Chad, the AU adopted a relatively accommodating posture (African Union, 2021, pp.1-4). This outcome aligns with Pillar I and the framework's first expectation: leaders facing similar domestic vulnerabilities, including constitutional manipulations, avoid precedent-setting enforcement.

Chad's case also exposed the effects that strategic relevance and external calculations can have on the AU. Chad has been an important partner for both the AU and international actors in counterterrorism operations in various states such as Mali, Cameroon, and CAR, thus, the geopolitical importance that was attached to regime continuity gave it leverage and influenced the willingness of both AU member states and external partners to prioritize stability over strict enforcement of collective AU norms (Institute for Security Studies, 2021, p.7). This outcome aligns with the expectation of enforcement consistency being dependent on strategic calculations, especially in situations where security partnerships are involved.

4.4. Cross-Case Structural Patterns

Across these cases, several recurring patterns emerge, though not uniformly. Intervention was consistently delayed due to divergent state interests and calculations, as seen in both Mali and CAR. Operational commitments were frequently contingent on the availability of external funding, again reflected in both cases. Mandate evolution was tied to donor structures and geopolitical calculations, most clearly demonstrated in Mali and CAR's transitions to UN-led operations. Enforcement was selective, especially when precedent-setting posed a risk to regime security. Chad's case study highlighted a dimension not clearly visible in Mali and CAR: selective enforcement, especially when precedent-setting measures pose a risk to regime security. These patterns are not reducible to one particular case study; they are consistent outcomes of the interaction between survival-oriented states, consensus-based institutional designs, and external dependency.

5. Conclusion: Structural Limits and the Politics of Regional Security

This article argued that the AU's persistent challenges in promoting sustainable peace and security are not primarily technical, operational or legal in nature; they are structural. The AU possesses an expansive and ambitious normative framework, including the ability to intervene in cases of grave crimes. In doing so, it has established the peace and security architecture, one that benefits from external financial and logistical support. Yet, despite this, these outcomes have not resulted in consistent enforcement, rapid intervention or durable conflict resolution.

The article sought to explain this paradox; in doing so, it utilized a three-pillar framework. At the domestic level (Pillar I), many AU member states operate within survival-oriented political systems, where strategic competition, sovereignty sensitivity, and fiscal caution shape and influence their commitments with regional institutions. At an institutional level (Pillar II), consensus and decision-making rules aggregate Pillar I's political incentives, resulting in enforcement avoidance, selective implementation, and elite protection norms. The resulting institutional weakness is not accidental, but an organizational expression of the domestic political logic. The interaction between Pillar I and II results in operational gaps and opens the pathway for Pillar III. External actors help to stabilize missions, but their support does not fundamentally transform the domestic incentives that generate recurrent conflicts. Put together, these pillars create a structure in which the output of one pillar becomes the input of another. Thus, the three-pillar framework suggests that institutional underperformance should not only be assessed in terms of operational weakness or capacity deficits, but in relation to the structural political incentives, both within and around the institution. Ultimately, regional institutions do not fail simply because they are weak; they remain weak because the structures they operate in make strength politically costly. If this analysis is correct, then reform efforts that focus on one pillar alone are unlikely to produce durable change. Structural change requires a simultaneous shift in all three pillars. In the absence of such shifts, the African peace and security architecture will likely continue to hover between ambition and constraint, stabilization and relapse, Africanization and conditional autonomy.

References

Adili, A. et al. (2024) *Assessing AU-UN Partnerships in Peace Operations*. New York: International Peace Institute.

African Union (2000) *The Constitutive Act*. Addis Ababa: African Union.

African Union (2002) *Protocol Relating to the Establishment of the Peace and Security Council of the African Union*. Addis Ababa: African Union.

African Union (2013) *PSC/PR/COMM.2(CCCLXXXV)*. Addis Ababa: African Union.

African Union (2017) *Report on the Proposed Recommendations for the Institutional Reform of the African Union*. Addis Ababa: African Union.

African Union (2021) *Communique (PSC 993rd)*. Addis Ababa: African Union.

Amani Africa (2023) *The African Union Peace and Security Council Handbook 2022: Guide on the Council's Procedure, Practice and Traditions*. Addis Ababa: Amani Africa.

Archer, M. S. (1995) *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ayoob, M. (1995) *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Badmus, I. A. (2015) *The African Union's Role in Peacekeeping: Building on Lessons Learned from Security Operations*. New York: Palgrave Macmillan.

Barnett, M. & Finnemore, M. (1999) The Politics, Power, and Pathologies of International Organizations. *International Organization* 53(4), 699-732.

Barnett, M. & Finnemore, M. (2004) *Rules for the World: International Organizations in Global Politics*. Ithaca: Cornell University Press.

Bhaskar, R. (1978) *A Realist Theory of Science*. Hassocks: Harvester Press.

Boeke, S. & Schuurman, B. (2015) Operation Serval: A Strategic Analysis of the French Intervention in Mali, 2013–2014. *Journal of Strategic Studies* 38(6), 801-825.

Caparini, M. (2015) *The Mali Crisis and Responses by Regional Actors*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs.

Carayannis, T. & Fowlis, M. (2017) Lessons from African Union-United Nations Cooperation in Peace Operations in the Central African Republic. *African Security Review* 26(2), 220-236.

Fawole, A. (2018) *The Illusion of the Post-Colonial State: Governance and Security Challenges in Africa*. London: Lexington Books.

Franke, B. & Ganzle, S. (2012) How 'African' Is the African Peace and Security Architecture? Conceptual and Practical Constraints of Regional Security Cooperation in Africa. *African Security* 5(2), 88-104.

Grilli, M. & Gerits, F. (Eds.) (2020) *Visions of African Unity: New Perspectives on the History of Pan-Africanism and African Unification Projects*. Cham: Palgrave Macmillan.

Gwatiwa, T. (2022) *The African Union and African Agency in International Politics*. Cham: Palgrave Macmillan.

Hawkins, D. G. et al., eds. (2006) *Delegation and Agency in International Organizations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Herbst, J. (2000) *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton: Princeton University Press.

Human Rights Watch (2025) Mali: Events of 2024. *World Report 2025*. https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/mali (Accessed: 15.01.2026).

Institute for Security Studies (2021) The AU Reneges on its Stance against Coups d'état. *PSC Insights*, May 19. https://issafrica.org/pscreport/psc-insights/the-au-reneges-on-its-stance-against-coups-detat (Accessed: 11.03.2026).

Jackson, R. et al. (2022) *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.

Kane, M. (2014) Interreligious Violence in the Central African Republic. *African Security Review* 23(3), 307-317.

Keohane, R. O. (1984) *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.

Majinge, C. R. (2011) Regional Arrangements and the Maintenance of International Peace and Security: The Role of the African Union Peace and Security Council. *Canadian Yearbook of International Law* 48, 97-149.

Mamdani, M. (1996) *Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism*. Princeton: Princeton University Press.

Mearsheimer, J. J. (1994) The False Promise of International Institutions. *International Security* 19(3), 5-49.

Nwankwo, C. A. & Nkomadu, I. K. (2024) Globalization, Democracy and Governance in Africa: A Progressive Decline? *African Journal of Politics and Administrative Studies* 17(2), 173-93.

Pharatlhathe, K. (2025) *African Union Financial Reforms: A Condition for the Organisation's Autonomy*. Rabat: Policy Center for the New South.

Tieku, T. K. (2019) The African Union: Successes and Failures. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. https://doi.org/10.1093/acrefore/978.019.0228637.013.703 (Accessed:25.02.2026)

United Nations Security Council (2013) *Resolution 2127*. New York: United Nations.

Waltz, K. N. (1979) *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Weiss, T. G. & Welz, M. (2014) The UN and the African Union in Mali and Beyond: A Shotgun Wedding? *International Affairs* 90(4), 889-905.

Weldon, C. L. (2006) *The Changing Nature of Conflict in Africa: Challenges for the United Nations* [unpublished MA thesis]. Stellenbosch: Stellenbosch University.

Welz, M. (2014) Briefing: Crisis in the Central African Republic and the International Response. *African Affairs* 113(453), 601-610.

Wendt, A. (1999) *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wight, C. (2006) *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wight, C. & Joseph, J. (2010) Scientific Realism and International Relations. In J. Joseph & C. Wight (Eds.), *Scientific Realism and International Relations* (1-29). Cham: Palgrave Macmillan.

Williams, P. D. (2014) Reflections on the Evolving African Peace and Security Architecture. *African Security* 7(3), 147-162.

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 487-491 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1936392

BOOK REVIEW / KİTAP İNCELEMESİ

Susan Neiman, *Left Is Not Woke*, Cambridge: Polity Books, 2023, 160 s.

Yaşar SUVEREN*

Son yıllarda "woke" olarak adlandırılan kültürel ve siyasal yönelimler, yalnızca sağ popülizmin değil, sol düşüncenin kendi içinden de yoğun eleştirilere konu olmaktadır.[1] Ahlak felsefecisi ve akademisyen Susan Neiman'ın *Left Is Not Woke (Sol Woke Değildir)* adlı eseri, bu iç eleştirilerin en dikkat çekici ve teorik açıdan en sistematik örneklerinden biridir. Neiman kendisini açıkça sol ve sosyalist gelenek içinde konumlandırmakta ve "woke" yönelimin solun tarihsel ve felsefi mirasıyla özdeşleştirilmesine itiraz etmektedir. Ona göre çağdaş soldaki belirli eğilimler, Aydınlanma'nın evrenselcilik, adalet ve ilerleme gibi kurucu ilkelerinden uzaklaşmış ve bunun yerine daha parçalı, kimlik merkezli ve çoğu zaman savunmada kalan bir siyasal dile yaslanmıştır.

Kitabın önemini belirleyen asıl nokta, bu durumu yalnızca güncel kültür savaşlarının bir uzantısı olarak değil, sol düşüncenin kendi kavramsal yönelimlerine ilişkin daha derin bir kriz olarak ele almasıdır. Bu yönüyle eser, polemik üretmenin ötesine geçerek solun normatif ve düşünsel ufkunu yeniden tartışmaya açmaktadır. O'Toole'un (2023) işaret ettiği gibi, kitap solda şüphecilik ile sinizm arasındaki ayrımı yeniden düşünmeye çağırmaktadır. Bu müdahale, Pountain'ın (2024) çağdaş solun evrenselcilikten uzaklaşıp parçalı bir kabileciliğe yöneldiği uyarısıyla birlikte

* Doç.Dr., Sosyoloji Bölümü, Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, ysuveren@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8464-0368

1 "Woke" terimi, Türkçe literatürde "duyar", "toplumsal duyarlılık", "uyanıklık" veya "uyanış" gibi sözlük karşılıklarıyla karşılanmaya çalışılsa da kavramın çağdaş siyasi teorideki yeri bir "yüzer-gezer gösteren" niteliği taşıdığı için tam bir tercümesi mümkün görünmemektedir. Terimin Afro-Amerikan İngilizcesindeki kökeni, yapısal ırkçılığa karşı bir "tetikte olma" hâlini (stay woke) betimlerken, günümüzde kavram, paradoksal bir biçimde hem aşırı sağın kültürel bir karalama etiketine hem de solun kendi içindeki "kimlikçi-performatif" kanadına işaret eden çift dilli bir yapıya bürünmüştür. Sosyal teoride "woke" ile sol arasındaki ilişkinin müphem kalmasının temel nedeni, kavramın geleneksel solun "evrensel kurtuluş" projesinden ziyade, neoliberalizmin "tikel tanınma" mantığına eklemlenmeye daha müsait görünmesidir. Dolayısıyla terim, siyasal bir programdan ziyade, çoğu zaman ahlaki bir duruşu veya kültürel bir üslubu temsil ettiği için, kuramsal olarak solun bir "parçası" mı yoksa onu dönüştüren bir "rakibi" mi olduğu tartışması metnin temel izleğini oluşturmaktadır.

How to cite this article/Atıf için: Suveren, Y. (2026). Susan Neiman, Left Is Not Woke, Cambridge: Polity Books, 2023, 160 s. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 487-491. DOI: 10.14782/marmarasbd.1936392

Makale Gönderim Tarihi: 23.04.2026 **Yayına Kabul Tarihi:** 09.08.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

okunduğunda daha belirgin hâle gelmektedir. Guastella'nın (2024) değerlendirmesi ise bu hattı tamamlayarak, Neiman'ın "wokeness"i solun yalnızca içsel bir sapması olarak değil, belirli açılardan ona rakip bir yönelim olarak ele aldığını ortaya koymaktadır.

Neiman'ın kitabı üç temel kavramsal karşıtlık üzerine kuruludur: evrenselcilik ile kabilecilik, adalet ile güç, ilerleme ile tarihsel kötümserlik. Bu üçlü çerçeve, eserin polemik gücünü olduğu kadar teorik omurgasını da oluşturmaktadır. Neiman'a göre solun ayırt edici niteliği, toplumsal haksızlıkları belirli kimliklerin maruz kaldığı yaralar düzeyinde bırakmaması, onları ortak adalet ilkeleri çerçevesinde kavrayabilmesidir. Bu nedenle "woke" ile sol arasındaki ayrımı netleştirmek, sağa verilmiş bir taviz olarak değil, solun tarihsel kavramsal zeminini savunan bir müdahale olarak anlaşılmalıdır (Neiman, 2023). Bu nokta özellikle önemlidir çünkü günümüzde "woke" kavramı çoğu zaman ya sağ popülist söylemin kaba bir karalama etiketi ya da eleştirel toplumsal duyarlılığın neredeyse doğal adıymış gibi kullanılmaktadır. Neiman'ın müdahalesi, bu iki indirgemeyi de reddederek kavramı, solun tarihsel normatif mirasıyla ilişkisi içinde yeniden tartışmaya açmaktadır.

Neiman'ın bu kitaptaki müdahalesi, aslında düşünsel olarak yeni bir başlangıçtan çok, daha önceki çalışmalarında geliştirdiği normatif hattın güncel bir uzantısı olarak okunmalıdır. Nitekim *Ahlaki Açıklık* isimli kitabında Neiman, modern laik kültürün ahlaki yargı diline ilişkin açık bir duruş geliştiremediğini, bunun da özellikle solda normatif kavramların geri çekilmesine yol açtığını belirtir. Ona göre ahlaki muhakemeden uzaklaşma, görececilik ile nihilizm arasındaki mesafeyi daraltmakta ve kamusal tartışmayı zayıflatmaktadır (Neiman, 2016, ss.15-19). Aynı eserde Neiman, solun yeniden sahiplenmesi gereken hattı "Aydınlanma değerleri" başlığı altında akıl, hürmet ve umut gibi kavramlar etrafında kurar. Dolayısıyla *Left Is Not Woke*'ta savunulan evrenselcilik, adalet ve ilerleme anlayışı, güncel kültür savaşları karşısında üretilmiş geçici bir polemik değil, Neiman'ın daha önceki eserlerinde de belirgin olan Aydınlanmacı-normatif yönelimin devamı olarak okunmalıdır (Neiman, 2016, ss.29-33).

Kitabın en güçlü yönlerinden biri, evrenselcilik fikrini kararlı bir biçimde savunmasıdır. Neiman, solu kimlik, aidiyet ya da travma etrafında kapanan bir siyaset olarak değil, farklı toplumsal deneyimleri ortak bir adalet zemini içinde düşünebilen bir gelenek olarak tanımlar (Neiman, 2023, s.7). Woke yaklaşım ise başlangıçta marjinalleştirilmiş grupların görünürlük mücadelesinden beslenen meşru bir hassasiyete dayanır. Ancak zamanla bu hassasiyet, bireyin kimliğini bilgi üretiminin ve siyasi konumlanışın neredeyse tek dayanağı hâline getirmiştir. Bunun sonucunda kamusal tartışma, bir iddianın doğruluğunu veya adilliğini sorgulama pratiğinden uzaklaşarak, yalnızca konuşmacının kimliğine ve deneyimine dayalı yetki alanlarının müzakere edildiği bir zemine evrilmiştir. Neiman'ın temel itirazı işte tam da bu noktayadır: kimliklerin toplumsal olarak tanınması ve görünür kılınması talebi ile kimliklerin her türlü eleştirel sorgulamadan bağışık, mutlak birer hakikat kaynağı olarak görülmesi birbirinden tamamen farklı şeylerdir (Neiman, 2023, s.14). Tam da bu nedenle, onun savunduğu evrenselcilik, farklılıkları silen soyut bir insanlık retoriği değil; farklılıkları tanımakla birlikte onları ortak bir adalet dili içinde düşünebilme ısrarıdır.

Bu eleştirinin öne çıkan bir diğer boyutu, çağdaş sol siyasetin dayanışma kavramını ne ölçüde sınırlandırdığını ortaya koymasıdır. Zira siyasal meşruiyet yalnızca belirli bir mağduriyeti bizzat deneyimlemiş olma koşuluna indirgendiğinde, birbirinden farklı toplumsal konumlara sahip bireyler arasında ilkesel bir ortak zemin inşa etmek neredeyse imkânsızlaşır. Oysa Neiman'a göre solun tarihi, tam da aynı acıyı veya mağduriyeti bizzat yaşamamış olanların da ortak bir adalet duygusu etrafında bir araya gelebilmesinin tarihidir. Onun bu bağlamda savunduğu evrenselcilik, farklılıkları görmezden gelen soyut ve içi boş bir evrensellik değildir. Tam aksine, farklılıkların varlığını kabul etmekle birlikte herkes için geçerli ortak normatif ilkelerde ısrar eden bir siyasal akıldır. Bu nedenle Neiman'ın evrenselcilik savunusu, kuramsal düzlemle sınırlı olmayan, doğrudan siyasal sonuçlar üreten bir müdahale olarak değerlendirilmelidir.

Bu eleştirel hat, kimlik siyaseti ile eşitlik siyaseti arasındaki gerilimi daha önce tartışmış olan eleştirel çalışmalarla da belirgin bir yakınlık taşır. Michaels ve Reed'e (2022) göre, ayrımcılık karşıtlığı ve çeşitlilik söylemleri çoğu durumda ekonomik eşitsizliklerin üzerini örten bir siyasal işleve bürünebilmektedir. Bu noktada temsil ile adalet arasındaki farkı açık tutmak gerekir. İktidar pozisyonlarında bulunan aktörlerin etnik köken, cinsiyet ya da kimlik bakımından daha çeşitli hâle gelmesi, tek başına toplumsal ilişkilerin daha eşitlikçi biçimde yeniden kurulduğunu göstermez. Tam da bu nedenle söz konusu eleştiri, Neiman'ın kimlik merkezli yönelimin solu daha geniş bir eşitlik perspektifinden uzaklaştırdığı yönündeki değerlendirmesiyle aynı hatta buluşmaktadır. Farklı kavramsal diller kullanılsa da hem Neiman hem Michaels ve Reed, çağdaş siyasette sembolik tanınmanın çoğu zaman yapısal eşitsizliğin yerine geçirildiğine dikkat çekmektedir (Michaels & Reed, 2022; Neiman, 2023, ss.50-59). Bu bakımdan Neiman'ın kitabı, aslında sol içinde uzun süredir süren bir tartışmanın daha görünür ve daha polemik niteliği taşıyan bir ifadesi olarak da okunabilir.

Neiman'ın ikinci büyük müdahalesi, ilerleme fikrinin savunusudur. Neiman'ın savunduğu şey, tarihin kendiliğinden ya da doğrusal biçimde daha iyiye aktığı yönünde saf bir iyimserlik değildir. Asıl vurguladığı nokta, insanların ortak siyasal eylem yoluyla yaşam koşullarını daha adil hâle getirebilme kapasitesidir. Ona göre çağdaş "woke" yönelim, tarihi çoğunlukla baskı, şiddet ve onarılamaz suçların birikimi olarak okuma eğilimindedir. Bu okuma biçimi ise siyasetin kurucu ve dönüştürücü imkânını zayıflatır. İlerleme düşüncesi bütünüyle terk edildiğinde, politik mücadele de kolayca teşhir, suçlama ve konum açığa çıkarma pratiğine daralır; ortak bir gelecek fikri güç kaybeder (Neiman, 2023, ss.69-71). Bu nedenle Neiman'ın ilerleme savunusu, aynı zamanda siyasal umudun savunusudur; kötülüğün tarihsel gerçekliğini inkâr etmeden, onun mutlaklaştırılmasına da direnme çağrısıdır.

Bu vurgu önemlidir çünkü çağdaş sosyal teorinin bazı etkili damarlarında görülen tarihsel melankoli, eleştiriyi kurucu bir siyasal iradeden ayırma eğilimi göstermektedir. Neiman'ın yaklaşımı bu nedenle daha geniş bir eleştirel literatürle birlikte okunabilir. Bu literatürde, postmodern ve postyapısalcı teorilerin hakikatin statüsünü sarstığı, bilgiye duyulan güveni zayıflattığı ve hakikat-sonrası siyasal iklime katkıda bulunduğu ileri sürülmektedir.

Aynı tartışma içinde, bu teorik yönelimin siyasetin anlamına ve geçerliliğine yönelik inancı da aşındırdığı belirtilmektedir. Bu nedenle eleştirel aklı yeniden savunmak giderek daha acil bir görev olarak görülmektedir (Suveren, 2023). Neiman'ın görecilik, hakikat şüpheciliği ve tarihsel kötümserlik karşısındaki eleştirisi de bu daha geniş bağlam içinde anlam kazanmaktadır. Ortak sorun, eleştirinin kendi normatif zeminini çözmeye başlayan teorik atmosferdir (Neiman, 2023).

Kitabın üçüncü ekseni, adalet ile iktidar arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesidir. Neiman'a göre çağdaş teoride, özellikle Foucault sonrası etkiler altında, adalet kavramı giderek iktidar/güç ilişkileri diline tercüme edilmiştir. Oysa iktidar ilişkilerinin toplumsal yaşamın her alanına nüfuz etmiş olması, adalet fikrinin hükümsüz olduğu anlamına gelmez. Neiman'ın itirazı, iktidar analizine değil fakat adalet talebinin yalnızca iktidarın ideolojik bir maskesi olarak görülmesine yöneliktir. Eğer tüm normatif iddialar sadece güç/iktidar stratejilerine indirgenirse, sonunda eleştirinin kendisi de normatif bakımdan savunulamaz hâle gelir. Bu nedenle Neiman'ın önerisi, iktidar analizini terk etmek değil, onu adalet fikrinin yerine geçirecek ölçüde mutlaklaştırmaktan kaçınmaktır (Neiman, 2023, ss.73-74). Burada savunulan şey, iktidar/güç ilişkilerini göz ardı eden ahlakçılık değil; aksine, güç analizinin kendisini anlamlı kılan normatif ölçütlerin tümüyle terk edilmemesidir.

Bu nokta, kitabın belki de en tartışmalı ama en verimli taraflarından biridir. Çünkü Neiman burada yalnızca belirli siyasal alışkanlıklara değil, çağdaş eleştirel teorinin bazı baskın yönelimlerine de itiraz etmektedir. Adaletin bağımsız normatif statüsünü savunmak, onun gözünde yalnızca felsefi bir tercih değil, aynı zamanda sol siyasetin yeniden inşası için zorunlu bir önkoşuldur. Bu bakımdan eser, normatif teori ile eleştirel sosyal teori arasında uzun süredir biriken gerilimleri yeniden görünür kılmaktadır. Bu yaklaşım, solun tahakkümü teşhis etmekle sınırlı kalmayan, aynı zamanda neyin savunulmaya değer olduğunu da ifade edebilen bir siyasal dile ihtiyaç duyduğunu hatırlatmaktadır.

Bununla birlikte *Left Is Not Woke* kusursuz bir çalışma değildir. Eserin en belirgin zayıflığı, polemik düzeyinin yer yer kavramsal ve analitik titizliğin önüne geçmesidir. Huneke (2023), Neiman'ın "woke" diye adlandırdığı düşünsel ve siyasal alanı her zaman yeterince net tanımlamadığını, bu nedenle kimi zaman homojenleştirici bir hedef kurduğunu ileri sürmektedir. Benzer biçimde Zeitlin (2024), Neiman'ın evrenselcilik savunusunu neredeyse bütünüyle Aydınlanma mirasıyla özdeşleştirme eğiliminde olduğunu, oysa evrensel ile tikel arasındaki gerilimin daha uzun ve daha karmaşık bir düşünsel tarihe sahip bulunduğunu belirtmektedir. Bu eleştiriler bütünüyle haksız değildir. Gerçekten de kurumsal çeşitlilik söylemleri, sosyal medya aktivizmi, üniversite içi kültürel kodlar ve daha karmaşık eleştirel teori gelenekleri zaman zaman aynı başlık altında toplanmaktadır. Ancak bu zayıflık, kitabın temel teşhisini hükümsüz kılmaz. Asıl gösterdiği şey, bu teşhisin daha ince toplumsal ve düşünsel ayrımlarla keskinleştirilmesi ihtiyacıdır. Neiman'ın kavramsal haritası kimi yerlerde fazla geniş tutulmuş olabilir; yine de bu, işaret ettiği sorunun gerçekliğini ortadan kaldırmaz.

Sonuç olarak *Left Is Not Woke*, çağdaş solun yönelimine ilişkin en ciddi iç eleştirilerden biridir. Kitabın değeri, sağ popülizme yalnızca dışarıdan karşı çıkmakla yetinmemesinde, aynı zamanda solun kendi düşünsel zemin kaybını da görünür kılmasında yatmaktadır. Neiman, evrenselcilik, adalet ve ilerleme gibi kavramların tarih dışı kalmadığını, aksine günümüz koşullarında yeniden savunulmayı gerektirdiğini hatırlatmaktadır. Bu çerçevede eser, polemik sınırlarını aşarak solun kendi kurucu mirasıyla yeniden temas kurmasına dönük ciddi bir müdahale niteliği kazanmaktadır. Kimi yerlerde kavramsal genelleme riski taşısa da *Left Is Not Woke*, hakikat, normatif akıl ve siyasal umut fikrini yeniden sahiplenme gereğini güçlü ve zamanında dile getiren önemli bir çalışmadır. Daha da önemlisi, bu kitap solun kendi iç eleştirisini sağcı kültür savaşı söylemine teslim etmeden de yapabileceğimizi göstermektedir. Asıl gücü de burada yatmaktadır: "woke" tartışmasını bir moda polemik düzeyinden çıkarıp, solun hangi kavramlarla kendini yeniden kurabileceği sorusuna bağlamasında.

Kaynakça

Guastella, D. (2024) Twilight of the Woke. Jacobin, July 23. https://jacobin.com/2024/07/wokeness-left-ideology-neiman-review (Erişim Tarihi: 20.03.2026).

Huneke, S. C. (2023) Critically Cringe: On Susan Neiman's *Left Is Not Woke. Los Angeles Review of Books,* September 17. https://lareviewofbooks.org/article/critically-cringe-on-susan-neimans-left-is-not-woke (Erişim Tarihi: 20.03.2026).

Neiman, S. (2016). *Ahlaki Açıklık: Yetişkin İdealistler İçin Bir Kılavuz* (Çev. N. Tokdoğan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Neiman, S. (2023). *Left Is Not Woke.* Cambridge: Polity Books.

O'Toole, F. (2023). Defying Tribalism. *The New York Review of Books*, November 2. https://www.nybooks.com/articles/2023/11/02/defying-tribalism-left-is-not-woke-neiman/ (Erişim Tarihi: 20.03.2026).

Pountain, D. (2024). Review: Left Is Not Woke, by Susan Neiman. *The Political Quarterly*, November 10. https://politicalquarterly.org.uk/blog/review-left-is-not-woke-by-susan-neiman/ (Erişim Tarihi: 20.03.2026).

Reed, A., Jr., & Michaels, W. B. (2023). *No Politics but Class Politics* (A. Jäger & D. Zamora, Eds.). New York: Columbia University Press.

Suveren, Y. (2023). Hakikat Savaşları: Postmodern–Postyapısalcı Siyasetin Bakiyesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25(2), 742-760.

Zeitlin, S. G. (2024). Review of Left Is Not Woke, by S. Neiman. *Perspectives on Political Science* 53(1), 52-54.

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 14, Sayı 2 Eylül 2026
ISSN 2147-6926, ss. 492-495 • DOI: 10.14782/marmarasbd.1994333

BOOK REVIEW / KİTAP İNCELEMESİ

Ali Emre Sucu, *Post-Sovyet Orta Asya'da Türk-Rus İlişkileri: İş Birliği ve Rekabet*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2024, 210 s.

Gizem KARACA*

Uluslararası İlişkiler disiplininde Soğuk Savaş sonrası dönemin temel tartışma eksenlerinden birini, Avrasya coğrafyasının yeniden şekillenen güç dengeleri içerisindeki konumu ve bu bağlamda ortaya çıkan çok katmanlı rekabet ve iş birliği dinamikleri oluşturmaktadır. Bu çerçevede Ali Emre Sucu tarafından kaleme alınan Post-Sovyet Orta Asya'da Türk-Rus İlişkileri: İş Birliği ve Rekabet adlı eser, Türkiye ile Rusya'nın Post-Sovyet Orta Asya coğrafyasındaki etkileşimlerini çok boyutlu bir perspektiften analiz ederek söz konusu ilişkilerin mahiyetini ve dinamiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yazarın temel argümanı, söz konusu ilişkilerin indirgemeci bir yaklaşımla yalnızca rekabet ya da iş birliği kavramlarıyla açıklanamayacağı; aksine, bu iki unsurun iç içe geçtiği, bağlamsal, değişken ve çok katmanlı bir ilişki örüntüsü oluşturduğudur. Bahse konu yaklaşım, klasik güç dengesi analizlerinin ötesine geçme iddiası taşıması bakımından önemli olmakla birlikte, teorik olarak yeterince derinleştirilmemiş bir çerçeve sunmaktadır. Bu yönüyle eser, yalnızca belirli bir bölgesel ilişki örüntüsünü açıklamakla sınırlı kalmamakta, orta güçlerin çok kutuplu uluslararası sistem içerisindeki konumlarına ilişkin daha geniş bir tartışmaya da zemin hazırlamaktadır.

Eserin genel kurgusu metodolojik açıdan değerlendirildiğinde, tutarlı ve sistematik bir bütünlük sergilediği görülmektedir. Yazar, analizine uluslararası sistemdeki yapısal dönüşümleri esas alarak başlamakta; küresel düzeyden bölgesel düzeye uzanan çok katmanlı bir analiz hattı üzerinden ilerleyerek okuyucuyu nihayetinde Türkiye ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerin incelenmesine yönlendirmektedir. Bu kapsamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD hegemonyasının göreli gerilemesine eşlik eden çok kutupluluk tartışmaları ile bölgesel güçlerin artan etkinliği, çalışmanın kuramsal arka planını oluşturmaktadır. Takip eden bölümlerde Rusya'nın tarihsel olarak Orta Asya üzerindeki etkisi ile Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politika açılımları ayrıntılı biçimde ele

* Yüksek lisans öğrencisi, Avrasya Çalışmaları Bölümü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, gizemksbf@gmail.com, ORCID: 0009-0004-0765-4055

How to cite this article/Atıf için: Karaca, G. (2026). Ali Emre Sucu, *Post-Sovyet Orta Asya'da Türk-Rus İlişkileri: İş Birliği ve Rekabet*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2024, 210 s. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 14*(2), 492-495. DOI: 10.14782/marmarasbd.1994333

Makale Gönderim Tarihi: 14.07.2026 **Yayına Kabul Tarihi:** 09.08.2026

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

alınmakta; nihai aşamada ise iki aktör arasındaki ilişkinin niteliği "ortaklık mı yoksa rekabet mi?" sorusu çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu yapı, okuyucuya kademeli bir kavrayış imkânı sunmakta ve analizlerin mantıksal bütünlük içerisinde ilerlemesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, söz konusu doğrusal kurgu zaman zaman karmaşık ilişkilerin fazla şematik biçimde sunulmasına yol açarak analitik esnekliği sınırlandırmakta ve bu ilişkilerin indirgenmesine neden olmaktadır.

Eserin doktora tezine dayanıyor olması, çalışmanın bir yandan metodolojik derinliğini ve sistematikliğini güçlendiren, diğer taraftan ise bazı sınırlılıkları beraberinde getiren çift yönlü bir özellik taşımaktadır. Akademik disiplin ve kavramsal çerçeve açısından güçlü bir zemin sunan bu durum, metin içerisinde yer yer mükerrer anlatıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle teorik kavramların ve temel argümanların farklı bölümlerde benzer ifadelerle yeniden üretilmesi, metnin akıcılığını kısmen zayıflatmakta ve tekrar algısı yaratmaktadır. Bahse konu tekrarlar, yalnızca üsluba ilişkin bir mesele olarak değil, analitik ilerlemeyi sınırlayan bir unsur olarak da değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, kitaplaştırma sürecinde daha seçici bir editoryal düzenleme yapılmaması, metnin bütünlüğü ve akıcılığı açısından belirgin bir eksiklik oluşturmaktadır.

Yazarın temel amacı, metin içerisinde açık biçimde ortaya konmakta ve okuyucunun bunu kolaylıkla kavraması sağlanmaktadır. Bu durum, metodolojik şeffaflık açısından önemli bir avantaj sunmakla beraber, bazı bölümlerde anlatımın aşırı yönlendirici bir tona yaklaştığı görülmektedir. Yazarın "iş birliği-rekabet diyalektiği" üzerine kurduğu temel argüman, çalışmanın farklı bölümlerinde tekrar edilmekte; ancak bu kavramsallaştırma teorik açıdan sınırlı bir düzeyde bırakılmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu ilişkinin yalnızca realist güç dengesi yaklaşımıyla değil, inşacı perspektifler çerçevesinde kimlik, tarihsel hafıza ve söylem boyutları üzerinden de ele alınması mümkündür. Böyle bir teorik genişleme, çalışmanın analitik kapasitesini artırabilecek bir imkân sunmaktadır.

Eserde ele alınan temalar arasında genel olarak tutarlı bir bütünlük kurulduğu ve analizlerin belirli bir hiyerarşi içerisinde sunulduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan, analizlerin büyük ölçüde devlet merkezli perspektife dayanması çalışmanın temel sınırlılıklarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye ve Rusya'nın dış politika davranışları çoğunlukla rasyonel aktörler olarak devletler üzerinden yorumlanmakta; buna karşılık bölge ülkelerinin iç politik dinamikleri, yerel elitlerin rolü ve toplumsal yapılar sınırlı ölçüde ele alınmaktadır. Bu durum, Orta Asya'nın "edilgen jeopolitik alan" olarak kurgulanmasına neden olmakta ve bölge ülkelerinin özne konumunu zayıflatmaktadır. Oysa güncel konjonktürde bölge ülkelerinin dış politika tercihleri ve iç siyasi dengeleri, büyük güçler arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın çok aktörlü analiz perspektifiyle genişletilmesi, analitik açıklayıcılığı artırabilecek niteliktedir.

Eserde dikkat çeken önemli eksikliklerden biri, Çin'in Orta Asya'daki artan ekonomik ve stratejik etkisinin yeterince kapsamlı biçimde analiz edilmemiş olmasıdır. Günümüzde Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde bölgedeki yatırımlar ve genişleyen ekonomik nüfuzu göz önüne alındığında,

Çin'in çalışmada daha merkezî bir konumda ele alınması, çalışmanın analitik derinliğini belirgin biçimde artırabilecek mahiyettedir. Benzer şekilde, Avrupa Birliği, İran ve bölgesel örgütlerin rollerinin sınırlı biçimde ele alınması da çalışmanın kapsamını daraltmaktadır. Bu durum, yazarın çok kutupluluk vurgusunu teorik düzeyde ortaya koymasına rağmen, ampirik düzeyde söz konusu çok aktörlü yapıyı yeterince yansıtamadığını göstermektedir.

Eserin metodolojik yapısı incelendiğinde, yazarın analizlerini büyük ölçüde betimleyici-analitik bir çerçevede sunduğu görülmektedir. Bu yaklaşım, geniş coğrafyayı kapsayan çalışmalar açısından anlaşılır olmakla beraber, nedensel açıklamaların zaman zaman sınırlı kalmasına neden olmakta ve açıklayıcılığı zayıflatmaktadır. Yazar, Türkiye ve Rusya'nın politikalarını büyük ölçüde mevcut literatür üzerinden yeniden inşa etmekte; ancak bu politikaların hangi koşullar altında şekillendiğini sistematik biçimde ele almamaktadır. Bu çerçevede, daha güçlü nedensellik analizi ve karşılaştırmalı modelleme, çalışmanın metodolojik derinliğini artıracaktır. Bunun yanı sıra, kavramsal çerçevenin yeterince problematize edilmemesi de dikkat çekmektedir. İş birliği ve rekabet kavramlarının birlikte ele alınması önemli olsa da mezkûr kavramların hangi koşullarda nasıl ayrıştırıldığı açık değildir. Bu durum, kavramsal esnekliğin yer yer analitik belirsizliğe dönüşmesine neden olmaktadır.

Çalışmanın literatürle kurduğu ilişkinin genel olarak güçlü olduğu görülmektedir. Yazarın, özellikle Türkçe ve Rusça kaynaklara hâkimiyeti dikkat çekicidir. Bununla birlikte, Batı literatürüyle daha yoğun bir etkileşim kurulması, çalışmanın teorik katkısını daha görünür ve güçlü kılacaktır. Orta güç teorisi, bölgeselcilik ve çok kutupluluk tartışmalarıyla daha doğrudan bir ilişki kurulması, çalışmanın uluslararası literatürdeki konumunu güçlendirebilecek unsurlar arasında yer almaktadır.

Yazarın akademik arka planı ve önceki çalışmaları, eserin analitik yönelimini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Sucu'nun bilhassa Türk-Rus ilişkileri, Orta Asya politikaları ve orta güçlerin dış politika davranışları üzerine yoğunlaşan akademik çalışmaları, bu eserin de söz konusu birikimin devamı niteliğinde olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan, bu yoğunlaşma çalışmanın derinliğine katkı sağlarken, belirli bir perspektifin daha belirgin hâle gelmesine ve alternatif yaklaşımların görece sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Biçimsel açıdan değerlendirildiğinde, eserin genel olarak akademik yazım kurallarına uygun olduğu görülmektedir. Bununla beraber, metinde kullanılan dil yer yer yoğunlaşan akademik jargon nedeniyle akıcılığı kısmen sınırlamaktadır. Ayrıca, alt başlıkların ana başlıklardan görsel olarak yeterince ayrıştırılmamış olması, metnin okunabilirliğini olumsuz etkilemektedir. Alt başlıkların daha belirgin biçimsel özelliklerle sunulması, metnin yapısal olarak daha kolay takip edilmesine katkı sağlayacaktır.

Yazarın kaynak kullanımı genel olarak yeterli olmakla birlikte, analizlerin ağırlıklı olarak ikincil literatüre, yani mevcut akademik çalışmaların yorumlanmasına dayanması, çalışmanın ampirik derinliğini sınırlamakta ve yer yer soyut bir nitelik kazanmasına yol açmaktadır. Buna karşılık,

resmî belgeler, istatistiksel veriler ve doğrudan gözleme dayalı bulgular gibi birincil kaynakların daha yoğun kullanımı, çalışmanın analitik gücünü ve bilimsel katkısını artıracaktır.

Eserin literatürdeki yeri değerlendirildiğinde, özellikle Türkçe akademik yazında önemli bir boşluğu doldurma potansiyeline sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, çalışma mevcut teorik yaklaşımları sentezleyerek yeniden ele almakta; fakat özgün ve dönüştürücü bir teorik çerçeve sunmamaktadır. Bu durum, eserin katkısının daha çok mevcut literatürü pekiştiren bir düzeyde kalmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, *Post-Sovyet Orta Asya'da Türk-Rus İlişkileri*: *İş Birliği ve Rekabet* adlı eser, Türkiye ve Rusya'nın Orta Asya'daki ilişkilerini çok boyutlu ve bağlamsal bir çerçevede ele alması bakımından literatürde önemli ve işlevsel bir yer edinmektedir. Yazarın sistematik yaklaşımı ve geniş tarihsel perspektifi, okuyucuya konuyu bütüncül biçimde değerlendirme imkânı sunmaktadır. Öte yandan, tekrarlar, kavramsal çerçevenin bazı noktalarda yeterince derinleştirilmemesi ve bilhassa Çin gibi kritik aktörlerin sınırlı biçimde ele alınması, eserin analitik kapasitesini kısmen sınırlandırmaktadır. Ayrıca, alt başlıkların ana başlıklardan görsel olarak yeterince ayrıştırılmamış olması da metnin okunabilirliğini olumsuz etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır.

Tüm bu değerlendirmelere karşın eser, Türk-Rus ilişkilerini Orta Asya bağlamında inceleyen kapsamlı çalışmalar arasında önemli bir referans noktası niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle kitap, yalnızca mevcut ilişkileri açıklamakla kalmamakta, söz konusu ilişkilerin gelecekte hangi yönlerde evrilebileceğine ilişkin analitik çıkarımlar üretmeye de imkân tanımaktadır. Özellikle değişen küresel güç dengeleri ve çok kutupluluk tartışmaları kapsamında, Türkiye ve Rusya'nın bölgedeki stratejik konumlarının nasıl yeniden tanımlanabileceğine ilişkin sorulara kapı aralaması, eserin öne çıkan katkıları arasında değerlendirilmektedir.